KAUFMANN
DÁVID
KÖNYVTÁRA
B. 911.

תועליות הרלב״ג

אבנים יקרות במדות גזית על התורה ונביאים׃
נדפס על יד הגאון מהר״ר יוסף אוטלינ״ג
יצ״ו תחת ממשלת האדון
החשמן

קרישטופל מאדרוץ יר״ה

פה ריווה דטרינטו
שנת [illegible] לפ״ק

אל הקורא

ועתה בן אדם מה לך אצל אהלות ונגעים ספרי מדות ארסטוטלוס ודומה לו: קח לך מר דרור קנה ובשם תועליות הרלב"ג במדות על פי התורה אשר יורוך ואשר נביאיך חזו לך: חנוך לנער על פי דרכו לכלכל דברו במדה במשקל ובמשורה: גם כי יזקין לא יסור ממנו ללמד אז קשת דעותיו: וכראות הגאון מהרר יוסף אוטלינג יץ מעלת החבור הלז כשמן הטוב היורד על פי מדותיו צוה להדפיסו: ותכן במדה הפסוק אשר ממנו תצא תורה: למען כראות פני איש רמז ממנו זכר יזכרנו: עכ"חושו ובואו ומדד לכם בהבל:

AKADEMIA KÖNYVTÁRA

כה דברי הרופא ולא לו

יעקב מרקריאה

אמר לוי בן גרשום יתברך ויתעלה הבורא שהמציא בתבונתו וחכמתו ודעתו הנמצאות כלם אשר בנמצאותם מהחכמה והשלמות מה שאי אפשר שישיגהו זולתו בשלמות ישקיף היושר אשר חשקו להטיב לנמצאות ולהגיע אותם אל המציאות האפשר אל כל מציאו' שהם השגיח בזה בנמצאות השפלות והעליונות מציאותם מדרגה אחר מדרגה עד שהגיע של מציאות האדם ועם מה שהשגיח במציאותו בזה האופן הנפלא אשר השגיח בו בתכונת אבריו וכחותיהם והכלים אשר נתן לו לשמור מציאותו לא נמנע מהשגיח בו במה שיודיעהו אל שלימות השלמתי אשר הוא פרי כל האדם אשר בעבורו נמצא בזה החמר השפל מה שנמצא מהבורות וזה אמנם היה אמנו בנתינת זאת התורה האלהית אשר היא נימוס יגיע המתנהגים בו בשלימות אל השלמה האמיתית ואחר שהתישב לנו זה מכונת התורה ראינו לבאר אותה ולבאר מה שהוטירה אליו בדבר דבר מאמר לפי מה שאפשר לנו ולא נבטח שיעלה בידינו כונת התורה בשלמות כי זה רחוק מאד שתגיע השגתו לאחד מבעלי העיון אבל נבטח בש"ם שיעלה בידינו הרבה מכונותיה וזה ממה שלא יעלם מהמעיינים בדברינו והנה הי' כמנו בבאורינו זה לבאר התועלות המגיעות מהמנות בפרשה בפרשה כמדות כיד שכלנו: ויהי נועם ה' עלינו אבו"ר:

פרשת בראשית

בפרשת בראשית לא הביא הרב תועליות לפי שכל הפרשה עמוק עמוק מי ימצאנה:

פרשת נח

לֹא יָדוֹן רוּחִי בָאָדָם לְעֹלָם בְּשַׁגַּם הוּא בָשָׂר: בֹּא אַתָּה וְכָל בֵּיתְךָ אֶל הַתֵּבָה כִּי אֹתְךָ רָאִיתִי צַדִּיק לְפָנַי בַּדּוֹר הַזֶּה:

א הודיענו תמידות ההשגחה האלהית באדם בפרטיו ובכלליו שהאמנם בשם מיושרת שהאדם לשלימותו מאד עם שעלים בכונת התורה בכללה: וזה שהוא העירנו במה שאמר לא ידון רוחי באדם שהמכוון שהי' רע בכלל מאד היה להשגח' על המין שלבושו שלא ימנע ממנו השלימות אשר בעבורו נברא כמו שקדם: והעירנו במה שאמר כי אתך ראיתי צדיק לפני בדור הזה שהצדיק הוא מושגח מה' ית' השגחה נפלאה להצילו מהרעות הנכונות לבא עליו כמו שהתבאר מהצלת נח ובניו השם ית' בעבורו בזה הספור הנפלא ואלו היה שם צדיק זולתו היה נצול עמו גם כן כמו שהתבאר ממה שהנבא התורה השנה בהצלתו כי אותו ראה השם יתב' צדיק לפניו: ולזה יתחייב מזה שאם היה שם צדיק זולתו היה נצול עמו עד שאם יהיו שלוש הנזכר הוא שבים אל השם ועוזבים דרכיהם הרעים היו נצולים כלם: ואף על פי שכבר יוגבל להם ששם יתברך זה הרע בעון קין באמרו שבעתים יקם קין הנה אמנם ה' וכיחם על הרעה כמו שימצא במקומות רבים מדברי הנביאים ולזה הוא מבואר שלא היה בזה מהעדר דבר כי הם לא מתו בעון קין לבדו אך בעונותיה' לכדום שלא תראה שגם זרע שת נמחה ע"ם כי לא נשאר רק נח:
ג ואלו שני שמיכים שזכרנו מהשגחה הם החזקות שהשגות לדע המגיע בכאן על צד השגחה האלהית ולטוב המגיע בכאן על צד ההשגחה האלהית:

וַיְהִי נֹחַ בֶּן חֲמֵשׁ מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד נֹחַ אֶת שֵׁם אֶת חָם וְאֶת יָפֶת:

ב בבר הועילנו התורה בזאת שספרה שנח היה בן חמש מאות שנה קודם שהוליד שהראשונים

שהיו כמדות הפאות שהעתק על השפה מקצה אל קצה וזה שאנשי דור נח היו כלם שטופים בזמה עד שהשחיתו בזה האופן המגונה אשר ספרה אותו התורה והוא כרפא מזאת המדה הפאתה כשנעתק אל הקצה האחרון מהתרחק מהמגנה עד שהיה בן חמש מאות שנה קודם שהוליד :

עֲשֵׂה לְךָ תֵּבַת עֲצֵי גֹפֶר קִנִּים תַּעֲשֶׂה אֶת הַתֵּבָה וְכָפַרְתָּ אֹתָהּ מִבַּיִת וּמִחוּץ בַּכֹּפֶר : וְאַתָּה קַח לְךָ מִכָּל מַאֲכָל אֲשֶׁר יֵאָכֵל וְאָסַפְתָּ וגו׳ :

ג כבר הועילתנו התורה תועלת נפלא במה שספרה מהכנות שעשה נח בעשיית התיבה בזה האופן שהשלם כל דרך שישלם בה המאור ובהכנסת המזונות שיספיקו לו בהיותו בתיבה הזאת הנפלאה : והוא שגם האיש הצדיק אשר ה׳ מושגח מהשם ית׳ אין ראוי שיתרשל מהכין זה מההכנות בטרף לביתו ומהתכונה במה שהוא הטוב אשר ישלם בו בריאות הגוף כפי היכולת מפני בטחו בה׳ כשיחשב שיתנהג מזונו ובריאותו וכל שכן שאר האנשים אין ראוי שיתרשלו בזה אז״ל למען יברכך ה׳ אלהיך יכול יושב בטל תלמוד לומר בכל אשר תעשה :

וַיֵּצֵא נֹחַ וּבָנָיו וְאִשְׁתּוֹ וּנְשֵׁי בָנָיו אֶל הַתֵּבָה וגו׳ : וַיֵּצֵא נֹחַ וּבָנָיו וְאִשְׁתּוֹ וּנְשֵׁי בָנָיו אִתּוֹ : וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת בְּנֵי נֹחַ שֵׁם חָם וָיָפֶת וַיִּוָּלְדוּ לָהֶם בָּנִים אַחַר הַמַּבּוּל :

ד שאין ראוי לאדם שיתענג במיני התענוגים בעת היות הכליון בעולם כי זה ממה שיפיל הקטטה והמחלוקת בין האנשים ויבטל בזה התקון המדיני : וכבר העירתנו התורה על זה במה שזכרה שנח ובניו היו לבד ונשיהן לבד עד עת שהולידו הולידו אחר המבול כמו שנזכר בתורה לא בהיותם בתיבה עם שכבר היה זה כבר להם להתמיד דבקות השגחתה השלימות כדי שיתשלם להם ההצלה :

וְאַתָּה קַח לְךָ מִכָּל מַאֲכָל אֲשֶׁר יֵאָכֵל וְאָסַפְתָּ אֵלֶיךָ וְהָיָה לְךָ וגו׳ :

ה ראוי לאדם שישגיח במי שהוא תחתיו מבני ביתו ומשרתיו לתת לו תקון במה שיצטרך לעמידת גופו : וכבר העירתנו התורה בזה במה שהשגיחה בהמצאת מזונות הב״ח בתיבה והוא כמו שיזכר באמרו והיה לך ולהם לאכלה : כי זה ממה שיחייב שיכין לשם נח מזונותיהם תמיד ואם זה ראוי בב״ח כ״ש שיהיה ראוי יותר בבני הבית והמשרתים והנה בזה האופן ישלים תקון קבוץ הבית אשר הוא התחלה לתקון קבוץ המדינה :

וַיֵּשְׁתְּ מִן הַיַּיִן וַיִּשְׁכָּר וַיִּתְגַּל בְּתוֹךְ אָהֳלֹה :

ו ראוי להתרחק מהשתיית היין יותר מן החוק לפי שיקרה ממנו מן הגנות וההפסד מה שלא יעלם אלא קרה כי נח עם היותו שלם מאד נכשל בו : וכן הרחיק בספר שבכרו המשכרים כמו שהלכה והדומה לו :

וַיַּרְא חָם אֲבִי כְנַעַן אֵת עֶרְוַת אָבִיו וַיַּגֵּד לִשְׁנֵי אֶחָיו בַּחוּץ׃ וַיֹּאמֶר אָרוּר כְּנָעַן עֶבֶד עֲבָדִים יִהְיֶה לְאֶחָיו׃

ז ראוי שיתרחק האדם מהסתכל בערוה וכל שכן כשתהיה הערוה ההיא ערות המוליד כי בזה מהעזות יותר וזה אפשר שיביא להמשך אחר המשגל ולזה תמצא בזרע כנען ובזרע מצרים כי הם היו בני חם גם כן אשר נשקע בזאת המדה כמבואר רצה לומ' שהיה מסתכל בערות אביו ולהעיר על פחיתות זאת המדה והשלימות המגיע מהתרחק ממנה נתקלל כנען ונתברכו שם ויפת׃ והנה לא נתקלל חם לפי ששאר בניו לא היו בזאת התכונה הפחותה׃ ולזה לא היה מיושר שתגיע הקללה להם זולתי בזרע כנען׃

פרשת לך לך

וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל אַבְרָם לֶךְ לְךָ מֵאַרְצְךָ וּמִמּוֹלַדְתְּךָ וגו׃ וְאֶעֶשְׂךָ לְגוֹי גָּדוֹל וגו׃ וַאֲבָרְכָה מְבָרְכֶיךָ וגו׃

ח ראוי לאדם שיקל להפרדו מארצו וממשפחתו ומבית אביו ללכת במקו' שיאות לו יותר השגת שלימותו לפי שלזה התכלית נברא׃

וַאֲבָרְכָה מְבָרְכֶיךָ וּמְקַלֶּלְךָ אָאֹר וגו׃

ט ראוי לאדם שישתדל בכל עוז שיהיו אוהביו רבים ומשנאיו מעטים כי בזה ישלם הקנין המדיני הלא תראה שאברהם השלים זה השלימות המפורסם בשיעדו ה' יתעלה שיברך מברכיו ויאור מקלליו׃ והנה זכר מברכיו לשון רבים להיות אוהביו רבים ומקלליו בלשון יחיד להיותם מעטים׃

וַיִּקַּח אַבְרָם אֶת שָׂרַי אִשְׁתּוֹ וגו׃ וְאֶת כָּל רְכוּשָׁם אֲשֶׁר רָכָשׁוּ וְאֶת הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר עָשׂוּ בְחָרָן וגו׃

י ראוי לאדם שישתדל בשמירת הקניינים להיותם הכרחיים לאדם בשמירת גופו ולהעמידו הלא תראה שאברהם אבינו עם שכבר הבטיחו ה' שיברכהו לא קצר מפני זה בשמירת קנייניו אבל הביאם עמו כלם והעירנו על זה באמרו שכבר הביאו עמהם כל רכושם אשר רכשו׃

וַיְהִי רָעָב בָּאָרֶץ וַיֵּרֶד אַבְרָם מִצְרַיְמָה לָגוּר שָׁם כִּי כָבֵד הָרָעָב בָּאָרֶץ׃

יא ראוי להתעורר על בקשת ההכרחי לאדם להעמדת גופו מהמזונות ומה שידמה להם הלא תראה שאברהם עם שכבר הבטיחו ה' יתעלה בהצלחת קנייניו התעורר מפני הרעב שהיה בארץ כנען ללכת לארץ מצרים ולא נשען שיצליחהו שם מפני מה שיעדו ה' יתברך שישב בארץ כנען

בכנען כי אין חכמת ה' יתברך כי אם להטיב לאדם לא שימות ברעבה ולזה ידע אברהם שרצה ה' שיבוא
שיסור משם לבקשת הטרף: ועוד שהכוונה היתה בהליכת אברם לארץ כנען כדי שיהיה יותר מוכן אל
שידבק בו השפע האלהי וזה לא יתכן עם הרעב וחסרון המזונות ולזה היה יותר טוב לו שילך משם אל
המקום אשר ימצאו שם המזונות עד שיכלה הרעב:

וַיֹּאמֶר אֶל שָׂרָה אִשְׁתּוֹ הִנֵּה נָא יָדַעְתִּי כִּי אִשָּׁה יְפַת מַרְאֶה אָתְּ: וְהָיָה
כִּי יִרְאוּ אוֹתָךְ הַמִּצְרִים וְאָמְרוּ וגו': אִמְרִי נָא אֲחוֹתִי אָתְּ וגו':
וְהָיְתָה נַפְשִׁי בִּגְלָלֵךְ:

יב ראוי להשתדל לקחת עצה בדברים טרם כשיסתכל האדם במה שאפשר שיקרה לו ויתישב
להנצל בעצה הטובה בזה האופן ויהיה נשמר בזה מהרע שאפשר שיקרה לו ואלו לא הסתכל
בזה תחלה לא יתכן שיגיע לו טוב העצה לרוב המהירות אשר יצטרך לו בלקיחת' כי העצה השלימה לא
תשלם אם לא יסתכל בה האדם במתון. הלא תראה שאברהם השלם השתדל לקחת עצה קודם שנכנס
למצרים במה שאפשר שיקרה לו שם מהרע מצד יופי אשתו:

וַיֵּרֶד אַבְרָם מִצְרַיְמָה לָגוּר שָׁם כִּי כָבֵד הָרָעָב בָּאָרֶץ: אִמְרִי נָא אֲחוֹתִי
אָתְּ וגו': וְהָיְתָה נַפְשִׁי בִּגְלָלֵךְ:

יג כשיבא השכרה שיגיע הרע לאדם ראוי שיסתכל האדם באי זה צד אופן יתכן שיגיע לו יותר
מעט מהרע ויבחר בו ולא יתרשל ממנו מפני הרע שיקרה לו כי ראוי שיהיה נבחר
הרע היותר מעט לברוח מהרע היותר רב הלא תראה שאברהם בחר לרדת לארץ מצרים לברוח מהרעב
אשר בארץ כנען: ואע"פ שיהיה נכון מהמקום ההוא אל שיקרה לו מסכנה שתקנה אשתו כולת הארץ:

וַיִּקַּח אַבְרָם אֶת שָׂרַי אִשְׁתּוֹ וְאֶת לוֹט בֶּן אָחִיו וגו':

יד הראוי שישגיח האדם בהצלת קרוביו כהשגחתו בעצמו כי בזה ישלם לאדם העזר הראוי לו
ממשפחתו ולזה תראה שאברהם הוליך עמו לוט באשר הלך ובחר לו מה שבחר בעצמו:

וַיַּעַל אַבְרָם מִמִּצְרַיִם הוּא וְאִשְׁתּוֹ וְכָל אֲשֶׁר לוֹ וגו': וְאַבְרָם כָּבֵד
מְאֹד בַּמִּקְנֶה בַּכֶּסֶף וּבַזָּהָב:

טו ראוי להשתדל בשמירת הקנינים כיותר שלם שאפשר וזה הלא תראה שאברהם עם
היותו מוכתר מהש"י בהצלחת קניניו השתדל שיביא עמו ממצרים כל קניניו לא
השאיר דבר והכניס מקנהו במתון בדרך שלא ישיגם הפסד ואף על פי שהכבד היה חוש' לשוב אל מקום
שהכבד שהיה שוכן בו מארץ כנען לא נמנע מפני זה מהלך לרגל המלאכה אשר לפניו:

וַיְהִי רִיב בֵּין רֹעֵי מִקְנֵה אַבְרָם וּבֵין רֹעֵי מִקְנֵה לוֹט וגו': וַיֹּאמֶר

אברם אל לוט אל תהי מריבה וגומר׃ הפרד נא מעלי וגומר׃

יז ראוי להרחיק המחלוקת והמריבה כפי מה שאפשר כי כמו שהם חרבן הבית והמדינה הלא תראה שאברהם עם היותו משתדל בכל עת שהיה לוט עמו להדריכו אל הטוב כפי מה שאפשר ובעבור שהיה לאחד מהאחד עזר הראוי לעת צורך בחר הפר׳ לוט מאתו להרחיק מחלוקת׃

הפרד נא מעלי אם השמאל ואימנה ואם הימין ואשמאילה׃ וירא את כל ככר הירדן וגו׳׃ ויבחר לו לוט את כל ככר הירדן וגו׳׃

יז ראוי להרחיק מדת הקנאה כי הם יגיע הספק בקבוץ המדינה מה שלא יעלם׃ הלא תראה שאברהם לא קנא בלוט אם יהיה לו המרעה הטוב למקנהו אבל נתן לו הבחיר׳ והסתפק במה שיעזבהו לוט מהמרעה עם היות לאברם כח לקחת המרעה הטוב בחוזק כי כבר הכה ד׳ אל ארבעה מלכים כמו שיספר אחר זה · ועם שאברם הוא אחר הכניעו ונפלו אל המקום שהיה כן כי זה מה שיחייב שיהיה לאברם לדון בדבר זה׃

ויהי ריב בין רעי מקנה אברם ובין רעי מקנה לוט וגו׳׃ אל נא תהי מריבה ביני ובינך וגו׳׃ הפרד נא מעלי אם השמאל וגו׳׃

יח ראוי שיהיה לאדם כח השכל כי בו יוסרו הרבה מהספקין הנופלין בין בני אדם והוא הדבר הגיע מהשכלות אברהם שלא כעס על לוט מפני שלא הוכיח רועיו ונתן הבחירה ללוט לבחור מהמרעה מה שירצה׃

וירא את כל ככר הירדן כי כלה משקה וגו׳׃ אברם ישב בארץ כנען ולוט ישב בערי הככר וגו׳׃

יט ראוי שיבחר האדם המעט עם השלום מהרבה עם המריבה כטעם אמרו טוב פת חרבה ושלוה בה מבית מלא זבחי ריב · הלא תראה שאברם בחר המעט מהמרעה למקנה ועם השלום יותר מהרבה עם המריבה׃

אברם ישב בארץ כנען ולוט ישב בערי הככר וגו׳׃ ויי׳ אמר אל אברם קום התהלך בארץ׃ ויאהל אברם ויבא וישב באלני וגו׳׃

כ ראוי שיסתפק האדם במה שיתכן שימצא לו ולא יבקש גדולות · הלא תרא׳ שאברהם הסתפק במרעה הנשא׳ למקנהו ולא היה מבק׳ יותר מזה לולי דבר ה׳ אלא שילך לבק׳ מקום ייטב לו׃

ולוט

ולוט ישב בערי הככר ויאהל עד סדום : ואנשי סדום רעים וגו :

כא ראוי שירחיק האדם רוב התענוג כי הוא מה שיביא אל הבעיטה כאמרו וישמן ישורון ויבעט: הלא תראה שאנשי סדום מצד רוב התענוג שהיה להם מפני רעננות הארץ ודשנה היו רעים וחטאים לה' מאד :

ויאמר אל אברם אחרי הפרד לוט מעמו וגו :

כב ראוי להתרחק מהמריבה לפי שהמריבה היא תמנע הגעת השלמות לאדם בעיון : על ההכרח כמו שמנעה הנבואה לאברם בעת המריבה עד הפרד לוט מעמו וזהו מה שלמדנו באמרו וה' אמר אל אברם אחרי הפרד לוט מעמו :

ויערכו אתם מלחמה: ארבעה מלכים את החמשה: וינסו מלך סדם ועמרה : ויקחו את כל רכש סדם ועמרה ואת כל אכלם וילכו :

כג ראוי להרחיק האדם מהפעולות הרעות : הלא תראה שאנשי סדום להיותם רעים וחטאים נכנעו אותם ארבעה מלכים שבאו מחוץ מחמשה מהם בארצם :

וישמע אברם כי נשבה אחיו וירק את חניכיו וגו: ויחלק עליהם לילה וגו : וישב את כל הרכש וגם את לוט אחיו ורכשו השיב וגו :

כד אין ראוי לאדם שיעלים עיניו מאנשי משפחתו ואף על פי שאינם מתנהגים עמו במנהג הראוי אבל ראוי שיהיה לעזר ולהועיל להם בחוזק היד כי בזה יגיע לאדם מקרוביו העזר הראוי ויהלם בזה התקון המדיני : הלא תראה שאברהם התגבר כנגד ארבעה מלכים ומחניהם עם היותם גבורים מאד להציל לוט בן אחיו ורכושו ואף על פי שלא התנהג עמו לוט באופן הראוי כמו שקדם :

וירק את חניכיו ילידי ביתו וגו :

כה אין ראוי שיתנהג האדם עמו מלחמה כי אם באנשים אשר הורגלו בתכונת הגבורה שאם יהיה ביניהם רך לבב יביא מורך באשר לב האנשים ויבוקנו : ולזה לא נהג אברם עמו מאנשי ביתו כי אם האנשים אשר חנכם במנהגיו מילדם : ואין ספק שעם שחנכם בשאר המדות המשובחות חנך אותם במדת הגבורה · ולזה הביאם עמו לבדם ועזב האנשי' אשר היו בביתו שלא גדלו עמו מעת הלידה כי אלו כבר השתקעו קודם היותם עמו במדות הפחותות ולא יכול להעתיקם מהם ולהגיעם אל המדות המשובחות באופן שלם לו קרא חניכיו ילידי ביתו מי שחנך מהם למלחמה :

ויחלק עליהם לילה הוא ועבדיו ויכם וגו :

כו אין ראוי לאדם למסור עצמו בסכנה אבל ראוי שיתנהג באופן שראוי שישלם לו בו ההכנות: ולזה תמצא שרדף אברם אחרי המלכים הלילה בלילה שהיו אז יושבים בטח והיו שמחים ושונים על השלל שהשיגו וחלק מחנהו לחלקים רבי' כדי שיבהלו עליהם מכל הצדדי' יחד קודם שירגישו בהם וכמו אלו התחבולות הם מהתחבולות הטובות שצריך שיקחו אותם מי שיביאהו ההכרח להלחם עם התקיף ממנו:

וַיִּתֶּן לוֹ מַעֲשֵׂר מִכֹּל:

כז ראוי לאדם לכבד השם שהוא להעיד שכל הטובות שמגיעות לאדם באות מהשי"ת ולזה נתן אברהם מעשר מכל השלל והשבי לכבוד השם עם שבזה היתרה להרגיל השל' בתכונת הנדיבות והורה עם זה כוזה שהכבר כנה מה שהגיע בעזר הש"י מבל יתרון שהשגנאה כו:

אִם־מִחוּט וְעַד שְׂרוֹךְ־נַעַל וְאִם־אֶקַּח מִכָּל־אֲשֶׁר־לָךְ וגומר:

כח ראוי לאדם שיכניע עצמו במדת ההסתפקות ולא יבקש לו גדולות הלא תראה שאברהם לא רצה לקחת דבר מהשלל והשבי להסתפקו במה שחננו הש"י מהקניינים:

בִּלְעָדַי רַק אֲשֶׁר אָכְלוּ הַנְּעָרִים וְחֵלֶק הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר הָלְכוּ
אִתִּי עָנֵר אֶשְׁכֹּל וּמַמְרֵא הֵם יִקְחוּ חֶלְקָם:

כט אין ראוי שיפזר האדם הונו ויפסיד אותו הלא תראה שאברהם עם מה שהורה שנתכוון מתכונת הנדיבות במה שהשיב להשיב כל הרכוש והשבי למלך סדום לא רצה להפסיד אשר לו מה שאכלו הנערים וחלק האנשים אשר היו אתו:

וְחֵלֶק הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר הָלְכוּ אִתִּי וגו: יִקְחוּ חֶלְקָם:

ל ראוי שהאדם כשיותר משלו אין ראוי שיעשה זה באופן שיגיע הזק ממנו לזולתו וכמו שיעשו קצת האנשים שיותרו משלהם להביא זולתם אל שיותרו משלהם וזה דבר בלתי ראוי: הלא תראה שאברם רצה שיהיו האנשים ההולכים אתו חולקים בשלל חלק כחלק ולא רצה לותר משלהם דבר למלך סדום שאם לא אמר אברם זה למלך סדום היו בושים ענר אשכול וממרא לשאול חלקם למלך סדום אחר שאברם נתן לו חלקו שהיה העקר והסבה לעשות זאת המלחמה:

אַל־תִּירָא אַבְרָם אָנֹכִי מָגֵן לָךְ:

לא אין ראוי לשלם להטיב לרעים אבל ראוי להכלותם ולהרחיקם מכל פעולותיהם המגונו' כטעם אמרו נבזה בעיניו נמאס: וזה כי בזה האופן ילמדו האנשים להתרחק מהרעים ולא ימשכו אחר פעולותיהם המגונות והנה העיר אותנו בזה במה שאמר לאברם שלא יירא כי זה אמת שיורה שהכבר שיש ירא שלא ישיבו עונם על מה שעשה ולא מה שלקו לו דבר יתכן שיירא מאד וזולת השנאתו לרעים האם וגם אנשי סדום:

מַה תִּתֶּן לִי וְאָנֹכִי הוֹלֵךְ עֲרִירִי :

לב ראוי לאדם שישתדל שיהיה לו זרע לקיים המין הלא תראה שאברהם עם היותו שלם זה האופן מהשלימות אשר היה בו היה דואג על היותו הולך ערירי:

הֵן לִי לֹא נָתַתָּה זָרַע וְהִנֵּה בֶן בֵּיתִי יוֹרֵשׁ אוֹתִי :

לג ראוי שישתדל האדם שיורים לבניו אחריו מה שאפשר לו ולא יקפא בזה אם ישלטו בכל עמלו אחריו: הלא תראה שאברהם היה דואג מקנייניו אם לא יהיה לו זרע ויירשם ונתפייס כאשר הודיעו הש"י שזרעו יירשהו:

הִנֵּה נָא עֲצָרַנִי יְהוָה מִלֶּדֶת בֹּא נָא אֶל שִׁפְחָתִי אוּלַי אִבָּנֶה מִמֶּנָּה:

לד אין ראוי שיקצר האדם במה שיצטרך לו מההשתדלות בו בכל הסבות אשר אפשר שיהיה להם מבוא בהגעת התכלית שיכוון אליו: הלא תראה ששרי נתנה את שפחתה בחיק אברם לחשבה שאפשר שיולד לה מפני זה מה שכוונה אליו והגיע השריון: שאם לא היה האדם משתדל בכל מה שיכוון אליו כי אם בסבות המחייבות מכללותו היה עוזב הרבה מהדברים ההכרחיים לו או כלם ולזה אמר הפילוסוף שצריך שיתקרב האדם עם נפשו באלו הענינים ולא יעמיק בהם בהעמקתו בדברים העיוניים:

וַתֵּקַל גְּבִרְתָּהּ בְּעֵינֶיהָ : וַתֹּאמֶר שָׂרַי אֶל אַבְרָם חֲמָסִי עָלֶיךָ וגו : וָאֵקַל בְּעֵינֶיהָ וגו : וַיֹּאמֶר אַבְרָם אֶל שָׂרַי הִנֵּה שִׁפְחָתֵךְ בְּיָדֵךְ וגו : וַתְּעַנֶּהָ שָׂרַי וגו :

לה אין ראוי לאשה לעשות דבר אם לא ברצון בעלה כי בזה ישלם תקון הבית: הלא תראה ששרי לא רצתה להוכיח שפחתה אם לא ברשות בעלה אברם:

הִנֵּה שִׁפְחָתֵךְ בְּיָדֵךְ עֲשִׂי לָהּ הַטּוֹב בְּעֵינָיִךְ :

לו ראוי לאדם להניח מקום לשלום הבית הלא תראה שאברם התיר לשרה שתעשה בשפחתה הטוב בעיניה עם היותה הרה ממנו ולא היה לאברם זרע אחר ולא מנע עצמו מזה להפיק רצון שרי אשתו:

וַיֹּאמֶר לָהּ מַלְאַךְ יְהוָה שׁוּבִי אֶל גְּבִרְתֵּךְ וְהִתְעַנִּי תַּחַת יָדֶיהָ :

לז אין ראוי למקבל התוכחת שיקוץ בתוכחת מוכיחיו: אבל ראוי שיקבל התוכחת מאהבה הלא תראה שצוה השם להגר שתשוב אל גבירתה ותקבל התוכחת ממנה:

אני

אֲנִי אֵל שַׁדַּי וגו : וְאֶתְּנָה בְרִיתִי וגו : אֲנִי הִנֵּה בְרִיתִי אִתָּךְ וגו : וְלֹא יִקָּרֵא עוֹד אֶת שִׁמְךָ וגו : וְהִפְרֵתִי אֹתְךָ בִּמְאֹד וגו : וַהֲקִמֹתִי אֶת בְּרִיתִי וגו : וְנָתַתִּי לְךָ וּלְזַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ וגו : זֹאת בְּרִיתִי הִמּוֹל לָכֶם כָּל זָכָר :

ל ח ראוי כאשר ירצה האדם שיגיע אוהבו לעשות דבר להועיל לו אשר בו אצלו מהזרות והצער הנה ראוי שיפליג להזכיר לו תחלה התועלות הנמשכות מזה הפועל קודם שיזכור הפועל אשר יצוהו עליו: והנה בזה האופן יעלים ממנו ההפסד אשר לו להשיג אותם התועלות הזרות והצער אשר בפועל ההוא וזאת ההתחלה טובה מאד להגיע בה האדם אל הדברים המועילים לו אשר הם בלתי ערבים: ולזה תמצא שכבר הפליג הש"י לזכור לאברהם התועלות המגיעות לו מפני הברית אשר הוא כורת עמו קודם שיגיד לו מה הוא ענין זה הברית לפי שיש בזה הפועל מהזרות והצער מה שלא יעלם: וכ"ש שיהיה בזה מהצער הנפלא לאברהם להיותו זקן בהמולו בשר ערלתו:

יִמּוֹל לָכֶם כָּל זָכָר לְדֹרֹתֵיכֶם יְלִיד בָּיִת וּמִקְנַת כֶּסֶף מִכֹּל בֶּן נֵכָר אֲשֶׁר לֹא מִזַּרְעֲךָ הוּא :

ל ט ראוי לאדם שישגיח בבני ביתו ומשרתיו וידריכם בהנהגה שיישרם: לפי שהתקון שהנהגתם הוא בידו לתקנם כתקונו ולזה תמצא שנצטוה אברהם שימול הוא וזרעו ילידי ביתם ומקנת כספם:

לוּ יִשְׁמָעֵאל יִחְיֶה לְפָנֶיךָ

מ ראוי שיבוש האדם מרבוי הטובות אשר ייטב לו אוהבו וירחיק מלקבל אותם שיטיבו כדרך שלא יראה עצמו מוסיף לקבל ההטבות ההם כי בזה משתלמת לקיים האהבה אשר בין האוהבים וזה שלא יעלם ולזה תמצא שאברהם להיותו מוטבע בזאת התכונה הטובה אמר לה' כאשר יעד אותו שכבר תלד לו שרה בן ויהיו לו ממנה גוים ומלכי עמים שכבר יספיק לו אם יתקיים לו זרע מישמעאל ואינו מבקש מהש"י כמו אלו הגדולות להורות על בושתו מההטבות שהטיב לו הש"י :

וַיִּקַּח אַבְרָהָם אֶת יִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ וְאֵת כָּל יְלִידֵי בֵיתוֹ וְאֵת כָּל מִקְנַת כַּסְפּוֹ כָּל זָכָר בְּאַנְשֵׁי בֵּית אַבְרָהָם וַיָּמָל אֶת בְּשַׂר עָרְלָתָם בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר אִתּוֹ אֱלֹהִים וְאַבְרָהָם בֶּן תִּשְׁעִים וָתֵשַׁע שָׁנָה בְּהִמֹּלוֹ

מ א ראוי לאדם שיזרז עצמו לעשות המצות ולא יתעצל מעשייתם ואע"פ שיקרה לו מעשייתם צער מה אם היתה הם מצוה בזה התאר שלא תראה שאברהם אבינו קיים זאת המצוה ביום צותו אשר באתהו מצות השם עליה : ואל זה שמספר הרב מן האנשים אשר הם בביתו בזה היום בצותו אשר לא יתכן שישלם לו זה כי אם בעשותו זה הפועל בזריזות נפלא :

וַיַּרְא וַיָּרָץ לִקְרָאתָם מִפֶּתַח הָאֹהֶל וַיִּשְׁתַּחוּ אָרְצָה: וַיֹּאמַר אֲדֹנָי אִם־נָא מָצָאתִי וגומר: וְאַבְרָהָם הֹלֵךְ עִמָּם לְשַׁלְּחָם: הוֹאַלְתִּי לְדַבֵּר אֶל־אֲדֹנָי וְאָנֹכִי עָפָר וָאֵפֶר:

מב תועלת בענוה וזה שראוי לאדם להתנהג במד׳ הענוה כי בזה מהתועלת בתקון הקבוץ המדיני מה שלא יעלם: הלא תראה שאברהם אבינו עם גודל מעלתו רץ לקראת אלו האנשים שבאים אליו תכף ראותו אותם והשתחוה להם וקרא עצמו עבד להם וקרא כלם אדונים לו והלך עמם לשלחם בהפרדם מעמו: ולזה תראה שהגיע מענות אברהם שהשפיל עצמו לעפר ואפר באמרו ואנכי עפר ואפר:

יֻקַּח־נָא מְעַט־מַיִם וגו: וְאֶל־הַבָּקָר רָץ אַבְרָהָם וגו: וַיִּקַּח חֶמְאָה וְחָלָב וגו:

מג תועלת בנדיבות: הלא תראה איך התעורר אברהם בנדיבות גדול להביא אלו האנשים אל ביתו וסדר להם דבריו בהקלו׳ מה שהספר מהכבוד כדי שישמעו לו ועשה להם משתה שלם התקון:

וַיֹּאמַר אֲדֹנָי אִם־נָא מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ אַל־נָא תַעֲבֹר מֵעַל עַבְדֶּךָ: וְאֶקְחָה פַת־לֶחֶם וגו:

מד ראוי למי שייטיב לאנשים שיראה להם שהוא מקבל טובה מהם במה שיקבלו ממנו לא שיתפאר על הטוב שייטיב להם כי בזה מרוע התכונה מה שלא יעלם ולזה תמצא שאברהם הראה לאלו האנשים שהם נותנים לו מתנה בבאם אל׳ ביתו לקבל הטבתו:

וְאֶל־הַבָּקָר רָץ אַבְרָהָם וַיִּקַּח בֶּן־בָּקָר רַךְ וָטוֹב וגו: וַיִּקַּח חֶמְאָה וְחָלָב וּבֶן־הַבָּקָר אֲשֶׁר עָשָׂה וַיִּתֵּן לִפְנֵיהֶם וגו:

מה ראוי למטיב שישתדל שלא יכב׳ ענין הטבתו למקבל הטבתו אבל ישלים הטבתו בית׳ שלם ובכסות שאפשר למקבל הטובה ממנו ולזה תמצא שאברהם לראותו שאלו האנשים היו מהירין ללכת לדרכם והגיע ג״כ עת שהכל מוכן לתקן המזון ובחר המזון הנבחר אשר ישלם תקונו בזמן מועט והוא העגל הרך ולא הספיק לו שיביא רצו א׳ מבני ביתו אבל בחר הוא בעצמו לרבותו שישים כנער מה שיביא לפניהם וגם לפניהם תחלה חמאה וחלב שיתחילו לאכל עד שישלם התקון במזון אשר הכין להם כדי שלא יכבד עליהם התעכבם שם ולאחרם מזונם:

וְאֶקְחָה פַת־לֶחֶם וגו: וְאֶל־הַבָּקָר רָץ אַבְרָהָם וגו: וַיִּקַּח חֶמְאָה וגו:

מו ראוי למי שיקרא האנשים שיקבלו טובה ממנו לומר מעט ולעשות הרבה כי בזה יסכימו יותר לקבל טובתו ולא יכבד עליהם כי הרבה מה שיכבד על האדם לקבל רבוי הטובה ממי שלא קבל טוב ממנו: והנה מי שיאמר הרבה ירבה להחזיק טובה לעצמו מזולת שיחייב וזה מגונה מאד אם לא היה לתכלית שיודיע לאנשים כבוד האיש הזה ומעלתו כמו שזכרו ז"ל ולזה תמצא שאברהם אבינו בקראו לאלו האנשים אמר להם שיקח פת לחם לבד לסעד לבם: ואחר זה הכין להם מה שהכין מהמזונות אשר היה מספיק לרבים מהאנשים:

וְהוּא־עֹמֵד עֲלֵיהֶם תַּחַת הָעֵץ וַיֹּאכֵלוּ:

מז ראוי למי שיקרא האנשים לבא אל ביתו שלא יעלים עיניו מהשגיח בעניני' באכלם עמו לראות אם יצטרך להם דבר כי הם לביישנות לא יבקשו המצטרך להם ויהיה זה הנה שיכבד להם הטבתו ולזה תמצא שאברהם היה עומד אצל האנשים האלו בעת אכלם עמו כדי שתשלם להם כל המצטרך:

וַיֹּאמְרוּ כֵּן תַּעֲשֶׂה כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ: וַיֹּאמְרוּ לֹא כִּי בָרְחוֹב נָלִין:
וַיִּפְצַר־בָּם מְאֹד וַיָּסֻרוּ אֵלָיו:

מח אין ראוי לאד' שיסרב לגדול בקראו לו לאכול אבל ראוי לו שיסרב לקטן וזה שראוי לכבד הגדולים ולהיות נרצים בקלות אל מה שישאלו: ומפני זה ראוי שלא יסרב האדם לגדול ועוד שהגדול כשיקרא אדם לקבל טובתו הוא מבואר שאין קראו לו כי אם לתכלית שיקבל זה ממנו לא להחזיק טובה לעצמו כי אין זה מחק השלמי ולזה ראוי שיסרב האדם לקטן בקראו אליו ולא יקבל ממנו אם לא אחר שהפציר וזה שכבר תמצא בהמון האנשים הרבה שיקראו לאדם להחזיק טובה לעצמם ולכבד האנשים לא לכונה שיקבל מהם ואלו קבל האדם מהם בקלות בקראם לו יקרה להם בצר כמה שייטיבו כי לא נתכוונו לכך וקבול הטובה בזה האופן הוא בלתי ראוי וכבר אמר ג"כ שישנא בשת אם יקובל מהם כי אולי אין לאל ידם ולזה אין ראוי שיקבל מהם אם לא אחרי שהפציר הרב כי השפציר הנה יורה על שקריאתם היא לתכלית שיקובל מהם ולזאת הסבה תמצא שאלו המלאכים לא סרבו לאברהם כלל וסרבו ללוט ולא קבלו ממנו אם לא אחר שהפציר הרבה:

וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו אַיֵּה שָׂרָה אִשְׁתֶּךָ וַיֹּאמֶר הִנֵּה בָאֹהֶל: וַיֹּאמֶר שׁוֹב
אָשׁוּב אֵלֶיךָ כָּעֵת חַיָּה וגו:

מט אין ראוי לשלוחים להסתכל באשה כדי שלא ימשכו לתאות המשגל ולזה תראה שאלו האנשים עם היותם שלוחים לבשר את שרה לא קראו אליה שתשמע דבריהם פנים בפנים אבל הספיק להם כשידעו שהיא במקום שתשמע דבריהם ולזאת הסבה בעינה הלכו בדברים כאלו היו מדברים עם אברהם לא עם שרה:

וַיֹּאמֶר הִנֵּה בָאֹהֶל: וְשָׂרָה שֹׁמַעַת פֶּתַח הָאֹהֶל וְהוּא אַחֲרָיו:

נ ראוי לאשה שתתנהג במדת הצניעות בשלם שהנשים כדרך שלא יראום העוברים ושבים

זה בזה האופן ימלטו ואם לא כבר תדבקני הרעה:

וַיֹּצִאֻהוּ וַיַּנִּחֻהוּ מִחוּץ לָעִיר

נו אין ראוי לאדם לקנא בזולתו ולעכב לעצמו כל הטוב הלא תראה שלוט בחר כל ככר הירדן שיהיה לו לבדו למרעה למקנהו והשאיר לפני אברהם בזולת מרעה מספיק למקנהו והיה זה סבה אל שהאביד מקנה לוט בהשפך כל ככר הירדן וזה היה גמול לראוי לו על רוע לבבו:

לְכָה נַשְׁקֶה אֶת אָבִינוּ יַיִן וְנִשְׁכְּבָה עִמּוֹ וּנְחַיֶּה מֵאָבִינוּ זָרַע:

נז ראוי שנשפוט בעניני הפעולות האנושיות לפי הכונה בהם לא לפי ענינם בעצמם הלא תראה שבנות לוט מפני שהיתה כוונתם טובה בזה הפעל המגונה נמצאו נעזרות בו מהשם ית' וזכו אל שיצאו מהם השתי אומות אלו שמלאו הארץ בעת מתן תורה:

וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם כִּי אָמַרְתִּי רַק אֵין יִרְאַת אֱלֹדִים בַּמָּקוֹם הַזֶּה וגו:

נח ראוי לאדם שלא יענה על הדברים אשר לא יאות שימצא לו עליהם מענה ראוי לסבה מהסבות ולזה תמצא שלא רצה אברהם לענות לאבימלך דבר על מאמרו הראשון כי לא היה יכול למצא עליו מענה בזולת שהשבת דברי אבימלך אשר היה דבר בלתי ראוי מפני היותו מלך:

אֶל כָּל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר נָבוֹא שָׁמָּה אִמְרִי לִי אָחִי הוּא:

נט באשר יביא ההכרח להודיע חשד איש עם על פרט מהפרטים ראוי לאיש החושד שיכלול בדבריו עם החשד רבים זולתו כי בזה יהיה לחשד קצת פיוס ולזה תמצא כאשר הביא ההכרח שיספר אברהם כי הוא היה חושד אנשי גרר פן יהרגוהו על דבר אשתו כלל עמהם כל המקומות שאחרים מהארץ ההיא · ולזה ספר שאמר לשרה לכל המקומות אשר נבא שם אמרי לי אחי הוא וזה לאות שלא חשד באנשי גרר יותר מחשדו על אנשי שאר המקומות:

וּלְשָׂרָה אָמַר הִנֵּה נָתַתִּי אֶלֶף כֶּסֶף לְאָחִיךְ הִנֵּה הוּא לָךְ כְּסוּת עֵינַיִם לְכֹל אֲשֶׁר אִתָּךְ וְאֵת כֹּל וְנֹכָחַת:

ס ראוי לאדם שעשה דבר כנגד זולתו שיפייסהו כדי שלא ישאר בלבו שום תרעומת ולזה תראה שהשתדל אבימלך לפייס את שרה בתכלית מה שאפשר מהפיוס מפני שנשאר לשרה תרעומת על אבימלך ואע"פ שלא נגע בה לפי שכבר היה סבה שיחשדוה האנשים שנשכבה עמו ולא הספיק לה בזה היות אברהם יודע שלא נגע בה כי עכ"פ ישיגה הבושת מאשר האנשים והנשים אשר לא ידעו זה ולזה תמצא שאמר לה זה המאמר שהיה ראוי שתתפייס בו כי כבר ידעו האנשי' שהביא אותו ההכרח לתת אלף כסף לאברהם כדי שיתפלל עליו לרפאו מהמחלה שהביא עליו הש' לשמרו שלא יוכל לנגע כי כבר היו כל נקביו סתומים ולזה יסיר זה הענין החשד מעל שרה כמו שאמר לה והנה לא

השנים

והשניהם בזה מהתועלת והשמירה מהזמה מה שלא יעשה ולזה שם אברהם פתח שער אשורו הלא ליתרון השכינות:

אַחֲרֵי בְלֹתִי הָיְתָה־לִי עֶדְנָה וַאדֹנִי זָקֵן:

נא ראוי לשנות מפני השלום ולזה תמצא שהש״י לא גלה לאברהם ע״ה כבלו מה שאמרה שרה מזקנת אברהם אבל גלה לו לבד מה שספרה מזקנתה כדי שלא תתקלקל בזה מה שיש בין אברהם ושרה:

לֹא צָחַקְתִּי כִּי יָרֵאָה וַיֹּאמֶר לֹא כִּי צָחָקְתְּ

נב ראוי לאדם שיוכיח אנשי ביתו בזולת כעס אבל יהיה התוכחת בדרך שיקובל וכן הש׳ בתוכחת שהיה ממנו לאחר האנשים הלא תראה שכאשר הוכיח אברהם את שרה והכחישה שלא צחקה לא הקפיד בזה אברהם כנגדה אבל אמר לה שהאמת צחקה שאין לה התנצלות על זה ולא סופר שעשה אברהם כנגדה יותר מזה השיעור:

וְאַבְרָהָם הֹלֵךְ עִמָּם לְשַׁלְּחָם:

נג ראוי לאדם שילוה האנשים הבאים בעירו כשאלהם מהעיר כי בזה תועלת לשמרם שלא יזיקום האנשים הרעים אשר בעיר כי יראו פן יפגעו בהם המלוים אותם ויודע הדבר ולזה תמצא שהתעורר אברהם ללוות אלו האנשים עם מה שהיה בזה מהענוה אשר היא הכונה טובה כמו שקדם:

הִנֵּה נָא לִי שְׁתֵּי בָנוֹת וגו׳: אוֹצִיאָה־נָּא אֶתְהֶן אֲלֵיכֶם רַק לָאֲנָשִׁים הָאֵל אַל־תַּעֲשׂוּ דָבָר וגו׳:

נד ראוי כאשר יביא ההכרח לסבול פעולות המגונות ראוי שיהיה בוחר מה שהוא מעט מהמגונות ולזה תראה שהיה קל ללוט להוציא ולתת בנותיו שבתולות לאלו החטאי׳ למלאות תאותם להציל האנשים שאלה מהפעל הרע המגונה מאד והוא המשכב זכור כי משכב הנשים הוא לפי החוק הטבעי ואין כן משכב הזכרים:

הִמָּלֵט עַל נַפְשֶׁךָ אַל תַּבִּיט אַחֲרֶיךָ וְאַל תַּעֲמֹד בְּכָל הַכִּכָּר הָהָרָה הִמָּלֵט פֶּן תִּסָּפֶה:

נה אין ראוי שימנע שהאדם מהשתדל בשמירתו בהשגחת הש״י · אבל ישתדל בזה בחריצות נפלא כי הש״י ישגיח בהצלתו עם מה שיעזור הוא בעצמו מצד השתדלותו בהצלתו ולזה יבוא אחד מהמלאכים אשר תשלים בו השגחת הש״י באדם שהודיעו אותו הרע הנכון לבא עליו ומפני זה צוה ללוט שימהר לרוץ ולא יביט אחריו ולא ינוח עד שיגיע למקום אשר ימלט לו בו ההצלה ושם ינצל

שהיה אבימלך לתת דבר לשרה לפי שהמתנה השוה שהיא האלהים לחשב שכבר נתעלל בה ולזה לא נתן לה זאת המתנה:

וַיָּמָל אַבְרָהָם אֶת יִצְחָק בְּנוֹ בֶּן שְׁמֹנַת יָמִים כַּאֲשֶׁר צִוָּה אֹתוֹ: וְאַבְרָהָם בֶּן מְאַת שָׁנָה בְּהִוָּלֶד לוֹ אֵת יִצְחָק בְּנוֹ: וַיִּתֵּן אֶל הָגָר שָׂם עַל שִׁכְמָהּ וְאֶת הַיֶּלֶד וַיְשַׁלְּחֶהָ וגו:

סא ראוי לאדם שיהיה זריז לעשות מצות הש׳ ולא יעבירנו מזה דבר ולא ישכח מצות השם מפני שמחתו במה שחננו מהטובות אבל ראוי שיהיו מצות השם נגד עיניו תמיד הלא תראה שאברהם אבינו נזדרז למלאת מצות השם ומל יצחק בנו בן ח׳ ימי׳ כאשר צוה אותו עם היותו בן זקונים לו לא פחד שיזיקנו הפחד פ׳ זה גם לא שכח מצות השם מפני רב שמחתו במה שחננו הש׳ שיהיה לו בן משרה לעת זקנתו וזקנתה והקל בבנו ישמעאל לגרש אותו מביתו כאשר צוהו הש׳ על זה:

וַיִּקַּח־לֶחֶם וְחֵמַת מַיִם וַיִּתֵּן אֶל־הָגָר שָׂם עַל־שִׁכְמָהּ וְאֶת־הַיֶּלֶד וַיְשַׁלְּחֶהָ וַתֵּלֶךְ וַתֵּתַע בְּמִדְבַּר בְּאֵר שָׁבַע: וַיִּכְלוּ הַמַּיִם מִן־הַחֵמֶת וגומר:

סב אין ראוי לאדם שיקצר מהשגיח בבניו ובבני ביתו כפי מה שאפשר. הלא תראה שאברהם כאשר צוה לגרש שאמה ובנה נתן להם צדה לדרך שיה מספיק להם לולי שתעה במדבר באר שבע.

וְהוֹכִחַ אַבְרָהָם אֶת־אֲבִימֶלֶךְ עַל־אֹדוֹת בְּאֵר הַמַּיִם אֲשֶׁר גָּזְלוּ עַבְדֵי אֲבִימֶלֶךְ:

סג ראוי לאדם להרחיק פעולת העושק והחמס כפי מה שאפשר הלא תראה שאברהם הוכיח את אבימלך על העושק שעשקוהו עבדיו לחשבו שכבר עשו זה במצותו:

וְהוֹכִחַ אַבְרָהָם אֶת־אֲבִימֶלֶךְ עַל אֹדוֹת בְּאֵר הַמַּיִם וגו: תִּהְיֶה־לִּי לְעֵדָה כִּי חָפַרְתִּי אֶת־הַבְּאֵר הַזֹּאת:

סד ראוי לאדם להיות אביר לב בעת הראוי ורך הלבב בעת הראוי. הלא תראה שאברהם אבינו שפחד תחלה מאבימלך ואמר מפני זה על שרה שהיא אחותו לפחדו שלא יהרגנו התחזק עתה לטעון כנגד באשר שעשקוהו עבדיו להתברר לו שלא יקרהו רע על זה כי אבימלך היה רודף שלום:

וַיַּשְׁכֵּם אַבְרָהָם בַּבֹּקֶר וַיַּחֲבֹשׁ אֶת־חֲמֹרוֹ וַיִּקַּח אֶת־שְׁנֵי נְעָרָיו אִתּוֹ וְאֵת יִצְחָק בְּנוֹ וגו׳ :

סו ראוי שיזרז האדם לעשות מצות ה׳ ואע״פ שהדבר יקרה לו מזה דבר מכאיב ומצער הלא תראה שאברהם אבינו כשרצה לעשות זאת המצוה והשכים בבקר להשלימה בזריזות עם מה שהיה בענינה מהזרות והצער :

וַיִּקַּח אֶת־שְׁנֵי נְעָרָיו אִתּוֹ וְאֵת יִצְחָק בְּנוֹ וגו׳ :

סז ראוי לאדם כשילך בדרך שילך עם חבורה ראויה כדי שישמר מהספקים ולזה בחר אברהם עמו שני נעריו ללוותו עד שהיה קרוב למקום ההוא שהיה הולך אליו :

וַיִּקַּח אַבְרָהָם אֶת־עֲצֵי הָעֹלָה וַיָּשֶׂם עַל יִצְחָק בְּנוֹ וַיִּקַּח בְּיָדוֹ אֶת־הָאֵשׁ וְאֶת הַמַּאֲכֶלֶת וגו׳ :

סה ראוי לאדם שיעשה מצות ה׳ בתכלית מה שאפשר מן הסדור והכבוד ולזה לא רצה אברהם שישא זולתו העצים והאש והמאכלת מעת ראותו המקום אשר שם יעשה זה העולה כי בזה מהכבוד לה׳ והתקרב לעבודתו מה שלא יעלם :

פרש חיי שרה

וַיָּבֹא אַבְרָהָם לִסְפֹּד לְשָׂרָה וְלִבְכֹּתָהּ :

סט ראוי לאדם לספוד ולבכות על קרוביו ושוכבת חיקו כשמתו כי בזה תועיל להראות שהאדם אהבה לקרוביו באי זה אופן היה עד שהוא ראוי שיהיה דואג עליהם כשיפקדם כאלו כאלו חסר בחרונהם אהבת בני המשפחה קצתם לקצת הוא מה שיש לו תועלת גדול בתקון הקבוץ המדיני וכ״ש אהבת האדם ואשתו זה את זה עם שבזה יוסרה להכיר האדם כשיסתכל ברפואתם כשיחלו כפי מה שאפשר לו ולזה תמצא שאברהם ספד לשרה ובכה עליה :

תְּנוּ לִי אֲחֻזַּת־קֶבֶר עִמָּכֶם וְאֶקְבְּרָה מֵתִי מִלְּפָנָי :

ע ראוי לאדם להשתדל בעריכות לקבור המתים המוטלים עליו לקברם לכבוד החי׳ והמתים ולזה תמצא שהשתדל אברהם בזה האופן מההשתדלות לקבור שרה אשתו :

תְּנוּ לִי אֲחֻזַּת־קֶבֶר עִמָּכֶם וְאֶקְבְּרָה מֵתִי מִלְּפָנָי :

עא ראוי לאדם שיתרחק מהקבור הטובים אצל הרעים ולזה תמצא שאברהם אבינו השתדל לקנות אחוזת קבר לקבר שם מתו ולא רצה לקבר שמתו בקבר העם ההם כי הם היו רעים מאד במנהגיהם כמו שהתפרסם מענייניהם מהכנענים כי החתי היה אחד ממשפחות כנען ותמצא ג״כ בבנות חת שהיו מורת רוח ליצחק ולרבקה ושכם בזה תועלת להעיר שיש הבדל נפלא גם אחר המות בין הצדיק והרשע לפי שסוף הצדיק הוא אל החיים הנצחיים וסוף הרשע אל האבדון והכליון המוחלט:

וְיִתֶּן לִי אֶת־מְעָרַת הַמַּכְפֵּלָה אֲשֶׁר־לוֹ אֲשֶׁר בִּקְצֵה שָׂדֵהוּ וגו׳: הַשָּׂדֶה נָתַתִּי לָךְ וְהַמְּעָרָה אֲשֶׁר בּוֹ וגו׳:

עב ראוי לאדם כשיצטרך לו דבר מה ישתדל בהגעתו בקנות אשר יקנה זה בשוה יותר ולזה תמצא שאברהם לא בקש מתנה לקנות כי אם המערה לאחזת הקבר ישם לעפרון למכר בשלותיו ולזה לא בקש ממנו כי אם ההכרחי לו לבד ושאל פני עם הארץ שישאלו פני עפרון על זה כדי שיהיה מבוקשיו ממנו בקלות וכאשר הבין מעפרון שלא רצה למכרה לבדה השתדל עמו שימכרם לו עם השדה ונתן לו מה שהבין מדבריו שהוא רוצה מהשדה והמערה והוא ארבע מאות שקל כסף: וקנה זה הקנין בפני כל העם כדי שיהיה קיים יותר:

וַיִּשְׁקֹל אַבְרָהָם לְעֶפְרֹן אֶת־הַכֶּסֶף אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּאָזְנֵי בְנֵי־חֵת אַרְבַּע מֵאוֹת שֶׁקֶל כֶּסֶף עֹבֵר לַסֹּחֵר:

עג ראוי לאדם כשיתן הכסף למי שיבוש לאמר לו שהכסף ההוא בלתי כשר או שאין לו בו כל המספר שהסכים לתת לו שידקדק במספר ושיהיה הכסף ההוא שיתן לו שלם במשקלו נקי וכשר ולזה תמצא שאברהם כשראה שיבוש עפרון לאמר לו שאין כל הכסף שהסכים לתת לו במה שנתן לו או שאינו במשקל ראוי או שאינו נקי התעורר מעצמו ונתן לו במשקל שלם ובמספר המוסכם ושיהיה כסף נקי וכשר עד שהיה מתקבל לסוחר שהולך אנה ואנה

לְאַבְרָהָם לְמִקְנָה לְעֵינֵי בְנֵי־חֵת בְּכֹל בָּאֵי שַׁעַר־עִירוֹ:

עד אין ראוי לאדם לעשות בקרקעותיו דבר יגיע בו הזק או צער לשכיניו אם לא בהסכמתם ולזה תמצא שבקש אברהם מאת בני חת שיסכימו שיהיה לו השדה והמערה שבו אשר קנה לאחוזת קבר:

לֹא־תִקַּח אִשָּׁה לִבְנִי מִבְּנוֹת הַכְּנַעֲנִי אֲשֶׁר אָנֹכִי יוֹשֵׁב בְּקִרְבּוֹ:

עה ראוי לאדם להתרחק מהתחבר עם הפחותים לפי היכולת ולזה הרחיק אברהם שיקח יצחק אשה מבנות כנען להיות מנהגיהם פחותים מאד כמו שהתפרסם מדברי התורה אמר וכמעשה ארץ כנען לא תעשו ואמנם הוכרח לשבת בארצם למצות הש״י:

כִּי אֶל־אַרְצִי וְאֶל־מוֹלַדְתִּי תֵּלֵךְ וְלָקַחְתָּ אִשָּׁה לִבְנִי לְיִצְחָק:

עו ראוי להתחבר עם משפחתו בענין הזווג כי בזה ישלם יותר בין הזוגים השלמות אל
שתהיה אשה הנולדה נאותה עם משפחתו שאז ישלם יותר בין האיש ואשתו כשהיו ממשפחה
אחת ולזה שבחו ז"ל הנושא בת אחותו וכבר בארנו בזה מה שצוה אברהם אל העבד ללכת לארצו
ולבחור משם אשה ליצחק ממולדתו :

וְאִם־לֹא תֹאבֶה הָאִשָּׁה לָלֶכֶת אַחֲרֶיךָ וְנִקִּיתָ מִשְּׁבֻעָתִי זֹאת רַק אֶת־בְּנִי
לֹא תָשֵׁב שָׁמָּה :

עז כאשר לא יוכל האדם להשיג הטוב השלם אין ראוי שיתרשל מהשתדלות בהשגת הטוב
אשר למטה ממנו אבל ראוי שישתדל לקנות מהטוב כפי מה שאפשר לו ולזה התיר
אברהם לאליעזר לקחת אשה ליצחק מבנות הכנענים אם היה שלא ימצא אשה מארץ אברהם שתאבה
ללכת אחריו וזהו מה שאמר לו שאם לא תאבה האשה ללכת אחריו בארץ הזאת יהיה נקי משבועתו אלא
שאיך שיהיה הענין לא התיר לו להשיב יצחק שם לפי שרצון הש"י היה שיעמוד בארץ כנען להיותה מוכנת
יותר אל השלמות כמו שקדם :

וַיִּקַּח הָעֶבֶד עֲשָׂרָה גְמַלִּים מִגְּמַלֵּי אֲדֹנָיו וַיֵּלֶךְ וְכָל־טוּב וגו : וַיִּקַּח
הָאִישׁ נֶזֶם זָהָב בֶּקַע מִשְׁקָלוֹ וּשְׁנֵי צְמִידִים עַל־יָדֶיהָ וגו : וַיַּשְׁבִּעֵנִי
אֲדֹנִי לֵאמֹר לֹא־תִקַּח אִשָּׁה לִבְנִי מִבְּנוֹת הַכְּנַעֲנִי וגו :

עח ראוי לאדם שיכוון בדבר מה לתכלית מה שישתמש בזה בכל הסבות העוזרות להגעת
התכלית ההוא כפי מה שאפשר כי בזה ישלם לו יותר התכלית אשר כיון אליו ולזה
תמצא שלקח עבד אברהם עשרה גמלים מגמלי אדוניו ונשא עמו מטוב אדוניו חלק רב להראות האנשים
הפלגת עושר אברהם כדי שיתרצו יותר לו לתת בתם לזאת הסבה ג"כ נתן העבד לרבקה זאת המתנה
שנתן לה עם הודעתו לבית בתואל שהוא עבד אברהם כי זה ממה שיוסיף בנפשם עוצם עושר אברהם
על שכבר היה באופן שלא הקפיד על עבדו אם יתן כמו אלו המתנות ולזאת הסבה ג"כ ספר אליעזר
ללבן ובתואל ענין השבועה שהשביע אותו אברהם שלא יקח ליצחק אשה מבנות הכנעני וזה כי לולי זה
היה להם לחוש שמא לרוע מזג יצחק או להעדר העושר מאברהם או לרוע מזג ביתו לא מצא יצחק
אשה בארץ אשר גר שם אברהם :

וַתֹּאמֶר גַּם לִגְמַלֶּיךָ אֶשְׁאָב עַד אִם־כִּלּוּ לִשְׁתֹּת : וַתְּמַהֵר וַתְּעַר וגו :
וַתֹּאמֶר אֵלָיו גַּם־תֶּבֶן גַּם־מִסְפּוֹא רַב עִמָּנוּ גַּם־מָקוֹם לָלוּן :

עט המשרת השלם ראוי שישגיח מעצמו בענין השרות הראוי שישגיח ממנו קודם
שיצוה עליו שאם לא יהיה בזה מוכנה מעצמו לא ישלם ממנו השרות הראוי
ולזה תמצא שבחר אליעזר שתהיה תכונת האשה אשר יקח ליצחק זאת התכונה כדי שיגיע ממנה שרות
שלם ליצחק וזה כי מפני שכבר השגיחה מעצמה לעשות שרות לא בקשו ממנה על צד החסד כ"ש שתהיה
משגחת בשרות בעלה שהוא חק עליה באופן יותר שלם וכבר הורה שזאת התכונה היתה חזקה ברבקה
שכבר תמה אליעזר שלא שאל ממנה שתשקהו מים כי אם אחר עלותה מהעין והחזיקה בדרך לשוב

לביתה ולא כהכנסה מפני זה מהשקותו לאליעזר מכדה ומלשאוב לכל גמליו וזה ג"כ עשתה בזריזות גדול ותמצא זה הענין כמשך מתכונתה בכל הענינים עד שכאשר שאל לה אם יוכל ללין בבית אביה השיבתה מעצמה בספור הדברים הצריכים לו ואמרה גם תבן גם מספוא רב עמנו גם מקום ללון:

וַיִּקַּח הָאִישׁ נֶזֶם זָהָב בֶּקַע מִשְׁקָלוֹ וּשְׁנֵי צְמִידִים עַל־יָדֶיהָ עֲשָׂרָה זָהָב מִשְׁקָלָם:

פ ראוי לנכבד כשגמלוהו טוב שישיב גמול לגומלים אותו ביותר משיעור הגמול אשר גמלוהו שעור רב ולזה תמצא שנתן אליעזר זאת המתנה לרבקה בעבור החסד שגמלה אותו ואלו לא היה זה דבר ראוי היה מיוחס לאליעזר לעשות לא לנדיבות וכבוד ובכלל הנה לא ישיב מקבל הטוב גמול כי אם בשיעור מה שקבל הנה ישיב מה שהיה מהטובה והשניה על צד החסד במדרגת מה שהיה בשכירות ובמחיר והיה פוחת מדרגת מה שנעשה לו על צד החסד ואולם כשהיה מה שיגמול על הטובה שהיא שיעור רב מאד מהטובה ההיא הנה לא יפחות מדרגת הטובה הנעשית לו אבל תשאר מדרגתה מדרגת מה שנעשה על צד החסד והכבוד וכזה תהיה מדרגת הגמול שישיב על צד החסד והכבוד ותתחזק שאהבה בזה בין הנותן והמקבל והוא מבואר שאין ראוי ג"כ שישיב לו יותר מעט ממה שקבל וזה כי כבר הטיב לו שאחר קודם שיהיה לו עליו דבר יזכרם בעבורו אל שייטיב לו וכאשר ישיב לו גמול הנה יזכרם בו מצד מה שישיב לו גמול כמוהו פעמים או יותר מצד מה שהקדימו מהטובה ולזה הוא מבואר שלא יספיק לו להראות הרצון עם המטיב לו במדרגת רצון המטיב לו עמו אם לא יוסיף במה שיגמלהו על השעור שהגיע לו ממנו כמו השיעור ההוא או יותר וזה מבואר בנפשו כ"ש שאין ראוי שישיב לו מעט תחת הרבה והוא מבואר שכל מה שיהיה מעלת הגומל יותר גדולה ראוי שיהיה הגמול שישיב יותר גדול כי שאדם יראה לרעהו שהוא אוהבו בשיתן לו מה שהוא יקר ונכבד אל הנותן:

וַיִּקֹּד הָאִישׁ וַיִּשְׁתַּחוּ לַיי: וַיֹּאמֶר בָּרוּךְ יי אֱלֹהֵי אֲדֹנִי וגו:

פא ראוי לאדם כשיכונו מהשגחותיו ויגליהו ענייניו שיודה לשם אשר הכל מאתו כי בזה תועלת להתיישר להכנות השם ולהתקרב אליו כפי היכולת ר"ל כי בהתפרסם השם' משגיח במין האנושי בזה האופן ישתדלו האנשים לעבוד השם ולהתקרב אליו כפי היכולת כדי שיגיעם טוב ממנו מצד השגחתו בהם ולזה תמצא שנתן אליעזר שבח והודאה לשם על הטוב אשר גמל לאברהם בזה הענין:

וַיֹּאמֶר לֹא אֹכַל עַד אִם־דִּבַּרְתִּי דְּבָרָי וגו:

פב ראוי לאדם שלא יתעצל במה שיכוון אבל ראוי שישתדל בהגעתו במהירות ובזריזות כי שהעצלה אולי תמנע ממנו התכלית שכוון אליו ולזה תמצא שלא רצה אליעזר לאכול עד שדבר דבריו עם שבזה היה תועלת שנית וזה כי קודם שקבל הטובה מהם היה לו חק עליהם בעבור הטוב שהטיב להם אל שישמעו אליו למה שיבקש מהם יותר מאחר שיהיה לו עליהם אחר קבלו הטובה מהם ולזה ג"כ לא רצה לאכול עד כלותו הענין עמהם והנה כמשך זריזות אליעזר ומהירותו שלא רצה להתעכב שם אחר השיגו מבוקשו אבל אמר להם שישלחוהו וילך אל אדוניו:

ויאמרו

ויאמרו נקרא לנער ונשאלה את פיה :

פג ראוי להשיא אשה אם לא לדעתה ורצונה כי לא יאות להכריחה כמה שלא תקרבה בו מזה שכבר יבואה זה לזנות בית איש עם שאר ההפסדים אשר ימשכו מזה הענין בתקון הבית ולזה אמרו נקרא לנערה ונשאלה את פיה :

ותקם רבקה ונערתיה ותרכבנה על־הגמלים ותלכנה אחרי וגו׳ :

פד ראוי לאדם בלכתו עם אשה שילך ראשון והיא אחריו ואע״פ שתהיה באופן שיהיה ראוי לו לתת לה כבוד וזה שאם היתה האשה הולכת תחלה יהיו עיני האדם בה ויביאהו זה לחשוק בה ויבא לידי עבירה ולזה תמצא שהלכו רבקה ונערותיה אחרי האיש עד הגיעם למקום אשר היה שם יצחק :

ויאמר העבד הוא אדני ותקח הצעיף ותתכס :

פה ראוי לאשה שתכסה מבעלה וכ״ש בתחלת לקיחתו אותה יותר מבשתה משאר האנשים לפי שהוא ידוע כי לקיחתה האיש הוא למשגל והנה ראוי שתבוש האשה מזה ולזה תמצא שכבר לקחה רבקה הצעיף ותתכס כשידעה שהאיש ההולך בשדה הוא יצחק וזה כי כבר יורה כי כאשר אין האשה בושה מזה שאין המשגל אצלה דבר ראוי שתכסה ממנו ותהיה בזה ראיה על שלא הקפידה לשמור עצמה ממשכב הדודים :

ויסף אברהם ויקח אשה ושמה קטורה :

פו ראוי לאדם שיזרע בבקר זרעו ולערב אל ינח ידו כי בזה ישלם קיום המין האנושי ולזה תמצא שאברהם אבינו הוסיף לקחת אשה להוליד בנים עם היותו מופלג בזקנה :

ולבני הפילגשים אשר לאברהם נתן אברהם מתנת וישלחם מעל יצחק בנו בעודנו חי וגו׳ :

פז ראוי לאדם להרחיק המריבה מבניו בענין שיהיה לפי מה שאפשר ולזה תמצא שאברהם נתן לבניו בחייו מה שיהיה בעיניו לתת להם והרחיקם מעל יצחק כדי שלא יריבו עמו על הנחלה להיותו יורש כל הנכסים עם שכבר נמשך מזה תועלת אחר והוא שלא ילמד יצחק ממעשיהם הרעים כי בו בחר השם ית׳ להיות ממנו הזרע הנבחר שיירש ארץ כנען :

ויקברו אתו יצחק וישמעאל בניו אל־מערת וגו׳ :

פח ראוי לבנים שיתעסקו בקבורת אביהם לכבודו ובמקום שהסכים להקבר שם ולזה תמצא שקברו יצחק וישמעאל אברהם במערת המכפלה :

ויאמר

פרשת : תולדות : יצחק

וַיֹּאמֶר אֲחֹתִי הִוא כִּי יָרֵא לֵאמֹר אִשְׁתִּי פֶּן־יַהַרְגֻנִי וגו :

פט אין ראוי לאדם לסמוך על השם ועל״פ שהוא דבק בשם ית׳ באופן שתדבק בו השגחה האלהית ולזה תמצא כי כאשר הוכרח יצחק ללכת בארץ הפלשתים בזמה ונתיירא שלא יהרגוהו על דבר אשתו כי טובת מראה היא אמר על אשתו שהיא אחותו כמו שעשה אברהם אביו מפרש

וְהִנֵּה יִצְחָק מְצַחֵק אֵת רִבְקָה אִשְׁתּוֹ :

צ ראוי לאדם שיראה מהקירוב לאשתו בדרך שתדבק אהבתם בו כי בזה ישלם תקון הבית וכן יהיה הזרע שיבא לו מחובב יותר כאשר ולזאת הסבה בא הספור שכבר היה יצחק מצחק את רבקה אשתו :

וַיְקַנְאוּ אֹתוֹ פְּלִשְׁתִּים : וְכָל־הַבְּאֵרֹת וגו : סִתְּמוּם פְּלִשְׁתִּים וַיְמַלְאוּם עָפָר : וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ אֶל־יִצְחָק לֵךְ מֵעִמָּנוּ וגו :

צא ראוי שיש לאדם להסתכל לכבוד השם ית׳ במלאכת מבותו וזה כי הנה יצחק מפני שבוטחו בשם י׳ שיגור בגדר הכל שהיו מכעיסים אותו פלשתים בכל עוז ולא יצא חמס על שהכריחו המלך לצאת :

וַאֲבִימֶלֶךְ הָלַךְ אֵלָיו מִגְּרָר וַאֲחֻזַּת מֵרֵעֵהוּ וּפִיכֹל שַׂר־צְבָאוֹ :

צב אין ראוי למי שיבקש שלום מאחר שיבא אליו בחיל כבד וביד חזקה כי במו זה השלום לא יהיה אלא מחמת יראה ולא יהיה מלב ומנפש וזה הוא הפך המכוון בשלום ולזה תמצא כי אבימלך עם היותו מלך לא הביא עמו כי אם שני אנשי׳ בבאו לבקש שלום מיצחק והם אחוזת ופיכול שר צבאו עם שבזה היה מחוסר שלא יכבד על יצחק בבאם לאכול ולשתות עמו :

וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יִצְחָק מַדּוּעַ בָּאתֶם אֵלָי וְאַתֶּם שְׂנֵאתֶם אֹתִי וַתְּשַׁלְּחוּנִי מֵאִתְּכֶם :

צג אין ראוי לאדם שיהיה אחד בפה ואחד בלב שלא תראה כי יצחק לא החניף לאבימלך בבא אליו אבל הוכיחו על בואו אליו והוא שנאו ושלחו מאתו :

אִם תַּעֲשֵׂה עִמָּנוּ רָעָה כַּאֲשֶׁר לֹא נְגַעֲנוּךָ וְכַאֲשֶׁר עָשִׂינוּ עִמְּךָ רַק־טוֹב וַנְּשַׁלֵּחֲךָ בְּשָׁלוֹם אַתָּה עַתָּה בְּרוּךְ יי :

צד אין ראוי לאדם שיבקש השתוות לאוהבו כי אם במדה שחדל לו ולזה לא בקש אבימלך מיצחק אלא שלא יעשה לו רעה כמו שלא עשה לו :

ועשה

וַעֲשֵׂה־לִי מַטְעַמִּים כַּאֲשֶׁר אָהַבְתִּי וְהָבִיאָה לִּי וְאֹכֵלָה בַּעֲבוּר תְּבָרֶכְךָ נַפְשִׁי בְּטֶרֶם אָמוּת׃

צה ראוי לאדם שישתדל להוריש לבניו מהטובו' מה שאפשר לו וכ"ש אל מי שאוהב מהם יותר שלא תראה שיצחק השתדל לברך עשו קודם מותו וצוה שיעשה לו מטעמים כדי שיתברר לו כמה שיתכן שיברכנו:

וַיֶּאֱהַב יִצְחָק אֶת־עֵשָׂו כִּי־צַיִד בְּפִיו וגו׃ וְהֵבֵאתָ לְאָבִיךָ וְאָכָל וגו׃

צו ראוי שיהיה הבן שהאהב שיותר טוב מהבני' ואם לא חסך ממנו תועלת להוריו כמו שיחסך מהאחרים שלא תראה כי רבקה היתה אוהבת יעקב להתפרסם' לה שלמותו והשתדלה מפני זה שיהיה יעקב המתברך ואע"פ שהיה מגיע לה תועלת יותר מעשו בהבאת הציד שהיה מביא תמיד ואולם יצחק לרוב התבודדותו בעיון לא התפרסמו לו תכונות יעקב ועשו ועניניהם בדרך שיוכל לדעת איזה מהם יותר טוב ולזאת הסבה היה אוהב עשו יותר לסבת התועלת שהיה מועיל ולהיותו מראהו תמיד בדברים לאשר אליו לבו:

וְאֵת עֹרֹת גְּדָיֵי הָעִזִּים הִלְבִּישָׁה עַל־יָדָיו וְעַל חֶלְקַת צַוָּארָיו׃

צז ראוי לכל מי שישתדל לעשות פועל מה לתכלית מה שישתדל להסיר כל הדברים המונעים אותו התכלית ההוא ולהמציא הדברים המביאים אותו אליו כפי שאפשר שלא תראה כי יעקב פחד שימנע ממנו התכלית שהיה מכוון אליו עד שראה שרבקה המציאה לו התחבולות אשר בהם שסלק מה שהיה מפחד ממנו וזה שהיא הלבישה אותו בגדי עשו כי זה ממה שיביא יצחק לחשוב שזה שהוא לבוש אלו הבגדים הוא עשו והלבישה עורות גדיי העזים על ידי יעקב ועל חלקת צואריו כדי שירגיש בו יצחק שהוא שעיר כאשר ימששנו:

הַאַתָּה זֶה בְּנִי עֵשָׂו אִם לֹא׃ הַקֹּל קוֹל יַעֲקֹב וְהַיָּדַיִם יְדֵי עֵשָׂו׃
וְלֹא הִכִּירוֹ וגו׃ וַיְבָרְכֵהוּ׃

צח אין ראוי שימנע אדם מהעלים חקו שלא תראה כי יצחק לאהבתו עשו מפני התועלת שהועילהו לא היה רוצה לברך יעקב המביא לו מטעמים לחשבו שהוא יעקב כמו שהגיד בסוף שהבין הקול יעקב אבל רצה שיהיה שמתברך עשו כדי לגמלו על התועלת שהועילהו על שהביאהו יעקב לחשב שהוא עשו ולזה ברכו:

הִנֵּה עֵשָׂו אָחִיךָ מִתְנַחֵם לְךָ לְהָרְגֶךָ׃ וְעַתָּה בְנִי שְׁמַע בְּקֹלִי וְקוּם בְּרַח־לְךָ אֶל־לָבָן אָחִי חָרָנָה׃

צט אין ראוי שיקל האדם בשנאה שישנאוהו אויביו אבל ראוי שיפחד ממנו וישתדל לברוח ממנו ומהארץ ההיא או לא ישלים עמו שלא תראה שרבקה צותה יעקב שיברח מפני חמת עשו אחיו:

לָמָה אֶשְׁכַּל גַּם שְׁנֵיכֶם יוֹם אֶחָד׃

ק ראוי לאדם שיהיו רחמיו מסורים על הבנים יהיו טובים או רעים הלא תראה שרבקה יראה פן תשכל שניהם אם לא יברח יעקב מפני עשו כי יעקב מבואר מענייניו שהיה גבור וזה יתבאר מהאבן שגלל לבדו מע"פ הבאר שהיו מתקבצים בה רבים קודם שיוכלו לגללה ובלי ספק כשיראה שיקום עליו עשו להרגו יקדים הוא ויהרגהו אולי ימותו שניהם :

וַיֹּאמֶר לוֹ לֹא־תִקַּח אִשָּׁה מִבְּנוֹת כְּנָעַן : קוּם לֵךְ פַּדֶּנָה אֲרָם וגו :

קא ראוי לאדם ליקח אשה ממשפחתו או ממשפחה כשרה כדי שיהיה זרעו כשר ולזה תמצא שצוה יצחק ליעקב שיקח אשה ממשפחתו כדי שיהי' ממנו הזרע הנבח' שירש הארץ שיעד י"י לאברהם וכבר למדנו מזה המקום ג"כ כי הברכה היא איננה כי אם לפי הכנת המתברך וזה שאם היה אפשר שיברך הנביא המתברך לפי רצונו למה היה נבוך יצחק בברכת עשו במה יברכהו הנה היה לו אפשר שיברכהו ברכת אברהם כמו שבירך יעקב בזה ואמנם לא ברכהו בזאת הברכ' לפי שהברכה ההיא לא יתכן שתבא כי אם לדבקים בש"י ולפי שלא היה עשו ראוי לזאת ההצלחה לא יכול יצחק לברכו בה ומזה המקו' למדנו ג"כ כי לא היה יצחק אוהב עשו יותר מיעקב כי אם קודם שהתפרסם לו שלמותו ואמנם אחר זה היה אוהב יעקב יותר מכל שלימותו ומעלתו ולזה דקדק בענייננו וצוהו שלא יקח אשה מבנות כנען וברכהו בזאת הברכה השנית אשר היא נפלאה מאד :

וַיִּשְׁמַע יַעֲקֹב אֶל־אָבִיו וְאֶל־אִמּוֹ וַיֵּלֶךְ פַּדֶּנָה אֲרָם :

קב ראוי לאדם לשמוע בקול הוריו ולזה העיד הכתוב שישמע יעקב מאמר שניהם שיצא ללכת לחרן כאשר צוהו אותו הוריו :

פרשת ויצא

וַיָּלֶן שָׁם כִּי־בָא הַשֶּׁמֶשׁ :

קג ראוי לאדם כשיעשה פעולותיו שיעשה בזריזות ולא יתעצל בהם כי העצלה מדה מגונה מאד מרחקת האדם מכל השלמות ולזה ספר התורה שיעקב לן במקום ההוא מפני שהכריחו השמ' ולולי זה לא התעצל ללכ' עוד ביו' ההו' ולזאת הסבה ג"כ זכר שכבר השכי' בבק' ללכת לדרכו :

וַיָּלֶן שָׁם כִּי־בָא הַשֶּׁמֶשׁ :

קד איך ראוי לאדם לשמור עצמו מהסכנות' ולזה ספר שכבר לן שם יעקב כי בא השמש לפי שבלילה תמצאנה הסכנות בדרכים ולזה ראוי לאדם שיתרחק מלכת בלילה בדרכים אם לא באופן שיהיה מובטח מהסכנה :

וַיִּקַּח מֵאַבְנֵי הַמָּקוֹם וַיָּשֶׂם מְרַאֲשֹׁתָיו וַיִּשְׁכַּב בַּמָּקוֹם הַהוּא :

קה אין ראוי לאדם לרדוף אחרי התענוגים אבל יקח מהם ההכרחי לבד הלא תראה שאנכי
זה המקום שהוא עיר שמה לוז והיה אפשר ליעקב שישכב שם בבית מטה ובדוחק
גדול והספיק לו אבן מאבני המקום לשום ראשו עם שהוא ג״כ ישאל לו יותר שוריות בדרכו לקום
ולכנוס בעירם:

וַיִּירָא וַיֹּאמַר מַה־נּוֹרָא הַמָּקוֹם הַזֶּה אֵין זֶה כִּי אִם־בֵּית אֱלֹהִים׃

קו ראוי לאדם שיעמוד במקומות הנכבדים באימה וביראה ובתוספת קדושה ולא יעשה בהם
המעשים שיעשה במקומות הפחותים ולזה ירא יעקב כדעתו מעלת המקו׳ אע״ג אם לן שם

וְנָתַן־לִי לֶחֶם לֶאֱכֹל וּבֶגֶד לִלְבֹּשׁ׃

קז אין ראוי לאדם שיהיה כסיל לשון אבל יספיק לו ההכרחי הלא תראה שיעקב אבינו לא שאל
מהשם כי אם ההכרחי והוא לחם לאכול ובגד ללבוש:

וַיֹּאמֶר לָהֶם יַעֲקֹב אַחַי מֵאַיִן אַתֶּם׃

קח ראוי לאדם שיהיו דבריו עם הבריות בנחת ובקבלת פנים כי בזה ישאל השלום
ויהיה לאדם מהאנשים העזר שיצטרך לו מהם ולזה תמצא שכאשר שאל יעקב
מהרועים מאין הם אמר להם זה בנחת ובפיוס וקראם אחים לו:

אַחַי מֵאַיִן אַתֶּם וַיֹּאמְרוּ מֵחָרָן אֲנָחְנוּ׃

קט ראוי לאדם כשיצטרך לשאול מדבר מה שיתחכם בשאלה להבחין ולהשכיל שישאל מדבר
אחר שילמד ממנו הדבר ההו׳ ולזה תמצא שלא רצה יעקב לשאול להם איזה הדרך
ילך בו אל חרן כי אולי היה המקום ההוא אשר היה אבל חרן וישתבשו להשכיל ולהבחין ולא יתכוונו שאמת
כי הדרך ישכנו הממון בכמו אלו השאלות הם על כד ולא בע והנאוק לאשכם שמי שנתייאש ללכת אל
המקום ההוא הוא יודע המקום ההוא ולזה שאל להם מאין הם כי אפשר שלא היו מהמקום ההוא ולזה
לא יתשבשו להשכיל בהם ונשיג בזה שאופן מבוקשו מהם:

לֹא־עֵת הֵאָסֵף הַמִּקְנֶה הַשְׁקוּ הַצֹּאן וּלְכוּ רְעוּ׃

קי ראוי לאדם שישתדל להיישיר האנשים אל הטוב בכל הפנים שאפש׳ כי בזה מתקון המדינה
מה שלא יעלם עם שבזה תגדל האהבה בין האנשים בהראותם קנאתם לקנאת כי הם
שנגשים בענייניהם ומשתדלים שיהיו בתכלית התקון והשלמות ולזה תמצא שאמר יעקב לרועים ההם
שישקו הצאן וילכו לרעות כי לא עת האסף המקנה:

וַיְהִי כַּאֲשֶׁר רָאָה יַעֲקֹב וגו׳׃ וַיִּגַּשׁ יַעֲקֹב וַיָּגֶל אֶת־הָאֶבֶן וגו׳׃

קיא ראוי לאדם שיהיה מתעורר בכל עוז לעזור לקרוביו ולא יתעלם מהן הלא תראה שתכף שראה יעקב כאן לבן אחי אמו ואת רחל בת אחי אמו התעורר מהר להשקו' הצאן וגלל לבדו אבן הגדולה שהיו מתקבצים בה כל הרועים לגלול אותה. עם שהגבר למדנו בזה שהגבר היה יעקב אמיץ בגבורים כי זה אחד מהמעלות אשר ישים בהם הכתוב יותר שלם אז"ל אין השכינה שורה אלא על חכם גבור ועשיר ובעל קומה:

וַיִּשַּׁק יַעֲקֹב לְרָחֵל:

קיב ראוי לאדם שיתקרב לאוהביו ולקרוביו ויראה להם אהבה והקרבה מה שאפשר כי בזה מתקון השלום מה שלא יעלם רבותי כשיאהבו כי המשפחה קטן לקבת כאלו הם כלם אחים הלא תראה כי יעקב השלם עם היותו בכל ימים נשק לרחל להורות התקרבות שלא עם הנוס מחך לבבה להיות לו לאשה כמו שהיה דרוש אצלו:

וַיֹּאמֶר לוֹ לָבָן אַךְ עַצְמִי וּבְשָׂרִי אָתָּה וַיֵּשֶׁב עִמּוֹ חֹדֶשׁ יָמִים:

קיג ראוי לאדם שיאסוף קרוביו' הבית בכלם אצלו ולא ימנע מהם לאמר כי הם עצמו ובשרו ובזה תשלם האהבה בינו כי המשפחה הלא תראה שלבן אסף הביתה יעקב מפני היותו עצמו ובשרו:

וַיֹּאמֶר לָבָן לְיַעֲקֹב הֲכִי אָחִי אַתָּה וַעֲבַדְתַּנִי חִנָּם הַגִּידָה לִּי מַה וגו:

קיד ראוי למקבל הטובה מאחר שישתדל להטיב לו כפי יכולת כחו ואף אם היה לו חוק על מי שייטיב לו הלא תראה כי יעקב השלם עם היותו לבן מחוייב שיאספהו הביתה להיותו עצמו ובשרו התעורר עצמו לעבוד לבן ברעיית צאנו ואם לא עוררהו לבן על זה כדי שיוכל עמוד בביתו בזולת בשת:

וַיֹּאמֶר אֶעֱבָדְךָ שֶׁבַע שָׁנִים:

קטו ראוי לאדם כשיזכר לו מהשגת הטרף שישתדל לעשות מלאכה מהמלאכות ואף אם היה פחותה לפי מעלתו כדי שלא יצטרך לבריות הלא תראה שיעקב השלם התעורר לעבוד לבן בזולת המלאכה הפחותה לפי מעלתו כדי שלא יצטרך להטבת לבן ובזה אז"ל הראוי לעבוד עבודה שהיא זרה לו ואל יצטרך לבריות:

הַגִּידָה לִּי מַה מַּשְׂכֻּרְתֶּךָ:

קיו כאשר יגיע לאדם שירות ממי שיבוא לשאול ממנו שכרו ראוי לו מעצמו להתעורר לתת לו שכרו ולא יעלים עיניו מזה ולזה המשל כי מפני שהיה יודע לבן שיעקב יבוא לשאול ממנו שכר מפני מה שהטיב לו בכל מה אותו הביתה התעורר מעצמו לתת לו שכר ושאל לו מה יהיה שכרו ומשמוע הזה בעינו כלומר מה שיתן שכר למי שיבוא לבקש ממנו שימליך לו המטבע שהוא בלתי טוב שהוא ראוי שידקדק מאד לבחור לו מטבע טוב כמו שעשה אברהם לעפרון:

וללב

וְרָחֵל הָיְתָה יְפַת־תֹּאַר וִיפַת מַרְאֶה׃ וַיֶּאֱהַב יַעֲקֹב אֶת־רָחֵל׃

קיז ראוי לאדם שיבחר באשה שלמת היצירה כי הזרע שיהיה לו ממנה יהיה יותר בריא ויותר שלם ולזה לא בחר יעקב בלאה כי היו עיניה דומעות והוא חולי אחד ובחר ברחל עם היותה היתה יפת תאר ויפת מראה עם היות הכל שיפקוד תלונותיה ולא ידבר באשה אחרת:

וַיֹּאמֶר אֶעֱבָדְךָ שֶׁבַע שָׁנִים בְּרָחֵל בִּתְּךָ הַקְּטַנָּה

קיח ראוי לאיש שיבוא כנגדו לדקדק עמו במחיר שכרו שלא ישאל ממנו רק כשיעור מה שראוי כהפך מה שעשה עפרון שהקשה לשאול עד ששאל ארבע מאות שקל כסף ולזה תמצא שהעמיס יעקב על עצמו לעבוד ללבן שבע שנים ברחל בתו ואם הוא מבואר שהכר היה מתרצה לבן בפחות מזה הרבה עם שבזה היושרה נפלאה להגיע יעקב אל מה שכוון אליו והוא שהשיג לו אשה מבנות לבן:

בְּרָחֵל בִּתְּךָ הַקְּטַנָּה׃

קיט ראוי לאדם שיתחכם במשאו ובמתנו עם הבריות בכל שלא יתכן שיוכל לאונו כשלא ירצה כי יעקב עם היותו בעל השלמות מפני שכיון שתהיה לו רחל לאשה לא יאה שיתחכם להתנות עם לבן תנאי מבואר וביאר הענין באופן שלא ישאר בו ספק וזהו אמרו ברחל בתך הקטנה כי אולי יתנה עם הגדולה ויקראה רחל ולזה אמר לו הקטנה ואולי יביא לו אחרת ששמה רחל ולזה אמר בתך ומפני היות כאשר לבן בעיני יעקב ברמאות ממה שהרגיש בו במדות התחכם להתנות עמו באופן זה כי ראה שהיה בדעתו לרמותו ולזה כפל התנאי עם שלא הועיל לו:

הָבָה אֶת־אִשְׁתִּי כִּי מָלְאוּ יָמָי וְאָבוֹאָה אֵלֶיהָ׃

קכ אין ראוי לאדם להמנע מפני הבושת מהשתדל בענייניו אשר יעזבם יביא נזק והפסד גדול ולזה שאל יעקב ללבן יתן לו אשתו ויבא אליה כי מלאו ימיו : ואם לא ישתדל להוליד עתה אולי לא ימצא אחר זה ולא בוש מזה כי מי שיבוש בכמו אלו הדברים הוא מכלל חסיד שוטה שאז״ל היכי דמי חסיד שוטה כגון דחזא איתתא דטבעא בנהרא ואמר לאו אורח ארעא לאצולה ולא אסתכולי בה:

וַיְהִי בַבֹּקֶר וְהִנֵּה־הִוא לֵאָה׃

קכא ראוי לאדם להתנהג בתכלית הצניעות עם אשתו בשעת תשמיש שלא תראה שיעקב לא הכיר באשתו בשעת התשמיש שהיתה לאה עד הבקר וכמו זה אמרו באחד מגדולי החכמים בתלמוד שהיה מקדש עצמו ביותר בשעת תשמיש היה מגלה טפח ומכסה טפח ודומה עליו כמי שכפאו שד כי בזה מתרחקת התאוה ובזה האופן יהיה הזרע יותר כשר:

לֹא־יֵעָשֶׂה כֵן בִּמְקוֹמֵנוּ לָתֵת הַצְּעִירָה לִפְנֵי הַבְּכִירָה׃

קכב באשר פי' שנים ראוים לדבר אם נשים האחד. אשה ראוי לדבר השנה קודם שיהיה
השני ראוי לו השנה ראוי שיתקדמו בהגעת בדבר השנה תחלה למי שהיה קודם
ולזה תמצא שאמר לבן שלא היה כטוב אבל להשיא הצעירה לפני הבכירה כי הבכורה בנוהג לתת
הבתולים תחלה:

מַלֵּא שְׁבֻעַ זֹאת וְנִתְּנָה לְךָ גַּם־אֶת־זֹאת:

קכג ראוי למי שישא אשה בתולה שישמח עמה שבעת ימים כי בזה מתיקרות הענין
הנשואין והגדלתו מה שלא יעשה זנו נ"כ מהפיוס ותקרב לב האשה לבעלה
מה שיש בו תועלת גדולה לשניהם שלא יתפוך אחר אשה זולתי בזוגו וזהו מה שאמר לבן ליעקב שישלים
לשמח עם לאה השבוע שלה ומן המקום הזה יצא פסק ההלכה בענין שבעת ימי חופה כראשון אכת ונוכח
ומפני שיתם אלו השבעת ימי חופה לה למדנו מזה שהאשה יהיה בתולה יהיו לה שבעת ימי חופה היה
בעלה בחור או אלמון ואולם לאלמנה לא נזכר מזה דבר בתורה ואולם תקנו חכמים שיהיו לה מזה קצת
ולזה תקנו שתהא ליום חמשי כדי שיהיה בעלה שמח עמה שלשה ימים וכבר בארנו לכו אלו הדינים
כלם בראשון מכתובות:

מַלֵּא שְׁבֻעַ זֹאת וְנִתְּנָה לְךָ גַּם־אֶת־זֹאת:

קכד אין ראוי לעסוק חוץ ממה שהוא ראוי לו ולזה באר לבן שישלמו תחלה שבעת ימי שמחת
לאה קודם שיתן לו רחל כדי שלא יכנסו שבעת ימי שמחת האחת בתוך שבעת ימי
השני' ולזאת השב' בעונ' אמרו בראשון ממ"ק שאין נושאין נשי' במועד לפי שאין מערבבין שמח' בשמחה:

וַיַּעֲבֹד יַעֲקֹב בְּרָחֵל שֶׁבַע שָׁנִים וַיִּהְיוּ בְעֵינָיו כְּיָמִים אֲחָדִים: וַיַּעֲבֹד
עִמּוֹ עוֹד שֶׁבַע־שָׁנִים אֲחֵרוֹת:

קכה ראוי לאדם שיקיים מה שקבל עליו לתת או לעשות לזולתו בשלימות וכלל שלא ולא ע"פ
שלא כהנ' עמו כהנהגו כמורה שלא תראה שאע"פ שהנה לבן עם יעקב ברמאות
בענין רחל עבד אותו שבע שנים כאשר קבל עליו ולא קץ בעבודה הארוכה אבל היו בעיניו כימים
אחדים כאלו לא הוכהו לבן כדבר כלל וכן עבד בלאה שבע שנים אחרות באמונה וכמו לבו ג"ב כאלו
היה לו מלבן שכר שלם:

וַיֶּאֱהַב גַּם־אֶת־רָחֵל מִלֵּאָה וגו׳: וַיַּרְא יְיָ כִּי־שְׂנוּאָה לֵאָה וַיִּפְתַּח אֶת־
רַחְמָהּ וְרָחֵל עֲקָרָה:

קכו ראוי שיהיה שמח בחלקו שנתן לו השם כי כבר יקרה שמה שימשכוהו האדם בלתי נבחר
הוא יותר נבחר לפי האמת הלא תראה שיעקב היה בוחר ברחל יותר מלאה
ונראה שה' שלאה היא יותר נבחרת לפי התכלית אשר בעבורו היתה הכונה בלקיחת האשה והוא
הולדת הבנים:

וַתֵּרֶא רָחֵל כִּי לֹא יָלְדָה לְיַעֲקֹב וַתְּקַנֵּא רָחֵל בַּאֲחֹתָהּ וַתֹּאמֶר אֶל־יַעֲקֹב הָבָה־לִּי בָנִים וְאִם־אַיִן מֵתָה אָנֹכִי׃ וַיִּחַר־אַף יַעֲקֹב וגו׳׃

קכז ראוי להתרחק מאד ממדת הקנאה כי היא מדה פחותה מאד ולזה תראה כי מפני שלא שאלה רחל הבנים כי אם על צד הקנאה באחותה קרה לה שלא השיגה מבוקשה כי אם בקושי ועבור על מיתה בסבת הבנים והיה זה ג"כ סבה אל היותה דברים עם שלמותה באופן שכעס עליה יעקב במה ששאלה ממנו שיתן לה בנים׃

וַיֹּאמֶר הֲתַחַת אֱלֹהִים אָנֹכִי אֲשֶׁר־מָנַע מִמֵּךְ פְּרִי־בָטֶן׃

קכח אין ראוי היות הבקשה והשאלה בדבר כי אם לש"י לבדו כי הוא הנותן הכל ובזה יתיישב הבטחון אל השלמה בוולזה כעס יעקב כשיחסה רחל נתינת הבנים לו ליעקב׃

הֲתַחַת אֱלֹהִים אָנֹכִי אֲשֶׁר־מָנַע מִמֵּךְ פְּרִי־בָטֶן׃

קכט ראוי לאדם להשתדל בכל עוז שיהיו לו בנים מאשתו ואע"פ שיהיו לו בנים מאשה אחרת שלא תראה שהנה אמר יעקב לרחל מה שיובן ממנו שאם היתה נתינת הבנים לה מיוחסת אל השתדלותו ורצונו לא היה מקצר מזה ועוד שהנה תראה שקבע יעקב משכבו באהל רחל להשלים לה מבוקשה עד שלא נתרצה לשכב עם לאה אם לא ברצון רחל כאשר הסכימה בזה מפני הדודאים שנתנה לה לאה וכבר אז"ל שבעבור זה נענשה רחל שלא נקברה עם יעקב מפני שזלזלה במשכבו של אותו צדיק ואולם אמרנו זה לפי שיעקב היה מכוון בזה כדי שישלם ההריון לרחל כי לא ידע אי זו עת יכשר יותר ולזה לא היה ראוי לה לנהוג בענין שעשתה רבותי לומר שזלזלה במשכבו׃

יֹסֵף יְיָ לִי בֵּן אַחֵר׃

ק ראוי לשואל הטובה והמבקש שלא ישאל דבר גדול כי אולי ימנע הטובה במוחלט ולזה תמצא שלא שאלה רחל כי אם בן אחר כדי שתשים לה רבוי מה בבנים ולא שאלה עוד בנים רבים ובזה תמצא ביעקב שלא שאל מהש"י כי אם לחם לאכול ובגד ללבוש ולזאת הסבה בעינה היתה ברכת הברכה מסודרת לפי הכנת המקבל כי הנה לא יפליג בשאלת הטוב מהש"י יותר מהראוי׃

תְּנָה אֶת־נָשַׁי וְאֶת יְלָדַי אֲשֶׁר עָבַדְתִּי אֹתְךָ בָּהֵן וְאֵלֵכָה׃

קלא אין ראוי לאדם שיקח אשה כי אם לתכלית שיהיו לו בנים ממנה לא לבקשת ההנאה ולזה ביאר יעקב שהנה עבד לבן בעבור בניו להורות על שכוונתו היה בנשיאת הנשים שיהיו לו בנים מהם׃

נִחַשְׁתִּי וַיְבָרְכֵנִי יְיָ בִּגְלָלֶךָ׃

קלב ראוי לאדם שישתדל בחברת השלמים כי לרגלם יברך אותו הש״י ולזה קראה ששים
מנקה לבן שישב עוד יעקב עמו לפי שהכיר ראה שהברכה הש״י בגללו ולזאת
הסבה בעינים ראוי שיתרחק מחברת הרעים פן יפגעהו רע בעבורם כמו שאמר בהתחברך עם אחזיהו
פרץ השם מעשיך ובכלל הכה כמו שתדבק הנשמה בצדיקים להטיב להם כן ייטיב בשבתם לאמר ישבו
בביתם ולגלוים אליהם ולזאת הסבה בעינים ברך השם את בית המצרי בגלל יוסף:

וַיְבָרֶךְ יְיָ אֹתְךָ לְרַגְלִי וְעַתָּה מָתַי אֶעֱשֶׂה גַם־אָנֹכִי לְבֵיתִי :

קלג ראוי לאדם כשיראה שיבאיהו מעשיו שישתדל שיהיו מעשיו לו להצלחתו כדי שתהיה
ההצלחה לו ולזה היה עוסק יעקב שיהיו מעשיו לביתו כראותו טוב הצלחתו ומזה
המקום נלמד שמי שיראה רע ההצלחה בעניניו ראוי שימעיט בעסקיו כדי שירחיק ממנו רוע ההצלחה
כמו שאמר חבי כמעט רגע עד יעבור זעם ואמר לכן המשכיל בעת ההיא ידום כי עת רעה היא:

לֹא־תִתֶּן־לִי מְאוּמָה אִם־תַּעֲשֶׂה־לִּי הַדָּבָר הַזֶּה אָשׁוּבָה אֶרְעֶה וגו :
וְעָנְתָה־בִּי צִדְקָתִי בְּיוֹם מָחָר כִּי־תָבוֹא עַל־שְׂכָרִי וגו :

קלד ראוי לאדם שירחיק ממנו החשד בכל עת ואף אם היה יודע באמנה וביושר ולזה תראה
שיעקב עם מה שהתפרסם ללבן מאמונתו ויושרו במה שעבד אותו כמו שספר בסוף
הפרשה רחליך ועזיך לא שכלו הרחיק שיהי׳ לו שכר מלבן אם לא באופן שלא יתכן שיסיגהו חשד בו ולזאת
הסבה שתעורר יעקב לבלתי תבית לבן כאשר ראה שהיו חושדים אותו בניו ולא היו פני לבן עמו כתמול
שלשום ועזב התועלת שהיה מגיע לו ממנו כדי שיתרחק מן החשד:

וַיִּקַּח־לוֹ יַעֲקֹב מַקַּל לִבְנֶה לַח : וַיַּצֵּג אֶת־הַמַּקְלוֹת אֲשֶׁר פִּצֵּל וגו :

קלה כשיראה האד׳ שיתעסק איש אחר לעסוק לו חק ראוי לו שישתדל שיגיע לו מחמ
חקו באיזה אופן שיהיה בזולת עול ולזה תראה שכאשר ראה יעקב הרבון
לבן היה לשלחו ריקם מאתו השתדל בזולת עול שיגיע לו חקו מלבן במה שעשה מהמקלות וכעזר בזה
הפעל מהש״י ולזה לא היה בזה עול לפי שלבן השכים שיהיו ליעקב הנולדים בצאן בתאר ההוא ולא התנה
שלא ישכב יעקב שיהיו הנולדים בתאר ההוא:

וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב וַיִּקְרָא לְרָחֵל וּלְלֵאָה הַשָּׂדֶה אֶל־צֹאנוֹ :

קלו ראוי לאדם שיהיה זריז במעשיו ולא יתרשל מהם שלא תראה שיעקב קרא לרחל וללאה
השדה אל צאנו כדי שלא יעזוב צאנו עם שהם תהיה התנה יותר נעלמ׳ כילא ישמע
איש הם דבריהם והתבודד יותר מהסבתם בזה ולזה ישלם בשדה טוב התנה יותר מבעיר:

וַאֲבִיכֶן הֵתֶל בִּי וְהֶחֱלִף אֶת־מַשְׂכֻּרְתִּי וגו : קוּם צֵא מִן הָאָרֶץ הַזֹּאת
וְשׁוּב אֶל־אֶרֶץ מוֹלַדְתֶּךָ : כֹּל אֲשֶׁר אָמַר אֱלֹהִים וגו :

קלז אין ראוי לאדם כשירצה דבר מה מאשר בידו שיכריחם על זה על צד האונס והכבוש אבל ישתדל לפתות אותו ולהכניעם אל מה שירצהו בהבלי מה שאפשר כדי שיתעוררו לזה מעצמם כי זה הוא יותר טוב משיעשו זה על צד האונס וההכרח ולזה תמצא שאמר יעקב לנשיו דברי' נכוחים יכולים לשמוע אליו להפרד מאביהם והודיע להם בסוף דבריו כי השי' צוהו לשוב ללכת ולשוב אל אביו כדי שיתרצו בזה מזה הצד ג"כ שלא ימרו פי השי' כי הם היו מאמינות בו כמו שהתבאר במה שקדם:

וַיִּנְהַג אֶת־כָּל־מִקְנֵהוּ וְאֶת־כָּל־רְכֻשׁוֹ אֲשֶׁר רָכָשׁ וגו:

קלח ראוי לאדם ואם הוא מושגח מהשי' שישתדל בשמירת קניינו ולא יסמוך על הנס שלא תראה שיעקב השלם עם היותו נכון לברוח מפני לבן וראותו שונאו לבקשו השתנאם בו לא עזב דבר מקנייניו שלא הביא עמו ולזה אז"ל יברכך יי' אלהיך יכול בטל ת"ל בכל אשר תעשה:

וְלָבָן הָלַךְ לִגְזֹז אֶת־צֹאנוֹ וגו: וַיִּבְרַח הוּא וְכָל־אֲשֶׁר־לוֹ וגו:

קלט ראוי לאדם שישתדל בכונת התכלית שיכוון אליו באופן היותר שלם אע"פ שהוא בטוח שיעזר בה מהשי' ולזה תראה שיעקב כיון שיסיע נסעו בעת שהיה לבן גוזז באנו שהיה רחוק ממנו דרך שלשת ימים כדי שיתרחק משם קודם שירגיש בזה לבן ויבא מן האדון אשר היה ללבן בה ממשלה על יעקב וזה מהשי' אע"פ שהוא יבטיח שיעזור בדבר מה הנה ירצה שישתדל האדם בכונת הדבר ההוא במצות האלוהות ולזאת תמצא אמר לשמואל עגלת בקר תקח בידך ולא אמר לו אל תירא שאני אצילך מכף שאול או אתה הולך בשליחותי וכמו זה רבה שיעזור יעקב במקלות באופן שהוא אע"פ שהבטיחו השי' שבכבר יהיו כל העתודים העולים על הצאן נקודים וברודים וכמו זה ימצאו רבים בתורה ובדברי הנביאים:

פרשת וישלח

וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב מַלְאָכִים לְפָנָיו וגו: עִם לָבָן גַּרְתִּי וָאֵחַר וגו: וַיְהִי־לִי שׁוֹר וַחֲמוֹר וגו: וָאֶשְׁלְחָה לְהַגִּיד לַאדֹנִי לִמְצֹא־חֵן וגו:

קם ראוי למי שיש לו שונא ויר' שהשו' שנאתו ממנו שיתקרב אליו בכל עוז ויגיד לו ענייניו כי בזה מתקרבות הלבבות מה שלא יעלם וזה כי האדם לא יודיע פרטי ענייניו כי אם לאוהבו ויעלימם מהשונא וזה א"כ ממה שייסד בלבו שהוא אוהבו וישבר לבבו ויסור שנאתו ממנו ולזה תמצא ששלח יעקב מלאכים לעשו להודיע לו ענייניו כדי שיתיישב בלבו שהוא אוהבו:

וְגַם הֹלֵךְ לִקְרָאתְךָ וְאַרְבַּע וגו: וַיִּירָא יַעֲקֹב מְאֹד וַיֵּצֶר וגו:

קמא ראוי לאדם שיהיה מצפה תמיד ויחשוב הדברים ביותר רע שאפשר כדי שיתכונן לקחת עצה להמלט מהם שלא תראה כי יעקב כששמע שעשו אחיו הולך לקראתו וארבע מאות איש עמו ירא שיהיה בואו להזיק לו ואע"פ שכבר קדמהו היעוד מהש"י שישמרהו ויהיה עמו והי' אפשר ג"כ שיהיה שבא לכבדו ולשמרו ולזה השתדל לקחת עצה על זה כפי מה שאפשר:

אִם־יָבוֹא עֵשָׂו אֶל־הַמַּחֲנֶה וגו׳: וַיַּחַץ אֶת־הַיְלָדִים עַל־לֵאָה וְעַל־רָחֵל וְעַל שְׁתֵּי הַשְּׁפָחוֹת: וְאֶת־רָחֵל וְאֶת־יוֹסֵף אַחֲרֹנִים:

קמז אין ראוי לאדם כשיראה שהוא מוכרח שיגיע לו רעה שיתרשל מלקיחת העצה איזה רע ישתדל להרחיקו יותר יבחר ברע היותר מעט כי אולי יתרשל בזה האדם לחשבו שאין ראוי שיבחר ברע ואין הענין כן כי הוא ראוי שיבחר האדם ברע המועט כדי שינצל מרע שהוא יותר חזק ממנו כי הוא מזה הצד טוב שלא תראה כי יעקב כאשר פחד שישחית עשו כל מחנהו תיקן לפנים לתקותו כי אולי ישאר הנשאר ולזאת הסבה ג"כ חצה הילדים על לאה ועל רחל ועל שתי השפחות ושם ביותר חביב באחרון כדי שאם ישאר מהם דבר ישאר היותר חביב לו:

וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֱלֹהֵי אָבִי וגו׳: קָטֹנְתִּי מִכֹּל וגו׳: הַצִּילֵנִי נָא וגו׳:

קמח אין ראוי שימנע האדם מהתפלל לש"י ואפילו בעת הסכנה העצומה כאמרו אפי' חרב חדה מונחת על צוארו של אדם אל ימנע עצמו מן הרחמים שלא תראה כי יעקב אבינו עם היותו בתכלית הסכנה לפי מחשבתו שעשו אחיו היה הולך אותו שכלת מות היה בא כנגדו בדרך עם ארבע מאות איש התפלל לשם שיצילהו:

וַיִּקַּח מִן־הַבָּא בְיָדוֹ מִנְחָה לְעֵשָׂו אָחִיו: עִזִּים מָאתַיִם וּתְיָשִׁים וגו׳:
וַיִּתֵּן בְּיַד־עֲבָדָיו עֵדֶר עֵדֶר לְבַדּוֹ וגו׳: וְרֶוַח תָּשִׂימוּ בֵּין עֵדֶר וגו׳:

קמט ראוי לאדם שיותר משלו לתת לשולחו ויכנע לו בתכלית מה שאפשר על שישלים מה שאע"פ שהיה שולחו פחות ממעלה והוא גדול המעלה כי הוא עושה זה הסכנה בעבור עצמו שימלט משולחו לא בעבור שולחו וראוי לו ג"כ שיהיה מה שיתן לו באופן שיהיה שלם וימלא בסדור אשר יראה בו המתן יותר גדול שלא תראה שיעקב הכניע לעשו בכל זה באופן הנפלא ונתן לו מן המתן הנפלא ורבה עם זה השלמות יעקב בו ר"ל שיהיו הזכרים בכל עדר מה שיספיק לנקבות בשלימות וצוה לתת ריוח בין העדרים כדי שיראה המתן יותר גדול:

וַיַּעֲבֹר אֵת מַעֲבַר יַבֹּק: וַיִּקָּחֵם וַיַּעֲבִרֵם אֶת־הַנָּחַל וַיַּעֲבֵר אֶת־וגו׳:

קנ ראוי לאדם שישמור מעבור במקום שיהיה בו סכנה אם לא אחר שכוון שיתבאר לו בו שאין סכנה בעברו במקום ההוא ולזה תמצא כי יעקב להיותו משער בעצמו שאם יראה שיהיו בנחל ההוא מים רבים לא יתכן לעבור בהם יוכל לשוב לאחור מבלי שישיגהו בהם נזק רצה

לעבור

לעבור תחלה זה הנחל קודם שיעביר כל אשר לו כי אם שיחוס על עצמו להעבירם קודם שנכנס בעומק המים ונמצא המים באופן לא יוכל לעבור הנה לא יוכל לשוב לאחור עם מה שהיה מעביר נכסיו וקניו :

וַיִּקֶן אֶת־חֶלְקַת הַשָּׂדֶה אֲשֶׁר נָטָה־שָׁם אָהֳלוֹ וגו׳ :

קנא אין ראוי לאדם שישתמש בשל אחרים בהיות לאל ידו: ולזה תראה שהשתדל יעקב לקנות חלקת השדה אשר נטה שם אהלו:

וַיִּקֶן אֶת־חֶלְקַת הַשָּׂדֶה אֲשֶׁר נָטָה־שָׁם אָהֳלוֹ מִיַּד בְּנֵי־חֲמוֹר אֲבִי שְׁכֶם וגו׳ :

קנב ראוי לאדם כשירצה לגור במקום מה שיהיה משלו ויקנו עם הנכבדים שבמקום ההוא כדי שתתקרב דעתם לו ויהיה בזה יותר בטוח מהזקי אנשי העיר: ולזה תמצא שקנה יעקב חלקת השדה מיד נשיאי העיר וכן קנה אברהם שדה עפרון לזאת הסבה כי היה מושל בארץ ההיא:

וַיִּקֶן אֶת־חֶלְקַת הַשָּׂדֶה אֲשֶׁר נָטָה שָׁם אָהֳלוֹ בְּמֵאָה וגו׳ :

קנג ראוי לאדם שלא יפזר ממונו יותר מראוי אבל יספיק לו ההכרחי: הלא תראה כי יעקב שהלא הספיק לו בנטות אהלו במקום בלתי רחב מאד ובכר ירצה על זה השכר קנהו בדמים מעטים:

וַתֵּצֵא דִינָה וגו׳ : וַיִּקַּח אֹתָהּ וַיִּשְׁכַּב אֹתָהּ וַיְעַנֶּהָ :

קנד אין ראוי לאשה שתצא חוצה: הלא תראה מה שקרה מהשגחת לדינה בצאתה לראות בבנות הארץ עד שכמעט היה זה סבה להשמיד כל בית אביה לולי ה׳ שהיה לנו:

וְיַעֲקֹב שָׁמַע כִּי טִמֵּא אֶת־דִּינָה בִתּוֹ וּבָנָיו הָיוּ אֶת־מִקְנֵהוּ בַּשָּׂדֶה וְהֶחֱרִשׁ יַעֲקֹב עַד־בֹּאָם :

קנה ראוי לאדם שיתנהג במדת הסבל כפי מה שאפשר ולא ימהר להראות כעסו על מה שיעשו האנשים כנגדו אבל ימתין זה עת הראוי: הלא תראה שיעקב עם חוזק ההתפעלות שהיה ראוי שיהיה מתפעל מזאת הנבלה שעשה שכם החריש יעקב עד באם כדי שתשלם העצה ביניהם איך יתנהגו בזה· ועוד שאם תתחדש מריבה בינו ובין שכם היה יות׳ טוב שיהיו יחד לקחת עצה איך יתנהגו שם ואם היו בחוץ את מקנהו היה אפשר שיזיקום בקלות הקמים עליהם:

וַיַּעֲנוּ בְנֵי־יַעֲקֹב אֶת־שְׁכֶם וְאֶת־חֲמוֹר אָבִיו בְּמִרְמָה וַיְדַבֵּרוּ:

קנו אין: ראוי לאדם שיזהר מדבר מרמה מפיו אפי' לכוון אל מה שראוי שיכוון אליו אבל ראוי
שיהיו פיו ולבו שוים ולזאת הסבה לא רצה יעקב לענות לשכם ולחמור והבין מה
שיעשו השבטים שיענוהו לפי שזה המענה לא היה לפי האמת כי בלי ספק לא יאותו לתת אחותם לשכם
ולע"פ שיסכימו להמול כי לא יספיק להם בהסכימם להמול להיות עמהם לעם אחד כי הם היו עובדים
ע"ז ובלי ספק לא יסכימו להיות לעם אחד עם עובדי ע"ז אבל חשבו שבזה יאלצו אחותם דינה לו לאשה
לפי שכבר יקשה להם להמול ויביא זה הנה אל שיביא להם הקבלות כאשר לא יסכימו לתת לו אחותם
והנה לזאת הסבה ענו בני יעקב זה המענה לפני אביהם כי לא היה להם עזות מצח לענות כפניו לולי
כי לא הבינו לעמות כמו זה המענה בפיו ולזה תמצא שכאשר הסכימו להמול ויכרתו לתת לו אחותם
והוא מה שכרתו חמור עם מה שיוסף להם כוס משפחה שיתערבו עם עובדי ע"ז ויהיו עמהם לעם
אחד ולא יהיה אות יוכר בו זרעם על שיהיה זה הנה שיתערב זרעם בהם וימשכו לאמונתם שהפסדה
ב"מ עם שגותם וזה כמו שעשו הנה להתחלט כפי מזה הפסד שמעוררו לעשו' זה הפועל הנפלא:

מִקְנֵהֶם וְקִנְיָנָם וְכָל־בְּהֶמְתָּם הֲלוֹא לָנוּ הֵם וגו: וְאֶת־כָּל־חֵילָם
וְאֶת־כָּל־טַפָּם וְאֶת־נְשֵׁיהֶם שָׁבוּ וַיָּבֹזּוּ וְאֵת וגו:

קנז אין: ראוי לאדם שישמור שיחמוד מה שלזולתו מהקנינים כי זאת חמדה פחותה מאד
מביאה להפסד רב הקנינים שאלו היה ולזה תראה שהפסד שכם וחמור כאשר כתבו
שיהיה במקנה יעקב ובקניניו וקנו שיהיו להם וקר' להם הפך זה והוא' שכבר היה ליעק' כל מקני' וקניני':

עֲכַרְתֶּם אֹתִי לְהַבְאִישֵׁנִי בְּיֹשֵׁב הָאָרֶץ וגו: וְנִשְׁמַדְתִּי אֲנִי וּבֵיתִי:

קנח אין: ראוי לאדם לחשוד עצמו לשבכות שלא תראה כי יעקב עם מה שהגיע לו מהיעוד
מהש"י שישמרהו תמיד פחד פחד שלא בשעשו כבין זה הפעל אשר וירא מאנשי הארץ
שישמידוהו הוא וביתו:

הָסִרוּ אֶת־אֱלֹהֵי הַנֵּכָר אֲשֶׁר בְּתֹכְכֶם וְהִטַּהֲרוּ וְהַחֲלִיפוּ וגו: וְנָקוּמָה
וְנַעֲלֶה בֵּית־אֵל וגו:

קנט ראוי: לאדם כשירא מחקרים רעים שישוב אל הש"י בכל עת ויסיר מביתו כל דבר מגונה
כי בזה יתקרב להש"י וירחמהו ולזה בזה יעקב לנקות ביתו מכל דבר רע בהיותו
ירא מאנשי הארץ שישמידוהו הוא וביתו והנה השכים יעקב שלא ליזכות מע"ז לאשה בעיניהם אשר מכעס
בעורם שהשלם מהם:

וַתָּמָת דְּבֹרָה מֵינֶקֶת רִבְקָה וַתִּקָּבֵר מִתַּחַת לְבֵית־אֵל תַּחַת הָאַלּוֹן וגו׳ :

קס ראוי לאדם לגמול חסד עם המתים אשר הגיע לו מהם טוב בחייהם ולזה ספר שכבר קרא יעקב אלון בכות שם האלון אשר נקברה שם דבורה מניקת רבקה כי זה היה מה שיורה שהכיר בבכה שם ולזאת המצבה נעשה כשהציב יעקב מצבה על קבורת רחל באופן שהגיע אותה כדי שיספר זכרה זמן ארוך כי כזה מגמילות חסדים עם שלא יעלם׃

וַיִּשְׁכַּב אֶת־בִּלְהָה פִּילֶגֶשׁ אָבִיו וַיִּשְׁמַע יִשְׂרָאֵל וַיִּהְיוּ בְנֵי־יַעֲקֹב וגו׳ :

קסא ראוי לאדם שלא יפליג לכעוס על בנו הגדול על פשעו לפתותו ומוכיחו כי אולי יטרידהו ממנו ויפרידהו אבל ראוי לו לא שיקריבהו אליו יותר להדריכו בדרך ישרה ולזאת הכונה ספר הכתוב שמע ישראל זה הפעל המגונה אשר עשה ראובן ולא זכר שכעס עליו ואולם ביום מותו את בניו ענשו על זה הפעל המגונה ועשק ממנו הבכורה ונתנה ליוסף והנה זכר אחר זה הכתוב אשר הוכרחו בעבורה אל שיפרדו יעקב ועשו איש מעל אחיו עם היותם אחים לישב יותר בלבם אחוה השלום והאריך בספור תולדות עשו ובספור המלכים אשר מלכו בארץ אדום לכבוד האבות ולהודיע ימנעוהם להפרידם מבני שעיר ביום בואם על בני עשו כמו שביארנו במה שקדם;

פרשת וישב

נַעַר אֶת־בְּנֵי בִלְהָה וְאֶת־בְּנֵי זִלְפָּה וגו׳ :

וְעָשָׂה לוֹ כְּתֹנֶת פַּסִּים : וַיִּשְׂנְאוּ אֹתוֹ וְלֹא יָכְלוּ דַּבְּרוֹ לְשָׁלֹם : וְהוּא

קסב אין ראוי לאדם שיטיל קנאה בין בניו ברוממו אחד מהם על האחרים כי יגרום לו בזה הפלות שלא תרפא כי יעקב מפני שעשה כתנת פסים ליוסף לבדו מבין אחיו להראותו הסול לאהבו יותר מכלם שאותו מסרת לבני השפחות והיה זה ג״כ הסבה אל ששנאו אותו אחיו שנאה עצומה:

וַיָּבֵא יוֹסֵף אֶת־דִּבָּתָם רָעָה וגו׳ : וַיִּשְׂנְאוּ אֹתוֹ וְלֹא יָכְלוּ דַּבְּרוֹ וגו׳ :

קסג אין ראוי לאדם שיספר לאביו כל מה שישמע מהדברים המגונים מבני ביתו כי בזה תתחדש מריבה וקטטה בבית ויגרום לעצמו השנאה שלא תרפא שיוסף מפני הביאו דבת אחיו הרעה אל אביו שנאוהו אחיו עד שכמעט היו ממיתים אותו לולא עזר הש״י:

אִם־מָשׁוֹל תִּמְשֹׁל בָּנוּ וַיּוֹסִפוּ עוֹד שְׂנֹא אֹתוֹ עַל־חֲלֹמֹתָיו וגו׳ :

קסד אין ראוי שיספר האדם בפני זולתו מה שיורה על הצלחתו והפלגת זולתו כי בזה

ויתפעלו הפעולות רבות ותתחדש ביניהם מריבה וקטטה · הלא תראה מה שקרה ליוסף וכשספר חלומותיו לאחיו שהיה הוראה על הצלחתו ושלטנותו ·

וַיִּגְעַר־בּוֹ אָבִיו וַיֹּאמֶר לוֹ מָה הַחֲלוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר חָלָמְתָּ הֲבוֹא נָבוֹא אֲנִי וְאִמְּךָ וְאַחֶיךָ לְהִשְׁתַּחֲוֹת וגו׳ : וְאָבִיו שָׁמַר וגו׳ :

קסה ראוי לאדם שיראה מאוהבו שיאמר לו או יעשה דבר כנגד אחרים שיוסיף לגעור בו ולשום ידו על הדברים והמעשים ההם וראוי שיהיה בדבריו מהפיוס לאנשים ההם כי בזה מפיס לב האנשים ההם מה שלא יעלה וכזה האופן אולי ישלם לו שישקיט הריב בין אוהבו ובין האנשים ההם: הלא תראה שיעקב גער ביוסף לפיוס אחיו ואמר גם כן מה שיורה שאין להם לירא מזה החלום שיתראה שיהיה מורה על הצלחתו ושלטנותו עם היותו משער שהחלום בסוף יתקיים בלי ספק:

הֲלוֹא אַחֶיךָ רֹעִים וגו׳ : וַיֵּלֶךְ יוֹסֵף אַחַר וגו׳ : וְיוֹסֵף הוּרַד וגו׳ :

קסו אין ראוי לאדם שיבקש ההנאה כי זה ממה שיביאהו למסור לעצמו לסכנות הלא תראה שבני יעקב כשבקשו מקום לרעות צאן אביהם ונראה להם בהתחלת המחשבה דבשכם ימצא להם מרעה טוב וימצא להם בו עם זה המצטרף למזונותיהם בקלות התעוררו ללכת שם ולא הרגישו שהם יהיו בסכנה עצומה מפני מה שעשו שם לאנשי העיר ההוא על שטמאו שם ומק״א גם כי ימו מפני זה לסור משם ונתגלגל הדבר שהלך אליהם יוסף והיה זה סבה אל שירדו אחר כן בניו למצרים ונשעבדו בהם המצרים בערך זמן ארוך ארוך כפלא מאד:

לֶךְ־נָא רְאֵה אֶת־שְׁלוֹם אַחֶיךָ וְאֶת־שְׁלוֹם הַצֹּאן וגו׳ :

קסז ראוי לאדם לשמור קרוביו שהוא מתפרדם משם ולא יתרשל מזה כמוס בד: הלא תראה כי יעקב אביהם עם פחדו מבניו שיהרגום אנשי הארץ ההיא מפני מה שעשו לשכם אמר ליוסף שיחקור בשלום כולן:

אַל תִּשְׁפְּכוּ־דָם הַשְׁלִיכוּ אֹתוֹ אֶל־הַבּוֹר וגו׳ : לְמַעַן הַצִּיל אֹתוֹ וגו׳ :

קסח ראוי לאדם כשיראה רצון איש או אישים לעשות פועל מגונה שיעתיקם מהרצון ההוא מעט מעט שאם רצה להעתיקם יחד מהרצון ההוא יש״ש זה סבה אל שלא ישמעו אליו וישלימו רצונם הרע: ולזה נראה כי ראובן כשראה רצון אחיו להרוג יוסף וראה שאם יאמר להם שיעזבוהו לא ישמעו לו לרוב שנאתם אותו והנה העתיקם מהרצון ההוא מעט מעט אמר להם שלא ישפכו דם אך ישליכו אותו בבור וימות מעצמו והנה חשב ראובן להעתיקם מעט מעט מהרצון ההוא ומדרגה אל מדרגה עד שלא יגיע ליוסף היזק משם או יוליכהו הוא בעצמו אל אביו בזולת ידיעתם וזה ג״כ היה סבה אל שהעתיקו מזה הרצון ההוא ונשארו אל יהודה בשאלה להם שימכרוהו לישמעאלים:

ויתאבל

וַיִּתְאַבֵּל עַל־בְּנוֹ יָמִים רַבִּים׃

קסט אין ראוי לאדם שיתאבל יותר מהראוי על מה שיגיעהו מהמקרים הרעים הלא תראה שיעקב התאבל על בנו יותר מהראוי והיה זה סבה שנעתק ממנו הנבואה ונפסקה עד שנודע לו שעודנו חי כמו שיראה ממה שיבא אחר זה:

וַיֵּט עַד־אִישׁ עֲדֻלָּמִי וּשְׁמוֹ חִירָה׃ וַיַּעַל עַל־גֹּזְזֵי צֹאנוֹ וגו׳׃ וַיִּשְׁלַח יְהוּדָה אֶת־גְּדִי הָעִזִּים בְּיַד רֵעֵהוּ הָעֲדֻלָּמִי לָקַחַת וגו׳׃

קע ראוי לאדם כשיבא לגור במקום מה שישתדל שיהיו לו שם אוהבים כי בזה תשלם לו הישיבה שם בשלום ולזה תראה שהשתדל יהודה לקנות לו במקום אשר בא בו ריע ואוהב והוא חירה העדלמי עד שמרוב אהבתו אותו היה הולך עמו בעלותו על גוזזי צאנו והוא איש סודו ללכת בשליחותו אל הקדשה לקחת הערבון מידה והיה בזה שומר יהודה מהבושה והבוז וזה ממה שיורה על חוזק אהבתו עמו:

וַיַּרְא שָׁם יְהוּדָה בַּת־אִישׁ כְּנַעֲנִי וּשְׁמוֹ שׁוּעַ וַיִּקָּחֶהָ וַיָּבֹא אֵלֶיהָ׃

קעא ראוי לאדם כשיקח אשה שיראה אותה קודם זה או יהיו מפורסמים לו עניניה כדי שיתבאר לו אם תיטב בעיניו אם לא כי אם ישאה בזולת זה האופן אולי לא תטיב בעיניו ויהיה עמה בצער ובאבל לב כל ימי הזווג ולזה ספר שכבר ראה יהודה בת שוע קודם שנשאה:

וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ עֵר׃ וַתִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ אוֹנָן׃ וַתִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ שֵׁלָה וְהָיָה בִכְזִיב בְּלִדְתָּהּ אֹתוֹ׃

קעב ראוי לאדם שלא יעשוק חק מי שיחול עליו הלא תראה כי יהודה קרא שם לבנו הראשון ואחרי כן הסכים שתקרא אשתו שם לשני כמשפט הארץ ההיא והנה הוא היה קורא שם לשלישי לולי שכבר היה בכזיב בלדתה אותו וזה לאות שלא היה יהודה עוזב קריאת השמות להיותו מיקל בזה הפועל ואולם עשה זה לתת לאשתו חקה מקריאת השמות ואמנם בבני תמר קרא הוא השמות כי היה ההריון הראשון שהיה לה ממנו וזה היה מוסכם שם ר"ל שיקרא האיש השמות למי שתלד אשתו בהריון הראשון:

וַיִּקַּח יְהוּדָה אִשָּׁה לְעֵר בְּכוֹרוֹ וגו׳׃

קעג ראוי לאדם להשיא בניו סמוך לפרקן להשמרם מן החטא ולזה תמצא שלקח יהודה אשה לער בכורו כאשר היה ראוי לקחת אשה:

ויאמר

וַיֹּאמֶר יְהוּדָה לְאוֹנָן בֹּא אֶל־אֵשֶׁת אָחִיךָ וְיַבֵּם אֹתָהּ וְהָקֵם וגו׳ :

קעד ראוי להשתדל להשאיר זכר קרוביו ולזה היה נהוג ענין היבום קודם מתן תורה והנה הזרע אשר היה למיבם יתייחס בשם המת כאלו היה זרעו ונקרא שמו עליו ולזאת הנה צוה יהודה לאונן ליבם אשת אחיו ולמדנו ג״כ מזה מה שראוי שייבם גדול האחים כמו שהתבאר ביבמות ולזה בא שנוי בנה לאונן ולא המתין יהודה שיגדל שלה ליבם אותה :

וְשִׁחֵת אַרְצָה לְבִלְתִּי נְתָן־זֶרַע לְאָחִיו : וַיָּמֶת גַּם־אֹתוֹ :

קעה אין ראוי שיהיה פעל המשגל כי אם באופן שיתכן שיהיה ממנו פרי ולזה נענש אונן כשהיה דש מבפנים וזורה מבחוץ בדרך שלא יהיה פרי מהמשגל :

וְשִׁחֵת אַרְצָה לְבִלְתִּי נְתָן־זֶרַע לְאָחִיו : וַיָּמֶת גַּם־אֹתוֹ :

קעו אין ראוי לאדם שיעשוק במה שיש לזולתו עליו וירע עינו בתתו לו כי זה סבה שיענש ממנו מה שהגיעו מזולתו ולזה תמצא כי מפני שהיה קשה בעיני אונן לתת זרע לאחיו והיה עושה מפני זה זה הפעל המגונה נענש ממנו כמו זה החק והוא שנכרת מת בלא בנים ולא היה מה שיתן לו זרע כי מה שהוליד יהודה מתמר לא היה לכונת יבום ולזה לא הסכים יהודה לקרוא הבנים ההם על שם בניו המתים כי הוא לא היה מסכים ליבם אותה כלל ליראתו ממיתת אנשיה :

כִּי אָמַר פֶּן־יָמוּת גַּם־הוּא כְּאֶחָיו וַתֵּלֶךְ תָּמָר וַתֵּשֶׁב וגו׳ :

קעז ראוי לאדם להתרחק מהדבר שיגיע היזק ממנו שני פעמים זה אחר זה כי הדבר ההוא במקום שיגיע ממנו היזק וכ״ש בשניה שהנזק ההוא מות ולזה תמצא שכאשר ראה יהודה שמתו שני בניו בשכבם עם תמר לא הסכים לתת לה שלה בנו כי אמר פן ימות גם הוא כאחיו ולזה אמרו ז״ל שהאשה שנשאת לשנים ומתו לא תנשא לשלישי ומזה המקום למדו שרש גדול בתלמוד והוא שהחזקה קמה בשני פעמים :

וַתָּמָת בַּת־שׁוּעַ אֵשֶׁת־יְהוּדָה וַיִּנָּחֶם יְהוּדָה וַיַּעַל עַל־גֹּזְזֵי וגו׳ :

קעח ראוי לאדם שיתאבל על אשתו ולא ישוב לעסקיו עד שלימות אבלותו ולזה תמצא שזכר הכתוב שנחם יהודה מאבל אשתו קודם שיעלה על גוזזי צאנו :

הִנֵּה שָׁלַחְתִּי הַגְּדִי הַזֶּה וְאַתָּה לֹא מְצָאתָהּ :

קעט ראוי לאדם להשלים החוק שיש לזולתו עליו ביותר שלם שאפשר ולזה תראה ששלח יהודה גדי מהצאן בעדו לקדשה כשבא אל שכבה עמו :

הִיא מוּצֵאת וְהִיא שָׁלְחָה אֶל־חָמִיהָ לֵאמֹר לְאִישׁ אֲשֶׁר־אֵלֶּה וגו׳ :

קפ אין ראוי לאדם לפרסם בפני האנשים זולתו מה שיבוש ממנו כ״ש כשיהיה האמת בזיון מכת מי שראוי לו שיכבדהו ולזה תמצא שלא רצתה תמר לומר בבירור שהיתה הרה מיהודה כשהיתה מוצאת לשרפה מיראתה שיבוש יהודה מזה כי הוא גזר לשרפה אבל ברמזה הביא שהיא הרה למי אלה הערבון משלו כי בזה יהיה התכללות ליהודה בשבוש לשרפה כי הוא לא היה יודע שהיא הרה לו ובהתפרסם בזה איך היה זה הענין והוא היה בזולת ידיעת יהודה:

צָדְקָה מִמֶּנִּי כִּי־עַל־כֵּן לֹא־נְתַתִּיהָ לְשֵׁלָה בְנִי :

קפא ראוי לאדם לדין זולתו לזכות לפי מה שאפשר הלא תראה שיהודה אמר לנבל כלתו על זה הפעל כשעשתה אותו בזולת ידיעתו וביאר שהדין היה עמה כי הוא עשק ממנה מקה בשלא נתנה לשלה בנו ולזה היה ראוי שיבחה הוא בעצמו לפי מה שהיה נהוג אז:

וַתִּקְשֹׁר עַל־יָדוֹ שָׁנִי לֵאמֹר זֶה יָצָא רִאשֹׁנָה :

קפב ראוי כשתלד האשה תאומים שיתגדלו שיכירו מי נולד ראשונה כדי שידעו למי משפט הבכורה ולזה ספר שקשרו שני על יד מי שיצא ראשון כדי שיכירוהו:

אֵינֶנּוּ גָדוֹל בַּבַּיִת הַזֶּה מִמֶּנִּי וְלֹא־חָשַׂךְ מִמֶּנִּי מְאוּמָה כִּי־אִם־אוֹתָךְ בַּאֲשֶׁר אַתְּ־אִשְׁתּוֹ וְאֵיךְ אֶעֱשֶׂה הָרָעָה הַגְּדֹלָה הַזֹּאת וגו׳ :

קפג אין ראוי לאדם לגמול רע למי שגמלהו טוב ולזה אמר יוסף לאשת פוטיפר שאין ראוי שיגמול לאדוניו זאת הרעה תחת הטובה אשר גמלהו:

וְלֹא־שָׁמַע אֵלֶיהָ לִשְׁכַּב אֶצְלָהּ לִהְיוֹת עִמָּהּ :

קפד ראוי לאדם שירחק מהדברים המביאים לידי גלוי עריות ולזה לא הסכים יוסף להיות עמה בלא תשמיש׳

וַיַּעֲזֹב בִּגְדוֹ בְּיָדָהּ וַיָּנָס וַיֵּצֵא הַחוּצָה :

קפה ראוי לאדם להשגיח בכל דבריו שלא יחטא לאלהים ולא יירא מחשש רע ויהיה נכון לבא עליו על זה הלא תראה כי יוסף עזב בגדו אבל בבריחתו ליראתו מה שיתגבר עליו יצרו ולא חשש אל הרע שהיה נכון שיגיעהו לזה מאשת אדוניו:

כִּי אִם־זְכַרְתַּנִי אִתְּךָ כַּאֲשֶׁר יִיטַב לָךְ וְעָשִׂיתָ־נָּא עִמָּדִי חָסֶד וְהִזְכַּרְתַּנִי אֶל־פַּרְעֹה וְהוֹצֵאתַנִי מִן־הַבַּיִת הַזֶּה :

קפו ראוי לאדם להשתדל בכל עוז להנצל מהרע אשר הוא בו בכל הסבות אשר אפשר. לו שיעזור בהם ולא יסמוך על הנס ואף על פי שהוא באופן שתדבק בו ההשגח' האלהית: הלא תראה כי יוסף עם היות השגחת הש"י דבקה בו בזה האופן בנפלא הנה בקש מהשר המשקים שיזכרהו אל פרעה להוציאו מהבור:

וְגַם־פֹּה לֹא־עָשִׂיתִי מְאוּמָה כִּי־שָׂמוּ אֹתִי בַּבּוֹר:

קפז ראוי לאדם שיהיה כוסה קלון האנשים ואף אם גמלוהו רע: הלא תראה כי יוסף לא רצה לגלות הרעת אשת אדוניו אל שר המשקים אבל אמר לו וגם פה לא עשיתי מאומה וכן לא רצה להודיע זה אל שר הטבחים עם מה שהיה בזה מהחכמה שלא תכעס אשת אדוניו עליו ותוסיף להעלילו:

פרשת מקץ

אֶת־חֲטָאַי אֲנִי מַזְכִּיר הַיּוֹם: וְשָׁם אִתָּנוּ נַעַר עִבְרִי וגו:

קפח אין ראוי לאדם שימנע מלגמול טוב למי שגמלהו וזהו שר המשקים לא רצה לדבר מיוסף אל פרעה לשאלת פניו שיוציאהו מהמקום' שהיה בו על לא חמס ולא חטאת והנה הש"י סבב שיזכרהו אל פרעה באופן שיהיה בו תקוטתו לשר המשקים כי הוכרח להזכיר חטאו אשר כעס עליו פרעה בעבורו וזה היה גמולו שראוי לו:

וַיְגַלַּח וַיְחַלֵּף שִׂמְלֹתָיו וַיָּבֹא אֶל־פַּרְעֹה:

קפט ראוי לאדם בבואו לפני הגדולים שיקשט עצמו בבגדיו ובעניניו האחרים לפי מה שאפשר כי בזה מהכבוד לגדולים ובזה יהיו גם כן דבריו יותר נשמעים ולזה תמצא שגלח יוסף והחליף שמלותיו בבואו לפני המלך: ולזאת הסבה היו החסידים הגדולים מתקשטים כשהיו מתפללים לש"י לכבודו אז"ל זה אלי ואנוהו:

בִּלְעָדָי אֱלֹהִים יַעֲנֶה אֶת־שְׁלוֹם פַּרְעֹה:

קצ ראוי לאדם כשידבר עם הגדולים שיהיו דבריו מעטים: ולזה תמצא שענה יוסף לפרעה זה המאמר הנפלא אשר כלל השאלות הרבה במלות מועטות והוא מה שאמר לו בלעדי אלהים יענה את שלום פרעה: והנה בפירושו החלומות בא מאמרו ג"כ בתכלית הקצור והתקון ומבואר זה מדבריו שם:

אֱלֹהִים יַעֲנֶה אֶת־שְׁלוֹם פַּרְעֹה: אֵת אֲשֶׁר הָאֱלֹהִים עֹשֶׂה הִגִּיד לְפַרְעֹה: אֲשֶׁר הָאֱלֹהִים עֹשֶׂה הֶרְאָה אֶת־פַּרְעֹה:

קצא ויקרא

קצא ראוי לאדם כשיוכרח לדבר לפני המלכים והשרים ולא ידע אם יהיה בדבריו מה שיקשה להם שיקדים להתנצל בזה פן יקרהו נזק מכעסם עליו ולזה תראה כי מפני שלא ידע יוסף מה יהיה פתרון החלומות ואם יהיה בו דבר כנגד פרעה הקדים התנצלותו בזה והראה שמה שיענה מזה הוא מה שיראהו השם׳ ולזה לא יהיה בבחירתו לפתור לפי מה שירצה והיה בזה מחלק הדברים מפיוס לב פרעה מה שלא יעלם וזה שהוא התפלל לשם׳ שיענה שלום פרעה :

בִּלְעָדָי אֱלֹהִים יַעֲנֶה אֶת־שְׁלוֹם וגו׳ ; הֲנִמְצָא כָזֶה אִישׁ אֲשֶׁר וגו׳ :

קצב ראוי לאדם כשישאלוהו המלכים והגדולים בידיעת דבר מה שלא יעלים מדרגת ידיעתו בדבר ההוא כי בזה תהיה תשובתו יותר מקובלת ומשל כי המתנהגם אם ישאלוהו מענין ההנדסה אין ראוי שיאמר שאינו יודע בהנדסה אבל יאמר שהוא עיין בחכמה ההיא ונכר אם לו מהעיון ההוא הוא מה שישיב להם כי בזה תתקיים יותר נפשם בתשובתו הלא תראה שיוסף כששאלוהו מפתרון החלום הראה בדבריו כי רוח אלהים בו והוא יגלה לו פתרון החלומות ולזה אמר בלעדי אלהים יענה את שלום פרע׳ והיה זה סבה אל׳ שיאמר לו פרע׳ הנמצא כזה איש אשר רוח אלהי׳ בו :

אַחֲרֵי הוֹדִיעַ אֱלֹהִים אוֹתְךָ וגו׳ ; אַתָּה תִּהְיֶה עַל־בֵּיתִי וְעַל־פִּיךָ וגו׳ :

קצג ראוי לאדם להשתדל בהשגת החכמה כפי היכולת כי היא תושיבהו בין נגידים ותסבב שיהיה לו עושר וכבוד הלא תראה כי יוסף הצדיק עלה לזאת המעלה מפני יתרון חכמתו עד כי מבית האסורים יצא למלוך :

וְיוֹסֵף הוּא הַשַּׁלִּיט וגו׳ :

קצד אין ראוי לאדם שישתדל לבטל מה שנגזר מהשם׳ בכמו זה האופן אשר השתדלו אחי יוסף כשמכרוהו כי הם חשבו שהוא רחוק שיהיה מושל עליהם אחר שהרחיקוהו מעליהם ועם היותו נמכר לעבד וזה היה כלי אל שהגיע יוסף לתכלי׳ הממשלה והשרר׳ וגם יתקר׳ הרב׳ כמי שישתדל לבטל גזרות השם׳ בזה האופן כמו שסופר לנו מרומלו ורמילום שמלך אביהם בליל לידתם ששני אודים יבאו מכחידין ויחרבו עיר ממשלתו וכאשר הקיץ הודיעוהו שכבר ילדה אשתו תאומים ושפט שהם שאודים אשר חלם וצוה להשליכם ביערה ולהמיתם שם ונזדמנה להם שם דובה והניקה אותם כמו שאמרו בחדרם תלים וכאשר גדל החריבו עיר אביהם ובנו רומי והם המספרות הגדולות מרומי והם הרומיים ואולם האופן שיתכן שיבטל האדם גזרת השם׳ הוא שאם שיה נכון לבא רע עליו הוא שידבק בשם׳ לפי היכולת והוא ישגיח בו ויצילהו ממנו או יברח ממקום שהוא אשר בו היה נכון לו לבא רע וראוי שלא יעלם ממנו שיוסף לא שם בשר זרועו כמה שאמר לשר המשקים אך ראה כי מזכירנו אותו לפרעה יגיע לו טוב כמו שהיה הענין בסוף והסבה מהשם׳ אשר לו נתסבבו עלילות שלא זכרו שר המשקים לפרעה עד בא העת אשר היה יותר נכון ליוסף והנה תמצא כי כל ההצלחות אשר מצאוהו מעת שמכרו כלם היו לו אל שיגיע לזאת הממשלה וזה מבואר במעט עיון :

וַיִּתֶּן־אֹכֶל בֶּעָרִים אֹכֶל שְׂדֵה־הָעִיר אֲשֶׁר סְבִיבֹתֶיהָ נָתַן בְּתוֹכָהּ:

קצה ראוי לאדם בעשותו פועל אחד שיעשהו באופן יאות אל המקבלים ואע"פ שהוא שליט בפועל ההוא כי בזה יתקיים לבם ויפותו יותר לעשות רצונו: הנה תראה כי יוסף ברצותו לאסוף כל שבר שיוכל בארץ מצרים בשני השבע עשה זה בתבואות יתקיים בהם לב האכלים וזה שהוא שם כל תבואות העיר בתוך העיר ההיא באופן שהיו מתפייסים בזה אנשי העיר לאספם שהם תמצא להם זאת התבואה בעת הצורך ולא ימותו ברעב עם שהם היו אוהבים יותר תבואת העיר ההיא מתבואת עיר אחרת:

וּלְיוֹסֵף יֻלַּד שְׁנֵי בָנִים בְּטֶרֶם תָּבוֹא שְׁנַת הָרָעָב וגו':

קצו אין ראוי לאדם להמשך אחר ההנאות בעת היות שכניו בצער: ולזה תמצא שספרה התורה שנולדו ליוסף שני בנים בטרם תבא שנת הרעב להורות כי בשנת הרעב לא שמש מטתו ומזה המקום למדו רז"ל שאסור לשמש מטתו בשנת רעבון ואמרו עם זה שחשוכי בנים משמשין מטותיהם בשנת רעבון וזה גם כן אפשר שילמד מזה הפסוק וזה כי אם לא היו לו בנים קודם בא הרעב אולי לא היה נמנע מלשמש מטתו בשני רעבון כי ראוי לאדם להשתדל לקיים המין:

וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב לְבָנָיו לָמָּה תִּתְרָאוּ:

קצז ראוי לאדם שיכירה מה שיש בו חשש הסכנה ואפילו באפשר רחוק ולזה תמצא יעקב בניו מתהדרים בארץ כנען לשוט גם לקנות גם תבואה ואף ע"פ שכבר היו מוכיחים אותו שם קרוב להם ובאשר שילכו בארץ מצרים לקנותו ואף ע"פ שהדרך רחוק פן יכירום אנשי כנען ויחייתום על דבר השם:

וְאֶת־בִּנְיָמִין אֲחִי יוֹסֵף לֹא־שָׁלַח יַעֲקֹב אֶת־אֶחָיו כִּי אָמַר פֶּן וגו':

קצח כאשר קרה לשנים מכות ה' או מאורים אחת מקרים מה כדבר מה ראוי שיתרחק השלישי מהדבר ההוא פן יקרהו גם כן כמו המקרה ההוא וזה כי מפני המקום רחל בדרך ובנה יוסף גם כן לפי מחשבתו הנה ירא יעקב שימות בנימין בדרך אם ישלחהו שם:

וְאֶת־בִּנְיָמִין אֲחִי יוֹסֵף לֹא־שָׁלַח יַעֲקֹב אֶת־אֶחָיו כִּי אָמַר פֶּן וגו':

קצט ראוי לאדם שיהיה נכון שיגיעהו אליו רעות שימעט בעסקיו ויעמוד בביתו עד יעבור זעם כי בזה אולי ינצל מהרעות ואולם בהרבות עסקיו ולכתו בדרך הוא כמו מבקש הרעות ומתגולל עליהם ולזה ירא יעקב שיקרה לבנימין אסון בדרך אבל בבית לא היה ירא לבין ירא מזה:

וְיוֹסֵף הוּא הַשַּׁלִּיט עַל־הָאָרֶץ הוּא הַמַּשְׁבִּיר לְכָל־עַם הָאָרֶץ:

ד אין ראוי שישקל האדם בשמירת מה שהפקד לו ויעזוב השכנה והשמירה השייך לאדם חפצי
עונש מדרגתו שנתן לו שהפקיד בשלטנות ובשררה כי כבר נאמר רע קשת טוב אכל
ראוי שיאמין בשמירת הדבר ההוא כפי מה שאפשר כי בזה מהיושר ומגמולות טוב למי שגמלהו טוב הם
שלא יעלה ולזה תמצא שיוסף עם היותו שליט בכל הארץ היה הוא בעצמו משביר לכל עם הארץ כ דרך
שישלם לו שמירתו באופן שיותר שלא שישיב אפשר ולא תמצאהו פרעתו ושולטנותו מהשגיח בזה:

וַיִּזְכֹּר יוֹסֵף אֵת הַחֲלֹמוֹת אֲשֶׁר חָלַם לָהֶם וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם מְרַגְּלִים אַתֶּם
לִרְאוֹת אֶת־עֶרְוַת הָאָרֶץ בָּאתֶם׃

רא אין ראוי לשלם רע למי שגמלהו רע בהיות לאל ידו לעשות ולזה תמצא שהכפול אחי יוסף
לפנו ובידו לא שלם להם רעה תחת הרעה אשר גמלוהו אבל השגיח בהם וכלכל אותם
ושמ׳ שכל אוב לכם מעט בראשי הענין כדי שקשלם לו בידיעה בשלום אביו אחיו בבנימין שאם היו שונאים
אותו ומתנכלים להמיתו כמו שנהגו עמו היה לוקח בזה ענש להפרידו מהם ולהבדילו מידם וזה שאם
לא היה שופט אותם כמרגלים או בדבר מהדברים הרעים והמגונים לא היה לו דרך לחקור שיש להם
אב או אם כי לא היו מבקשים להתקרב עמו וכאשר ידע שאחיו מי שהתל עב״ם שישאלוהו אליו והביאו
שיביאם בעצמו ונקל בסוף ואמר להם שהשם הוא ירא כי בזה היה להם מהפיוס והסרת הפחד מה שלא
נעלם וזה נ״כ יביא שהם שלא יכאב לב יעקב מאד אם ישלח בנימין מצרים כי כבר נתפרסם לו שאדני
הארץ הוא ירא אלהים והנה אסר שמעון לפייסם כדי שיכרחו להביא בנימין אליו וזה שאם יגרשוהו
בדרך לשכלתם אותו ישאר שמעון כל ימיו תחת יד יוסף אסור ולא יהיה דרך לברוח מהם ולזה הוציא
שמעון מהאסרו תכף שבא בנימין והכניסם כלם בביתו לאכול לחם עמו לפייס לבם יותר וכדי שיוכל
להעליל בנימין מגביע הכסף והראה להם עם זה רב אהבתו אל בנימין והכינתו אותו כשבירך אותו ורבה
משאתו ממשאת כלם לפייס לבם שלא יחרדו מאד כשיעלילום מואת הגניבה להשיגם כי השליט על
הארץ הוא איש חסד ושהם בקיום מזה ולולי זה כבר היה לו לירא שמא ימיתו עצמם כשתתגלגל עליהם
זאת העלילה מרוב שלאנה והבושת והפחד והנה השתדל יוסף להעליל אחיו בנימין לבחון איך היה
מכבד אחיו אמו ר״ל אם הם שונאים אותו ויעזבוהו וילכו או אם יאהבוהו וישתדלו בהצלתו כפי היכולת
ולזה תמצא שכאשר התברר לו שאחיו הם מושגים עם בנימין כמכבד שלמים אז גלה להם שהוא יוסף
והשתדל שיבאו אליו ויכלכלם כדי שלא ירעבו:

וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל אָחִיו אֲבָל אֲשֵׁמִים אֲנַחְנוּ עַל־אָחִינוּ אֲשֶׁר רָאִינוּ
צָרַת נַפְשׁוֹ בְּהִתְחַנְנוֹ אֵלֵינוּ וְלֹא שָׁמָעְנוּ עַל־הֵזוּגוּ׃

רב ראוי לאדם שיצדיק עליו את הדין כשבא עליו הרעה ויחפש במעשיו וייחס אותה לרע
מעשיו ולא יקרעם מהשי׳ בשבילו עליו מה שיבא מן הרע ולזה תמצא שייחסו בני
יעקב מה שהגעם מהרע לרע מעשיהם בענין יוסף:

וַיִּסֹּב מֵעֲלֵיהֶם וַיֵּבְךְּ׃

רג ראוי לאדם שיתפלל בראותו אחיו בצרה ואף אם גמלוהו רע בתכלית מה שאפשר הלא תראה כי יוסף בראותו אחיו בצרה נכמרו רחמיו עליהם ויסוב מעליהם לבכות ואמנם הוכרח להסתיר בכאב לב מעט כדי לבחון מה שרצה לבחון אותו מבנימין:

אֶת־שְׁנֵי בָנַי תָּמִית אִם־לֹא אֲבִיאֶנּוּ אֵלֶיךָ׃

רד ראוי לכל אדם שיתרחק מהמשגלים המגונים כי לא יתגאל בהם כי אם מי שהוא חסר דעת כאמרו נואף אשה חסר לב ולזה באה לנו התורה כי ראובן שנתגאל עם פלגש אביו היה חסר דעת בתכלית השכרון וזה יתברר במה שאמר את שני בני תמית כי זה מאמר שיש בתכלית הפתיות וזה מבואר בנפשו ואולם יהודה השכיל בזה בחכמה ולזה המתין שכלה השבר אשר הביאו ממצרים ואמר לאביו עם זה דברים נכוחים עד שנתרצה ושלחו עמו:

אִם־כֵּן אֵפוֹא זֹאת עֲשׂוּ קְחוּ מִזִּמְרַת הָאָרֶץ בִּכְלֵיכֶם וְהוֹרִידוּ לָאִישׁ וגו׃
וְאֵל שַׁדַּי יִתֵּן לָכֶם רַחֲמִים לִפְנֵי הָאִישׁ וגו׃

רח ראוי לאדם כשתעלה עליו חמת אחד שיכין עצמו לפייסו בדורון המיוחד מטובה שימצא בו זה יכפה אפו ולזה צוה יעקב לאלוה לאיש מנחה מזמרת הארץ והכין עצמו עם זה להתפלל לה׳ שיתן להם רחמים לפני האיש:

מְעַט צֳרִי וּמְעַט דְּבַשׁ נְכֹאת וָלֹט בָּטְנִים וּשְׁקֵדִים׃

רה אין ראוי לנו כשיחשדנו האדון בדבר רע שיפליג ברבוי המנחה כי זה ממה שיביא להאמין שהחשד הוא אמת ולזה תמצא ביעקב שלא רצה בזה המקום ברבוי הדורון עם מה שהראה שהפליג ברבוי הדורון לעשו אבל היה מעט מה שהלך לו מכל מין מעט צרי מעט דבש נכאת ולוט בטני׳ ושקדי׳ והנה אמרו מעט דבש מוסב עצמו ואם עמו כאלו אמר מעט דבש ומעט׳ נכא׳ ומעט לוט:

וְהִנֵּה כֶסֶף־אִישׁ בְּפִי אַמְתַּחְתּוֹ כַּסְפֵּנוּ בְּמִשְׁקָלוֹ וַנָּשֶׁב וגו׃

רז ראוי למי שיירא שיחשד מדבר שיקרה מה שיתבאר ממנו שאין לו פשע ואין לו חטאת על זה קודם שישיגהו החשד שאם ימתין עד שישיגהו החשד הנה לא יועיל לו התנצלותו כמו שיועיל לו קוד׳ זה והמשל בזה שמי שהיה בידו ממון שלא כדין אם ימתין להשיבו עד שיוד׳ שהוא ממנו הנה יחשבוהו שהוא עשהו לעצמו בכוונה אבל אם יתעורר להשיבו קודם שיבקשוהו ממנו הנה זה יורה על היותו בלי פשע על זה ולזה הקדימו אחי יוסף להודיע כי כבר שב הכסף בפי אמתחותיהם ושהם משיבים אותו קודם שיעוררו אותם על זה:

לֹא יָדַעְנוּ מִי־שָׂם כַּסְפֵּנוּ בְּאַמְתְּחֹתֵינוּ׃ וַיֹּאמֶר שָׁלוֹם לָכֶם אַל־תִּירָאוּ
אֱלֹהֵיכֶם וֵאלֹהֵי אֲבִיכֶם נָתַן לָכֶם מַטְמוֹן וגו׃

ר״ח ראוי למי שלקח הגולה מאנשים רבים ואחר מכר ממנה לאחר ומצא בהם הסגולה לו ממנה מטמון הרי הוא שלו כי זה יורה שלא היה הטמון מהמוכר כי הוא קנה זה מאנשים רבים ואולם כשלא היה זה כזה שאופן לא זכה בו זה הקונה וכבר נתבאר זה הספק בפ״ב ממציע׳ :

וַיֵּשְׁבוּ לְפָנָיו הַבְּכֹר כִּבְכֹרָתוֹ וְהַצָּעִיר כִּצְעִרָתוֹ :

ר״ט ראוי שיושיבו האחים במסבה לפי השנים ר״ל כגדול השנים ישב ראשון וצעיר השנים אחרון ולזה הושיבם יוסף לפניו הבכר כבכורתו והצעיר כצעירתו וכזה אז״ל במסבה הלך אחר הזקנה בישיבה אחר החכמה :

הֲלוֹא יְדַעְתֶּם כִּי־נַחֵשׁ יְנַחֵשׁ אִישׁ אֲשֶׁר כָּמֹנִי :

ר״י ראוי לאדם לשמור ביתו כשיגנבו בביתו שום דבר ויהיו בעיניו כלם כלסטים וכגנבים ואם ירבו הבאים לביתו בדרך שלא יוכל להשמר מכל אחד ואחד הנה ראוי לו שיבקש מי הוא בלקיבלאן ויזהר ממנו לבד ולזה אמר יוסף הלא ידעתם כי נחש ינחש איש אשר כמוני :

פרשת ויגש

בִּי אֲדֹנִי יְדַבֶּר־נָא עַבְדְּךָ דָבָר בְּאָזְנֵי אֲדֹנִי וְאַל־יִחַר וגו׳ : וְהוֹרִידוּ עֲבָדֶיךָ אֶת־שֵׂיבַת עַבְדְּךָ אָבִינוּ בְּיָגוֹן שְׁאֹלָה וגו׳ :

רי״א ראוי לאדם כשתפלה עליו חמת המושל שידבר אליו רכות בתכלית מה שאפשר כדי שישיב אפו וידבר אליו עם זה דברים נכוחים להשיג מבוקשו ור״ל עם זה שלא יבקש ממנו גדולות אבל יבקש ממנו מה שהוא ראוי שיתננו ולזה תמצא כי יהודה ספר דבריו באופן שיהיה בהם מחולת אחרים ומתיקות כבוד ליוסף כפלא מה שלא יעלם והיה העולם מדבריו כי יוסף בלא דעתו שהיה רוצה ע״כ בביאת אחיהם הקטן ולא נמנע מזה מפני מה שאמר שהם יראים מאביהם הזקן שימות מרוב הצער והיגון ולזה היה יוסף הנה אל הכל כבימין בזה הרשת כיון שהוא היה הנה אל הנה שם וכאלו יתברר מזה שהגביע מצאו על אמתחתו כי הוא היה חפץ כבאו שם להעליל בזאת העלילה אבל לא אמר זה יהודה ליוסף בביאור לחלוק כבוד לו ועוד שיהודה ביאר שאם יעכב בנימין בזה האופן יהיה זה סבה להגיע עונש כשלא למי שלא חטא וזה שזה היה סבה שימות אביהם הזקן אשר לא היה לו פשע בזה ואולם ימת יהודה מיתת אביהם ביגון לשם בעצמם לחלוק כבוד ליוסף ולזה בקש ממנו שיקחהו לעבד תחת אחיו כי לא יהיה בזה ליוסף נזק ויעשה הראוי והוא שלא ימות אביהם ביגון ולא יגיע לו אשם בלקחו יהודה תחתיו כי הוא היה ערב להשיבו אל אביו והנה לא שאל יהודה שיפטר בנימי׳ וילכו לשם כי ידע שלא יוכל להשיג זה אבל שאל מה שהיה ראוי שישיג ממנו :

וַיִּקְרָא הוֹצִיאוּ כָל־אִישׁ מֵעָלָי וְלֹא־עָמַד אִישׁ אִתּוֹ וגו׳ : וַיִּתֵּן אֶת וגו׳ :

ריב אין ראוי למושל שיתפעל לבכות או להתאפק בפני אחיו כי זה ממה שיוסיף מעלתו בעיני אחיו וימעט מוראו: ולזה תמצא שלא רצה יוסף לבכות בפני האנשים וכזה הוציאו כל איש מעליו בעת שהוכרח לבכות:

ועתה אל תעצבו ואל יחר וגו׳ : לכלם נתן לאיש חלפות וגו׳ :

ריג ראוי לשלם שימחול למי שגמלהו רע ואע״פ שיש לאל ידו לקחת נקמתו: הלא תראה שיוסף השלם לא די לו שמחל לאחיו זה הרע הנפלא אשר גמלוהו אבל הרבה אותם ופייסם בדברים לבאר להם שהם לא גמלוהו רע אבל היה זה סבה מאת הש״י למען עשות כיום הזה להחיות עם רב: ולזה אמר להם ועתה אל תעצבו ואל יחר בעיניכם כי מכרתם אותי הנה וגו׳: והשתדל עם זה להסיר מהם הקטטה והסבות לעונש הנמצאת בהם: ואמר להם שלא ירגזו בדרך ולתת להם כבוד נתן להם חליפות שמלות כדי שיכבדום המצרים בראותם מלובשים בגדים חמודים:

וכלכלתי אתך שם כי עוד חמש שנים רעב פן תורש אתה וביתך
וכל אשר לך :

ריד ראוי לאדם לעזור לאביו ולהספיקו בהיות לאל ידו: ולזה השתדל יוסף שיבאו מצרים אביו וכל ביתו כדי שלא יורש ברעב בעוד שהיה לו יכולת לכלכלם מהשבר אשר ברשותו מהמלך כי פרעה השליטו לקנות ולמכור:

והגדתם לאבי את כל כבודי במצרים וגו׳ : ולאביו שלח כזאת וגו׳ :

רטו ראוי לאדם כשישתדל בדבר מה להשתדל להסיר כל מונע שימנענו מהשיג מבוקשו ולהראות כל מביא יביאהו להשיגו: ולזה תמצא כי מפני שהיה יוס׳ יוד׳ שיעקב ירא מהשעתק מארץ כנען להיותה הארץ הנבחרת ומיראת ממשלת מצרים שהיתה קשה מאד הודיע אותו כי יש לו ממשלה עצומה בארץ מצרים לעשות כל מה שירצה ולזה לא יירא לבא מצרים כי כשירצה לשוב יוכל לשוב עם שהשבר יהיה זה סבה שלא יורש הוא וביתו ברעב כמו שזכר ושלח לו עם זה דורון נפלא להראותו עשרו ויכלתו ועצם רצונו להטיב לו ושלח לו גם כן מהבגדים החמודים כדי שיתרצה יעקב יותר לבא שם שלא ימנע יעקב מלבא שם מפני שאינם מלובשים בגדים חמודות כ ראוי להתראות לפני המלך באופן שלא יהיו בזוים בעיניו ויתמהמה עד קנותו אותם ולזה שלח לו מהבגדים החמודות מה ששלח:

ויפג לבו כי לא האמין להם :

ריו אין ראוי לעשות מעשיו במה שיורות בכמו אלו הענינים הגדולים: אבל ראוי שיתיישב בהם עד שתשלם העצה ההוגנת בזה: ולזה תמצא שלא רצה יעקב להאמין בזה השעתק אשר בקש ממנו יוסף אם לא אחר שנתאמת לו הענין ביותר שלימות שאפשר לו בזה ולזה

עשה

ועשה הפעולות להגיע אל ההכנות כדי שיודע לו בהכנות אם יכשר לו ללכת למצרים:

וְאֶת־יְהוּדָה שָׁלַח לְפָנָיו אֶל־יוֹסֵף לְהוֹרֹת לְפָנָיו גֹּשְׁנָה:

ר״ז ראוי לאדם כשילך בדרך שיוליך עמו מי שיודיעהו איזה הדרך ילך בה אל המקום המכוון ולא ישען שכבר ימצא מי שיודיעהו זה כי אולי לא ימצאהו ויאבד תועה בדרך ואפשר גם כן שימצא מי שיתעהו ויוליכהו למקום לסטים להשללו ולזה תמצא שיעקב שלח לפניו יהודה אל יוסף שיורהו לפניו גושן שהוא המקום שרצה יעקב ללכת בו:

וַיֶּאְסֹר יוֹסֵף מֶרְכַּבְתּוֹ וַיַּעַל לִקְרַאת־יִשְׂרָאֵל אָבִיו גֹּשְׁנָה:

ר״ח ראוי לאדם לכבד הוריו כפי מה שאפשר ולא ימנעהו מזה עוצם הצלחתו במעלה והשלטנות וטרדתו בעסקים. ולזה תמצא שיוסף עם היותו מושל בכל ארץ מצרים והיה עם זה משביר לכל עם הארץ ולכל עם שאר הארצות הקרובות הנה טרח לבא לקרא׳ אביו לכבודו ולראות פניו:

וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל־אֶחָיו וְאֶל־בֵּית אָבִיו אֶעֱלֶה וְאַגִּידָה לְפַרְעֹה וגו׳:

ר״ט ראוי לאדם להתרחק בחזקת היד מההפעליות ההפסדיות אשר יזיקוהו: ולזה תמצא כי מפני שהכיר יעקב שכבר יתפעל יותר מהראוי מהשמחה אם יעמוד עוד לפניו יוסף ויבכה על צואריו השתדל שיפרד ממנו עם עוצם התשוקה שהיה לו לראותו:

בַּעֲבוּר תֵּשְׁבוּ בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן כִּי־תוֹעֲבַת מִצְרַיִם כָּל־רֹעֵה צֹאן: וְעַתָּה יֵשְׁבוּ־נָא עֲבָדֶיךָ בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן:

ר״ב ראוי לאדם שירחק מהאפשרות שהכין מה שאפשר שיתחדש באחרית ואע״פ שבזמן ההוא בדבר שהיא מאד ולזה יכוון ענייניו מראשית הדבר באופן היותר שלם שאפשר למנוע מהם ההיזקים המכוונים לבא מפני הדבר ההוא: הלא תראה כי יוסף עם היותו משנה למלך שיבאו אביו וביתו למצרים השתדל שישבו בארץ גושן להסיר מהם ההיזקי׳ שאפשר שיתחדשו לבם אם יבאו באחד מהעיירות הגדולות כמו שקדם עם שכבר היה המקום ההוא נכון מאד למרע׳ להם ולבהמ׳ אותם בהרבות׳ ולזה השתדל שיהיו הדברי׳ שדברו אחיו עם פרע׳ באופן שישיבו ממנו שישבו בארץ גושן:

וַיָּבֵא יוֹסֵף אֶת־יַעֲקֹב אָבִיו וַיַּעֲמִדֵהוּ לִפְנֵי פַרְעֹה וַיְבָרֶךְ יַעֲקֹב וגו׳:

ר״א ראוי לקבל טובה מאחר שיכירה לו בכל שאפשר ולזה הביא יוסף את יעק׳ לפני פרעה לכבוד פרעה ולברכו ולתת לו תודה בעבור אשר גמלהו מהטובות:

ויתן

וַיִּתֵּן לָהֶם אֲחֻזָּה בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּמֵיטַב הָאָרֶץ בְּאֶרֶץ רַעְמְסֵס כַּאֲשֶׁר צִוָּה פַרְעֹה׃ וַיְכַלְכֵּל יוֹסֵף אֶת־אָבִיו וְאֶת־אֶחָיו וְאֵת וגו׃

רכב אין ראוי לאדם השליט בקנין איש אחר לעשות מהם כחפצו שיתן לאוהביו מהם כאשר רצה זה כבעל הקנין כאילו הם בשיעור שרצה ואע"פ שהקנויים ההם הגיעו לבעלים ההם בסבת זה השליט עליהם שלא תראה כי יוסף עם היותו שליט בארץ מצרים לא רצה לתת אחוזה לבית אביו במיטב הארץ אם לא ברצון פרעה ולזה אמר הכתוב שנתן לו אחוזה במיטב הארץ כאשר צוה פרעה וכן תמצא שמענין התבואה שהיה ביד יוסף לתת מתנה כי אם לפי שצריך להם לבד ולזה אמר שכבר כלכל אותם לחם לפי הטף עם שפרעה צוה בענין התבואה בסבת יוסף שזה עכ"ז לא רצה יוסף לתת מתנה לאוהביו כי אם שצריך להם כי כן צוה פרעה כמה שאמר פרעה ואכלו את חלב הארץ ר"ל שהוא התיר להם לקחת מאכלם מהיותר משובח שיהיה ביד יוסף והנה זה כלו מורה על יושר יוסף ושיותו בלתי פונה אל היתרונות ולזה לא שאל מפרעה שירשהו לתת לאביו יותר מהשעור אשר נתרצה בו פרעה מעצמו׃

וַיְלַקֵּט יוֹסֵף אֶת־כָּל־הַכֶּסֶף הַנִּמְצָא בְאֶרֶץ מִצְרַיִם׃ וַיָּבֵא יוֹסֵף אֶת־הַכֶּסֶף בֵּיתָה פַרְעֹה׃ וַיִּקֶן יוֹסֵף אֶת־כָּל־אַדְמַת מִצְרַיִם וגו׃ וַתְּהִי הָאָרֶץ לְפַרְעֹה׃ וּנְתַתֶּם חֲמִישִׁית לְפַרְעֹה׃

רכג ראוי לאדם כשישלטהו אחר על קנייניו שינהג בהם ביושר נפלא וישתדל בהצלחתם כפי מה שאפשר ולא יתיר עצמו לקחת מהם דבר אע"פ שהוא סבת הגעת הקניינים ההם לבעליהם ולזה תראה שספר התורה שיוסף הביא אל בית פרע' כל הכסף בכללו שקבל מהתבואות ולא השאיר לעצמו דבר ממנו וסבב שיהיה מקנה הבהמה אל פרעה אחר שאפס כסף מאנשי הארץ ואחרי כן קנה כל הארץ לפרעה באופן שהיתה כל הארץ לפרע' לאחוזה וזה כלו מטוב השגחתו בהצלחת מה שהפקד עליו עם שכבר עשה זה בחכמה באופן שנתנו לו תודה על זה אנשי הארץ ואמרו שהוא החיה אותם׃

רַק אַדְמַת הַכֹּהֲנִים לְבַדָּם לֹא הָיְתָה לְפַרְעֹה׃

רכד ראוי למושל כשירצה מעמו דבר יקשה להם שיפייס גדולי עמו באופן שיסכימו בזה שאם לא יעשה זה בזה האופן אולי ימרדו בו ולזה תמצא כי כשקנה יוסף תבואות הארץ לפרעה בשני השבע לבד המצטרך אז לאכול לאנשי הארץ שתנה פרעה לתת לשרי הארץ שמצטרך להם לאכלם בשנת שני הרעב וזה היה שנה שהיה יכול לומר למכור לעם הארץ לפי רצונו כי לא היה ירא שימרדו בו שעשה יגזלו ממנו התבואה או שימיתוהו ויקחו התבואה לפי שיד הגדולים היתה עמה

פרשה

וְעָשִׂיתָ עִמָּדִי חֶסֶד וֶאֱמֶת אַל־נָא תִקְבְּרֵנִי בְּמִצְרָיִם׃

רכה ראוי שיהיה האדם זריז להשתדל במה שצריך לו קודם שיצטרך שאם היה מאחר ההשתדלות בו עד בא עת הצורך הנה יקרה לו אם שלא ימצא לו או לא יימצ' לו באופן חסר מחוזק המהירות ולזה תמצא שיעקב השתדל בענין קבורתו קודם היותו חולה בחלי אשר מת בו :

וְשָׁכַבְתִּי עִם־אֲבֹתַי וּנְשָׂאתַנִי מִמִּצְרַיִם וּקְבַרְתַּנִי בִּקְבֻרָתָם׃

רכו ראוי לאדם שיתחבר עם אנשי משפחתו בחייו כי בזה יהיה לו מהם העזר הראוי יהיה לאדם ממשפחתו : הלא תראה כי גם אחר המות השתדל יעקב שיהיה עם אנשי משפחתו . ולזה בקש מיוסף שישכיבהו עם אבותיו :

וַיֹּאמַר אָנֹכִי אֶעֱשֶׂה כִדְבָרֶךָ׃ וַיִּשָּׁבַע לוֹ׃

רכז ראוי לאדם להשמ' לשאלת אביו ממנו ואם היה קשה ולא ימנעהו מזה עוצ' מדרגתו בממשלה : הלא תראה כי יוסף עם היותו מושל ככה נענה לבקשת אביו עד שכבר נשבע לו לעשות כדבריו ואם היה בזה מהקושי לו ומוסף לרוב טרדתו בענין הממשלה והיותו יוצא חוץ ממשלתו דרך לא מעט :

וַיִּשְׁתַּחוּ יִשְׂרָאֵל עַל־רֹאשׁ הַמִּטָּה׃

רכח ראוי לאדם שיתן תודה לש"י בהשיבו מבוקשיו כי בזה יתייחס בלב האנשים שהכל הוא מאתו ית' כמו שהוא האמת בעצמו : ולזה נתן יעקב תודה לש"י כאשר ראה שהשיב מבוקשו והשתחוה לו ואם היתה זאת ההשתחואה ליוסף הנה יהיה בזה תועלת לאמרנו הראוי לאדם ליתן תודה למי שיגמלהו טוב ואף על פי שיהיה לו חוק עליו : הלא תרא' שיעקב השתחוה ליוסף בהנדרו לאשר שאל ממנו ולזאת הסבה תמצא שהשתחוה יוסף ליעקב כאשר בא לברך בניו :

הִנֵּה בִּנְךָ יוֹסֵף בָּא אֵלֶיךָ וַיִּתְחַזֵּק יִשְׂרָאֵל וַיֵּשֶׁב עַל־הַמִּטָּה׃

רכט ראוי לאדם לחלוק כבוד למלכות ואף על פי שהיה המולך מי שהוא ראוי שיגיע לו מאתו כבוד כאלו תאמר שהיה בנו כמו שהענין ביוסף עם יעקב וזה שיעקב כבד בנו והתחזק לשבת על מטתו לכבודו מפני היותו מושל בארץ ההיא כי בזה תועלת לתקון המדינה מה שלא יעלם ממנו :

וַיֹּאמֶר הִשָּׁבְעָה לִי וַיִּשָּׁבַע לוֹ׃

רל ראוי לאדם כשיסתכל בתבואות דבר מה צריך אליו שיעשה זה באופן מהקיום יוכל לבטוח בטחון שלם שהכבר ימצא לו שענין ההוא בעת צרכו אליו כי לולי זה אולי יהיה ההשתדלות ההוא לבטלה ולזה תמצ׳ שיעקב לא הסתפק במאמר יוסף לו שיעש׳ כדברו אבל רצה עם זה שישבע לו :

וְעַתָּה שְׁנֵי־בָנֶיךָ הַנּוֹלָדִים לְךָ בְּאֶרֶץ וגו : שִׂכֵּל אֶת־יָדָיו כִּי מְנַשֶּׁה וגו :

רלא ראוי לאדם שיאהב היות׳ שלם תכליתו יותר ואע״פ שאין לו קדימה ומכית על האחרים ולזה תמצא שנתן יעקב זאת המתנה שיעלהו הש״י עליהם שיהיה לקהל גוים לבני יוסף למעלתו ולא נתנה לבני ראובן ואם הוא הבכור לפי האמת אבל עשק הבכורה מראובן לחסרונו ונתנה ליוסף כמו שאמר בספר דברי הימים ובחללו יצועי אביו נתן הבכורה ליוסף וזאת הבכורה שנתן שיהיה שבטו שני חלקים בירושת הארץ ולזאת הסבה בעינה שם ימינו על ראש אפרים ואע״פ שהוכרח בזה לשכל את ידיו לא רצה לשים אותה על ראש מנשה ואם הוא הבכור :

הֵאָסְפוּ וְאַגִּידָה לָכֶם אֵת אֲשֶׁר־יִקְרָא אֶתְכֶם בְּאַחֲרִית הַיָּמִים :

רלב ראוי לאדם שיועיל לבניו כפי מה שאפשר לו קודם מותו ולזה תמצא שהשתדל יעקב ברצותו כי הוא הולך למות להודיע לבניו את אשר יקרה באחרית הימים כדי שיקבלו בזה תועלת להשתדל ברע שלא יגיע ובטוב שיגיע באופן היותר שלם .

פַּחַז כַּמַּיִם אַל־תּוֹתַר כִּי עָלִיתָ מִשְׁכְּבֵי אָבִיךָ וגו :

רלג אין ראוי לאדם שיעשה פעולותיו במהרו׳ בזולת הסתכלות אם ראוי שיעשו אלו הפעולות אם לא הלא תראה מה שעשה ראובן מהפעל ההוא המגונה שהיה הנה היותו בלתי מתיישב בפעולותיו והיותו עושה אותם במהירות בזולת הסתכלות כמו שביאר לו יעקב כמו שאמר פחז כמים וגו׳

יֶתֶר שְׂאֵת וְיֶתֶר עָז : פַּחַז כַּמַּיִם אַל־תּוֹתַר כִּי עָלִיתָ וגו :

רלד ראוי לאדם להרחיק הפעולות המגונות לפי שהכבר ימנעו ממנו טובות רבות שלא תראה כי ראובן בעבור שהשקיע בזה הפעל המגונה ששכב עם פלגש אביו נמנע ממנו היתרון שהיה ראוי להיות נתן לו . ונתן לאחיו וזה שהכבר נתנה המלוכה ליהודה והבכורה ליוסף :

בְּאַפָּם הָרְגוּ אִישׁ : אָרוּר אַפָּם כִּי עָז :

רלה אין ראוי לאדם שיקל בהריגת האנשים בכעסו עליהם וכ״ש שאינכו ראוי שיהרגם במרמה אבל ראוי לו שיהיה מושל ברוחו שלא תראה איך גנה יעקב לשמעון ולוי תבונתם מפני שהיה מגיע מכעסם שיהרגו בעבורם מי שיכעסו עליו עד שהאמר לא יוכלו

על

על זה היו מתהללים בהריגתם בערמה כמו שספרה מענין שכם :

אֲחַלְּקֵם בְּיַעֲקֹב וַאֲפִיצֵם בְּיִשְׂרָאֵל :

רלו אין ראוי להיות מקובצין יחד כמו אלו האנשים המתפעלים מהדברים המכעיסים זה האופן החזק מההפעלות כי הם ישקיטו עצמם וזולתם במה שיעזרו קנאתם לקנאת לקלות השמעם זה לזה להרע לאנשים ולזה בחר יעקב שיהיו שמעון ולוי מפוזרים בין שבטי ישראל כי זה יותר טוב להם :

בִּרְכֹת אָבִיךָ גָּבְרוּ עַל בִּרְכֹת וגו : וּלְקָדְקֹד נְזִיר אֶחָיו :

רלז ראוי לאדם שלא יהיה נמשך אחר התאוות הגופניות כפי מה שאפשר כי מפני זה יגיע לשלימות האנושיי ויגיע לו ההצלחות האנושיו׳ שהם יותר טוב מן הגופניות ולזה תמצא כשבירך יעקב יוסף באלו הברכות ההצלחות ביאר בדבריו שהיה זכה אל אלו הברכות מפני היותו נזיר אחיו :

קִבְרוּ אֹתִי אֶל אֲבֹתָי אֶל הַמְּעָרָה וגו : בַּמְּעָרָה אֲשֶׁר בִּשְׂדֵה וגו :
אֲשֶׁר קָנָה וגו : שָׁמָּה קָבְרוּ וגו : מִקְנֵה הַשָּׂדֶה וגו : מֵאֵת בְּנֵי וגו :

רלח ראוי למי שיכוון אל תכלית מה שידקדק בכוונתו ביותר שלם שאפשר שיהיה בו בטוח שיגיע לו התכלית ההוא אשר כיון אליו ולזה תמצא כי מפני שהיה רצון יעקב להקבר אצל אבותיו דקדק בהודעת המקום לבניו ואמר להם שהמערה ההיא בשדה עפרון החתי ואח״כ הוסיף לתארה כשהיא בשדה המכפלה אצל ממרא שהיא בארץ כנען כדי שלא יטעו במקום ההוא ולפי שהיה אפשר שישיגם מחלוקת בענין זאת הקבורה מזרע עפרון הודיע אותם שכבר קנה אברהם זאת המערה עם השדה לאחוזת קבר והודיע אותם שכבר החזיקו בו וקברו שם אברהם ושרה ויצחק ורבק׳ ולאה והודיעם עם זה שבני חת כלם הסכימו בזה שיהי׳ זה השד׳ והמערה אשר בו לאברהם לאחוזת קבר שאברהם קנה מהם זה ובזה ימלטו שלא ישיגם מחלוקת בזאת הקבורה מאנשי הארץ ההי׳ :

וַיְכַל יַעֲקֹב לְצַוֺּת אֶת בָּנָיו וַיֶּאֱסֹף רַגְלָיו אֶל הַמִּטָּה וַיִּגְוַע וגו :

רלט ראוי שיצווה אדם במצב נכבד כשיאמר הדברים הנכבדים ולא יקל בהם שיאמר אותם שוכב על המטה ולזה תמצא שכבר היה יושב יעקב באמרו אלו הדברים ואח״כ אסף רגליו אל המטה ושכב שם :

וַיִּמְלְאוּ לוֹ אַרְבָּעִים וגו : וַיִּבְכּוּ אֹתוֹ מִצְרַיִם וגו : וַיַּעַבְרוּ יְמֵי בְכִיתוֹ וגו :

רם ראוי לאדם שיתאונן ויצטער במות מולידיו בשיעור ראוי ואע״פ שזה הוא סוף כל אדם כי כזה משכבוד להורים מה שראוי עם שהוא ראוי שידאג בהפקד מי שנמצאו טוב ונכון לאדם שלא יפליג בזה הפעל יותר מהראוי כמו שהיו עושים הקדמונים שהיו שורטים בשרם על המת ולזה ספר הכתוב כבד יוסף אביו ולא רצה להתאבל בזה ענין עד שעברו ימי בכיתו ואז דבר אל בית פרעה שידבר עם פרעה שיתן רשות ללכת לקבור אביו כאשר השביעהו והכבד עשה לאביו אבל שבעת ימים ולא הפליג בזה הפעל לעשות יותר מזה השעור עם היות אביו בתכלית השלימות:

וַיִּפֹּל יוֹסֵף עַל־פְּנֵי אָבִיו וגו׳ : וַיַּחַנְטוּ הָרֹפְאִים וגו׳ : וַיַּעֲלוּ אִתּוֹ כָּל־עַבְדֵי פַרְעֹה זִקְנֵי בֵיתוֹ וְכֹל וגו׳ : וַיַּעַל עִמּוֹ גַּם־רֶכֶב גַּם־פָּרָשִׁים וַיְהִי וגו׳ :

רמא ראוי לאדם שיכבד כבוד גדול גוף הוריו אחר המות כפי מה שאפשר ולזה תמצא שהעסק יוסף לאביו אחר מותו וצוה לחנטו והעלה עמו נכבדי ארץ מצרים ורכב ופרשים לכבוד אביו ללויתו:

אָבִיךָ צִוָּה לִפְנֵי מוֹתוֹ לֵאמֹר : כֹּה־תֹאמְרוּ לְיוֹסֵף אָנָּא שָׂא נָא וגו׳ :

רמב ראוי להשתדל בהגעת השלום לפי מה שאפשר לפי שתועלתו כללי מאד בקבוץ המדיני ובקנין הבית ולזה אין ראוי שיקפיד האדם אם ישים כלי להגעת השלום הפועל אשר בו גנות מה כמו שענין בדבר הכזב כי אין ראוי שירחק הכזב שיגיע ממנו כמו זה שתכלי׳ הכבל ולזה תמצא שאמרו אחי יוסף כלי להגעת השלום הספור הכוזב שספרו לו מאביהם ולזאת הסבה אז״ל שמותר לשנות מפני השלום ובמקום אחר אמרו מצוה לשנות מפני השלום:

אַל־תִּירָאוּ כִּי הֲתַחַת אֱלֹהִים אָנִי : וְעַתָּה אַל־תִּירָאוּ אָנֹכִי אֲכַלְכֵּל אֶתְכֶם וְאֶת־טַפְּכֶם וַיְנַחֵם אוֹתָם וַיְדַבֵּר עַל־לִבָּם :

רמג ראוי לאדם ירא אל שימחול בקלות למי שגמלהו רע כאשר יבקש שימחול ממנו וישוב עמו במדרגת האהבה אשר היה עמו אם לא גמלהו רע הלא תראה שיוסף מחל לאחיו הרע שגמלוהו תכף שבקשו שימחול ממנו ואמ״ל שלא ייראו כי הוא ירא ה׳ וזה ממה שיורה שאין מדרך ירא השם שלא ימחול לגומלים אותו רע כשיבקשו מחילה ממנו וישתדל אחר זה לקחת נקמה ממנו והראה להם שהוא באהבה עמהם כאלו גמלוהו טוב עד שקבל עליו לכלכל אותם וטפם ולא הסתפק בזה אבל רצה ליישב דעתם ולהראות להם שהם לא פשעו בזה כי מהש״י היתה הסבה למען עשה כיום הזה להחיות עם רב:

ספר שמות

וַתִּירֶאןָ הַמְיַלְּדֹת אֶת־הָאֱלֹהִים וְלֹא עָשׂוּ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר אֲלֵיהֶן מֶלֶךְ וגו׳ :

ר מ ד אין ראוי שיסכים האדם לעשות הפעולות המגונות מאד ואע"פ שהוא מוכרח ומצוו׳ עליהם מהמושל בו כי הוא ראוי שיירא יותר מהש"י אשר הוא מושל על המושל בו מיראתו מהמושל בו ולזה תמצא שלא הסכימו המילדות לעשות מה שצוה להם מלך מצרים להמית הילדים כי כן יראו הש"י יותר מיראתם אותו ולזה לא יראו מהרע שאפשר שיקרה להם ממלך מצרים :

כִּי לֹא כַנָּשִׁים הַמִּצְרִיֹּת הָעִבְרִיֹּת כִּי־חָיוֹת הֵנָּה בְּטֶרֶם תָּבוֹא אֲלֵהֶן וגו׳ :

רמ ה אין ראוי לאדם שיסמוך על הכזב מפני עצתו ליראת השם מה שעשהו אבל ראוי שישתדל בפיכחו להרחיק ממנו הרע שאפשר שיקרה לו מפני המעשה ההוא ולזה תמצא שהמילדות התנצלו למלך מצרים כדי שלא יכעס עליהן ועשו זה בחכמה נפלאה וזה שהמה שאמרו לו כי לא כנשים המצריות העבריות כי חיות הנה בטרם תבא אליהן המילדת וילדו והיה לכן זה המאמר התנצלות מבואר על שלא המיתו הילדים ואולם על מה שהניחו אותם על חיותן את הילדים היה המאמר ההוא התנצלות ג"כ לפי מה שאחשב והוא שאמר שהולד הזכר לא היה לכן דרך להמיתו שלא יודע ואם לא ישתדלו בתקון ענייניו יביא זה לחשב כשימצאו זכרים מתים אשר תהיינה בהולדם שהם היו ממיתים אותו אחכם אשר שהיו רואות שאילו המילדות היו מטיבות לילודי׳ היה זה מרחיק מן החשד התהייבם ממיתות הבנים בהולדם :

וְלֹא־יָכְלָה עוֹד הַצְּפִינוֹ וַתִּקַּח־לוֹ תֵּבַת גֹּמֶא וַתַּחְמְרָה בַחֵמָר וּבַזָּפֶת וַתָּשֶׂם בָּהּ אֶת וגו׳ : וַתֵּתַצַּב אֲחֹתוֹ מֵרָחֹק לְדֵעָה מַה־יֵּעָשֶׂה לוֹ וגו׳ :

ר מ ו . אין ראוי לאדם שישתדל מן ההשתדלות בהצלה כפי מה שאפשר ואע"פ שיהי׳ ההגנה באופן שיחשב שלא יתכן שישלם לו ממנו ההצלה : הלא תראה כי אם משה כאשר ראתה שלא יכלה עוד להצפין בנם לא נתרשלו ידיה מפני זה מהשתדל בהצלתו לפי מה שאפשר לזה ולזה שמהו אותו בסוף על שפת היאור תוך התיבה אשר התקינה לו שימלט בה מסכנת הטביע׳ והתיבה היתה נסתרת בתוך הגמי אשר שם כדי שלא יראה אותה אדם ואף על פי שלא היה אפשר לו לחיות שם בלא מזון הנה לא נתרשלה מפני זה מלשים אותו שם כדי שתרחיק מיתתו זמן מה ואולי בתוך הזמן ההוא ימצא לה עזר מהגברה הזאת או הלך לחניק אותו שם בלילה ולזאת הסבה התיצבה אחותו מרחוק לדעה מה יעשה לו כי אם ימצא שם אולי תוכל להשיב עם מוצאו בהשתדלותה הטוב שלא יזיק לו :

וַתֵּלֶךְ הָעַלְמָה וַתִּקְרָא אֶת וגו׳ : וְהֵינִקִהוּ לִי וַאֲנִי אֶתֵּן אֶת וגו׳ :

ר מ ז אין ראוי לאדם שיתפייס בטוב שהיה חושק אליו בהשגיע באופן שימנע מפני זה מהשתדל

מהשתדל שיגיע באופן היותר שלם שאפשר אבל ראוי שלא יקצר בזה ולזה תמצא כי אחות משה לא נתרשלה·
מפני ראותה שהשלמות הנלוה לאחיה מההשתדלות שהיה באופן היותר שלם שאפשר ולזה השתדלה
שתניקהו מינקת מן העבריות באופן שתניקהו אם הילד לפי שחלב אם הילד הוא יותר נאות לו והשתדלה
שיתן לה שכר בזה כדי שלא תכיר בת פרעה שהיא אם הילד כי אולי לא תשיבהו לה אם תדע זה ולזאת
השכל אמר לבת פרעה ותניק לך את הילד והנה בזה האופן היה הילד יותר נשמר כי יראו שהעברים
מגעת בו כשידעו שהיא מגדלת אותו לבת פרעה :

וַיַּרְא אִישׁ מִצְרִי מַכֶּה אִישׁ־עִבְרִי וגו׳ : וַיַּךְ אֶת־הַמִּצְרִי וַיִּטְמְנֵהוּ :
וַיִּשְׁמַע פַּרְעֹה אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה וַיְבַקֵּשׁ לַהֲרֹג אֶת־מֹשֶׁה וגו׳ :

רמח ראוי לאדם שיהיה משגיח בבני עמו ומריב ריבם במה שנעשק להם מאחרים כפי
מה שאפשר לו כי בזה יהיה העם יותר חזק ויותר נשמר כשיעזרו קצת לקצת
שלא תראה כי משה רבינו מחוזק רבונו לריב ריב יש׳ כשראה החמס שהיה המצרי עושה קם עליו והכהו
ושם בזה נפשו בסכנה עצומה עד שהוכרח לברוח :

וְהִנֵּה שְׁנֵי־אֲנָשִׁים עִבְרִים נִצִּים וַיֹּאמֶר לָרָשָׁע לָמָּה וגו׳ :

רמט ראוי לאדם כשיראה המחלוקת בין האנשים שישתדל להסיר המחלוקת והמריבה
מביניהם כדי שלא יזיקו קצתם לקצת וכ״ש כשיהיו אלו האנשים מבני עמו
שלא תראה כי מר״עה כשראה שני עברים נצים השתדל להוכיחם להסיר המחלוקת והמריבה מביניהם:

וַיֹּאמֶר לָרָשָׁע לָמָּה תַכֶּה רֵעֶךָ :

רן אין ראוי לאדם להכות רעהו כי בזה מהגנות שהפלא עד שמי שיעשה זה הפעל יקרא רשע
שלא תראה כי מר״עה קרא רשע האיש המכה רעהו והנה ביארו מזה ר״ז״ל שאפילו
בהשתדלות על ההכאה יק׳ רשע וזה כי הוא אמר למה תכה רעך שמורה על לשון עתיד ולזה אז״ל כי
אפילו בהרמת יד נקרא רשע :

וַיַּרְא אִישׁ מִצְרִי מַכֶּה וגו׳ : וַיַּךְ אֶת הַמִּצְרִי : וַיֹּאמֶר לָרָשָׁע לָמָּה וגו׳ :

רנא ראוי לשלם שיתפעל מן החמס כשיעשו לאיש שיהיה וישתדל בהסרת׳ ולזה הודיענו
בזה הספור חוזק הפעלות משה מהחמסים ועוצם התגברותו בהסרתם ולהגידו
לנו כי אלו התכונות ראוי שתהיינה לנביא :

וַיָּבֹאוּ הָרֹעִים וַיְגָרְשׁוּם וַיָּקָם מֹשֶׁה וַיּוֹשִׁעָן וַיַּשְׁקְ אֶת־צֹאנָם :

רנב ראוי שיתעורר האדם לעזור לאנוסים ולהצילם מיד עושקיהם כי אין להם כח מצד עצמם
על זה ובזה האופן ישלם היושר והטוב בקבוץ המדיני ויגיע תועלתם לקצת
הסור

העזר הצריך ולזאת הסבה בעינה תמצא שהתעורר מרע"ה להציל בנות יתרו מיד הרועים ולהשקות צאנם והתעורר גם כן להציל העברי מיד מכהו לזאת הסבה בעינה:

לָמָּה זֶּה עֲזַבְתֶּן אֶת־הָאִישׁ קִרְאֶן לוֹ וְיֹאכַל לָחֶם׃

רנג ראוי לאדם שישתדל לגמול טוב למי שגמלהו טוב כי בזה מה שיוסר מה שלא יעלם עם שבזה תתחזק זאת התכונה באנשים ר"ל שיגמלו חסד קצת לקצת לדעתם שכבר יושב להם גמול על זה ולזה תמצא שגנה רעואל בנותיו כאשר עזבו האיש ולא הביאוהו אל הבית להשיב לו גמול על זה וצוה אותן שיקראו אותו ויאכל לחם:

וַיּוֹאֶל מֹשֶׁה לָשֶׁבֶת אֶת־הָאִישׁ׃

רנד ראוי לאדם שיתחבר עם בעלי תכונות טובות כשיבואהו ההכרח לשבת עם זולתו ולזה תמצא שהתרצה משה לשבת את האיש כשראה טוב תכונתו שלא רצה לקפח שכרו על מה שגמלהו מן הטוב:

וַיִּתֵּן אֶת־צִפֹּרָה בִתּוֹ לְמֹשֶׁה׃

רנה ראוי לאדם כשלא יוכל להשיג טוב מה באופן שלם שיסתפק במה שאפשר לו שישיג מהטוב ההוא ולא ימנע ממנו הטוב ההוא בהחלט מפני שלא יוכל להשיגו באופן שלם: ולזה תמצא כי משה מפני שלא יכול להשיג לקחת אשה מעמו ליראתו מפרעה שלא ידע באי זה מקום הוא הסכים לקחת בת יתרו המדינית כדי שיהיו לו בנים:

וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים אֶת־נַאֲקָתָם׃ וַיַּרְא אֱלֹהִים אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וגו׃

רנו ראוי לאדם כשיצר לו שיזעק אל השם יתעלה ויתפלל אליו כי בזה האופן אולי יראה השם בעניו וירחמהו: הלא תראה כי הם׳ עם היותם בלתי שלמים מאד שמע הש"י את נאקתם כאשר זעקו אליו:

וּמֹשֶׁה הָיָה רֹעֶה אֶת־צֹאן יִתְרוֹ וַיִּנְהַג אֶת־הַצֹּאן אַחַר הַמִּדְבָּר׃

רנז ראוי שיהיה מפחד תמיד ויהיה השתדלותו להנצל מהרע בתכלית מה שאפשר ולא יקצר בזה שלא תראה כי מרע"ה ברח למדין מיראתו מפרעה שהיה מבקש להורגו גם הם לא שכך לבו כי היה ירא שמא יראוהו עוברים ושבים ויגידו לפרעה ולזה הסכים להיות רועה כדי שיהיה מושבו חוץ לעיר ובחר עם זה לרעות במדבר כי שם היה יותר בטוח שלא יראהו אדם:

אָסֻרָה־נָּא וְאֶרְאֶה אֶת־הַמַּרְאֶה הַגָּדֹל הַזֶּה מַדּוּעַ לֹא־יִבְעַר הַסְּנֶה׃

רנח ראוי לאדם להשתדל בחקירת סבות הדברים הנמצאים לפי מה שאפשר לו ולא יקצר בזה כי בזה האופן יעמוד על חכמת השם ית׳ בשומו הנמצאות על האופן השלם

שלו

אליו לפי מה שאפשר לו מזה ויהיה זה סבה אל שיגיע הש"י לפי מה שאפשר כי אנחנו כשיגיע מהש"י לפי
מה שאפשר לנו בהשגתינו כיחוס אלו הנמצאות המסובבות מה שנשיג ממנו וסדרם ויושרם הלא תראה
כי מרע"ה תכף שראה זה הענין הזר והוא היות הסנה בוער באש והסנה איננו אוכל התעורר לסור
ולראות אותו כדי שיעמוד על סבת זה הענין וזה ממה שיורה שכן היה מנהגו ר"ל שהכבר היה מתעורר
לדעת סבות הדברים לפי מה שאפשר ולזה הגיע לזאת המדרגה הנפלאה שהגיע אליה:

אַל־תִּקְרַב הֲלֹם שַׁל־נְעָלֶיךָ מֵעַל רַגְלֶיךָ כִּי הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אַתָּה וגו׳:

רנט ראוי לאדם שיתנהג בקדושה במקומות הנכבדים ולזה צוה משה שיסיר נעליו מעל
רגליו לפי שהמקום שהיה עומד עליו היה קדוש ונכון אל שידבק בו השפע האלהי:

מִי אָנֹכִי כִּי אֵלֵךְ אֶל־פַּרְעֹה וְכִי אוֹצִיא אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וגו׳:

רס ראוי לאדם שיתנהג בתכלית הענוה הלא תראה כי מרע"ה עם רוב שלימותו אמר מי
אנכי כי אלך אל פרעה להורות שהוא שפל מאד לילך אל מלך גדול כמוהו:

וְאָמְרוּ־לִי מַה־שְּׁמוֹ מָה אֹמַר אֲלֵהֶם: וְהֵן לֹא־יַאֲמִינוּ לִי וגו׳:
לֹא אִישׁ דְּבָרִים אָנֹכִי וגו׳: בִּי אֲדֹנָי שְׁלַח־נָא בְּיַד־תִּשְׁלָח:

רסא ראוי לאדם במה שישתדל בהגעתו שיראה מראשית הענין המונעים שאפשר שיתחדשו
לו ויכין לו מה שיסורו בו אלו המונעים כדי שיגיע אל מבוקשו: ולזה תמצא כי
משה כאשר שלחו השם ית׳ ללכת אל פרעה להוציא בני ישראל ממצרים השתדל להסיר כל המונעים בכללם:

וְעַתָּה נֵלֲכָה־נָּא דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים בַּמִּדְבָּר וְנִזְבְּחָה לַיי אֱלֹהֵינוּ:
וַאֲנִי יָדַעְתִּי כִּי לֹא־יִתֵּן אֶתְכֶם מֶלֶךְ מִצְרַיִם לַהֲלֹךְ וְלֹא בְּיָד חֲזָקָה:

רסב אין ראוי לאדם שישתדל מהשתדלות במה שיצטרך לו לפי מה שראוי ואע"פ שיתבאר
לו תכונת מי שיבקש ממנו מה שיבקש שהוא באופן שלא ישמע אליו לתת לו
מבוקשו כי ראוי שיעשה הוא שראוי עד שלא ימנע ממנו מצדו השגת מבוקשו ועוד שהוא אפשר גם כן
שישמע אליו זה שלום אחר אשר שלא ישמע אליו הלא תראה כי הש"י עם מה שהתבאר לו מרוע לבב
פרעה צוה משה לאמר לו שישלח את בני ישראל דרך שלשת ימים במדבר לזכות להשם כי אולי יתרצה בזה:

שַׁלַּח אֶת־בְּנִי וְיַעַבְדֵנִי: שַׁלַּח אֶת־עַמִּי וְיָחֹגּוּ לִי בַּמִּדְבָּר:

רסג ראוי למי שיבקש דבר ממי שהוא תחת ידו שלא יבקשהו ממנו תחלה בכח ובהתגברות
אבל

אבל ראוי שיראה אם יוכל להשיג שישלח לו תשוקתו ברצונו ואם לא יתרצה בזה הנה ראוי שיקחהו ממנו בחזקה וזה ג"כ בהדרגה ולזה תמצא שהש"י רצה לנסות תחלה אם יניח פרעה לשלח את בני ישראל ברצונו ואחר שלא השגיח בזה שלח השם ידו להכותו בכל מכה ומכה וזה ג"כ בהדרגה כי הביא עליו המכות והנגעים והפגעים הקל תחלה והאחרון הכביד:

וישב אל יתר חתנו ויאמר לו אלכה נא ואשובה אל אחי אשר וגו :

רסד ראוי לאדם שלא יפרד ממי שהוא יושב עמו אם לא בידיעתו וברשותו ואע"פ שיהיה לו מהקרוב עמו באופן שיתכן שלא יקפיד בהפרדו ממנו שלא תראה כי משה עם שכבר צוה אותו השם שישוב למצרים כמו שמספר שכבר אמר לו השי"ת במדין שישוב למצרים הנה לא רצה לבאת מבית יתרו בזולת ידיעתו והסכמתו:

לך שב מצרים כי מתו כל האנשים המבקשים את וגו :

רסה אין ראוי לאדם למסור עצמו בסכנה אע"פ שילך במצות השי"ת שלא תראה כי השי"ת אמר למשה בצוותו אותו שישוב למצרים שכבר מתו האנשים המבקשים את נפשו וזה לאות כי אם לא היו מתים לא היה מחייב משה ללכת שם כי אין ראוי לאדם שיסמוך על הנס שלא תראה כי שמואל אמר אל השי"ת כשצוהו ללכת למשוח דוד איך אלך ושמע שאול והרגני:

ויקח משה את אשתו ואת בניו וירכבם על החמר וישב ארצה וגו :

רסו אין ראוי לאדם שיעזוב אשתו ויפרד ממנה כי הוא ראוי שישבו באהליהם תמיד ולזה הסכים משה להוליך עמו למצרים אשתו ובניו כשאמ׳ לו השי"ת שישוב למצרים: ולולי מה שקרהו בדרך מפני ערלת בנו עד שכב׳ אמ׳ זה מפני מילת בנו לדעתו שאין מן הראוי שיעזוב וילך לו״

ירא יי עליכם וישפט אשר הבאשתם את ריחנו :

רסז אין ראוי לאדם שיתן אל לבו הדברים שאמרו האנשים כנגדו מרוב הצער ומרירות הלב כי רוב צער האדם יביאהו אל שיאמר מה שאין ראוי לאמרו ולזה תמצא שלא ענו משה ואהרן דבר אל שוטרי ישראל במה שאמרו להם ירא יי וישפוט:

פרשת וארא

ולא שמעו אל משה מקצר רוח ומעבדה קשה :

רמה ראוי לאדם כי לא כשורתה להגיע דבר מה מהאלהי׳ שיסדר דבריו בתכלית מה שאפשר
בהם מלקיחת ההנחות למה שירצה ומיפוי הדברים ההם וקשוטם כדי שיפותו
לשמוע אליו כי בזולת זה אפשר שלא ישיג מבוקשו ולא״ש שיהיו הדברים ההם להגיע תועלת להם כלא
בדבר כי זה שאמר שהיה מכוון שיאמר ליהושע רוב מה שיש בעניינו מהטוב להם ומהספקי׳ ואל
שיאמינו בדברים ההם הנה לא שמעו יש׳ אל משה מפני קוצר רוח ומהם מלהסתכל לסדר דבריו באופן
אלה בדרך שיונעו להאמין לדבריו:

פרשת בא

אִישׁ שֶׂה לְבֵית אָבֹת שֶׂה וגו׳ ׃ וְאִם־יִמְעַט הַבַּיִת מִהְיוֹת מִשֶּׂה וגו׳ ׃

רמט בני המשפחה ראוי שיהיו קרובים קנתם לקנות כדי שיגיע מהאחד מהם אל האחר
העזר הראוי ולזה צותה התור׳ שיקחו שה למשפחותיכם להורות שלבני המשפחה
שאחת שיהיו יושבים זה אצל זה כי פסח מצרים היה בבתי האנשים העושים אותו ולא היו יוצאים איש
מפתח ביתו כל הלילה ולזה הקפידה בפסח מצרים שאם ימעט הבית מהיות משה יקח השה הוא
ושכנו הקרוב אליו במכסת נפשות:

מָתְנֵיכֶם חֲגֻרִים נַעֲלֵיכֶם בְּרַגְלֵיכֶם וּמַקֶּלְכֶם בְּיֶדְכֶם ׃

רנ אין ראוי להולכי דרכים שיארכו בהם ולא יתעכבו בה אבל ראוי שיאכלו כדמות נוסעים
כדי שישלימו מהלכם בזריזות וזה למדנו מהמאמר אשר בזה הש״י שיאכלו בו הפסח ר״ל
שיהיו מתניהם חגורים נעליהם ברגליהם ומקלם בידם ושיאכלו אותו בחפזון כדי שיהיו בדמות נוסעים

פרשת בשלח

וְלֹא־נָחָם אֱלֹהִים דֶּרֶךְ אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים כִּי קָרוֹב הוּא כִּי אָמַר אֱלֹהִים וגו׳ ׃
וַחֲמֻשִׁים עָלוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל וגו׳ ׃ וַיְיָ הֹלֵךְ לִפְנֵי וגו׳ ׃ וְלַיְלָה בְּעַמּוּד וגו׳ ׃

רנא ראוי שיסתכל בדבר מה שיאמר מכל מה שימצא מבוקשו ויכוון אל מה שיגיעהו
אל התכלית הנרצה ולזה תראה כי כאשר רצה הש״י לקחת יש׳ לו לגוי ושמרו הם
הסבותם אשר בהם לאבות הנזכרים בכל הפנים שאפשר וזה שהוא הבין מופתים עצומים יתבאר להם
שהוא אדון הכל ובעת שהוציאם ממצרים לא רצה להביאם לארץ כנען בדרך שישרה כי הדרך ההוא
קרוב והם לא היו מלומדי מלחמה ואולי יראו מפני זה בראותם מלחמה ושבו מצרים ולזה הנחה אותם
בדרכי׳ מקולקלות להאריך הדרך ולזולת הסבה הנ׳ כ הוציא הש״י בני יש׳ חמושים מארץ מצרים באופן שלא
באשר הם ממקומם דבר וגם שלא רב שיפילו עמם ממצרים וזה שאם כי זה כלו יהיה הנה שלא יכסנו
לשוב למצרים וזה שאם באשר ממקומם דבר הם אולי יהיה זה הנה אל שידאגו על מה שנשאר ממקומם
הם וישובו למצרים והנה מה שהביאו עמם מהמצריים מכלי כסף וזהב ושמלות היה ג״כ הנה להרחיקם
משוב מצרים כדי שלא יצטרכו לשוב לזה אשר השאילום עם הכבר ישיגם בושת נפלא בהכרתו עם

מה

מה שהשאילום והשיבו להם רעה תחת הטובה אשר גמלום המצרים בהשאילם להם כליהם ושמלותיהם
היותר חשובים וכוון עם זה במה שהנחם אותם בדרך ארוכה להנחותם דרך המדבר ים סוף כדי שיראו
אות קריעת ים סוף ותשלם להם האמונה בשי׳ ובמה שעבדו עם השכר נפלאה להם ההצלה בזה להם
האופן מן המצרים ולא היה להם ליראה שירדפו אחריהם ולזאת הכה בעיניהם אדם השי׳ שמו פתי׳ הגדולים
אשר התחילו ליש׳ כל ימי היותם במדבר ר״ל עמוד הענן יומם ועמוד האש לילה כדי שיתבאר להם כח
השם ית׳ וגבורתו לעשות כל אשר יחפוץ ויכינו מפני זה ללכת בתורתו באופן שיהיו לו לעם ויהיה הוא
להם לאלהים והנה זכר שנסעו מסכות וחנו באיתם והזכיר שבו לחנות בין מגדול ובין הים לפני בעל
צפון להוסיף הפלאה בזה הספור שהפלא אשר היה גדול התועלת מאד ולזה ב״כ האריך בו:

וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת־עַצְמוֹת יוֹסֵף עִמּוֹ כִּי הַשְׁבֵּעַ הִשְׁבִּיעַ וגו׳:

ערב ראוי
לקיים מה שקבלו אליהם האבות כאלו קבלוהו הבנים אחריהם ולזה השתדל משה
להביא עצמות יוסף עמו מפני שהשביע את בני יש׳ על זה:

וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל יֹצְאִים בְּיָד רָמָה:

רעג ראוי
למי שירצה לצאת מתחת יד אדון שלא יצא בדמות בורח כי זה ממה שיוכיח ממנו
מבוקשיו אבל ראוי שיעשה זה בתכלית מה שאפשר מההפלגה כדרך שלא ירגיש
האדון בהיותו בורח עד שתשלם לו ההצלה ממנו ולזה אמר שבני יש׳ היו יוצאים ביד רמה לא כדמות בורח
אל זה לא היה לפרעה לחשוב שיהיו בורחים הנה אלא שמאת השם׳ היתה סבה להביא פרעה על שירדוף
אחריהם כדי להראות ליש׳ מופת קריעת ים סוף כדי שתשלם להם האמונה בשי״ת.

וַיִּצְעֲקוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶל־יי׳:

רעד ראוי
לאדם כשיצר לו שיצעק אל יי׳ ולזה אמר שכבר צעקו יש׳ אל השם׳ בצר להם:

אָז יָשִׁיר מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־הַשִּׁירָה הַזֹּאת לַיי׳:

רעה ראוי
לאדם לתת שבח והודאה לשי׳ על הנחילהו מהטובות כי בזה תתחזק בו האמונה
בשי׳ מה שלא יעלם ולזה ספרה התורה שמשה ובני יש׳ שרו השירה הזאת לי׳ לתת
לו הודאה על מה שהנחילם מהטוב:

לִקְטוּ מִמֶּנּוּ אִישׁ לְפִי אָכְלוֹ עֹמֶר לַגֻּלְגֹּלֶת: וְלֹא הֶעְדִּיף הַמַּרְבֶּה
וְהַמַּמְעִיט לֹא הֶחְסִיר: אִישׁ אַל־יוֹתֵר מִמֶּנּוּ עַד וגו׳:

רעו אין ראוי לאדם לסגף נפשו למנוע ממנו מותר ההכרחיי ואין ראוי לו ג"כ שיאכל יותר מן
הראוי לעמידת גופו ולזה צוה השי"ת שילקטו עומר לגולגולת על כל האוכל והנה
הש"י על כך התורה שכאשר מדדו זה לא מצא כל אחד ממה כי אם השיעור הראוי כי הכונה האלהית
היתה שיהיה לאדם חקו לא פחות ולא יותר להרגילם במדת ההסתפקות ולהרחיק מהם מה
שיעשו שאר האומות לבער נפשם וידמו לעבוד השם יתברך בזה האופן ולזאת הסבה גם כן צוה שלא
יותיר איש ממנו עד בקר:

פרשת יתרו

וישמע יתרו את כל אשר עשה אלהים למשה ולישראל עמו וגו: עתה ידעתי כי גדול יי מכל האלהים וגו:

רעז ראוי לאדם שיזדרז לראות נפלאות השי"ת כי מזה יעמוד על אמתתו ית' ותכלית כחו
וגבורתו ובכלל הנה מהפעולה נעמוד על הפועל וכל מה שהיתה הפעולה יותר
נפלאה תעמיד אותנו על פועל יותר נפלא ולזה תמצא שיתרו עם היותו שר ואדון במדין שהיתה ארץ
רחבה ודשנה הנה כששמע נפלאות ה' התעורר ללכת במדבר במקום שהיה משה חונה לעמוד על
אמתת הענין כדי שיתברר לו כח השי"ת וגבורתו ועצמותו כי תכלית הנפלאות האלהיות כשישכיל אמתת
השם לפי מה שאפשר ולזה תמצא שאמר יתרו כששמע אמתת הדברים עתה ידעתי כי גדול השם מכל
האלהים וזכר בתחלת הספור שהוא שמע את כל אשר עשה השי"ת למשה ולישראל עמו להורות על שהסבה
המביאה אותו ללכת במדבר ולבא אל מקומו היתה לעמוד על אמתת זה הענין:

ויקח יתרו חתן משה את צפרה אשת משה וגו: ואת שני וגו:

רעח ראוי לאדם כשישתדל לעשות פועל מה שיכוון שיגיעו ממנו כל התועלות שאפשר
ולא יקצר בזה ולזה תמצא כי יתרו אשר התעורר ללכת אל משה לעמוד על
אמתת נפלאות השי"ת לקח עם זה צפורה אשת משה ובניה והביא אותם אל משה כי היה כן מן הראוי
שילך אל משה ג"כ לזאת הסבה השנית ורצה שיגיעו לו בהעתק האחד שתי אלו התועלות עם שבזה
היה ממהדור והכבוד למשה מה שלא נעלם:

ושם האחד אליעזר כי אלהי אבי בעזרי ויצלני וגו:

רעט ראוי לאדם שיעשה לו ס"כם שישתדל שיהיה שם הטוב נזכר לפי מה שאפשר ולזה
תמצא כי כשהתבשר משה כי מתו כל האנשים המבקשים את נפשך קרא שם
בנו הנולד לו אז אליעזר להזכיר כי השי"ת היה לו לעזר להציל אותו מחרב פרעה:

ויאמר אל משה אני חתנך יתרו בא אליך:

רפ ראוי לאדם כשיבא לבית רעהו שיודיעו לו זה תחלה כדי שיוכל להשתדל לתקן עניניו באופן אשר ירבה לכבוד שהלה הבא אליו ואם לא הודיע לו זה תחלה אולי ימצאהו כשיבא אליו באופן שיצטער ויבוש בשלא יוכל להשלים חקו הכבוד לאיש שהלה הבא אליו, ולזה תמצא כי יתרו השתדל שידע משה בואו כדי שיהיה לו פנאי לסדר עניניו באופן אשר ירבה לכבוד יתרו עם שזה היה כבוד משה ר"ל שאם היה יתרו בא ולא הקדים לו' הקדמת הידיעה בזה כדי שיכהנו בו ככבוד היה זה הענין בזיון למשה באופן מה כי משה היה במדרגת המלך וראוי לעם שיכהנו כבוד בקרובי המלך לכבודו :

ויצא משה לקראת חתנו וישתחו וגו : ויבא אהרן וכל זקני וגו :

רפא אין ראוי לאדם מפני עלותו במעלה הגדולה והממשלה שיקצר מלכבד כבוד באנשים אשר היה להם חוק עליו בזה קודם גדולתו וממשלתו כמו אביו ואמו והחיו ומי שידמה להם ולזה תמצא כי משה עם עלותו בתכלית הממלכה והממשלה לא קצר מפני זה בכבוד חותנו אבל נהג בו מהכבוד בתכלית מה שאפשר וזה כי הוא יצא לקראתו והשתחוה לו ונשקו ושאל לו אם שלום לו ר"ל אם הוא בריא ואיך עניניו כמו שהיה עושה זה קודם עלותו לזאת המעלה הנפלאה ולא הוקיר לו דבריו מפני מעלתו וממשלתו ואולם אמרנו זה כי אין מחוק השכל להרבות דברים עם האנשים בזה האופן ועם לו לוי"ג"כ בספרדו ממנו כמו שכתוב בסוף ואין ספק שזה היחס ש' שעשה לו יתרא כבו' נפלא.

ויצא משה לקראת חתנו וישתחו וישק לו וישאלו איש לרעהו וגו :

רפב ראוי לאדם להתנהג במדת הענוה בתכלית מה שאפשר הלא תראה כי מר"עה עם היותו נכבד מכל מין האנושי והיה עם זה בתכלית מה שאפשר מהממשלה בני"ע מותרון ענותו שיצא לקראת חותנו והשתחוה לו ונשקהו ושאל לו מעניניו איך הם :

ויספר משה לחתנו את כל אשר עשה יי לפרעה ולמצרים על אודת ישראל את כל התלאה אשר מצאתם בדרך :

רפג ראוי לאדם שיפרסם לאוהביו ולקרוביו גבורת הש"י ונפלאותיו לפי מה שאפשר כדי שיעתיקם אל האמונה האמתית והשלימות השכליי ולזה תמצא כי מר"עה ספר לחותנו כל שעשה יי' לנו במצרים ובים סוף ושאר הנפלאות כלם שעשה להם כמו מלחמת עמלק ונסיון מי מרה וענין השלו והמן והוצאתו מים מהצור להשקות ישראל ומקניהם ועמוד האש ועמוד הענן ושאר הנפלאות שעשה להם במתן תורה ובשאר המקרים שארעו להם עד בא יתרו אליו והנה ראה יתרו בעיניו הרבה מאלו המופתים וזה כי הוא ראה מופת עמוד האש ועמוד הענן ומופת המן והנה השתדל משה בתכלית מה שאפשר להעתיק יתרו אל שישאר עמהם ויהיה לו חלק בארץ כדי שיעתק הוא וזרעו אל זאת האמונה האמיתית כמו שנזכר בפרשת בהעלותך אמר אל נא תעזוב אותנו כי ע"כ ידעת חנותנו במדבר והיית לנו לעינים וידמה שהכיר רבה יתרו ללכת לארצו ולמו לדתו להעתיק אותם אל האמונה האמיתית כמו שאז"ל בקבלתה כי אין ראוי לאיש שלם במוחו אחר השיגו האמת באמונה האמתית

באמיתית שיעזוב זאת האמונה מפני הקושי אשר לו לעזוב ארצו ומולדתו:

ויחד יתרו על כל הטובה אשר עשה יי׳ לישראל אשר וגו׳:

רפד א״ז ראוי לאדם שיהיה שמח לאיד כי הרע הוא בלתי רצוי בעצמותו ולזה לא יבוא רע מהשי״ת לא אבד מה שבו מהטוב ולזה ספר ששמח יתרו על הטובה שעשה השם לישראל ולא שמח ברעה שהגיע אל המצרים:

ויאמר יתרו ברוך יי׳ אשר הציל וגו׳: ויקח יתרו חתן משה וגו׳:

רפה ראוי לברך את השם ולתת לו תודה על ההצלות שהופיעו ממנו כי בזה תועלת להוסיף להאמין בשם ושהכל הוא מאתו ית׳ ולזה בירך יתרו השם על הטובה שעשה לישראל יקריב לו עולה וזבחים:

ברוך יי׳ אשר הציל אתכם מיד מצרים ומיד פרעה אשר וגו׳:

רפו כאשר יודה האדם לשם בהצילו מאויבים ויש בהם נכבדים ושפלים ראוי שיקדים לתת לו תודה על הצלתו הנכבדים ואח״כ על הצלת הפחותים וזה שאם היה כולל הצלת הנכבדים עם הצלת הפחותים הנה יהיה פוחת מעלת הנכבדים כי הוא לא יראה עצמו יותר שמח בהצלתם משמחתו בהצלת הפחותים והמשל שאם היו המלך ומשרת פחות במקום סכנה והצילם השי׳ הנה אין ספק שאם אמר אחד מהאנשים להם ברוך יי׳ אשר הציל אתכם שהוא מגנה המלך ופוחת מעלתו כי הוא משוה שמחתו להצלת הפחות לשמחתו להצלת המלך ולזה תמצא שנתן יתרו תודה לשם על הצלת הנכבדים שבעם והם משה ואהרן והזקנים והם ראשי העם ואח״כ נתן תודה על הצלת העם:

וישב משה לשפט את העם על משה מן הבקר עד הערב וגו׳:

רפז ראוי להכשיר השלם שיכשיר המוכשרים ממנו בתכלית מה שאפשר מהטוב והשלמות ולא יעלים עיניו מהכשרתם שלא תראה כי מרע״ה היה בתכלית מהדקדוקות בשפט על שלא היה יכול להשגות מחשבתו בזולתו וזה היה הנה שלא היה יכול בדברו לבני האדם לסדר דבריו באופן ראוי הנה עם כל זה לא רצה לקבל בהכשרת יש׳ אבל היה מסתפק לשפוט בין איש ובין רעהו לפי משפטי התורה להסיר הקטטות והמריבות מביניהם אע״פ שהיה לו בזה לאות נפלא:

לא טוב הדבר אשר וגו׳: נבל תבל גם אתה גם העם הזה וגו׳:
עתה שמע בקלי איעצך ויהי אלהים עמך:

דפח ראוי לאדם שלא יעבור מהגעת השלימות לפי מה שאפשר בפעולות אשר ידרשו כלתי שלימות כי בזה ילך בדרכי השם יתב' שהשתדל להגיע השלימות בכל אחד שהמציאו בתכלית מה שאפשר כלא תראה כי יתרו לא נמנע מפני עוצם מעלת משה מלהגיד הפעולה הנאות אשר היה בה מה לאות שהפליא למשה עליו והשתדל לעשות זאת הפעולה באופן יותר שלם אלא כי מפני היותו מעט עוצם מעלת משה בחכמתו רצה לדעת הקבלה הענין אשר בעבורו הוכרח משה לעשות במעשה כי אולי היה שלם הפועל אשר היה חושב שיהיה בלתי שלם ובאשר התברר לו שלא היתה שם סבה הכריח עכ"פ שיעשה זה הפועל על זה האופן אז הראה למשה שלא טוב הדבר אשר הוא עושה ובאר לו זה באופן שלם ונתן לו עצה איך יגיע התכלית השי' משה מכוון אליו בזולת לאו לו ולישראל:

וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה לְקוֹל חֹתְנוֹ וַיַּעַשׂ כֹּל אֲשֶׁר אָמָר:

דפט ראוי לאדם שיהיה שומע לעצה הטובה ולעזוב מנהגו כשלא היתה טובה כמו שלא הראה כי משה עם רוב שלימותו וחכמתו עזב מנהגו מפני עצת יתרו להיותה יותר טובה ממנה:

וְקִדַּשְׁתָּם הַיּוֹם וּמָחָר וגו': וְהִגְבַּלְתָּ אֶת הָעָם וגו': לֹא תִגַּע בּוֹ יָד וגו':

דצ ראוי לאדם שיכנס בתכלית הקדושה במקומות הנכבדים אשר בהם יראו פעולות השי' ונפלאותיו הנראות הפלא ולזה צוה לישראל שלא יגשו אל אשה לשיו' הכוכים ליוה השי' לשמור הגבול ההר אם ירד כבוד השי' ונזה שלא יעלו בהר ולא יגעו בו לתת כבוד לשי' אם ירד כבודו שם:

לֹא תִגַּע בּוֹ יָד כִּי סָקוֹל יִסָּקֵל וגו': רֵד הָעֵד בָּעָם פֶּן יֶהֶרְסוּ אֶל וגו':

דצא ראוי להכשיר השלם בשיכוין שיתקנו המונהגים מאתו מדבר מה להרחיקם מהיזק שבוא לו להשקותם תועלת כפלא שיהיה העונש חזק למי שיעשה הדבר ההוא ולא יסמוך בזה לבד אבל יוסיף להזהירם על זה בעת שיש ליראה שיתחכמו אל המעשה ההוא אשר מנע אותם מעשותו כי בזה האופן יגיע אל התכלית המכוון ביותר שלם שאפשר וזה כי יראתם מהעונש החזק ימנע אותם מהמשך אחר המעשה ההוא והזכרם בשעת המעשה ימנע אותם משכיחת האזהרה הזאת והעונש ההפלא אשר בה הנה לזאת הסבה תמצא שהזהיר השי' שלא יעלו בהר ולא יגעו בו שאם יעשה זה יהיה כדונים בסקילה והוסיף להזהירם זאת האזהרה בעת שהיה לחוש פן יהרסו לעלות ואולם משה היה חושב שלא יצטרכו לזאת האזהרה השנית לפי שהגבול אשר גבול בהר יזכירם והודיעו השי' שהנה מהכן יצטרך להזהירם על זה מפני שמשה ואהרן יעל' אל ההר ואולי יחשבו מפני זה שלא ישיג להם העונש אם יעלו בהר או יגעו בו:

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל יְיָ לֹא יוּכַל הָעָם לַעֲלֹת אֶל הַר סִינָי כִּי וגו׳ :

רצב אין ראוי לאדם לעשות פעל ההבל והבטלה הלא תראה כי מרע״ה היה קשה בעיניו להזהיר עם׳ שלא יהרסו אל ה׳ לראות ולע״פ שכוונו הש״י על זה מפני היותו חושב שלא יהיה בזאת האזהרה תועלת עד שאמר לו הש״י מה שיכריח להוסיף להזהירם:

כַּבֵּד אֶת אָבִיךָ וְאֶת אִמֶּךָ לְמַעַן יַאֲרִכוּן יָמֶיךָ וגו׳ :

רצג הודיע שכאשר יקרה שיפסד הסדור בקבוץ הבית ויפסד הקבוץ המדיני ויביא זה המדינה ההיא לחרבן לרוע ההסכמה אשר בין אנשיה ולזה אמרה התורה שאם ישתדלו בזה האופן בתקון הבית יאריכו הימים על הארץ שיתן להם הש״י וזה מורה שאם לא יתוקן תקון הבית בזה האופן לא יאריכו ימים על הארץ לרוע ההסכמ׳ אשר יהיה בין אנשי המדינ׳ ולזה אמר הנביא ליח׳ אב ואם הקלו בך להורות על סבה ראויה שיבא עליהם האויב ויגלו מהארץ:

פרשת תשא

וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם אַהֲרֹן פָּרְקוּ נִזְמֵי הַזָּהָב אֲשֶׁר בְּאָזְנֵי וגו׳ :

רצד האדם כשיראה כוונת האנשים לעשות רע וידע שאם יוכיחם על זה לא יקבלו ממנו הנה ראוי לו שיראה להם שהוא מסכים עמהם ואז יוכל להתחכם למנוע הרע ההוא בכל פנים שאפשר כי הם יבטחו בו ויחשבו שהוא מסכים עמה׳ וזה מהתחכמו לו׳ בטובות שיעשו האנשים למנוע הרע מאוהביהם וזה שהם יראו שהם מסכימים להרע להם עם האנשים הקמים עליהם ובזה האופן יצילם ולזה תמצא כי אהרן כשידע שלא ישמעו לו יש׳ אם יוכיח על עשותם האלהים שבקשו ממנו הראה עצמו שהוא מסכים עמהם והתחכם בכל הפנים שאפשר למנוע מהם הפעל ההוא ואמנם כעס עליו הש״י ואמר להשמידו עם יש׳ לעונש החטא בזה כי ראוי שימסור האדם עצמו בו להריג׳ ולזה היה ראוי שיוכיחם ויהיה מה שיהיה כי אין ראוי שיראה האדם שיסכים בזה הפעל המגונה בשום פנים עם שהוא היה הנה מה להשתיקם ולפי שכוונתו היתה טובה נתן הש״י שכרו ושמהו כהן גדול:

וַיִּקַּח אֶת הָעֵגֶל אֲשֶׁר עָשׂוּ וַיִּשְׂרֹף בָּאֵשׁ וגו׳ : וַיִּפֹּל מִן הָעָם בַּיּוֹם וגו׳ :
וְעַתָּה אִם תִּשָּׂא חַטָּאתָם וְאִם וגו׳ : הִנֵּה מַלְאָכִי יֵלֵךְ לְפָנֶיךָ וגו׳ :
וַיִּגֹּף יְיָ אֶת הָעָם : יְיָ לֵךְ עֲלֵה מִזֶּה וגו׳ :

רצה אין ראוי לאדם שיבקש מחילת העון בעוד שבעל העון מחזיק בו ולזה לא בקש משה מהש״י שימחל חטאת יש׳ אם לא אחר שהשחית העגל והריגת הטועים אחריו ולפי

שלא

בשלמה אז הריגת הטועים אחריו קבל השי"ת דבריו אך אמר שהוא ימחה מספרו מי אשר חטא לו ונגף בהשארים המתועים אחרי העגל והבטיח משה שלא יעדר מהם מפני זה העון ירושת הארץ וזה הוא האופן אשר ישא בו חטאתם אך לא תדבק בהם השגחתו הפרטית פן יכלם כאשר יחטאו לו כי ה' יביא רע על אשר יאשם על כן התוכחת והם ימלטו מזה הרע כמו שבקש משה אך הרע שיקר מכל המערכת הביאה כמו שאמר וביום פקדי ופקדתי עליהם חטאתם ולזה לא נתפייס משה בזה הייעוד ולהיות בלתי ראוי האדם שיבקש מחילת העון בעוד שמחזיק בו בעל העון לא בקש משה שתדבק השגחת ה' בישר' בעוד שהיה להם רחוק ממנו אבל כנה עמה בנזיפה להרחיק אהלו משם עד ככלות להם ושבו אל ה' ואחר זה בקש שתדבק השגחת ה' בהם:

אָנָּא חָטָא הָעָם הַזֶּה חֲטָאָה גְדֹלָה וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם אֱלֹהֵי וגו׳:

רצו ראוי לאדם כשישוב מחטאו שיזכיר החטא ויודע מה שבו מהקושי והגנות כי זה יביאהו אל שיתחרט ממנו באופן שלא ישוב לזה אמר משה כשבקש שישא השי"ת חטאת ישראל אנא חטא העם הזה וגו' וזה כי משה היה אומר כל הדברים בעבור ישראל והיה שליח בין השם וביניהם להיותו קרוב אל השם יותר מהם:

וַיְהִי שָׁם עִם יְיָ אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה לֶחֶם לֹא אָכַל וגו׳:

רצז ראוי להלה להתפלל בעד ע"א ולהשתדל שימלטו מהרע שהוא נכון לבא עליהם שלא תראה שמשה התענה עם השי"ת והתנפל לפניו ארבעים יום וארבעים לילה בעד ישראל עד שהשיג מה שרצהו מזה:

וַיֹּאמַר הַרְאֵנִי נָא אֶת וגו׳: וַיֹּאמֶר לֹא תוּכַל לִרְאֹת אֶת וגו׳:

רצח אין ראוי שיתרשל האדם מהקנין המושכלות מפני שכבר קנה מהם חלק גדול אבל ראוי שלא יקצר בזה וישים כל השתדלותו להוסיף בידיעה תמיד כי זה פרי כל האדם שלא תראה כי מרע"ה עם עוצם חלקו בהשגות העיוניות היה משתוקק תמיד להוסיף בהם עד שכבר הביאהו זה לבקש מה שנמנע השגתו וזה כלו לגודל תשוקתו להשגות הנכבדות:

פרשת נשא

קְעָרוֹת כֶּסֶף שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה מִזְרְקֵי כֶסֶף שְׁנֵים וגו׳:

רצט אין ראוי לאדם שישנה מחשבת חבריו כשהשכימו לעשות פעולה טובה ומפורסמת כדי

הגדול להתפאר עליהם לו לבדו כשיאמרו פלוני עשה כך וכך ופלוני לא עשה אלא כך ולזה ספר בפרטות הנשיאים שהיו שוות לא שנה אחד מהם מחבירו אבריו ולזאת השנה הסכימה דעתם לדעת הש״י בזה :

ויהי המקריב ביום הראשון את קרבנו וגו : ביום השני הקריב וגו :

ש בדברים אשר יהיה בהם כבוד למי שיהיה קודם אין ראוי לדקדק רק בראשון שיהיה היותר נכבד אך אחריו לא נדקדק אלא לפי המחנה ולזה התחיל נחשון בן עמינדב שהיה נשיא השבט שהיותר נכבד להקריב קרבנו ואחריו נמשך שהיה לפי המחנה כדי שלא תפול קנאה ביניהם בזה ולולי זה היה ראוי שיקריב נשיא שבט ראובן אחר נשיא שבט יהודה כי ראובן היה הבכור והיה נופלת קטטה ביניהם מי הוא היותר נכבד שבשבטים ההם ואולם בהנמשך שהיה לפי המחנה הסר המחלוקת והקנאה כי לא יתנהג בזה שיהיה הקדימה מפני המעלה אבל מפני המחנה :

פרשת בהעלותך

ואם באחת יתקעו ונועדו אליך הנשיאים ראשי וגו :

שא ראוי להכין לסדר ענייניו באופן שכאשר ירצה שיבאו לפניו ראשי העם או העם בכללו יהיה שירגישו יחד בעת אחת כדי שלא תפול קנאה ביניהם אם יקרא קצתם קודם קצת ושיוכלו להרגיש זה תכף שירצה וזה אמנם יהיה בכמו אלו הקולות החזקים שישמעו הרחוקים והקרובים בקריאה אחת במספר ואם היה לו לקרוא פעם קצתם ופעם קצת אחר יבדיל בין שני הקריאות בדרך שירגישו הנקראים בזה הקול כי הם נקראים כי בזה ימשך מטוב הסדור מה שלא יעלם ולזה זכר שהיו תוקעים בחצוצרה אחת כשהיו קוראים הנשיאים ולא היתה שם תרועה ואולם בקראו כל העם היו תוקעים בשתי חצוצרות ומריעים :

ויסע דגל מחנה בני יהודה בראשונה : ונסע דגל מחנה ראובן :
ונסע דגל מחנה בני וגו : ונסע דגל מחנה בני דן וגו :

שב ראוי להכין העם ושכבא שתהיינה פעולותיו מסודרות באופן שלא תפול קטטה בין המחנות ולזה ראוי שיסדר ענין כמעט ומצותם ומי יסע תחלה ומי יסע שני ומי שלישי כי בזה יחוב מטוב הסדור והסרת המקטטה מה שלא יעלם :

לכה אתנו והטבנו לך כי יי : והיה הטוב ההוא אשר ייטיב יי וגו :

שג ראוי לכל אדם להיטיב לאחרים אל הטובות שיוכל ולזה אמר משה שלא היה מספיק לאמר מה שידע משוב לב אותו שאמרו כי יי כי היה ירא שלא ימנו : לאמרו ושאירו בכל באחוזת הכספה׳ ולזה נקה משה שיאמר יתרו חותנו עמו כדי שיבאו אליו בניו ויתיהבו כלם לפי מה שפטו התורה ובכי שיתפיים בזה יותר הבטיחו שייטיבו לו מהטוב אשר ייטיב הש״י לישראל ולא שמע יתרו לעצתו

לענותו כי היה נשען שהעתיק כבין אל האחרים שלמיתיו ·

והאספסף אשר בקרבו התאוו תאוה וישבו ויבכו גם בני ישראל וגו׃

שר ראוי להשמר מחבר רע וכו׳ כי בהתחבר יש׳ אל האספסוף אשר עלה עמהם נכשלו בשנתחברו לחברותם והתאוו לאכילת הבשר עמהם עם היות להם הערב שבמזונות בזולת עמל וטורח וזהו אמרו והאספסוף אשר בקרבו התאוו תאוה וישובו ויבכו גם בני ישראל׃

ויאספו את השלו הממעיט אסף עשרה חמרים׃ הבשר עודנו בין שניהם טרם יכרת ואף יי׳ חרה בעם מכה וגו׃

שה אין ראוי לאדם שיהיה רודף אחר התאוות שלא תראה מה שקרה לאלו בעבור רדפם אחר התאוות שמתו מהם רבים ואמנם רבה השי״ת למלאת שאלתם להראות להם כי יד יי׳ לא תקצר כדי שיתחזק אמונתם בשי״ת ונגלה להם שהביא להם בשר לרוב לאדם ימים כי הממעיט אסף עשרה חמרים ונכה לא עשה השי״ת כשאלו בשר ואם כאמרם במדברין כי אז לא היה להם מן והיה ראוי שיבקשו להם מזון ואולם עתה שהיה להם המן הורה זה על רדיפת התאוות אנשיהם כוונתם לנסות השי״ת אם יוכל לתת להם בשר בכחו זה הרבני׃

ויאמרו הרק אך במשה דבר יי׳ הלא גם בנו דבר׃

שו ראוי שהאיש השלם מאד לא יהיה תשוקתו רק לעבודת השי״ת ויניח כל העניינים הגופיים לפי מה שאפשר וכ״ש המנהג שאיננו לאדם במה שהוא אדם ולזה ביאר שמשה פירש מן האשה מגדל מה שנמשכו על זה מרים ואהרן ואמרו כי מגדל הנבואה לא יצטרך לפרוש מאשה כי גם בהם דבר יי׳ עם שהתעסקו בדרכי החמר בעת הרצון׃

והאיש משה ענו מאד מכל האדם אשר על פני וגו׃

שז ראוי לאדם שיתנהג במדת הענוה והשפלות בתכלית מה שאפשר שלא תראה כי משה עם שלימותו הנפלא והיותו מלך ונביא העיד עליו הכתוב שהיה ענו מכל האדם׃

והאיש משה ענו מאד מכל האדם׃

שח אין ראוי לאדם שיתן אל לבו הדברים אשר ישמע שיאמרו בנגדו ואע״פ שיהיה אדון לאשר יאמרו הדברים נגדו הלא תראה כי משה לא התפעל בכל מה שאמרו כנגדו מרים ואהרן אבל השקיל זה ממך לזה העניין אמרו והאיש משה ענו מאד ויתבאר עוד שהדבר זה ידע משה מה שאמר לו אהרן אל נא תשת עלינו חטאת אשר נואלנו ואשר חטאנו׃

וַיִּצְעַק מֹשֶׁה אֶל יְיָ לֵאמֹר אֵל נָא רְפָא נָא לָהּ׃

שט אין — ראוי לאדם לנקום ולנטור על אשר יעליבהו ולא די לו בזה אבל ראוי שיענה לאדם דבר כנגדו שלא תראה כי משה רבינו עליו השלום לא די שלא הקפיד ממה שהטיחו מרים ואהרן המדברים בנגדו אבל עזר אותה בתפלה בכל היכולת׃

פרשת שלח לך

יוֹם לַשָּׁנָה יוֹם לַשָּׁנָה תִּשְׂאוּ אֶת עֲוֹנֹתֵיכֶם אַרְבָּעִים שָׁנָה וגו׳׃

שי ראוי — לאדם שיהיה בה׳ מבטחו בכל הכן כשהתבאר לו כי הוא עמו כמה שהוא רוצה לעשות שלא תראה מה שקרה לישראל מהרע מפני שלא רצו להשען על יעוד השם יתעלה בירושת הארץ ונאמרו לשלוח שם מרגלים עם עונש הנפלאות שעשה להם השם יתעלה אשר היה ראוי שיבינו מזה כי יד השם יתעלה לא תקצר מעשות כל אשר יחפוץ׃

נִתְּנָה רֹאשׁ וְנָשׁוּבָה מִצְרָיְמָה׃ וַיִּפֹּל מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן עַל פְּנֵיהֶם׃ וְטַפְּכֶם אֲשֶׁר אֲמַרְתֶּם לָבַז יִהְיֶה וְהֵבֵיאתִי אֹתָם׃

שיא ראוי — למוכיח השלם שיהיה לו כח לסבול התוכחות ממנו פשעים כדי שיובילם אל הטוב׃ שלא תראה כי משה לא די שלא כעס עליהם על מרדם בו ברצותם לתת ראש לשוב למצרים בעונם הטובות שהשפיע להם הש׳ על ידו אבל התחנן להם ונפל על פניו לפניהם לבקש מהם בחוזקת היד שלא ישובו שם בעצמם השמעתם על מרדן להם יתע׳ ולא הספיק לו זה אבל הרבה תחנונים לפני השם יתעלה שישא על פשעיהם עד שנעתר לו השם יתעלה ונחם על הרעה אשר דבר לעשות לעמו רוצה לומר שלא כלה אותם בכללם אבל השארו ביניהם לירש הארץ וגם הם לא חתו יחד׃

פרשת קרח

וַתִּפְתַּח הָאָרֶץ אֶת פִּיהָ וַתִּבְלַע אֹתָם וְאֶת בָּתֵּיהֶם וְאֵת כָּל הָרְכוּשׁ וגו׳׃

שיב אין — לחלוק עם הגדולים ממנו׃ שלא תראה מה שקרה לקרח מפני מחלקתו עם משה רבינו עליו השלום אדון הנביאים׃

וַיָּקֻמוּ לִפְנֵי מֹשֶׁה וַאֲנָשִׁים מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל חֲמִשִּׁים וּמָאתָיִם וגו׳׃ וְאֵשׁ יָצְאָה מֵאֵת יְיָ וַתֹּאכַל אֵת הַחֲמִשִּׁים וּמָאתַיִם וגו׳׃

שיג אין — ראוי שיקנא האדם בכבוד ומעלה שיש לזולתו יותר ממנו׃ אבל ראוי שיספיק לו מה שחננו השם יתעלה מזה וגם כי קרח מפני קנאתו במעלה ובכבוד הכהונה שנתן הש׳ לאהרן כהן יהיה

ויש הנה אל שפתם אנשים רבים מישראל ומשה אליו בזה המחלוקת ונראה זה שאבוד לו ולהם:

שמעו נא בני לוי: המעט מכם כי הבדיל וגו: ויקרב אתך ואת כל אחיך וגו: וישלח משה לקרא לדתן ולאבירם:

שיד ראוי למנהיג כי כשיראה שהמונהגים ממנו מתיצבים על דרך לא טוב שישתדל בחכמתו להשיבם לטוב ולא יכעס עליהם וגם אם הם בועטים בו: הלא תראה איך השתדל משה לפייס קרח בדברים נכוחים בישוב ובזולת כעס כמו שהראה לו מדבריו שאמרו השם יתעלה מהכבוד והמעלה בעבור אשר נתנה ללוים בעבודת אהל מועד ולקחה השם יתעלה בבחירתם עם שהגביר בהעלה משפחתו בזאת העבודה על שאר משפחות הלוים עלוי רב להיות עבודת בני קהת בקדש הקדשים ואין הענין כן בבני גרשון ובני מררי ובאשר הראה לו עם זה גם כן כי זה לא היה בבחירת אהרן כי השם יתברך נתנ' לו הכהונה ולזה היה ראוי שלא יחזיקו עוד בזה המחלוקת ולזאת הסב' בעינה תמצא שקרא משה לדתן ולאבירם לפייסם מפני ידיעתו כי הם היו הנה מחזיקים לזה המחלוקת ולולי אם יתפייסו הם יהיו זה הנה שיתפייס קרח ויבטלו כלם מטענתם:

וישמע משה ויפל על פניו: קחו לכם מחתות וגו: והיה האיש אשר יבחר יי הוא הקדוש וגו:

שטו ראוי לאדם כשיראה ההמון שאנשים ברע שיעתיקם מהרע ההוא מעט מעט כי אם ירצה להעתיקם יחד ממנו הנה הם לא ישמעו לו לחוזק ההתגבר ברצון ההוא ולזה תמצא שכאשר רצה משה להעתיק קרח ועדתו מהרע שבחרו בו הקדים להם ממה שהיה אפשר שבלם שישיגו מבוקשם בו והוא אמרו שהשם יתברך יבחר מי הוא הקדוש הראוי לכהונה עם מה שהיתה מחכמה בזה המאמר כי הוא הראה להם שהשם יתברך בחיה שדבר הנה ולזה יהיה לטוב חלקם עליו וזה היה מיתרון מעלת משה וחכמתו שהבר בכלל זה המאמר מה שיתפייסו בו תחלה לפי שלא התייאשו ממבוקשם ואם כן יתבאר להם מהדברים ההם בעצמם עם מה שהמשיך להם מהמאמרים שיהיה בהם מהפיוס אחר מה שהיה ראוי שיעתיקם בשלימות מהרצון הרע שהתחזקו בו ולזאת הסבה נפל משה על פניו לפני קרח לבקש ממנו שלא יחזיק בזה הענין:

ויאמר משה אל אהרן קח את המחתה ותן עליה אשוגו: וכפר עליהם כי יצא הקצף מלפני יי וגו:

שיו ראוי למנהיג שלא ישתדל בהמירת המונהגים ממנו בתכלית מה שאפשר ואף על פי שהם בועטים בו לא יתרשל מהצלתם: הלא תראה כי היה מרוע הכונת ישראל להתרעם על משה ואהרן מהרע שקרה לחטאים שקמו כנגדם שהיו הם בעצמם הנה להנקמו ועם זה גם כן השתדל משה להצילם ממנו ולהעתיקם מהרצון הרע ההוא לפי היכולת וזה ממה שהיה ראוי שימנעם שהתרעמו על משה מזה הענין ועכ"ז כשראה משה שבעונות בו היתה הנה אל שיצא הקצף מלפני השם לכלותם מהר להשתדל בהצלתם ולזה צוה אהרן להקטיר קטרת מהרה להסיר הנגף מהעם:

פרשת חקת

וַיָּרֶב הָעָם עִם־משֶׁה ׃ וְלָמָה הֲבֵאתֶם אֶת קְהַל יְיָ ׃ וְלָמָּה הֶעֱלִיתֻנוּ מִמִּצְרַיִם וגו ׃ קַח אֶת הַמַּטֶּה וְהַקְהֵל ׃

שיז אין ראוי להנות האדם מאד כמה שיטה דברים שלא כהוגן בעת הצער והמשברון והחזק
שלא תראה כי ישראל כשהיו בצער גדול מהצמא והיו יראים שימותו מחוזק הצמא
שימו דברי׳ קשה׳ כנגד משה ולא הענישם השם על זה אך רצה השי״ת שיתן להם מים בזה האופן הנזכ׳ ׃

יַעַן לֹא הֶאֱמַנְתֶּם בִּי לְהַקְדִּישֵׁנִי וגו ׃ עֲשֵׂה לְךָ שָׂרָף וְשִׂים אֹתוֹ עַל ׃

שיח מי שיצטרך לעשות פעל מה להכלית מה אין ראוי שיקבר חשיבות מהפעל ההוא כל
הקודמות האפשריות ולזה תמצא שכאשר הביא ההכרח שיתן השי״ת מים לעם היה
מהתחל שיגיע לאן עוד מהשכתו שהיו להם קודמות ענוה להביא אותם אל האמנה בשי״ ונזוק כמו
לעשות מה שירצה ולזאת הסבה ג״כ תמצא שלא הסכים השי״ לרפות הכאת הנחש אלא רצה שירפאו
הנשוכים בהביטם אל נחש הנחשת כדי שימשך מזה להם התועלת המחיד וביאם להאמין בעוצ׳ הפלאות
השי״ כמו שביארנו בביאור זאת הפרשה ׃

וַתָּמָת שָׁם מִרְיָם וַתִּקָּבֵר שָׁם ׃ יֵאָסֵף אַהֲרֹן אֶל וגו ׃

שיט אחד מן הסבורה שמת ראוי שתדאג כל הסבורה שלא תראה כי כשמתה מרים הכף
כנזר השות על אחיה עם עונה מעלתה עד שהלה מתו כולם אחדוכבר שתבאר
אלכרי שהורה עם מה שנזכר בספר יהושע כי לא היה מאז אמר אהרן כי אם חלה אחד כי אהרן מת
באחד לחדש בשבט השנה הארבעים לפי מה שהתבאר בדרשה ואלה מסעי ומשה מת באחד לאדר
לפי מה שהתבאר מדברי התורה עם מה שנזכר בסוף ספר יהושע כמו שביארנו רז״ל ׃

וַתָּמָת שָׁם מִרְיָם ׃ וְלֹא הָיָה מַיִם ׃ וַיָּמָת אַהֲרֹן ׃ וַיִּלָּחֶם בְּיִשְׂרָאֵל ׃

שכ ראוי להתאונן על מיתת הצדיקים כי מיתתם עונש רוחה כמו שראינו שהגיע במיתת
מרים ואהרן ולע״ה שהיה באר או משה רבינו אדון הנביאים ע״ה כן הגיע
ממיתתם רוחה מבואר ׃

יַעַן לֹא הֶאֱמַנְתֶּם בִּי לְהַקְדִּישֵׁנִי לְעֵינֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לָכֵן וג ׃

שכא ראוי להרחיק מחלת הכעס שלא תראה כי הכעס היה סבה אל שלא עמד מרע״ה עם
עונש מעלתו והשגת מדותיו בשלמיות על כוונת השי״ כמה שנוכחו ולמר ולכרתם
השלט אל ונתן מימיו והמשך מזה מהרה לים עם השגית המהנגה היזק לנביא ׃

יען לא האמנתם בי להקדישני לעיני בני ישראל לכן וגו :

שכב ראוי לאדם שיתיישב אל כוונת הדברים אשר צוה עליהם בעשייתם מלבד מה שהוא מחוייב לעשות את מצותיו כי בשלא יתיישב בכוונתם אולי יעשה מהם מה שלא יגיע בו תועלת המכוון בפעל ההוא הלא תראה כי מרע"ה עם עוצם מעלתו הנה בשלא התיישב על כוונת המאמר הגיע לו מהש"י קרה לו שהחטיא כוונתו :

נעברה נא בארצך לא נעבר בשדה ובכרם ולא :

שכג ראוי למי שיבקש דבר מאחר שימציא כל הסבות המעוררות לו להשיג מבוקשו ממנו הלא תראה כי משה שלח בעבור זה למלך אדום אל הדברים שהיה בהם מה שאפשר שיספיקם והבאת לב מלך אדום לתתם לעבור בארצו :

וימאן אדום נתן את ישראל עבר בגבלו וגו :

שכד ראוי לאדם לפחד תמיד ולזה ספרה התורה כי כשראו ישראל שאין רצונו לתת לעבור בגבולו ויצא לקראתם בעם כבד וביד חזקה נטו מעליו ולא רצו להלחם עמו כי פחדו פן יכונהו ואע"פ שידעו שיד השם להתקבר עמם לטובה בכל מלחמותיהם ולא שהשים מלך אדום אלוף זיר' אים פן ישמיטוהו בהיות בארצו אבל צוה שלא יתגרו בו מלחמה כמו שנזכר בפרש' אלה הדברים :

ויראו כל העדה כי גוע אהרן ויבכו את וגו : ויתן את הכנעני וגו :

שכה אין ראוי להתעצל בהספדו של חכם אבל ראוי שיזדרזו בו כי בזה מהתועלת להזדרז להשיג זה השלימות בהכירם מה שנפקד מהם בהפקד זה החכם ולזה ספרה התורה שבכו כל ישראל את אהרן שלשים יום וסמך לזה כשמוע הכנעני מלך ערד להודיע שבעונינו כך יתן הש"י בכרם :

וידבר העם באלהים וגו : ונפשנו קצה בלחם הקלקל : וישלח יי :

שכו אין ראוי לאדם שיכפור מה שעשו לו מהטובה אבל יזכור הטוב למי שעשהו לו כ"ש אם היה עושה הטוב הש"י הלא תראה כי זה בעבור שהתכחשו מן הטובות שהגיעו להם מהש"י ע"י משה שולחו בהם הנחשים השרפים והמיתו מהם רבים וזה כי הם לא התרעמו מלחם ומים בעבור צרכם אליהם אבל רוע תכונתם מהכה אותם אל שיתרעמו מהש"י וממשה על לא דבר יביאם להתרעם עמם אבל היה מהראוי להם לתת תודה לש"י בעל כל אשר גמלם ולמשה בכיוצא :

חָטָאנוּ כִּי דִבַּרְנוּ בַיְיָ וָבָךְ הִתְפַּלֵּל אֶל יְיָ וְיָסֵר מֵעָלֵינוּ אֶת הַנָּחָשׁ וגו׳:

שכז כאשר יחטא איש לאיש ויתנחם מזה ויכיר חטאו ראוי שיקבלהו האדם תכף וימחול לו חטאו: הלא תראה כי תכף שהודו ישראל חטאם והתנחמו ממנו קבלם משה והתפלל עליהם על דבר הנחש:

פרשת בלק

קַח אֶת כָּל רָאשֵׁי הָעָם וְהוֹקַע אוֹתָם לַיְיָ נֶגֶד הַשָּׁמֶשׁ וְיָשֹׁב חֲרוֹן אַף וגו׳:

שכח כאשר התחיל לצמוח רע מה ראוי להשתדל להסירו תכף בלי שום עצלה כדי שלא יצמח יותר ולזה צוה הש״י למשה שיצוה השופטים לישראל להרוג תכף כל הנצמדים לבעל פעור כדי שישיב אפו מישראל וצוה לעשות זה לעיני השמש כדי שייראו כל יש׳ ויסורו זה הרע מהם לגמרי:

פרשת פנחס

צָרוֹר אֶת הַמִּדְיָנִים: כִּי צֹרְרִים הֵם לָכֶם בְּנִכְלֵיהֶם אֲשֶׁר נִכְּלוּ וגו׳:

שכט מי שהתאמת לו מאמר שהוא מבקש לכלותו ראוי שיקדים הוא לכלות האחר להציל עצמו ולזה תמצא שצוה הש״י להכות המדינים מפני ידיעתו שנכלם אל ישראל ובקשם רעתם עם מה שנמשך מהכלם בהריגת כזבי בת צור:

לָרַב תַּרְבֶּה נַחֲלָתוֹ וְלַמְעַט תַּמְעִיט נַחֲלָתוֹ אִישׁ לְפִי פְקֻדָיו יֻתַּן נַחֲלָתוֹ:

של ראוי להרחיק המחלוקת תכלית ההרחקה ולזה התחכמה התורה לסדר איך תהיה חלוקת הארץ באופן לא יהיה עמה ערעור ומחלוקת ועשתה זה טרם היו לכן הארץ כי אולי אחר זה יאמרו קצתם שטרחו יותר במלחמה או שכליהם יותר בו ויבקשו מפני זה שיהיה להם חלק יותר גדול ויהיה זה סבה לחלוק הקטטה והנבילה גם כן זה בתכלית מה שאפשר יותר ר״ל שיקח כל אחד מהנחלה לפי פקודיו אשר יתכן בהם שיצאו לצבא כי הם אנשי המלחמה וראוי שיהיה חלק׳ חלק בה״ק ולא״כ ישנו הנחלה ביציאם באופן שזכרנו כדי שלא יהיו הקטנים אשר לא יצאו לצבא כזולת כאלה:

וַתַּעֲמֹדְנָה לִפְנֵי מֹשֶׁה וְלִפְנֵי אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וְלִפְנֵי הַנְּשִׂיאִם וְכָל וגו׳:

שלא אין ראוי שימנע האדם מפני הבושת מהשיב משפטו לפני הגדולי׳ אבל ראוי שישתדל בזה

בזה בחריצות ובזריזות כדי שיגיע לו הראוי שלא יראה כי יכנע בלפחד לא בושו מהביא משפטן לפני משה ולפני אלעזר הכהן ולפני הנשיאים וכל העדה עד שהשיגו מבוקשם כמה שהיו מבקשות מדבר כאלה לפי שהדבר שאלו כהוגן:

יִפְקֹד יְיָ אֱלֹהֵי הָרוּחֹת לְכָל בָּשָׂר אִישׁ: אֲשֶׁר יֵצֵא לִפְנֵיהֶם:

שלב ראוי למנהיג שלא שיסתכל בשלום המונהגים ממנו גם בעת שיפרדו מהם לפי מה שאפשר ולזה מצאנו שכאשר הגיע ההכרח שיאסף משה אל עמיו השתדל עם השי׳ שיפקוד איש על העדה אשר יוציאם ואשר יביאם ויסדר ענין הנהגתם כדי שלא יהיו כצאן אשר אין להם רועה כי זה יהיה סבה לבלבול ענייניהם ושמע השי׳ לקולו וצוה על השלם יהושע בן נון אשר למדו משה והבינו ושמה. ונגבול מהשלמות שהיה ראוי לנבואה וצוהו משה והיישירו על מה שיעשה ואיך יקיים ההנהגה באופן שלא יחסר בה דבר ממה שיהיה בו תועלת לעם׳

וְנֶאֱסַפְתָּ אֶל עַמֶּיךָ: יִפְקֹד יְיָ אֱלֹהֵי הָרוּחֹת לְכָל בָּשָׂר אִישׁ עַל:

שלג השלמים אינם חרדים מן המות כי אינם בוחרים מאד באלו החיים הגופיים כי היותר טוב להם אחר שקנו מן המושכלות היותו כדי שיתענגו תמיד בהשגת כל המושכלות אשר קנו אותן יחד כי אז לא ימנע החמר זאת ההשגה ולזה לא תמצא שחרד משה מהמות בזה המקום ולא במקום אחר אך בקש משה מהשי׳ שיפקוד איש על העדה אשר ישתדל בהנהגתם כי כונתו כלה היתה אל שימשך מהטוב בהנהגתו מה שאפשר לו:

פרשת פנחס

וַיִּשְׁלַח אֹתָם מֹשֶׁה אֶלֶף לַמַּטֶּה לַצָּבָא אֹתָם וְאֶת פִּינְחָס בֶּן אֶלְעָזָר וגו׳:

שלד המתחיל במעשה אחד טוב וראוי שיזכה בהשלמת המעשה הנז׳ עד תכליתו ולזה ספר כי פנחס היה הראש בזאת המלחמה כי הוא התחיל לתת נקמת יי׳ במדין במה שהרג כזבי בת צור אשר באה להכשיל ישראל בזנותה והיא היתה ג״כ סבה אל שנעצרה המגפה מעם השם ולזה רצה השי׳ שיזכה להיות הוא הראש בזאת המלחמה אשר כוון לתת נקמת יי׳ במדין ולהציל יש׳ מהזיקם כמה שהעיד לפי מה שאפשר:

וְלֹא נִפְקַד מִמֶּנּוּ אִישׁ: וַנַּקְרֵב אֶת קָרְבַּן יְיָ אִישׁ אֲשֶׁר מָצָא כְלִי וגו׳: וַהֲרֵמֹתָ מֶכֶס לַיְיָ מֵאֵת אַנְשֵׁי:

שלה מי שהגיע לו טוב מהשי׳ ראוי שיכירהו ויודה עליו להשי׳ כי בזה מהתועלת מה שלא יעלם ולזה ספר שרי האלפים והמאות שהתנדבו להשי׳ כלי זהב רבים על כל הטובות אשר גמלם שלא נפקד איש מאנשי המלחמה ולזאת הסבה בעינה הביאם משה וא׳ אל אהל מועד

לא שאול זכר זה התוספת השלל ולזה צ״ב בזה הפ׳ שיקחו תרומת השם מהשלל לתת לכהנים וללוים
להעיר שזה הטוב השלל הגיע להם מהש״י לא מצד כחם ועצם ידם:

הַאַחֵיכֶם יָבֹאוּ לַמִּלְחָמָה וְאַתֶּם וגו׳ : וְלָמָּה תְנוּאוּן אֶת לֵב :

שלז ראוי לכל אדם להתרחק מעשות מה שאולי יהיה סבה להשתיא זולתו ולזה כעס משה
על בני גד ובני ראובן כששאלו לתת להם לנחלה הארץ אשר בעבר הירדן מזרחה מצד
מה ששאלם זו אולי תהיה להניא לב יש׳ מעבור הירדן כי אולי יחשבו שלזאת הסבה בחרו להם בני גד
ובני ראובן זה לשערם שלא יוכלו יש׳ לשורים הגוים אשר שם ולזאת הסבה תמצא שכאשר השכימו ללכת
עם לצבא שלא היה אז לירא מהניאת לב העם בשאלתם כי הם רוצים לעבור עמהם לצבא ולולי בטחם
בש׳ שיכניע הגוים ההם לפניהם לא נבחרו בזאת המלחמה:

אִם תַּעֲשׂוּן אֶת הַדָּבָר הַזֶּה אִם וגו׳ : וְעָבַר לָכֶם כָּל חָלוּץ : וְנִכְבְּשָׁה
הָאָרֶץ וגו׳ : וְאִם לֹא תַעֲשׂוּן כֵּן : בְּנוּ לָכֶם עָרִים :

שלז ראוי לכל אדם להרחיב הדברים בענין שיובן לו עם זולתו באופן שלא יהיה אפשר
שיקרה בו שום מרמה ותחבולה ולזה תמצא שדקדק מרע״ה בזה הדקדוק השלם
עם בני גד ובני ראובן והרחיב הדברים בו בגדר שלא יתכן בו שום מרמה:

וּמִקְנֶה רַב הָיָה לִבְנֵי רְאוּבֵן וְלִבְנֵי : אֶרֶץ מִקְנֶה הוּא וְלַעֲבָדֶיךָ וגו׳ :

שלח אין ראוי לאדם שיפותה בעבור תועלות פרטיות לבחור דבר על דבר אם לא אחר
שתיושבנו בו שלא תראה כי מפני היות מקנה רב לבני גד ולבני ראובן בחרו
לבחור הארץ אשר בעבר הירדן מזרחה להיות המקום מקום מקנה ונבא השינה מזה בחרטה אחר
שנכבשה הארץ כי ראוי שאולי זה יהיה סבה אל שיעזבו בכיסה מאחרי הש״י ויוכרתו מפני זה לבנות
המזבח השנוא שנזכר בספ׳ יהושע עם שהם היו יותר מוכנים לנפול ביד מבחירים ליש׳ מזולתם ולזה תמצא
בספר שופטים שנגלה מלך אשור היו אלה השבטים עם השמולכים היו להם תמיד לקוץ מכאיב מצד הארץ
הזאת שנפלו ישראל מהם ע״י סיחון כמו שבאר מדברי יפתח הגלעדי:

פרשת מסעי

אַךְ לְמִשְׁפַּחַת מַטֵּה אֲבִיהֶם תִּהְיֶינָה וגו׳ : וְלֹא תִסֹּב :

שלט כאשר יביא השכרת אל שיגרע מה ממנו בעבור אחר הנה ראוי שכל מה שמוכל
לעשות ביושר שישוב הדבר השנוא לאשר נגרע ממנו בדרך שלא יהיה נגרע
ממנו לעולם כעשה אותו כאשר יבולכו על זה בזולת היזק לאשר תגיע אליו זה החק ושמשל כי מפני
שנגרעה נחלת צלפחד מנחלת בני חפר בכללם והיה אפשר לסבב שלא תהיה נגרעת מהן זאת הנחלה
לעולם בזולת היזק לבנות צלפחד וזה יהיה כשינשאו לבני דודיהם הנה רצתה התורה שינשאו לבני
דודיהן אחר שאין להם היזק בזה:

ספר דברים

אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר מֹשֶׁה אֶל כָּל יִשְׂרָאֵל בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן בַּמִּדְבָּר:

שם ראוי לכל אדם שיוכיח המוכחים ממנו ובאופן שלא בעת רצותו שהוא נפרד מהם כדי שיורים להם המשובות לפי מה שמספר לנו שלא קרא כי אם ר״ע הוכיח את יש׳ זה התוכחת קודם הפרדו מהם להיותרם אל השוב לפי מה שמספר בעוד בחיים חיותו ועודנו עמהם כי קודם זה לא הוצרך לתוכחת גדולה כזאת כי הוא היה מוכן להוכיחם תמיד בעת הצרך ואולם עתה הוצרך להוכיחם בתוכחת מספיק להם תמיד אחרי מותו:

הוֹאִיל מֹשֶׁה בֵּאֵר אֶת הַתּוֹרָה הַזֹּאת לֵאמֹר:

שמא: המנהיג מספר רב מהאנשים להועילו להמון ראוי שישתדל בביאור הדתות קודם מותו כדי שיגיע אל התועלת המכוון מהמספר ההוא להם ולזה ספר שלפני מותו הואיל משה באר את התורה הזאת ונזכר הדברים ג״כ שהעיר בו על העניינים באופן שלם ומה שהזכיר מהמצות שלא נזכר שיעיר ג״כ על כונת המצות ואולם רז״ל הביאו מזה שבכר באר משה התורה או באורים לא נכתבו כמו דקדוקי המצות ופרטיהם וכלליהם והעמידם עליהם בלא אי״ב מדות שהתורה נדרשת בהם ובהיקשיהן כזה עיון טוב הנה הוא מסכים למה שהעירונו עליו:

יְיָ אֱלֹהֵיכֶם הִרְבָּה אֶתְכֶם וְהִנְּכֶם וגו: הָבוּ לָכֶם אֲנָשִׁים חֲכָמִים וגו:

שמב המנהיג המספר רב מהאנשים צריך לו שימנה עליהם אנשים טובים קצתם למעלה מקצת באופן שיוכלו לדקדק בהנהגתם באופן ראוי ובזולת זה לא תשלם ההנהגה למנהיגים באופן ראוי ולזה ספר כי מפני שהיה מספר בני ישראל רב וקשה משה ושם למנהיג עליהם שרי אלפים שרי מאות שרי חמשים שרי עשרות כדי שתשלם ההנהגה באופן שלם:

גַּם בִּי הִתְאַנַּף יְיָ בִּגְלַלְכֶם לֵאמֹר גַּם וגו:

שמג ראוי למוכיח שיהיה נקי מהדבר שיוכיח בו זולתו כי בזולת זה יאמר הנוכח ולמה לא יוכח עצמו תחלה ולזה תמצא כי אמר משה מפני שהיה מוכיח ישראל ומראה להם שעונותיהם הביאו אל שנתאחרו במדבר עד מותם כי נשבע ה׳ שלא יראה איש מהם את הארץ והיה לאומר שיאמר כי גם על משה נגזר שלא יעבור את הירדן הנה מפני זה ביאר להם משה כי בעונותיהם נגזר עליו זה כמו שהוא שלמה ולזה אמר ג״כ בה׳ ואתחנן ויתעבר יי׳ בי למענכם:

אֲנַחְנוּ נַעֲלֶה וְנִלְחַמְנוּ וגו׳ : וַתָּחִינוּ לַעֲלֹת : וַיִּרְדְּפוּ אֶתְכֶם כַּאֲשֶׁר :

שמד ראוי לקבל הטוב בעת הרצון שאם לא יתרצה לקבלו אולי כאשר ירצה לא ינתן לו הלא תראה כי ישראל מנעו מהם הטוב על דבר המרגלים וכאשר התחרטו מזה והיו רוצים לקחת הטוב ההוא לא עלה בידם :

רְאֵה נָתַתִּי בְיָדְךָ אֶת סִיחֹן : וְהִתְגָּר בּוֹ מִלְחָמָה : אֶל סִיחוֹן מֶלֶךְ חֶשְׁבּוֹן דִּבְרֵי וגו׳ : וְלֹא אָבָה סִיחֹן : כִּי הִקְשָׁה יי׳ וגו׳ :

שמה ראוי לאדם לרדוף אחר השלום ולהרחיק המחלוקת והמלחמה ואע״פ שהתבאר זו הסוגיא יכבר הלא תראה כי השי״ת צוה שיקדימו דברי שלום לסיחון קודם שיתגרו בו מלחמה ואע״פ שהוא הקשה רוחו ואמץ את לבבו וכן עשה לכל הגוים אשר כבש יהושע כי השי״ת הקשה רוחם ואמץ לבבם למען תתם ביד ישראל כדי שתתיישב בלבבנו שראוי בכל המקומות לרדוף אחר השלום לפי מה שאפשר כי אין השי״ת חפץ במיתתן של רשעים :

אַחֲרֵי הַכּוֹתוֹ אֵת סִיחֹן : וְאֶת יְהוֹשׁוּעַ צִוֵּיתִי : לֹא תִירָאוּם כִּי יי׳ :

שמו ראוי לאדם שלא יקצר מהגיע מהשפע האחד כל התועלות האפשריות להגיע ממנו ולזה תמצא שענין מלחמת שני מלכי האמורי לא נסתפקה בו התורה במה שהגיע בזה מהתועלת אל שירשו יש׳ ארצם אבל השתדלה התורה להגיע מזה תועלת להוכיח יש׳ ולהורות להם כי לולי מריה כבר ירשו או בשנה השנית לצאתם מארץ מצרים זאת הארץ שהתבארה כי עיניהם הרואות עונם נכונת השי׳ להכות המלכים האלה במעט זמן עד בלתי השאיר להם שריד ולזה היו דברי התוכחות האלו אחרי הכותו את סיחון מלך חשבון ואת עוג מלך הבשן והמשיכה התורה עוד מזה תועלת אחר לחזק לב יהושע ולב יש׳ שלא ייראו מהממלכות אשר יעברו שמה ולזה אמר ואת יהושע צויתי בעת ההיא לאמר עיניך הרואות את כל אשר עשה יי׳ לשני המלכים האלה וגו׳ :

פרשת ואתחנן

אַתָּה הַחִלּוֹתָ לְהַרְאוֹת אֶת עַבְדְּךָ וגו׳ : אֶעְבְּרָה נָּא וְאֶרְאֶה וגו׳ :

שמז השלמים אינם נבחרים אלו החיים הגופיים כי אם לתכלית שיוסיפו בשלימות הנפש ולזה נתן משה הסבה במה שבקש מהשי״ת שיתנהו לעבור את הירדן ולראות את הארץ שכבר התחיל השי״ת להראותו גדלו וידו החזקה ולזה בחר שיכנס לארץ שהיא כמבואר ש שיוסיף בה השפע האלהי כדי שיוסיף שלימות על שלימותו ויראהו השי״ת מגדלו וידו החזקה יותר ממה שהראה לו מזה עד עתה ליתרון מעלת הארץ ההיא ולא בחר זה כדי לאכול מפירות הארץ כמו שחשבו הסכלים

אַתָּה הַחִלּוֹתָ לְהַרְאוֹת אֶת עַבְדְּךָ׃ אֶעְבְּרָה נָּא וְאֶרְאֶה אֶת וגו׳׃

שמח ראוי לאדם שלא יתפאר בחכמתו והשגתו ולומ׳ שהכיר השי״ת מזה שעור רב אך ראוי שיחשוב עצמו חסר מאד כי בזה יוסיף זריזות לבקש השלימות שלא תראה כי מרע״ה עם חוזק השגתו חשב עצמו חסר מאד עד שאמר כי הוא בתחלת דרך השגת השלמות לשערו השכר יקבל שיוסיף שלימות על שלימותו ולזה אמר ה׳ אלהי׳ אתה החלות להראות את עבדך וגו׳:

וַיִּתְעַבֵּר יְיָ בִּי לְמַעַנְכֶם וְלֹא שָׁמַע וגו׳׃

שמט ראוי לאיש שישיגהו עונש מהשי״ת על מריו שיראה שהוא מרגיש שעור מה שאבד ממנו כי בזה תועלת ללקיחת המוסר כי מי שלא ירגיש שהוכה על מריו לא יקבל מוסר כמו שאמר הכתוב על מה תוכו עוד תוסיפו סרה וגו׳ ולזה תמצא שמשה הראה שהוא מרגיש בשעור מה שאבד ממנו בשלא הסכים השי״ת שיעבור את הירדן כדי להקמותו זאת המדה הטובה:

וְאֶרְאֶה אֶת הָאָרֶץ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר וגו׳׃ עֲלֵה רֹאשׁ הַפִּסְגָּה וְשָׂא׃

שנ ראוי לחכמים שישתדלו לראות כל הדברים שיוכלו לראות כדי שיכירו בזה חכמת השי״ת שברא אלו הענינים ולזה תמצא כי משה בקש שאם לא ירצה השי״ת שיעבור הירדן יסכים שיראה הארץ בכללה כדי שיעמוד על הכות מעלות הארץ ההיא מצד עצמה ומצד מקומה מהיישוב ולזה יהיה רצון באמרו אעברה נא ואראה את הארץ אעברה נא או אראה וכבר יעיד שהכוונה היא כן מה שכבר אמר השי״ת למשה עלה ראש הפסגה ושא עיניך וגו׳ והנה תמצאנו שזאת ההכונה היתה חזקה במשה ולזה אמר אסורה נא ואראה את המראה הגדול הזה מדוע לא יבער הסנה:

וְצַו אֶת יְהוֹשֻׁעַ וְחַזְּקֵהוּ וְאַמְּצֵהוּ כִּי הוּא יַעֲבֹר לִפְנֵי הָעָם הַזֶּה וְהוּא׃

שנא ראוי לחכמים שישתדל בהגעת הטוב האפשרי למונהגים ממנו ולזה תמצא לפי מה שיראה מתשובת השי״ת למשה על זאת הבקשה שבקש שיעבור את הירדן כדי שינחיל הארץ לישר׳ ביותר שלם שבפנים כי במעט הזמן היה מנחילה להם אם היה עובר הם לפי מה שיראה מהמלחמות שעשה משה במעט זמן ולזה צוהו השי״ת שיצוה את יהושע איך יתנהג בפעל ההנחלת הארץ ליש׳ ויחזקהו ויאמצהו כי הוא ינחיל הארץ ליש׳ לבדו וזה כי משה היה מבקש שהוא ינחיל הארץ ליש׳ מצד שהרבה שעל ידו יהיה כמשה באופן שלם וכדי שיהיה יהושע בזה תמורת משה לפי מה שאפשר ויתפייס גם משה לשערו שהוא יתעלה בזה האופן השלם רצה השי״ת שיזהיר משה את יהושע בכל מה שיעשהו באופן שתשלם לו הנחלת הארץ לישראל באופן שלם:

פרשת עקב

כי תאמר בלבבך רבים הגוים האלה וגו׳ : לא תירא מהם זכר וגו׳ :

שנב מי שהבטיחהו השי״ת בכבוש ארצ׳ות על כל המתנגדים ראוי שלא יירא שלא ינצח מצד
גבורת שכנגדו כי יד השי״ לא תקצר. ולזה זכר משה לישראל הנפלאות שעשה השי״ לישראל
אשר ראו ולכן הזהירם שלא ייראו מהגוים ההם אשר הם באים להלחם עמהם ואם הם יותר חזקים
מעם ישראל כי יד השי״ לא תקצר להפיל אותם לפניהם:

וזכרת את יי׳ אלהיך כי הוא הנתן לך כח וגו׳ :

שנג חייב אדם לייחס כל הטובות המגיעות אליו אל השי״ת כי מאתו הכל וכ״ש בדברים אשר
לא יתכן בטבע אם לא מצד העזר האלהי כמו שעשו בכבוש ישראל הגוים הגדולים
והעצומים מהם שהיו בהם מבני הענק והיו בערים גדולות ובצורות בשמים ולזה אמר שאין ראוי שיאמר
האדם כחי ועצם ידי עשה לי את החיל הזה אך יזכור כי יי׳ אלהיו הוא הנותן לו כח לעשות חיל וידע כי
הוא אשר ישמידם ויאבדם לא עוצם ישראל וכחו:

ואתנפל לפני יי׳ כראשונה ארבעים יום וגו׳ : ואנכי עמדתי בהר
כימים הראשנים וגו׳ : ויאמר יי׳ אלי קום לך וגו׳ :

שנד צריך מי שיתפלל בתפלת ההעתר מה שיתפלל בזה בהדרגה קצת אחר קצת כי אולי אם
יכוון להסירו לגמרי תכף לא יוכל עליו ולזה צריך שיכוון להסיר מאתו תחלה מה
שלא יוכל אחד להסירו ואחר זה ינרשהו מעט מעט בהדרגה ולזה תמצא שמשה כי בראות משה אף
השי״ וחמתו ורצונו לכלות ישראל בקש מהשי״ להמתין ברעה הוא כדי שיוכל במה שהיה לו מהשכלה לבקש
מהרעה ההוא כי בזולת זה לא יהיה לו מבוא לבקש בעבורם מחילה ואחר זה התפלל לפני השי״ זה בזמן
הצריך להסיר מהם האף והחימה על כל חטאתם אך היה צריך עדין לשאול שיגיעו להם טובות מהשי״
על כל ההשגחה הפרטית ואם לא ישיגם הכליון בהכרח לפי הענין שהיו בו אלו שהיו במדבר וסובבים
להלחם עם הגוים הוצרכו לעזר מהשי׳ על כל ההשגחה הפרטית להיות להם ארץ אשר ישבו בה וזהו מה
ששאל משה מאתו יתע׳ בארבעים יום השלישיים כמו שהתבאר בפ׳ כי תשא ולזה תמצא לזה השמור מה שאמר
השי״ למשה קום לך למסע לפני העם ויבאו וירשו את הארץ לספר שעד עתה לא היו נכונים לזה

ובאהרן התאנף יי׳ מאד להשמידו ואתפלל וגו׳ :

שנה ראוי מאוד שאדם זריז שלא ישכב בשום צד להשתדל את הרבים ואע״פ שהם בכונתם
הראשונה לסמרם בחטא שלא תראה כי אהרן אע״פ שהיה שהשתדל במחשבתו
להציל מן החטא הנה מפני שהיו דבריו באופן שנמשך מהם במקרה החטא לישראל כמעט שהשמידו
השי״ לולי תפלת משה:

שם מת אהרן ויקבר שם וגו׳ : בעת ההוא הבדיל יי׳ את וגו׳ :

שנו אין ראוי למוכיח שיספר דבר יהיה אפשרי להיות שהם אל שלא תקובל תוכחתו ולזה לא רצה משה לבאר בזה המקום שיהיה מוכיח בו יש שאל דבר מי מריבה את אהרן וי גזר מות על משה בעבורו כי החטא ההוא היה כולם ויוכלו לומר כי לא יועיל הסתר מהחטא כי אלו מת בלא חטא עם גודל מעלתם ולזאת הסבה לא רצה לספר דברי קרח מפני שהיה גדול המעלה שבלם בדי שלא יהיה מקום לכחות מתוכחתו:

פרשת ראה

לא תַעֲשֶׂה כֵן לַיְיָ אֱלֹהֶיךָ כִּי כָל תּוֹעֲבַת יְיָ אֲשֶׁר שָׂנֵא עָשׂוּ וגו:

שנז אין ראוי שנשתדל לעבוד השי' באופן שהם עובדים עבו' אלהיהם כי בזמנים העב' הכל היה כל דבר שהוא מתועב ומרוחק אצל לאנשים אצל כי חשבו השמיהם עצמם מעבודם עם שהם בניהם ובנותיהם היו שורפין באש לאלהיהם וזה הדרך דרכו בכל עבודותיהם ואולם תורתינו שקוראה לא השמיטה עלינו דבר מגונה ובלתי נאות אך כל מה שנצטוה לכו היא חיי הגוף וחיי הנפש מתוק לנפש ומרפא לעצם:

לְמַעַן יָשׁוּב יְיָ מֵחֲרוֹן אַפּוֹ וְנָתַן לְךָ רַחֲמִים וגו: כִּי תִשְׁמַע בְּקוֹל יְיָ:

שנח האבזריות על הרעים תמלא על הטובים כי בעושה דין בעיר בגלות תשוב אף השם חום ותביא עליהם רחמים:

נבָרֶכְךָ יְיָ אֱלֹהֶיךָ בְּכָל אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה:

שנט אין ראוי לאדם שיעשו בטל מפני שמרו מצות התורה וישמך שהשי' יתן לו ברכה כי זה מה שיביאהו אל השמרון ואולי יביא עם זה אל מיעוט שלמותם בשי' ולזה אמר וברכך יי' אלהיך בכל אשר תעשה להעיר על שהוא צריך להתברך בשי' שלא ישב בטל אבל יעשה מעשים להביא אליו הברכה והשי' יביאם לו בכל אשר יעשה:

מִסַּת נִדְבַת יָדְךָ אֲשֶׁר תִּתֵּן וגו: אִישׁ כְּמַתְּנַת יָדוֹ כְּבִרְכַּת יְיָ וגו:

שם ראוי לכל אדם שיתנדב לפי אשר השיג ידו כדי שיוכל להתמיד בהנדבות זו כי בזולת זה אולי ישמית קרובו בפעם אחת ונשאר אחרי כן בחוסר כל ולזה אמרה התורה מסת כלבת ידך אשר תתן כאשר יברכך יי' אלהיך ואמרה איש כמתנת ידו כברכת יי' אלהיך אשר נתן לך:

פרשת שופטים

וְעָנוּ וְאָמְרוּ יָדֵינוּ לֹא שָׁפְכָה אֶת וגו: וְאַתָּה תְּבַעֵר הַדָּם הַנָּקִי וגו:

שסא המעשים שההרוגים שימצאו במקום אם הנה יש בזה תועלת למי שראוי להשתדל בהכנעת בני המקום ולזה הוזכרו כל הזקנים לומר ידינו לא שפכה את הדם הזה ועינינו לא ראו ואמר ג"כ שהם יעשו הישר בעיני יי' לדקדק בהכנעת הנה ויהיה זה סבה שלא יעשו כמו אלו הפעולות המגונות ולזה אמר ואתה תבער הדם הנקי מקרבך כי תעשה הישר בעיני יי':

פרשת וזאת הברכה

יֹורוּ מִשְׁפָּטֶיךָ לְיַעֲקֹב וְתוֹרָתְךָ לְיִשְׂרָאֵל יָשִׂימוּ וגו:

שסב ראוי לכל מי שיש לו חלק מהשלימות האנושי שישלים בו זולתו כי זה הוא דרך השי"ת להטיב בהשלמת הנמצאות בזה האופן עד שלא יקצר מהגיע להם שלימות אפשר שיקבלוהו ולזה אמר יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל כאלו אמר ידעו משפטיך ותורתך להורות כי אחר שידע אותם הם מחוייבים להורות לישראל:

אֵין כָּאֵל יְשֻׁרוּן רֹכֵב שָׁמַיִם וגו: מְעֹנָה אֱלֹהֵי קֶדֶם וּמִתַּחַת זְרֹעֹת עוֹלָם וַיְגָרֶשׁ וגו: אַשְׁרֶיךָ יִשְׂרָאֵל מִי כָמוֹךָ עַם נוֹשַׁע בּיי:

שסג ראוי לבטוח ביעודי השי"ת שיבאו כי לו הגבורה והממשלה לעשות מה שירצה ולא יעצרוהו השמים לרכוב אל מה שירצה כי הוא בראם ועשאם וממנו אצול כל מה שישפע מהם ובהיות הענין כן הנה ראוי להם שיבטחו במה שיעדם מדבר ירושת הארץ והשמדת הגוים ההם:

וַיִּבְכּוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת מֹשֶׁה בְּעַרְבֹת מוֹאָב שְׁלֹשִׁים יוֹם וגו:

שסד אין ראוי להתאבל על הפל' יותר מראוי ולע"פ שהיה גדול שמעלה בתכלית מה שאפשר שלא תראה כי מרע"ה עם גודל מעלתו בממשלה וגדולה לא הסכימה התורה שיהיו ימי בכי אבלו כי אם שלשים כמספר ימי בכי אהרן:

השבח לאליכל ברא׳ שזכנו להשלים
תועליות הרלבג על התורה:

KÖNYVTÁRA

נביאים ראשונים

ספר יהושע

וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל יְהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן מְשָׁרֵת מֹשֶׁה לֵאמֹר:

א ראוי לתלמיד המובהק לאיש השלמות שהכינהו מהתחלה להיות לאיש שיעמוד לפניו תמיד וישרתהו כי אז יתכן לו ללמוד ממנו בכללות כל הדברים שירצה הנה מהפלא ושופיע שהגיעות לו המדרגות או מהענינים השפוניים ולזה תמצא שקיבל יהושע ההגעת הנבואה לו כשהוא משרת משה כאילו ירמוז שמפני זה הגיע לו מהשלמות מה שהשתמשו לאדוני לנבואה:

לֹא יִתְיַצֵּב אִישׁ לְפָנֶיךָ כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ כַּאֲשֶׁר הָיִיתִי עִם מֹשֶׁה אֶהְיֶה עִמָּךְ לֹא אַרְפְּךָ וְלֹא אֶעֶזְבֶךָּ: חֲזַק וֶאֱמָץ כִּי אַתָּה תַּנְחִיל אֶת הָעָם הַזֶּה וגו׳:

ב ראוי למי שהוא ביום שהנה שישתדל בהצלחה בזריזות ולא יתעצל בזה ר״ל כי לא ידע אם הימים הבאים יהיו טובים כאלה או יפרידהו המות ולזה תמצא שאמר שיעזוב השם ליהושע וכבר היה עמו כאשר היה עם משה עד שלא יתיצב איש בפניו הזהירו שיעשה זה בזריזות כדי שתהיה על ידו ירושת הארץ לישראל כי הש״י לא יקבר מלתת הטובות ביותר שלם שבפנים ולע״פי שכבר היה יהושע ידוע אצל חכמתו השלמות שכבר יתעצל יהושע בזה הנה עם כ״ז הזהירו שישתדל בזה בזריזות כי הבחירה האנושית היא מוטלת על זה ולזה אמר לו חזק ואמץ כי אתה תנחיל וגו׳:

לֹא יָמוּשׁ סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה מִפִּיךָ וְהָגִיתָ בּוֹ יוֹמָם וָלַיְלָה לְמַעַן תִּשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת כְּכָל הַכָּתוּב בּוֹ כִּי אָז תַּצְלִיחַ אֶת דְּרָכֶךָ וְאָז תַּשְׂכִּיל:

ג ההתמדה בעיון בתורה התמימה והמשך אחריה הנה אל שיצליחו דרכי האדם ושיהיה בעיון שהיא הנה להצלחת דרכי האדם ולזה אמר רק חזק ואמץ מאד לשמור לעשות ככל התורה וגו׳: כי אז תצליח ואז תשכיל כאילו התורה הש״י לשמור את יש במבין זאת הירושה באופן שיהיו ראויים אל השגחת השם באופן שלם והנה היותכם אחרו ואז תשכיל מעיון השכל וידוע אותו שלם שהיה שעיון ההצלחה יהיה אחרו ואז תשכיל יותר אין צורך בו:

הָכִינוּ לָכֶם צֵידָה כִּי בְּעוֹד שְׁלֹשֶׁת יָמִים אַתֶּם עֹבְרִים אֶת הַיַּרְדֵּן הַזֶּה וגו׳: בְּזֹאת תֵּדְעוּן כִּי אֵל חַי בְּקִרְבְּכֶם וְהוֹרֵשׁ יוֹרִישׁ מִפְּנֵיכֶם וגו׳: וְהָיָה כְּנוֹחַ כַּפּוֹת רַגְלֵי הַכֹּהֲנִים נֹשְׂאֵי אֲרוֹן יְיָ וגו׳: וַיַּעַמְדוּ הַכֹּהֲנִים נֹשְׂאֵי

הָאָרוֹן בְּרִית יְיָ בֶּחָרָבָה בְּתוֹךְ הַיַּרְדֵּן וגו׃ וַיְהִי בַּעֲלוֹת הַכֹּהֲנִים נֹשְׂאֵי
אֲרוֹן בְּרִית יְיָ וגו׃ וַיָּשֻׁבוּ מֵי הַיַּרְדֵּן לִמְקוֹמָם וגו׃

ד מי שיצטרך לעשות פועל אחד לתועלת מה והוא אפשר שיגיעו מהפעל ההוא תועליו' אחרים כשיעשהו אותו באופן מה הנה ראוי שלא יקצר מהגי' בפועל ההו' כל התועליו' האפשריות וזה יהיה כשיעשהו באופן אשר יגיעו ממנו שאר התועליות וכ"ש שראוי לנו זה בהשתדל שימשך ממנו התועלת השמר התועלת שמכוון בזה הפועל באופן היותר שלם שאפשר ולזה תמצא כי יהושע כאשר הצטרך להכרית את מי הירדן למען יעברו העם בו בקלות ובזולת סכנה לאחר לזה מה שימשכו ממנו תועלות רבות ולזה הודיעם תחלה שבעוד שלשת ימים יהיה זה הפועל למען יכינו להם באלו הג' ימים ציד' לדרך אשר הם הולכים בה והוא שהולך לבא לרשת את הארץ שהוא מלאכה לא ליום אחד ולא לשנים אבל לזמן ארוך עם שזה יוסיף להם האמנה ביהושע כשיראו הנבואה מה שיראה להם בעת שהגביל אותו והודיעם שבנוח כפות רגלי הכהנים בירדן יכרתו מימיו ושאחר עבור העם תכף יעלו הכהנים נושאי הארון מהירדן וישובו מי הירדן למקומם כי זה ממה שיוסיף העם להתקרב לעבודת הש"י אשר הוא פועל אלו הנפלאות העצומות לשמוע למצות יהושע כאילו כי זה כלו ממה שיוסיף העם אל שתבא להם ירוש' הארץ באופן שלם ולפרסם זה המופת הנפלא הקים יהושע שהאבנים תחת כפות רגלי הכהני' כדי שיראו כל יום כמו שזכרנו וצוה לשנים עשר איש אשר הכין להכין שתים עשרה האבנים להזכיר זה המופת בישראל עד עולם למען יראו תמיד אותם ויהיה זה סבה אל שיאריכו ימיהם על הארץ הטובה שהש"י נותן להם אשר הגיעם לירושתם עם שזה יהיה סבה להגיע להם ירוש' הארץ באופן שלם כמו שביארנו ורבה עם זה שיהיה זה המופת ביום למען יתפרסם זה המופת לכל מלכי האמורי אשר בעבר הירדן ימה ולכל מלכי הכנעני אשר על הים וימס לבבם מפני בני ישראל כי זה כלו ממה שיעזור על כבושם והגעת ירושת הארץ על ים' השלימות ולזאת הסבה שלח יהושע מרגלים לחזק לב ישראל כשידעו שנפלה אימתם על כל בני הארץ שהם באים להלחם עמם והנה זכר בזה הספור שיהושע עשה זה כאשר צוהו מרע"ה כי משה הזהירו אל שיעשה זה הענין בזה האופן השלם׃

וַתֹּאמֶר כֵּן בָּאוּ אֵלַי הָאֲנָשִׁים וְלֹא יָדַעְתִּי מֵאַיִן הֵמָּה׃ וַיְהִי הַשַּׁעַר לִסְגּוֹר וגו׃ רִדְפוּ מַהֵר אַחֲרֵיהֶם כִּי תַשִּׂיגוּם׃

ה ראוי למי שירצה להציל איש מה מיד אחר שירצה עשותו בדבריו כאלו חושק שיפול האיש ההוא ביד רודפו כי בזה ימצא לו שמכוון בהצלתו וזה שכבר יסמך הרודף על דבריו ויתכן לו בתחבולות למלט הנרדף ולזה תמצא כשבא מלך יריחו אל רחב שהוציא את האנשים הבאים אליה מבני ישראל אמרה אחר שהכחישה אותם שאמת הוא זה אך לא חטאת בזה כי אלו ידעה היותם מבני יש' היותם מרגלים זה למלכות ולעם כדי לתפשם ושמרה שכבר יצאו אחר שהגיע חשך הלילה ולא ידעה אנה הלכו והנה עצה שירדפו מהר אחריהם כי ישיגום וזה ממה שהראתה שהיא חושקת שיפלו בידם ולזה האמינו יותר לדבריה ונשלמה בזה ההצלה למרגלים אשר באו אליה׃

וַתֹּאמֶר כֵּן בָּאוּ אֵלַי הָאֲנָשִׁים וְלֹא יָדַעְתִּי וגו׃ וַיְהִי הַשַּׁעַר לִסְגּוֹר בַּחֹשֶׁךְ וְהָאֲנָשִׁים יָצְאוּ וגו׃

ו ראוי

ד ראוי למי שירצה להציל איש מה כזה באופן הנזכר שישמר שלא יכזב בתחבולות דבריו כמה שיתכן שתשיגהו התפיסה ולזה תמצא שרחב לא אמר' שלא באו אליה האנשים מבני ישראל כי זה ממה שישיגהו בו התפיסה בקלות ויביא זה הנה אל שלא יגיע התכלית שהנכ' וכאשר אמרה שכבר יצאו משם וכרה לזה מאמר יהיה לה התכלות בו אם ימצא שאמרה זה כוזב בכל או בקצתו והוא שכבר אמרה שזה היה בעת שהיה השער לסגור בחשך ויתכן מפני החשך שכאשר לא שיבינו שניהם ולא יצא כי אם אחד או נשארו שניהם כי זה אפשר שיקרה מפני החשך:

וַתִּקַּח הָאִשָּׁה אֶת שְׁנֵי הָאֲנָשִׁים וַתִּצְפְּנוֹ : וְהִיא הֶעֱלָתַם הַגָּגָה וַתִּטְמְנֵם בְּפִשְׁתֵּי הָעֵץ הָעֲרֻכוֹת לָהּ עַל הַגָּג :

ז כשיביא הכרח שתהיה הטמנה מה לאנשים אשר ירצה האדם בהצלתם ראוי שיפרד' היותם במקומות מתחלפין כדי שאם ימצא האחד אולי ינצל השני ולזה תמצ' שם הדברים ישנלו' כי אולי לא יצא כי אם האחד ונראה לה בחשך שיצאו שניהם והנה כאשר אחד משם אבל השתה ושיא לא הרגישה ולזה יעזרהם דבריה להציל את השני ולזה תמצא כרחב שהטמינם לכל אחד מאלו האנשים במקום מיוחד שאם ימצא האחד אולי ינצל השני:

וְעַתָּה הִשָּׁבְעוּ נָא לִי בַּיְיָ כִּי עָשִׂיתִי עִמָּכֶם חָסֶד וַעֲשִׂיתֶם גַּם אַתֶּם עִם בֵּית אָבִי חֶסֶד וּנְתַתֶּם לִי אוֹת אֱמֶת : וְהַחֲיִתֶם אֶת אָבִי וְאֶת אִמִּי וְאֶת אַחַי וְאֶת אַחוֹתַי וְאֵת כָּל אֲשֶׁר לָהֶם וְהִצַּלְתֶּם אֶת נַפְשֹׁתֵינוּ מִמָּוֶת :

ח ראוי שלא יקצר האדם על מה שאפשר לו הצלתו כשלא ישיג כל מה שירצה בהצלתו אבל ראוי שישתדל להציל מה שאפשר להצילו אם רב אם מעט ולזה תמצא כי כשראתה רחב שאי אפשר לה הצלת עמה בכללם בפנים מהפנים השתדלה להציל בית אביה ואמנם ראתה שאי אפשר לה הצלת עמה בשום צד לפי שזה היה ממנה אם בתפישת המרגלי' אם כשתפלא מהם זה ותשלחם בשלום ואולם בתפישת המרגלים לא ישלם זה כי כבר יוכלו ישראל להלחם עמהם בזולת רגול הארץ לפי מה שנתפרסם לה מענם יכולת אלהי ישראל שישנה מנהג הטבע בעבור ישראל ואם תשאל מהם הצלת כל עמה הנה הוא מבואר שזה לא יאות להם בשום פנים עם שיש עם גדול כזה בזולת הארץ ולזה השתדלה בהצלת המרגלי' לפי מה שאפשר לה להחיות אותה ובית אביה והשביעתם אותם בשם אלהי ישראל על זה טרם שפרדם מהם:

נַפְשֵׁנוּ תַחְתֵּיכֶם לָמוּת אִם לֹא תַגִּידוּ אֶת דְּבָרֵנוּ זֶה וגו : נְקִיִּם אֲנַחְנוּ מִשְּׁבֻעָתֵךְ הַזֶּה וגו : הִנֵּה אֲנַחְנוּ בָאִים בָּאָרֶץ אֶת תִּקְוַת חוּט הַשָּׁנִי וגו : וְהָיָה כֹּל אֲשֶׁר יֵצֵא מִדַּלְתֵי בֵיתֵךְ הַחוּצָה וגו : וְאִם תַּגִּידִי אֶת דְּבָרֵנוּ זֶה וגו :

ט ראוי לאדם שיעשה כל דבריו בחכמה גם בעת הפחד יתייחד כמה שיעשהו שלא תשיגהו הטעות עליו ולזה תמצא במרגלים איך דקדקו באלו התנאי' עם

רחב באופן שלא יזיקה בזה מה שהטיבה עם המרגלים אשר נס :

קחו לכם מן העם שנים עשר אנשים איש אחד איש אחד משבט׃

ו אין ראוי להשיל קנאה בין האנשים לתת יתרון לאיש אחד על האחר כמו שהם ראויים בו
על אופן אחד: ולזה תמצא שבחר יהושע איש אחד למטה באופן שיהיו זה לשמור
שבטי בני ישראל להכין האבנים שהיו מונחים זכרון לבני ישראל:

עשה לך חרבות צרים ושוב מל את בני ישראל שנית׃

יא ראוי לאדם כשיבואהו הענין לעשות פעולה מצערת שהוא ראוי שיעשה אותה באופן אשר
יגיע בו לו צער יותר מעט מהצער: ולזה באה המצוה ליהושע שיעשה חרבות
צורים ימול בהם בני ישראל:

והוציאו משם את האשה ואת כל אשר לה כאשר נשבעתם לה׃
ותשב בקרב ישראל עד היום הזה כי החביאה את המלאכים אשר
שלח יהושע לרגל את יריחו׃

יב אין ראוי שיקפח שכר כל בריה אך ראוי שישלם גמול על כל מעשה טוב הלא תמצא שצוה
יהושע להחיות רחב וכל אשר אתה בבית ונתן הספר בזה כי החביאה את המלאכים
אשר שלח יהושע ולא נתן הספר בזה השבועה שנשבעו המרגלים לה כי לא נקשרו ישראל בזה מצד השבועה להם כי
לא היה להם רשות על זה מישראל ולא היו ראשי העם שיקשרו העם בשבועתם וכן אמר בסוף הענין כי
רחב וכל אשר אתה בבית בעבור הטוב שגמלה למרגלים הוא הסבה שצוה יהושע שיעשה זה על ידי
המרגלים כדי שיקיימו שבועתם לה:

וימעלו בני ישראל מעל בחרם ויקח עכן וגו׃ ויחר אף יי בבני ישראל
חטא ישראל וגם עברו את בריתי וגו׃

יג ראוי לכל הכלל שישתדל למנוע קצת האנשים לקחת מאומה לשם יתעלה כי כבר יענש
הכלל בחטא היחיד הלא תראה כי עכן מעל בחרם ועל כל העדה היה קצף ולזאת
הסבה נתנה המצוה הוכח תוכיח את עמיתך:

יד אין ראוי להוסיף שיעשה בכמו מה שאמר שהפועל בו טענה שלא יעשה כבדק ואע״פ שהוא
בזה מפני שהנכונה אך ראוי שיתחכם להסיר שטענה הסיר באופן שלא תתחדש בזה מריבה
וקטטה כי אולי יגיע מזה הפסד רב ובזה יקיים מה שבאהו המבוא עליו אשת השם ולזה תמצא שבחר
שיתחכם יהושע שיודה עכן מעלו לבלך מעליו שטענה מחלוקת ואע״פ שכבר היה אפשר לו להשלים
ישראל הש״י בגורל הולאת פיו כי לא היה יכולת לאחר מבני ישראל למרות את פי השבעה כמו שאמרו כל
איש אשר ימרה את פיך וגו׳: ולזאת הסבה בזה יהושע ג״כ למלאכיו שירוצו לאהל עכן כדי שימצאו שם
הנמצא ואז יתפרסם זה לישראל ולזאת הסבה הביאום ויצקום לפני השם כדי שיתפרסם לכלם שכבר היה

שהודה כמה שהביאו מלכי יהושע אותם בדברים שהודה עכן:

שים לך ארב לעיר מאחריה: וילך יהושע בלילה ההוא בתוך
העמק: וינסו דרך המדבר: ויזעקו כל העם אשר בעי וגו: ולא
נשאר איש בעי: ויעזבו את העיר פתוחה וגו: ואת מלך העי תלה
על העץ וגו:

טו ראוי לכל משכיל בעשיית פעל מה שלא יקרה מהסבה את הסבות המביאות התכלי' אשר
יכונן ולהשבית כל הסבות המונעות שתכלית ההוא ולזאת הסבה תמצא בסדר
שבין יהושע במלחמה עם יושבי העי בכל אלו התחבולות הנפלאות וזה שהכר היות ישר' הנראי' למלך העי
בעמק ולזה יבטחו יושבי העי לבאת עליהם במלחמה כי הם היו בהולכה בתכלית לבני המקום ההוא
שהיו בו ר"ל מפני היותם בעמק עם שהכר חוק להם עוד מפני היות זה כמו המועד והמקום שהיו ישר'
נגפים לפני יושבי העי בפעם הראשונה וחוק להם ג"כ לרדוף כלם אחריהם באופן שהניחו העיר פתוחה
כי הם ראו אותם כלם נסים דרך המדבר והם לא ידעו שהיה קצת החיל מאחריהם ובזה כשלו להם
קלות הכהם שאורב בעיר והבית העיר באש והוא הקל מאד בענין המחנה כי בראותם עשן העיר
הבהלו מפני עוצם טעם ונסים ולכבוד קיניהם וסגר זה להם דלתי ההשתדלות בענין מלחמתם שיהכהו
גם באופן ראוי ולזה מתו כלם בקלות ולזאת הסבה בעיניה תלו מלך העי והקימו עליו גל
אבנים גדול לירא הפשעים:

ויקחו האנשים מצידם ואת פי יי וגו: וישבעו להם נשיא העדה:

יז ראוי לשאול לשתי ישב בדברים שיעשה אותם שלא יאסר בעשייתם בזולת זכה ואף על פי
שהכבר ירצה בתחלת המחשבה שהענין ההוא ראוי שיעשה: שלא תראה מה שקרה
לישראל עם יושבי גבעון שמהרו לכרות להם ברית טרם ששאלו את פי ה' ביכבר שסובה להם המרעה
אשר זה כי זה אמת שהביאם לעבור באופן מה ממה שצוה בתורה שלא לחיות כל נשמה משבעה העממים
אשר לא משבעים הרחוקות אשר לא מאשר הגוים האלה ר"ל תחי' עממין:

וישלחו אנשי גבעון אל יהושע אל המחנה הגלגלה לאמר אל תרף
ידיך מעבדיך עלה אלינו מהרה והושיעה לנו ועזרנו וגו: ויעל יהושע
מן הגלגל הוא וכל עם המלחמה עמו וכל גבורי החיל:

יח ראוי לאלהן לשמוח על עבדיו ולהצילם מיד הקמים עליהם שלא תראה איך התחבר
יהושע עם אנשי גבעון ואף על פי שהכבר רמז אותם לעזור להם כנגד חמשה
מלכים הקמים עליהם:

ואת כל המלכים האלה ואת ארצם לכד יהושע פעם אחת וגו:

יט ראוי

יט ראוי לאדם בהיותו בטובה שישמח בה ר"ל שבאשר יראה היותו מצליח נאה שיעשה ראוי שימהר ויחיש מעשיו ולא ימתין לעשות מה שיוכל לעשות היום אחר למחרת היום כי לא ידע מה ילד יום ולזה תמצא שספר איך עלה הענין ליהושע בהשתדלותו בזריזות בענין המלחמה עד שנזכר זכר שבפעם אחת כבש יהושע מלכים רבים ואת ארצם והם עשרים מלכים שנזכרו בענין ה"א קודם מלך חצור ואחר זה כשהתרשל בזה לא כבש בימים רבים כי אם אחד עשר מלכים שתמצא ממלך חצור עד סוף זכר המלכים ההם ולו השתדל בזה יהושע בזריזות אולי היה מכלה כל הגוים ההם אשר היו בסוף הענין לישראל לפח ולמוקש :

וִיהוֹשֻׁעַ זָקֵן בָּא בַּיָּמִים וגו : וְהָאָרֶץ נִשְׁאֲרָה הַרְבֵּה מְאֹד לְרִשְׁתָּהּ :
וְעַתָּה חַלֵּק אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת בְּנַחֲלָה לְתִשְׁעַת הַשְּׁבָטִים וגו :

כ ראוי לכל אדם שלא יקצר לעשות מה שאפשר משטוב בחייו : הלא תראה כי יהושע מפני שלא יכול להשלים ירושת הארץ לישראל לא קצר לעשות מה שהיה אפשר לו מהטוב והוא הפלת הארץ בנחלה לשבטים כי בזה היה תועלת כי הוא היה נביא ולא תשלם זאת החלוק׳ בשלימות למי שאינו נביא כי ע"פ היתה כמו שנזכר עם שכבר נמשך מזה תועלת שאם חלקו הארץ הנכבשת לבד היו ישראל מתעצלים בירושת הנשאר מהארץ לדעתם שמה שיכבשו יגיע לכלל ישראל הנה לא יקום אחד מהשבטים אם לא יקומו כלם ואולי תהיה זאת העצלה סבה שלא תשלם להם ירושת הארץ אך בהודע כל שבט המגיע לו מזה יזדרזו לכבוש הארץ ההיא לפי מה שאפשר ואם הוצרך אל העזר בקש אותו מאחד השבטים או יותר והשבט ההוא יעזור אותו גם כן לכבוש חלקו כמו שמצאנו שעשה שבט יהודה ושבט שמעון לפי מה שנזכר בראש ספר שפטים :

וּגְבוּל נָתַן יי׳ בֵּינֵנוּ וּבֵינֵיכֶם בְּנֵי רְאוּבֵן וּבְנֵי גָד אֶת הַיַּרְדֵּן אֵין לָכֶם חֵלֶק בַּיי׳ וגו : וַנֹּאמֶר נַעֲשֶׂה נָּא לָנוּ לִבְנוֹת אֶת הַמִּזְבֵּחַ וגו : וַיִּקְרָא יְהוֹשֻׁעַ לְכָל יִשְׂרָאֵל לִזְקֵנָיו וּלְרָאשָׁיו וּלְשֹׁפְטָיו וּלְשֹׁטְרָיו וגו : וַיֶּאֱסֹף יְהוֹשֻׁעַ אֶת כָּל שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל שְׁכֶמָה וַיִּקְרָא לְזִקְנֵי יִשְׂרָאֵל וגו :

כא כשיראה האדם דבר אפשר שיתחדש ממנו הפסד או נזק ראוי שיתחכם להסירו קודם בואו ולא ימנעהו מזה ראותו שלא יתכן הגעת ההפסד או הנזק ההו׳ כי אם לעתים רחוקים הלא תראה כי אלו השבטי׳ כשראו כי באורך הזמן יהיה אפשר שיסבב היו׳ הירדן מפסיק ביניהם ובין ארץ ישראל שישביתו בניהם מעבוד את ה׳ השתדלו להמציא דבר נשאר מורה שגם הם מעם ה׳ ולזה בנו שם המזבח ההוא שיהיה בתבנית מזבח ה׳ וקראו שמו כי עד הוא בינותינו כי ה׳ האלהים ויהושע כאשר ראה גם כן אפשרות סור ישר׳ מאחרי אל נכר מה שנשארו מן הגוים ההם שלא החרימום גם כן לפי מה שאפשר להבדילם מזה והביאם מזה אל שיקבלו עליהם שבוע אל האלהים לעבדו ולדבקה אותו ושלא לסור מאחריו להרחיקם יותר מזה העון :

וַיִּשְׁלְחוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל בְּנֵי רְאוּבֵן וגו : אֶת פִּנְחָס בֶּן אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן :
וַעֲשָׂרָה נְשִׂאִים עִמּוֹ נָשִׂיא אֶחָד נָשִׂיא אֶחָד וגו :

כב גם בתנאים אשר ישבו שאין להמתין עליהם לעשותם כי אם הכף צריך להתישב ולחקור הענין הלא תראה כי לולי זאת החקירה היה נמשך מזה נזק רב בעלו בני ישראל לצבא על אחיהם והנה ישבו שאין להמתין על אלו הדברים שהם כנגד הש"י מפני השנו' שזכרו פנחס והנשיאים לשבטים האלו בזה המקום ולזה תמצא שלא השיב פנחס לקח' ענה ממרעה בדבר ואמרו ז"ל כל מקום שיש חלול השם אין חולקין כבוד לרב ומזה המקום יותר הנזק איך לא נחלקו ישראל בזה ביהושע שהיה נביא עם שהיו מהענינים הראויים לעשות לפי משפטי התורה בהטלת הענשים ראוי שיהיה המעש' בהם לפי דרכי התורה באופני החקירה המיוחדת בתורה לא שישאלו איך השם' בזה לנביא: ואם באהו לבאר זה בזה המקום יארכו הדברים יותר אבראוי למה שאנחנו בו:

וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ בִּגְבוּל נַחֲלָתוֹ וגו: וְאֶת עַצְמוֹת יוֹסֵף קָבְרוּ בִשְׁכֶם וגו: וַיִּהְיוּ לִבְנֵי יוֹסֵף לְנַחֲלָה וגו: וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ בְּגִבְעַת פִּנְחָס בְּנוֹ אֲשֶׁר נִתַּן לוֹ בְּהַר אֶפְרָיִם:

כג ראוי לכל אדם שישתדל שיהיה נקבר בגבול משפחתו להשאיר שמו ולזה זכר בהקבר יהושע בגבול נחלתו והקבר יוסף בגבול נחלת בניו: והקבר אלעזר בן אהרן בגבעת פנחס בנו: ומזה המקום למדנו התועלת שהגיע מזה הגבל ליוסף בהנחלקו בניו לשני שבטים וזה כי בזה הי' רבוי בגורלות לבני רחל ויתכן יותר שיגיע מקום קבורתם בנחלה לאחד מהם וכבר נתבאר שכן היה לפי מה שנזכר בספר שמואל

ספר שופטים

מִי יַעֲלֶה לָּנוּ אֶל הַכְּנַעֲנִי בַּתְּחִלָּה לְהִלָּחֶם בּוֹ: וַיְקַצְּצוּ בְּהֹנוֹת יָדָיו וגו:

כד ראוי למי שישתדל בפעל מה שיכוון בראשיתו הגעת התכלית ביותר שלם שאפשר לו ולזה שאלו את פיה' אחרי מות יהושע מי יעלה בתחלה להלח' בכנעני ויהיה כעזר בש"ית לכנוע אותם כדי שיפילו מזה מורך לב על הנשארים ויתייסרו בזה ישראל לכנעם ולזאת השנה היתה ספר שקצצו בהונות ידי ורגלי אדוני בזק כמו שביארנו ולזאת השנה כעינם התקכם לסוד בזה האופן שספרנו שתשלם לו הבלת ישראל מיד מואב והשבת עריהם שהיו ביד מואב להם:

וַתְּסִיתֵהוּ לִשְׁאוֹל מֵאֵת אָבִיהָ וגו: וַתֹּאמֶר לוֹ הָבָה לִּי בְרָכָה וגו:

כה ראוי למי שירצה לבקש דבר מזולתו שלא ישאלנו תחלה כל מה שירצ' שיתן לו כי אולי לא יתן לו אבל יבקש תחלה מה שיחשב שלא ישיב פניו ולאחרי' יבקש מה שהשא' ממבוקשו ולזה תמצא שהסיתה עכסה עתניאל בן קנז לשאול מכלב אביה שיתן לה שדה ואחר זה היה לה מקום לשאול מאביה גלות מים להשלים ענין השדה והנה זה אול' מהתחבולות הטובות שצריך לאנשים שיתנהגו

גם כאשר שיתברך להם לבקש את אשר בזה מאלהיהם ולזאת השגה בעיניה שתהיה שואלת מבעלה השדה
לא היה כי אם מאלהיו ותכלב לא היה לה מקום לבקשם עליו ולזה אמר ארץ הנגב נתתני:

וּבְנֵי קֵינִי חֹתֵן מֹשֶׁה עָלוּ מֵעִיר הַתְּמָרִים אֶת־בְּנֵי יְהוּדָה
אֲשֶׁר בְּנֶגֶב עֲרָד וַיֵּלֶךְ וַיֵּשֶׁב אֶת־הָעָם:

כו ראוי להתחבר עם השלימים הלא תראה כי בני קיני חתן משה עזבו אותן ארצם וכנו להתחבר
עם ישראל ולחסות תחת כנפי השכינה:

וַיֹּאמְרוּ לוֹ הַרְאֵנוּ נָא אֶת־מְבוֹא הָעִיר וְעָשִׂינוּ עִמְּךָ חָסֶד:
וְאֶת־הָאִישׁ וְאֶת־כָּל־מִשְׁפַּחְתּוֹ שִׁלֵּחוּ:

כז אין ראוי לקפח שכ׳ כל בריה ובריה: הלא תראה כי האיש היוצא מן העיר היה מוכרח
להראות מבוא העיר אם יהרגוהו בני יוסף כי כבר היה בידם והיה די לו אם יציל
עצמו בזאת ההודעה כי כל אשר לאיש יתן בעד נפשו וגם הצילוהו עם משפחתו כדי שלא ידאג לבו
מאד על מה שעשה להם מן החסד בראותו אבדן מולדתו:

וַיְשַׁלְּחוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּיָדוֹ מִנְחָה לְעֶגְלוֹן מֶלֶךְ מוֹאָב: וַיַּעַשׂ לוֹ
אֵהוּד חֶרֶב וְלָהּ שְׁנֵי פֵיוֹת גֹּמֶד אָרְכָּהּ וַיַּחְגֹּר אוֹתָהּ מִתַּחַת
לְמַדָּיו עַל יֶרֶךְ יְמִינוֹ: וְהוּא שָׁב מִן הַפְּסִילִים
וגומר: וַיֹּאמֶר דְּבַר־סֵתֶר לִי אֵלֶיךָ
הַמֶּלֶךְ וגומר:

כח ראוי לעשות מלחמה בתחבולות יגיעו להביא הענין אל תכלית מן הדרוש כ״ש שיהיה
ראוי כאשר כלם וכנו אויביו בתחבולות להשגב מדה כנגד מדה וכ״ש שיחוייב
זה כשיהיו אויביו חזק ממנו כמו שעשה אברהם כשבא להלחם עם ד׳ המלכים שלקחו את לוט בן אחיו
שנחלק עליהם לילה כדי שלא ירגישו ולזה תמצא כי כשראה אהוד מה שעשה עגלון מן החמס ליש׳ בבאו
עליהם לקחת ארצם על יד בני עמון ועמלק עשה דבריו בחכמה להשיב את הגזל אתם ולזה השתדל
להביא לעגלון מנחה חשובה בעבור יש׳ כדי שיתקרב דעתו אליו ויבטח בו ונזדמן הענין שהיה אהוד
אטר יד ימינו כי זה מה שיעזור לו להשיג מבוקשו בהריגת עגלון קודם שירגיש בזה ועשה עשה החרב
בעלת שתי פיות כדי שתכנס בבטן עגלון בקלות ולא עשאה ארוכה מאד כדי שלא יוכ׳ שהוא נושא חרב
ולזאת הנחה שמה מתחת למדיו ושלח תחלה לנושאי המנחה קודם שיהרגנו להכות: ואמרת שאם אשר
לו לעגלון שיש לו לדבר אליו דבר סתר היה לעגלון ליראה שיהיה על דבר התחבולה ושלא יהיה תכלית
שלום בחכמה כי אם לזה הענין ולא היה מתיר עצמו אל שישאר יחידי בבית עם אהוד ולזה יצא משם
ואחר שב לבדו שכבר שבא דבר מה שיש לו לדבר אתו ויראה זה שלא היה הדבר ההוא מכוון על הכוונה
הראשונה כי כבר רחוק שיסכים שאלם מה שדרכו הוא בעבורו על הכוונה הראשונה ולזה שבנו שהדברים
ההם על הכוונה השנית ולזה לא נשאר עגלון מזה: והשבה הב׳ כי באר אהוד שהיה המכה לו לבדו

לא לחביריו כשלא הכניסם יחד כי זה ממה שראוי להזהר בו והנה הג׳ כי כאשר היה יותר קל להמלט
לאהוד כאשר לא היה לו להשתדל כי אם בהצלת עצמו ולא היו עמו חביריו היה עליו משא ההשתדלות
בהצלתם ובהצלתו ואולי יהיה זה סבה אל שלא ימלט אחד מהם ולזה הוליך חביריו עד הפסילים באופן
שכבר עברו הפסילים כשעשה אהוד זה הפעל והנה השתדל אהוד שיהיה סמוך למלך ושיהיו שניהם לבד
בבית כשהביא המלך לקום מעל הכסא ולכבדות תנועת המלך מרוב השומן היה קל עליו אז לקחת
החרב מיד שמאלו מתחת למדיו ותקעה בבטנו בעוד שהיה טרוד לקום עד שלא הרגיש בזה שענין שאם
היה מרגיש בו היה נזעק והיו באים עבדיו וכדי שיתאמת לו שכבר מת קודם הפרדו ממנו הביא בבטנו
גם יד החרב אחר החרב באופן שראה שיצא הפרש בזולת שליפת החרב בבטנו כי אם לא היה מת קודם
צאתו לא יתכן שישלם שהמלט לאהוד והנה נעל הדלתות במפתח שיחשבו עבדיו כי אדוניהם סגר
המפתח בעבור הצניעות כדי שלא יכנס אדם שם בעודו נפנה בחדר המקרה ובין כך ובין כך נשלם ההמלט
לאהוד ובעודם מתמהמהים על פתיחת מלכם השתדל שנגרו יש׳ למואב אשר בארץ יש׳ הדרך שלא יברחו
ולזה לכדו קצת מעברות הירדן למואב באופן שלא נמלט איש מהמואבים אשר בארץ ישראל שלא נהרג
וגם היו היותר תקיפים שבבני מואב לשבה שזכרנו ובזה באופן רפו ידי הנשארים ולא נלחמו עם ישר׳:

וַתֹּאמֶר אֵלָיו סוּרָה אֲדֹנִי סוּרָה אֵלַי אַל וגו׳ : וַתִּפְתַּח אֶת נֹאוד הֶחָלָב :

כט ראוי שיתכסה האדם בתחבולות להגיע אל תכלית כונתו ולזה ספר כי יעל מפני רצותה
שיפול סיסרא בידה הראת לו כי שיא חפצה מאד בהצלתו וכסתה אותו כדי שלא
ירגישו שם העוברים והשבים והשקתה עם זה שהכביד אותו ונרדם והיה נקל לה להורגו:

וַיִּפֹּל כָּל מַחֲנֵה סִיסְרָא לְפִי חֶרֶב וגו׳ : וְהִנֵּה בָרָק רֹדֵף אֶת סִיסְרָא :

ל ביום טובה ראוי להיות כטוב: ולזה ראוי למה׳ יש כעת אשר לאל ידו שיסבב שתגיע לו
ההצלחה ביותר שלם שאפשר ולא יקצר מזה שלא תראה כי ברק אע״פ שראה שנפל
כל מחנה סיסרא לפי חרב לא נשאר עד אחד השתדל בתכלית מה שאפשר על הריגת סיסרא פן ישוב
אל אדוניו וישוב להרע לישר׳:

וַתָּשַׁר דְּבוֹרָה וּבָרָק בֶּן אֲבִינֹעַם בַּיּוֹם וגו׳ :

לא ראוי לתת תודה לשם׳ על מה שנמשך מהטובות כי עם שזה כבר ראוי הנה בו תועלת
להביא האנשים להאמין שכל הטובות באו מאתו ולזה שרה דבורה השירה הזאת
ונתנה תודה לשם׳ כעל כל אשר גמלנו:

מִפְּנֵי מִדְיָן עָשׂוּ לָהֶם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַמִּנְהָרוֹת אֲשֶׁר בֶּהָרִים וְאֶת וגו׳ :

לב אין ראוי שיתרשל האדם מהשתדלה מפני רוב שפלות ידו והכנעו לפני האויב אבל ראוי
שיתחכם בזה לפי מה שאפשר ולזה ספר כי ברעות ישראל כי מדין באים תמיד לשללם
ולהשחיתם השתדלו תחבולות להמלט מזה לפי מה שאפשר ולזה עשו המנהרות בהרי והמערו׳ והמצודות
כי בהם תשלם להם הצלת מה כמו שביארנו:

קח את פר השור אשר לאביך ופר וגו׃ ובנית מזבח ליי׳ אלהיך׃

לג כשימשך דבר רע מדבר מה ראוי שיעירו הדבר ההוא קודם שיתקלקלו בהסרת הרע ההמשך ממנו ולזה ספר שצוה הש״י להרוס מזבח הבעל ולכרות האשרה אשר עליו ולהעלות הפר ההוקדש לעז׳ כדי לבערו ואולם מי שיתקלקל בזה התועלת בזולת זה האופן ידמה למי שירצה לטבול מפני טומאת השרץ והשרץ בידו כי בזה לא יטהר מטומאתו כלל׃

ויהי כאשר ירא את בית אביו ואת אנשי העיר וגו׃

לד ראוי למי שיתחייב לו לעשות פועל על מה שישתדל לעשותו באופן אשר יתכן לו לעשותו בקלות ולזה ספר כי לא השכים גדעון לעשות זה העניין הנאה לו ביום אע״פ שהיה יותר ראוי בו ההקרבנות לא יעשו אלא ביום שבזה יהיה העניין יותר מפורסם והתקדשה לש״י ואולם מנעהו מזה ראותו שאם היה עושה זה העניין ביום ימנעהו מזה כל בית אביו וכל אנשי עירו לרוב היותם תקועים בזה השקר ולזה השכים לעשות זה העניין בלילה׃

האתם תריבון לבעל אם אתם תושיעון אתו אשר יריב לו יומת וגו׃

לה מי שירצה למנוע רבים מדבר מה יכבד לו ראוי שישתדל בחכמה בשיראה שהוא מסכים להם במה שבעבורו היה התעוררותם לזה הפעל אשר יקשה לו ובזה יקל לו למנוע אותם מן המעשה ההוא ולזאת הסבה מצאנו בראובן שלא בקש מאחיו שיניחו יוסף וילך לו כי ידע שלא ישמעו אליו לזה אך בקש מהם שלא ישפכו דם אבל שישימו אותו בבור והנה ימות מעצמו בן עשה יואש בזה המקום להציל בנו מיד העם המבקשים אותו להרגו וזה כי הוא לא אמר להם כי אין לבעל אלהות כי אולי לא ישמעו לו אבל הודה להם שהוא אלוה ולזה צוה אותם שלא יריבו בעבורו כי הם יחסרו בזה מעלתו ויכולתו והתפלל הוא לפניהם שיריב הבעל בעצמו לאשר נתץ את מזבחו׃

אם טל יהיה על הגזה לבדה ועל כל הארץ חרב וידעתי כי וגו׃
אנסה נא רק הפעם בגזה׃ ושמעת מה ידברו ואחר וגו׃

לו ראוי למי שיתחיל במלחמ׳ עם מי שהתקיף ממנו שיעשה דבריו בחכמה ר״ל שאם לא יתבאר לו שיכבש לא ימסור עצמו לסכנה ולזה תראה ששאל גדעון אות שיכבש אויביו קודם שיתיר עצמו להלחם עמהם ולפי שהיה קצת ספוק באות הראשון שב לשאול אות שני כמו שביארנו שם שבזכרו האותות תתחזק האמונה בנביא ולזה ג״כ נתן הש״י לגדעון אות שלישי שהכיר יכבש המלחמה והוא ממספר החלום ואת שברו ששמע במחנה מדין׃

פי ירא וחרד ישב ויצפר מהר גלעד׃ עוד העם רב הורד וגו׃

לז ראוי להלחם שלא יערב עם בני חילו מי שהוא ראוי שיונח כי בסבת שאחד מבני החיל
מתנבל יפול מורך לב על השארים ויהיה זה סבה שיפלו ביד אויביהם ולזה צוה
משה להכריז מלאכי המלחמה הרשעים ורכי הלב והחלוצים עד שנמשך מזה תועלת אחר והוא שיתפרסם
לים כי מאת השם היתה להם תשועה לא בכחם ועוצם ידם ויהיה זה סבה אל שיתחזק להם אמונת בשם:

וַיִּתֵּן שׁוֹפָרוֹת בְּיַד כֻּלָּם וְכַדִּים וגו׳: וַיָּבֹא גִדְעוֹן: בִּקְצֵה הַמַּחֲנֶה:

לה מי שהוא כעזר בה׳ כדבר מה אין ראוי מפני זה שישען על השם ויקצר מפני זה מהמציא
הסבות אשר יביאוהו אל תכלית הטוב הלא תראה כי גדעון עם היותו מובטח שינצח
אויביו השתדל בהמצאת כל הסבות שיתכן שישלם בהם לנוס עם העם המעט שהיה עמו ולזה בא עליהם
בלילה בעודם שקועים בשינה והוא אחר שלים הלילה עם שלש מאות שופרות וסבב שלא נראו הלפידים
עד אשר החלו לתקוע שתקיעו השופרות שמבהילות והכף ישברו הכדים ונראו הלפידים והיה זה סבה שחוזק
להבהיל מאד בני המחנה ולהחרידם עם ששם שמעו עם זה קול מרעיד אותם מאד והוא מה שהיו
אומרים חרב לה׳ ולגדעון והיה זה סבה אל שהיה כל אחד מהם חושב שהיה שכלו שאם המחנה אלו
ולזה היתה חרב איש באחיו:

וּמַלְאָכִים שָׁלַח גִּדְעוֹן בְּכָל הַר אֶפְרַיִם לֵאמֹר רְדוּ וגו׳:

לט ראוי לשמוח מהטוב ביום טובה ולזה ראוי להצליח ושיעשה כל מה שיוכל בעוד השם מצליח
ולא יקצר מזה ולזה תמצא שהשתדל גדעון בזריזות בלילה ההוא באופן שהשלים
לו הריגת כל מה שאפשר בחיל מדין ולזה מהר גדעון לשלוח מלאכים בכל הר אפרים ש׳ רדו לקראת
מדין וילכדו להם את המים עד בית ברה ואת הירדן ורדף בלילה ההוא אחר הנשארים מחיל מדין עד
שהשיג ובא ונלחם מלכי מדין ולכדם בחכמה עם העם המעט אשר עמו:

מָה עָשִׂיתִי עַתָּה כָּכֶם הֲלֹא טוֹב עֹלְלוֹת אֶפְרַיִם: בְּיֶדְכֶם נָתַן אֱלֹהִים אֶת שָׂרֵי מִדְיָן אֶת עֹרֵב וְאֶת זְאֵב וּמַה יָּכֹלְתִּי וגו׳:

מ ראוי לכרות מהקטטה והמריבה כפי היכולת כ״ש בשיהיה אפשר שיתחדש מהמריבה ההוא
בטול הגעת תועלת ולזה ספר שהשתדל גדעון במה שהתרעמו עליו בני אפרים
בפיוס ואם היו מריבין עליו על לא חמס בכפיו אבל היה ראוי להם לשבחו במה שבא להם מהישועה על
ידו ולבקשת השלום השפיל עצמו מאד וכיבד אותם ואמר הלא טוב עוללות אפרים מבציר אביעזר
והשבית הריב בזה האופן ואולם יפתח לא השתדל בדומה לזה בהשבתת הריב והיה זה סבה אל שנפל
עם רב מיש׳ ואולם בזה המקום נתחברה סבה שנית להביא גדעון אל שיפיים בני אפרים בקלות כי אולי
זאת המריבה תמנעהו מהשלמת ניצוח מחנה מדין לפי מה שאפשר ולזה ג״כ השתדל גדעון לפיים בני
אפרים בקלות:

תְּנוּ נָא כִּכְּרוֹת לֶחֶם לָעָם אֲשֶׁר: וַיִּקַּח אֶת זִקְנֵי הָעִיר וְאֶת קוֹצֵי וגו׳:

מא אין ראוי לאדם למנוע מרעב לאדם כ"ש כשיהיה לו חק עליו כמו שעשו לגדעון ואילו שהיו
נלחמים להושיע יש' מיד מדין ולזה לא היה ראוי לאנשי סכות ופנואל שיענו גדעון
בזה האופן שענוהו ולזה ספר שהשיגם מה שהשיגם על זה מה שכבר נזכר בזה הספור :

חַי יְיָ לוּ הַחֲיִתֶם אוֹתָם לֹא הָרַגְתִּי אֶתְכֶם :

מב אין ראוי לאדם שיאסור עצמו להרוג האנשים אם לא היה זה להציל את עצמו ולזה זכר
מה שהשיב לזבח ולצלמונע בעבור הריגתם האנשים שהרגו בתבור וזה כי הם לא היו
צריכים להרגם לפי מה כי כבר היו מדין מושלים עליהם עד שהיו יש' מתחבאים מפניהם ולזה אמר
להם גדעון כי לולי הריגתם אותם לא היו נהרגים :

וּתְנוּ לִי אִישׁ נֶזֶם שְׁלָלוֹ : וַיַּעַשׂ אוֹתוֹ גִדְעוֹן לְאֵפוֹד וַיַּצֵּג אוֹתוֹ וגו :

מג אין מאוד השלמים לרחוק אחר דרכי הממון ולזה ספר שלא שאל גדעון מהנזמים
והשהרונים ויתר הענקים אלא לעשות מהם אפוד לא להרבות קנייניו וידמה שעשה
זה להזכיר זה הנס ואם היה עושה מזה כלי מה בבית האלהים היה נמשך לכוונת הקורם בזה אלא שהוא
הניח אותו בעירו בעפרה והיה זה סבה אל שזנו כל ישראל אחריו שם ומפני זה היה לגדעון עונש שלא
נמשך הממשלה לזרעו :

וּפִילַגְשׁוֹ אֲשֶׁר בִּשְׁכֶם יָלְדָה לוֹ גַם הִיא בֵּן וַיָּשֶׂם אֶת וגו :

מד אין ראוי לאדם שיהיה נמשך לתאות המשגל שלא תראה כי גדעון לקח פלגש עם היות
לו נשים רבות והיה זה סבה להמית בניו שהיו לו מנשיו כי בן הפלגש המיתם :

וְאֵת כָּל רָעַת אַנְשֵׁי שְׁכֶם הֵשִׁיב אֱלֹהִים בְּרֹאשָׁם וַתָּבֹא :

מה אין ראוי למקבל הטוב מאחר לגמול לו רעה תחת טובה ולזה ספר על בני שכם שנענשו
מפני שגמלו רעה לגדעון תחת הטובה אשר גמלם כמו שהוא בדברי יותם :

וַתַּשְׁלֵךְ אִשָּׁה אַחַת פֶּלַח רֶכֶב עַל רֹאשׁ אֲבִימֶלֶךְ וגו :

מו ראוי לנלחמים שישמרו מהתקרב למקום שיוכל שיקרה להם בו נזק עם היות שהנלחמים
עמהם מעט המספר וחלושים והמשל שלא יקרבו אנשי החיל למגדל שהוא יוכל
לאסר במגדל ואם הם מעטי המספר וחלושים להזיק להם אם ירמו עליהם אבנים גדולות אם בזולת
זה מהדברים שיוכל שיזיקום בהם ולזה הוא מתכלית המלחמה שיהיה במקום הראוי ובעת הראוי
ובשיעור הראוי :

הֲלֹא אַתֶּם שְׂנֵאתֶם אוֹתִי וַתְּגָרְשׁוּנִי מִבֵּית אָבִי וּמַדּוּעַ :

מז אין ראוי לרדוף השלומים כי אין בשער עזרתם הלא תראה מה שקרה לזקני גלעד שרדפו יפתח בעבור אחיו שהיו קרוביהם וגרשוהו מהשתתפה בנחלתו ולסוף הענין נצטרכו אליו שיהיה מושל עליהם :

יי יהיה שמע בינותינו אם לא כדברך וגו : וידבר יפתח את כל וגו :

מח ראוי לאדם כשיעשה דבר מה לתקות גמול שיעשה דבריו בחכמה באופן שיגיע לו הגמול אחר עשותו המעשה ולזה רצה יפתח שישימו זקני גלעד יי' עד ביניהם על תנאיהם כדי שיתברר לו שלא יכחשו בו אחר כשתכלה זו המלחמה אשר בעבורה אמרו לו זקני גלעד שיהיה להם לקצין והיא מלחמת בני עמון והיה זה במצפה שהיה מקום שהיו מתקבצים בו ישראל תמיד כי נגלו בו דברים נפלאים כאלו ויבקש יי' שם :

וישלח יפתח מלאכים אל מלך בני : ויוסף עוד יפתח וישלח וגו :

מט אין ראוי להלחם עם האנשים אם לא היתה שם סבה ראוי' תביא על זה ועל זה ספר השלח יפתח מה ששלח לבני עמון והיה משיב לו מלך בני עמון התלה כי בסבת החמס שעשו לו ישראל בארץ ההיא שהחזיקו בה הוא רוצה להלחם עמם ובסוף הענין כתבאר שלא היתה שם סבה ראויה תביעתו לזה ואמר יפתח שישפוט השם יתעלה ביניהם כי עול היה עושה לו מלך בני עמון ובמשך זה הסבר נלחמו יפתח והכה בבני עמון מכה רבה מאד :

וידר יפתח נדר ליי וגו : והנה בתו יצאת לקראתו בתפים ובמחלות'
ויהי כראותו אותה ויקרע את בגדיו ויאמר'

נ ראוי לאדם שיעשה ענייניו בחכמה ובהתיישבות כדי שלא תשיגהו החרטה על זה : הלא תראה כי יפתח מהר לנדור נדר לה' בזולת ההתיישבות והשיגתהו החרטה כי היה ראוי שיתיישב תחלה אם היה שתצא בתו מדלתי ביתו לקראתו שיקדש לה' דבר אחר זולתה ולא ימנע ממנה פרי בטן :

ויצעק א'ש אפרים ויעבר צפונה וגו' ויכו אנשי גלעד את אפרים :

נא אין ראוי לאדם שיקצף לחברו ברצותו שהביא ממנו פעל טוב כשלא קרא לו בעשיית הטו' ההוא כדי שיהיה נקרא על שמו גם כן זה הפועל הטוב : הלא תראה כי בני אפרים היו מקצפים על יפתח כשלא קרא להם ללכת עמו וקרה להם מפני זה מהרע מה שקרה :

ולנו לא קראת ללכת עמך ביתך : ויפול בעת ההיא מאפרים וגו :

נב אין ראוי לאדם שיהיה בלתי מכיר הטובה שקבל מאחר וגמול רע תחת טוב : הלא תראה כי בני אפרים שהיה להם להכיר הטוב שבא להם על ידי יפתח ולגמול להם חסד על זה כשהשבו לגמול

לגמול להם רע תחת טוב שעשה להם כמו שנמשך להם מהרע בהפלא מה שסופר בזה הספור עד שנפלו
מבני אפרים מ"ב אלף :

כִּי אָמְרוּ פְּלִיטֵי אֶפְרַיִם אַתֶּם וגו : וַיִּפֹּל בָּעֵת הַהִיא מֵאֶפְרַיִם וגו :

כג אין ראוי לבעלי היכולת לגנות החלושים הלא תראה כי בני אפרים היו קורין גלעד
פליטי אפרי' על צד הבזוי והאבן שמאסו היתה לראש פנה ונקמה את בזוייהם שהו' :

וּשְׁלֹשִׁים בָּנוֹת שִׁלַּח הַחוּצָה וּשְׁלֹשִׁים בָּנוֹת :

כד ראוי שילך האשה אחר בעלה ולא ימנענה מזה גלות בית אביה ולזה זכר שאבצן עם
היותו גדול הסכים שלח שלשים בנות החוצה :

וַיֶּעְתַּר מָנוֹחַ אֶל יְיָ וַיֹּאמַר בִּי אֲדוֹנָי אִישׁ הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר שָׁלַחְתָּ וגו :

כה ראוי לחקור בדברים המיוחדים לתכלית מה שאפשר כדי שיגיע אדם התכלית הדרוש
ולזה ספר שלא סמך מנוח על דברי אשתו אבל בקש מאת הש"י שישוב לו איש האלהים
אשר שלח כדי שהשלם לו שידיעהו מה יהיה משפט הנער ומעשיהו ומי הוא זה האיש אם הוא ראוי
לסמוך עליו :

וַיַּגֶּד לָהּ כִּי הֱצִיקַתְהוּ וַתַּגֵּד הַחִידָה וגו : אִישׁ וַיִּקַּח אֶת חֲלִיצוֹתָם :

כו אין ראוי לגלות סודו גם לשוכבת חיקו : הלא תראה כי תכף שגלה סודו שמשון לאשתו
גלתה אותו לאנשי העיר וכן שמשון כמה שגלה סודו לדלילה שהיה סבה להפילו ביד
פלשתים שנמשך מזה מהרע מה שנזכר בזה הספור :

וְעַתָּה קְחוּ אוֹתָהּ לִי לְאִשָּׁה : וַיֹּאמֶר לוֹ אָבִיו וְאִמּוֹ הַאֵין בִּבְנוֹת וגו :

כז אין ראוי להדבק בבנות הערלים גם אחר שהם יירה כי כקל להם להזיר לבורם : הלא
תראה מה שקרה לשמשון מפני דבקו באלו הנשים עם היותו מבואר שאם לא היה
דבק בהם והיה נלחם בפלשתים עם הש"י היה מכניעם ומשפילם מצד חוזק גבורתו והצלחתו להם
במלחמות בעזר האלהי שהיה בברכה נוסף עליו אם היה נשמר מאלו הנשים והיה מנהיג ישר כמנהג
השופטים השלימים :

וַיֹּאמְרוּ לְשִׁמְשׁוֹן הֲלֹא יָדַעְתָּ וגו : וַיֹּאמֶר לָהֶם שִׁמְשׁוֹן הִשָּׁבְעוּ וגו :

נח ראוי להתבונן שיהיה עמו ולא יספיק לו שמירת עצמו הלא תראה כי שמשון עם היה שנתפרסם לו מגבורתו שלא יוכלו רבים להזיק לו אם יהיה בידו כלי מלחמה כי גם בלא כלי מלחמה היה מכה רבים כמו שבא בזה הספור: הנה לא רצה להזיק בבני יהודה בבואם לאסרו לתתו ביד פלשתים ונסבל שיאסרוהו ברצונו שאם לא יסבול זה ויריבו בני יהודה על זה עמו בחזקה למלט נפשם מיד פלשתים ונתחדש בזה מריבה בינו ובין בני יהודה ואולי יפול מהם רב ולזאת הנה שאל מהם שהסכימו לסבול שיאסרוהו שלא יפגעו בו הם כי אולי אם יראה כוונתם לבא לפגוע בו לא יוכל לסבול שלא יקום כנגדם ויפיל מהם רב והנה ג"כ סבל שמשון שיאסרוהו בני יהודה לאהבתו אותם כדי שיפסק להם התגלגלות עם פלשתים במה שהיה משחית בהם כי הם כבר רצו עצמם שונים לפלשתים לאסרו בידם ולזה נודע להם כי לא מלבם היה עושה שמשון הרע להם:

וַיִּשְׁלְחוּ בְנֵי דָן מִמִּשְׁפַּחְתָּם חֲמִשָּׁה אֲנָשִׁים מִקְצוֹתָם וגו׳ : וַיֵּלְכוּ חֲמֵשֶׁת הָאֲנָשִׁים וגו׳ : וַיָּבֹאוּ עַל לָיְשָׁה : וַיַּכּוּ אוֹתָם לְפִי וגו׳ :

נט ראוי ללוחמים שיראו מראשית הענין אם יתכן להם לכבוש שכנגדם ואם לא יתכן להם זה אין ראוי שיתחילו במלחמה ולזה סיפר שבני דן שלחו חמשה מרגלים וגם ראו כי כבר תכונת העיר היא בקלות ולזה התעוררו לבא למלחמה עליהם:

פֶּן יִפְגְּעוּ בָכֶם אֲנָשִׁים מָרֵי נֶפֶשׁ : וַיַּרְא מִיכָה כִּי חֲזָקִים הֵמָּה וגו׳ :

ס אין ראוי לאדם לריב עם מי שהוא תקיף ממנו כ"ש כשיהיה עם זה שכנגדו מר נפש שלא יירא מאד מהמות ולזה זכר כי כשראה מיכה שחזקים בני דן ממנו עם מה שספרו להם שהם מרי נפש פנה ושב לביתו:

וַיִּקַּח לוֹ אִשָּׁה פִילֶגֶשׁ מִבֵּית לֶחֶם וגו׳ : הוֹצֵא אֶת הָאִישׁ אֲשֶׁר :

סא אין ראוי לאדם לקחת הפלגש לשמש לענין המשגל הלא תראה מה שקרה מהר׳ מהפלגש הזאת שלקח הלוי הזה שהכשלו בשבתה כמה רבבות מישר׳ ולזאת הסבה זכר רוע תכונת בני בנימן אמר בנגעם בענין המשגל ומה שקרה להם בעבור זה מההשחתה והכליון:

וַתִּזְנֶה עָלָיו פִּילַגְשׁוֹ וַתֵּלֶךְ מֵאִתּוֹ אֶל בֵּית אָבִיהָ אֶל וגו׳ :

סב אין ראוי לאדם להתנהג בקשטורין בתוך ביתו ולהטיל אימה יתירה שם הלא תראה מה שנמשך מהרע מהקשטות שהקנית האיש הלוי לפלגשו שהיה זה סבה שברחה ממנו ושבה אל בית אביה ואלו ישבה בבית לא אירע לה זה הרע ולא לישר׳ בעבורה:

וַתִּזְנֶה עָלָיו פִּילַגְשׁוֹ וַתֵּלֶךְ מֵאִתּוֹ אֶל בֵּית אָבִיהָ אֶל :

ס ג ראוי לאשה שלא תמנע מאישה ללכת אתו: אבל ראוי לה לקבל דבריו ולהוכחו ולהטה אל כל אשר יחפוץ: הלא תראה מה שנמשך מהרע לישראל מפני שלא קבלה הפלגש דברי הקטטורין הדה מבעלה כי זה היה סבה אל שהלכה בית אביה ונמשך מזה מהרע מה שבא בזה הספור:

הִנֵּה נָא רָפָה הַיּוֹם לַעֲרוֹב לִינוּ נָא הִנֵּה חֲנוֹת הַיּוֹם לִין וגו׳: וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ וַיָּבֹא עַד נֹכַח יְבוּס: הֵם עִם יְבוּס וְהַיּוֹם וגו׳:

ס ד אין ראוי לאדם לעכב הליכת האורחים מביתו בעבור תשוקתו לכבדם: אבל ראוי כשיראה רצונם שיניחם להוליך רצונם ולזה ספר מה שקרה מהרע בעבור מה שעכב אבי הנערה את האיש הלוי כי זה היה סבה אל שלנו בגבעה וקרה מזה מהרע מה שבא בזה הספור:

הֵם עִם יְבוּס וְהַיּוֹם רַד מְאֹד וַיֹּאמֶר הַנַּעַר אֶל אֲדֹנָיו לְכָה נָּא וְנָסוּרָה:

ס ה אין ראוי להולכי דרכים ללכת בלילה למה שקרה בזה מהסכנה שלא רצו ללכת אחר ערוב השמש: ולולי כי ירושלם היתה אז ליבוסי היו לנים בירושלם מצד כי היום רד מאד:

וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ קוּמִי וְנֵלֵכָה וְאֵין עֹנֶה וַיִּקָּחֶהָ וגו׳: וַיָּבֹא אֶל בֵּיתוֹ וַיִּקַּח:

ס ו ראוי לאדם כשארעו לו שלא ישמיע קולו כדי שלא יוסיף לעצמו רע על רע עד שיהיה במקום יוכל לבטוח בו ואז יוכל להשמיע קולו לבקשת הנקמה ולזה ספר שהתאפק האיש הלוי עד שבא אל ביתו ואז השתדל לבקש נקמה מבני הגבעה על הזמה שעשו:

וַיְנַתְּחֶהָ לַעֲצָמֶיהָ לִשְׁנֵים עָשָׂר נְתָחִים וַיְשַׁלְּחֶהָ וגו׳:

ס ז ראוי למי שירצה להניע האנשים לעשות דבר מה שיעשה זה בחכמה כדי שיגיע למבוקשו ולזה ראוי שיראה להם בעיניהם הדבר אשר יניעם לזה כשיהיה אפשר לו זה ולא יספיק ספור הדברים להם כי יותר יאמינו האנשים במה שיראו ממה שיאמינו במה שיסופר להם ולא יראוהו בעיניהם: ולזה ספר שלח האיש הלוי נתחי הפלגש לכל שבטי יש׳ ולא רצה לפרסם הספור להם לבד שכתב עם זה משך לבם מאד לקנא לזה לרוב הזרות אשר היה בזה הענין ולזאת הסבה לא רצה לגלות להם מה זה ועל מה זה עד שהיו דבריו להם פנים בפנים על זה:

וְהָיָה כָל הָרֹאֶה וְאָמַר לֹא נִהְיְתָה וְלֹא נִרְאֲתָה כָּזֹאת לְמִיּוֹם וגו׳:

ס ח ראוי לבער החטאים מן הארץ כדי שלא ילמדו האנשים ממעשיהם כ״ש בדבר ימותו בו האנשים בקלות והוא ענין שמתגלגל ולזה ספר כבר שהשתדלו בני ישרא׳ על זה ההשתדלות

ההתפעלות הגדולה והתעוררו לגבור החטאים בזה האופן שבא בזה הספור:

וְלֹא אָבוּ בִּנְיָמִן לִשְׁמֹעַ בְּקוֹל וגו : וְאִישׁ יִשְׂרָאֵל שָׁבוּ אֶל בְּנֵי וגו :

סט ראוי לאדם שלא יחזיק יד אחר כשיהיו חטאים לאמרם משיגיע להם העונש שראוי להם אבל ראוי לו שלא יכיר להם אחוה אחר סורם מדרכי התורה שלא תראה מה שקרה לבני בנימן בעזרם לאחיהם החטאים שכשל עוזר ונפל עזור ויחדו כלו:

וַיֹּאמְרוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִי יַעֲלֶה לָּנוּ בַתְּחִלָּה לַמִּלְחָמָה וגו : וַיַּשְׁחִיתוּ בְיִשְׂרָאֵל בַּיּוֹם הַהוּא : הַאוֹסִף עוֹד לָצֵאת לַמִּלְחָמָה וגו :

ע ראוי למי שישאל עצה על דבר מה שיבאר דבריו תכלית הביאור עד שיתבאר לו בשלימות איך יתכן כדבר השואל שישאל עליו עצה ומתי יהיה עת ראוי יצליח בו דרכו ולזה ספר מה שקרה מהרע ליום כששאלו באלהים איך יעשו המלחמה מפני שלא חקרו בזה מחקר ראוי כי היה להם לשאול אם יכבשו או יכובשו ואם הודיע להם שיכובשו היו נשמרין או מהמלחמה ולזאת הסבה היה ראוי שישאלו מתי ילחמו בבני עמו ויתנם השם בידם וגם לא שאלו אלא מי יעלה בתחלה ולא שאלו מתי יעלו עליהם למלחמה ויכבשום ובשאלה השנית היה ג״כ זה החסרון ואולם בשאלה השלישית הרגישו בזה ולזה אמרו האוסיף עוד לצאת למלחמה עם בני בנימן אחי אם אחדל ולזה היה שרצון בזה שישאלו אם יחדלו מזה לגמרי שכבר בא להם המעצב מאת השי״ת באותן שאלות הקודמות מורה שרצון ית׳ שיעלו עליו אך שאלו אם יחדלו עתה וימתינו עד עת אחר ולזה בא להם התשובה בשלימות והודיע להם כי מחר יתנם ליד ישראל:

ספר שמואל

וַתִּבְכֶּה וְלֹא תֹאכַל : וַיֹּאמֶר לָהּ אֶלְקָנָה אִישָׁהּ : וּלְחַנָּה יִתֵּן מָנָה וגו :

עא ראוי לאדם הקשי יום ולהטיב להם כפי היכולת ולזה ספר כי מפני שהיה צר לחנה בראותה רבוי המנות לפנינה ולבניה ולבנותיה והיא היתה יחידה היה אלקנה מטיב לב חנה כפי היכולת והיה נותן לה מנה שהיו עיניו בה ולזה היה מוסיף חנה אבל פניו ושאר המנות היה נותן כאילו היה משליך אותם אחרי גוו ובזה האופן היה מנחם אותה מן הכעס שהיתה מכעסת אותה צרתה בהשיה אומר לה שהוא טוב לה מעשרה בנים:

עַד עֲקָרָה יָלְדָה שִׁבְעָה וְרַבַּת בָּנִים אֻמְלָלָה :

עב אין ראוי להתנאות על רבוי הטובה ולבזות הקשי יום שלא תראה כי פנינה התפארה ברבוי בניה ובנותיה וזה היה מכעסת חנה מפני היותה עקרה והשי׳ ראה עני חנה ונתן לה בנים ובנות ובני פנינה היו מתים כמו שאמרה חנה על עקרה ילדה שבעה ורבת בני׳ אומללה:

וַיַּחְשְׁבֶהָ עֵלִי לְשִׁכֹּרָה : וְיַיִן וְשֵׁכָר לֹא שָׁתִיתִי וָאֶשְׁפֹּךְ :

עג אין ראוי להתפלל אחר האכילה והשתיה כי אז לא יתכן שתהיה הכוונה כזה לפי הראוי ולזה ספר כי מפני שאחר זמן אכילה ושתיה קמה חנה להתפלל לפני י״י הנה לא חשב עלי שהיא מתפללת אך חשבה עלי לשכורה כי לא נכון להתפלל אחר האכילה והשתיה והיתה תשובת חנה מפני זה שיין ושכר לא שתת ולזה לא תתגנה אם תתפלל אז :

וְהִיא מָרַת נָפֶשׁ וַתִּתְפַּלֵּל וגו : וְהָיָה כִּי הִרְבְּתָה לְהִתְפַּלֵּל וגו :

עד רבוי התפלה והבכייה עוזרים אל שתהיה הכוונה יותר ולזה אז״ל כי שערי דמעה לא ננעלו ורבוי התפלה גורם שתחזק הדבקות בין המתפלל ובין השי׳ ולזאת הנה וגם בתפלת חנה הם יחד כשמעת כי היא הרבתה להתפלל ובכה תבכה להעיד שבאלו הדברים היה רוצה להשמע התפלה וידמה שלזאת הנה אמר שנתן לה השם שאלתה :

רַק שְׂפָתֶיהָ נָּעוֹת וְקוֹלָהּ לֹא יִשָּׁמֵעַ :

עה המתפלל אין צריך שישמיע קולו כי השי׳ יודע מחשבות האנשים אבל צריך שיוציא בשפתיו דברי התפלה כדי שתשלם לו הכוונה בה ולזה אמר בתפלת חנה רק ש׳ תיה נעות וקולה לא ישמע :

וְעֵלִי שֹׁמֵר אֶת פִּיהָ : וַיַּחְשְׁבֶהָ עֵלִי לְשִׁכֹּרָה : עַד מָתַי תִּשְׁתַּכָּרִין :

עו ראוי לאדם שיעיין בענייני האנשים כדי שיוכיחם אם עשו דבר שלא כהוגן ולזה ספר כי עלי היה שומר את פיה לעיין מה היא ענייתה ואע״פ שלא היה מדרך השלם שבוא לעת עיני בנשים וכאשר הרבתה לענות זה השפל חשב עלי שהיא שכורה ולזה הוכיחה על זה :

אַל תִּתֵּן אֶת אֲמָתְךָ לִפְנֵי בַּת בְּלִיַּעַל כִּי מֵרֹב וגו :

עז ראוי לכל אדם שיציל עצמו מן החשד לפי מה שאפשר לו ולזה ספרה חנה ואם היה ראוי שתבוש מלדבר בפני עלי שהיה כ״ג וכבו׳ לא קצר׳ מלדבר לעלי את דבר התנצלות׳ :

וַיַּשְׁבּוּ וַיָּבֹאוּ אֶל בֵּיתָם הָרָמָתָה וַיֵּדַע אֶלְקָנָה אֶת וגו :

עח אין ראוי לאנשים שישמש מטתו ולזה זכר שידע אלקנה את חנה אשתו אחר ששבו ובאו אל ביתם למהרו מזה כי בשילה לא ידעה ואע״פ שהיה בתכלית הכוסף שיהיה לו זרע מחנה אשתו ואם אמר אומר כי כוונתו מזה מצד נדרה לשבתה במקדש ה׳ מרנו לו שלא היה מחוייב שיבנה שם בכל יום ולזה הוא מבואר שבנבר היה אפשר לאלקנה שישמש יום אחד שם :

וְחַנָּה לֹא עָלָתָה כִּי אָמְרָה לְאִישָׁהּ עַד יִגָּמֵל :

עט חלב שהם יותר ראוי לנער מחלב וזולתו ולזה דקדקה מריה ההניאה שתניק ויגדל אם מהם ודקדקה הנה שתניק היא את בנה מפני רבנותה שיהיה גדל לעבודת השי׳:

בְּפָרִים שְׁלשָׁה וְאֵיפָה אַחַת קֶמַח וגו : וַיִּשְׁחֲטוּ אֶת הַפָּר וַיָּבִאוּ אֶת :

פ ראוי לתת לשי׳ תודה כעל כל אשר גמל מן הטוב ולזה זכר שהביאה הנה עם שמואל שלשה פרים לזבוח ליי׳ ואיפה אחת קמח ונבל יין ושחטו הפר האחד מהם ליי׳ תודה הנאתה הנער אל עלי כדי לשים עבודת השי׳ ראשונה בזה כדי שיעזרו בזה שפעל השי׳:

וַיִּשְׁתַּחוּ שָׁם לַיְיָ : וּשְׁמוּאֵל מְשָׁרֵת אֶת פְּנֵי יְיָ נַעַר וגו

פא מ: שירגה בן שישים שלא יאחר צריך שיתכוונו אל השלימות בעודו קטן לפי מה שאפשר כדי שיגדל במדרגות המשובחות וימשך אחריהם ולזה זכר הנה שהשתחוה שמואל ליי׳ והוא כמו בן שתי שנים לפי ההם כוונו על זה לחנכו ולהרגילו לעבודת השי׳ ולזאת הסבה נ״כ היה שמואל מקטנותו חגור אפוד בד:

כִּי פָקַד יְיָ אֶת חַנָּה וַתַּהַר וַתֵּלֶד שְׁלשָׁה וגו :

פב אין ראוי להתגאות מפני רבוי הבנים ולא מפני יתרון הגבורה ולא מפני יתרון העשר כי אלהים שופט זה ישפיל וזה ירים:

וַתְּכַבֵּד אֶת בָּנֶיךָ מִמֶּנִּי לְהַבְרִיאֲכֶם מֵרֵאשִׁית כָּל וגו :

פג התוכחת בחטאים הקשים לא יספיק בם דברים רכים ולזה זכר תוכחת עלי לבניו שלא היו בם דברים קשים נגלים בקהלת העון כראוי בענין אלו החטאים ולזה נכה אלו החטאים השי׳ על ידי תוכחת ואמר לשמואל כי גם עלי חטא מפני שידע חטא בניו ולא כהה בהם כראוי ומזה המקום יתבאר כי לא מנע השי׳ דרכי התשובה מבני עלי שאם היה הענין כן לא היה מוכיח עליו על זה כזה האופן ואפשר שנאמר שאע״פ שרבה הם שלא ישובו כי חפץ להמיתם היה ראוי לעשות לעלי שראוי לעשות לו מהתוכחות:

הֲנִגְלֹה נִגְלֵיתִי אֶל בֵּית אָבִיךָ בִּהְיוֹתָם : וּבָחֹר אֹתוֹ מִכָּל שִׁבְטֵי וגו :
וְאִישׁ לֹא אַכְרִית לְךָ מֵעִם מִזְבְּחִי לְכַלּוֹת וגו :

פד מי שיחטא לאשר גמלהו טובות רבות הנה חטאו יותר גדול מאד ממה שהיה אם לא גמלהו או הטיבו ולזה באמר רבה שהם לבודי לעלי עונם הכפל שיתכהנו על אן שחטאו בודים לו תמלה

רבני הטובות אשר נמלטו כי מפני זה היה ראוי היותם נשמר יותר מחטא לפי׳ ולזה היה הענש בזה הנפלא שתאבד הכהונה הגדולה ממשפחתו ותנתן לזרע פנחס בן אלעזר אשר כבדו הש״י בכל עוז וזה מבואר בפנחס בן אלעזר שלא תראה כי יהושע היה טפל לאלעזר הכה׳ ולפני אלעזר הכהן יעמד ופנחס קנא לאלהיו בשטים ומסר עצמו לסכנה גדולה בעבור כבוד הש״י וכן היה מעת היות צדוק כהן גדול עד תחלת בית שני כי יהושע בן יהוצדק היה מזרע פנחס בן אלעזר כמו שנזכר בספר דברי הימים והוא היה כהן בתחלת בית שני וראוי שתאמין לפי זאת הכוונה שכל ימי בית שני נתקיימה הכהונה הגדולה לזרע אלעזר כי הכהנים שהיו מזרע איתמר היו מעטים ודלים כי לא היה להם שררה ולזה לא היו יכולים לתת ממון למלכי יון שהעמידום כהנים גדולים וזה היה הענש הראוי להם הם לקחו את אשר לא להם עשק הש״י מהם אשר להם הם בזו הקרבנות ורבה הש״י שיגיע להם בזוי והשפלו׳ שהגיע להם ממתנות הכהונה ולזאת הסבה רבה שלא יכרת זרעו מעם מזבח הש״י לאדיב את נפשם על מה שחללו בו מהכנו׳ והשפלות הם שהשתמשו בקרבנות כחיי גופם לבד ורבה הש״י שיסורו אלו בחיים מהם קודם מיתתם:

וְהָלַךְ מִדֵּי שָׁנָה בְּשָׁנָה וְסָבַב בֵּית וגו׳ : וּתְשֻׁבָתוֹ הָרָמָתָה כִּי שָׁם :

פה ראוי למנהיג שיעשה באופן שלא תכבד הנהגתו אל המונהגים ממנו ולזה תמצא שמואל היה הולך מדי שנה בשנה לשפוט יש׳ בבית אל והגלגל והמצפה כדי שלא יכבד אל המקומות הרחוקים לבא אליו ואחר היה שב אל הרמה כי שם ביתו לשפוט שם כל אשר יבאו אליו:

וְלֹא הָלְכוּ בָנָיו בִּדְרָכָיו וַיִּטּוּ וגו׳ : אַתָּה זָקַנְתָּ וּבָנֶיךָ לֹא הָלְכוּ וגו׳ :

פו ראוי לאדם שידקדק בהנהגת בניו שתהיה באופן הראוי ולא יקל מזה מפני רוב טרדותו בהנהגת העם הלא תראה מה שקרה לשמואל בעבור שלא דקדק בהנהגת בניו שתהיה לפי הראוי וזה שזה היה סבה שסרה הממשלה מזרעו ונמשך מזה ששאלו להם יש׳ מלך שהיה סבה בסוף לגלות יש׳ מעל אדמתם וכזה בעצמו קרה לעלי מפני שלא דקדק בהנהגת בניו לפי הראוי כי זה היה סבה שמתו בניו וסרה מבית עלי בסוף הענין הכהונה הגדולה ונתנה לזרע פנחס בן אלעזר:

וַיֵּרַע הַדָּבָר בְּעֵינֵי שְׁמוּאֵל כַּאֲשֶׁר אָמְרוּ תְּנָה וגו׳ :

פז ראוי לאדם כשיראה בשיטו שאנשים אל מה שהוא כנון שיזוקו בו שישתדל להסירם מזה לפי מה שאפשר לו ולזה היה קשה לשמואל כשראה שהיו ישראל שואלים להם מלך לדעתו הנזק שראוי שיגיע להם מזה בסוף הענין והתפלל אל ה׳ והודיעהו איך יתנהג בזה להסירם מזה הענין ונגלה לו כבואם שבקשתם זאת היתה כנגד הש״י לא כנגד שמואל לבד וצוהו הש״י שיראה להם שהוא רוצה לשמוע בקולם בזה אך יודיע להם את משפט המלך אשר ימלוך עליהם והמשא הכבד אשר יעמיס עליהם כדי שיעזבו מעצמם זאת הבחירה:

וּשְׁמוֹ שָׁאוּל בָּחוּר וָטוֹב וְאֵין אִישׁ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל וגו׳ :

פה כאשר הוא בלתי אפשר לאדם שיעתיק האנשים מהנהג׳ רעה אשר בחרו ראוי שיתגדל לפי מה שיוכל שיסיר מהם הרע לפי מה שאפשר לו ולזאת הסבה זכר שכבר אמר הש״י לשמואל שישמע בקולם להמליך להם מלך ובחר הש״י מהם היותר שלם שהיה ראוי לזאת המעלה מצד יופיו וטובו עד שכבר נבא עם הנביאים כדי שתהיה הכנתו להיישיר העם לעבוד את יי׳ והזהיר העם ע״י שמואל הזהרה אחר הזהרה שיתנהגו בדרכי התורה ולא יסורו מאחרי יי׳ פן יספו הם ומלכם כי לא יועילם המלך שלא תהיה יד יי׳ בהם אם יסורו מאחריו ואם ישמעו בקול יי׳ לא יועיל להם המלך כי הש״י היה מלכם והיה מקים להם שופטים כשהיו שבים אליו להצילם מיד אויביה׳ ולזה לא היתה בקשתם המלך כי אם לרע וזה ממה שימנע יש משיסורו מאחרי יי׳ פן יספו הם ומלכם:

וַיֹּאמֶר קִישׁ אֶל שָׁאוּל בְּנוֹ קַח נָא אִתְּךָ אֶת אַחַד וגו׳ :

פט ראוי לאדם שיהיה זריז בשמירת קנייניו כראוי ולזה זכר שלא סמך קיש לבקש האתונות אם ילך עם אחד מהנערים אם לא ילך בנו עם כי אולי הנער לא יהיה זריז בבקשתם או אם ימצאם לעצמו ימכרם ולא יודיע זה לאדוניו והנה הלך עם שאול ונזדרז מאד על בקשת האתונות עם שכבר בקשם בכל המקומות שזכר בזה הספור ובא לנביא לשאול לו באלהים על זה:

לְכָה וְנָשׁוּבָה פֶּן יֶחְדַּל אָבִי מִן הָאֲתֹנוֹת וְדָאַג לָנוּ :

צ אין ראוי לאדם שיתמוק׳ על בקשת קנייניו האובדים יותר מן הראוי כי זה יביא לפעמים אל שיהיה הנזק יותר הרבה מן הסבה ואף אם תמצא האבדה כ״ש אם לא תמצא :

וַיֹּאמֶר שָׁאוּל לְנַעֲרוֹ טוֹב דְּבָרְךָ לְכָה נֵלֵכָה וגו׳ :

צא ראוי לאדם שיהיה שומע לעצה הטובה אע״פ שיהיה היועץ שפל וקטן ממנו ולזה ספר ששמע שאול לנערו במה שיעץ שילכו לאיש האלהים ויגיד להם את בואם :

וְהֵמָּה מָצְאוּ נְעָרוֹת יֹצְאוֹת לִשְׁאֹב מָיִם וַיֹּאמְרוּ וגו׳ :

צב ראוי למי שירצה לדבר עם איש מה שיחקור תחלה אנה ימצאהו כדי שיתיישר לבא אליו בקריבות כי אולי אם לא יחקור בזה תהיה דרכו לבטלה ולזה ספר שחקר שאול ונערו עם הנערות היוצאות לשאב מים אם היה הנביא שם קודם שרצו להכנס לעיר:

כְּבֹאֲכֶם הָעִיר כֵּן תִּמְצְאוּן : הַגִּידָה נָּא לִי אֵי זֶה בֵּית וגו׳ :

צג ראוי לאשר יחקרו ממנו לדבר מה שלא יקצר מהיישיר בו השואל גם במה שלא שאל השואל צריך לשאול עליו לפי מה שנראה מעיונו ולזה ספר שכאשר שאל שאול לשמואל אי זה בית הרואה לא הודיעהו זה כי כבר ידע שכוונתו היתה לדבר עמו ולזה הוצרך להודיע לו שהוא הרואה כי

זאת

זאת היתה תכלית כוונת שאול בזאת השאלה: ולזאת הסבה ג״כ ספר שהנערות הכן לא הספיקו להם שהשיבו על׳ מה ששאלו להם היה שם הרואה אבל רצו להשיבם על׳ זה איך יתכן שימצאוהו בקלות יותר ולזה כתבו לו עתה שימהר בטרם יעלה הרמתה לאכול כדי שלא יתעכבו מלדבר עמו עד אחר האוכל הודיעוהו עם זה שאם ימהרו ימצאוהו ברמה ואם לא יוכלו למהר כ״כ הנה ימצאוהו שם ביום ההוא שבא שם שאול וזה שהכבר גלה השי׳ און שמואל ביום הקודם לו שהכבר ישלח לו למחר איש מארץ בנימן וימשחהו לנגיד על יש׳ ולזה ידמה שבא שם שמואל ביום ההוא:

הֲלוֹא בֶן יְמִינִי אָנֹכִי מִקְּטַנֵּי שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל וּמִשְׁפַּחְתִּי הַצְּעִרָה :
וַיִּלָּכֵד שָׁאוּל בֶּן קִישׁ וַיְבַקְשֻׁהוּ וְלֹא נִמְצָא :

צד ראוי לאדם לברוח מן השררה ולזה זכר ששאול הרחיק שיהיה מלך אבל השפלות שבטו ומשפחתו וגם כשהפילו הגורל על זה היה נחבא לברוח מן השררה ולזאת הסבה ג״כ לא ספר שאול לדודו את דבר המלוכה כי לא היה רוצה להתפאר בזה:

וַיִּתֵּן לָהֶם מָקוֹם בְּרֹאשׁ הַקְּרוּאִים וְהֵמָּה וגו : וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל לַטַּבָּח תְּנָה אֶת וגו : וַיָּרֶם הַטַּבָּח אֶת הַשּׁוֹק וְהֶעָלֶיהָ וגו :

צה ראוי לתת כבוד לאנשים לפי המעלה שהם עתידים להיות בה אע״פ שאינם בידם עתה ולזה ספר מה שחלק שמו׳ לשאול מהכבוד לתת לו מנה יפה ולשומו בראש הקרואים עם שהכבר עשה זה ליסד בלב שאול כי ימלוך על יש׳ ולזאת הסבה ג״כ נתן לו האותות שזכר שבאו לו כלם לפי מה שבא בזה הספור ובמה שזכר באלו האותות התבאר שהנבואה תגיע לנביא גם בידיעת הדברים אשר יעשום האנשים אל הקרי והזדמן:

וַיֵּדְעוּ כָל הָעָם וַיֹּאמְרוּ יְחִי הַמֶּלֶךְ : וַיֵּלְכוּ עִמּוֹ הַחַיִל אֲשֶׁר :

צו ראוי לאנשים לתת כבוד למלך ולברכו ולזה ספר שהכבר אמר כל העם יחי המלך והלכו עמו החיל אשר נגע אלהים בלבם:

וַיִּבְזֻהוּ וְלֹא הֵבִיאוּ לוֹ מִנְחָה וַיְהִי כְּמַחֲרִישׁ :

צז אין ראוי לאדם שיתפעל ממה שיאמרו האנשים כנגדו כ״ש שיתפעל אם לא יכבדוהו אבל ראוי שיסבול זה ולזה ספר ששאול היה כמחריש על הבזיונות שבזוהו הרשעים ההם ועל מה שלא הביאו לו מנחה עם שזה ג״כ היה ראוי לו מפני היותו עתה בהתחלת המלוכה ואולי במעט הנה יסירוה ממנו:

וַיִּבְזֻהוּ וְלֹא הֵבִיאוּ לוֹ מִנְחָה : וְהִנֵּה שָׁאוּל בָּא אַחֲרֵי :

צח באשר התמנה איש לשררה נצרך בעבור ההנהגה ראוי לאשר תחת ידו שיביאו לו מנחה כחוקת היד כדרך שיוכל להתנהג בכבוד כפי השררה ההיא ולא ימנעהו ממנו מיעוט קניניו ולזה ספר באלו הרשעים שלא הביאו לשאול מנחה להורות שהדבר היה ראוי להם להביא לו מנחה כדי שיוכל להתנהג בכבוד כמנהג המלך ולזאת הסבה לא היה מתנהג עדיין שאול כמנהג המלך מצורף לזה מה שהיה מתכונתו להיות בורח מן השררה ולזה ספר אחר זה שהבקר היה שאול בא אחרי הבקר מן השדה:

ויאמרו כל אנשי יביש אל נחש וגו׳: ויאמר אליהם נחש העמוני וגו׳:

צט אין ראוי להתנהג במדת האכזריות: הלא תראה כי נחש העמוני לולי אכזריותו היה מושל על יושבי יבש גלעד שלא היה רוצה לכרות ברית עמהם כי אם בנקור להם כל עין ימין והנה אכזריותו אל שנפל עמו ביד ישראל והכו בהם מכה רבה:

בשמעו את הדברים האלה ויחר אפו מאד:

ק ראוי שישים לשלם מדת הגבורה במקומות הראויים להציל הנרדפים משם מעמו ולזה ספר הפעלות שאול על ענין אנשי יבש ואע״פ שלא היה עם נוהג בו עדיין כמנהג המלך. וגם הוא לא היה נוהג בעצמו מנהג המלך:

ויאמר שאול לא יומת איש ביום הזה כי היום וגו׳:

קא אין ראוי למהר על המתת החוטאים אבל ראוי להשמר מזה כפי היכולת ולזה ספר שלא הסכים שאול שימותו החוטאים ההם אשר בזוהו:

גם אנכי חלילה לי מחטא ליי׳ מחדל להתפלל בעדכם וגו׳:

קב מי שאפשר לבקש רחמים על חברו ואינו מבקש נקרא חוטא שנא׳ וגם אנכי חלילה לי מחטוא ליי׳ וגו׳ וכן הענין בכל טוב שהיה אפשר שייטיב אדם לחבירו ולזה אמר והוריתי אתכם בדרך הטובה והישרה:

ולא נמצא חרב וחנית ביד כל וגו׳: ויגלו שניהם אל מצב פלשתים:
ויענו אנשי המצבה את יונתן ואת נשא וגו׳:

קג ראוי לאדם שלא ימסור עצמו לסכנות הלא תראה כי יונתן בהכותו נציבי פלשתי׳ אשר בגבע נכנס במעט שסכן כל יש׳ לולי יי׳ שהיה לו ואין ראוי לאדם לסמוך על הנס כ״ש עם מה שהיה רואה מהספקת כלי מלחמה חיש׳ עד שלא נמצא חרב וחנית כי אם ביד שאול ויונתן:

ויואל שאול את העם לאמר ארור וגו׳: הארד אחרי פלשתים וגו׳:

קד ראוי לאדם שיכנה וריזות בפעלותיו בעת התחלתו כעזור מהם מהם״ ולזה תראה שהשביע
שאול את העם שלא יאכלו לחם עד הערב כדי שיכנו בזריזות להכות הפלשתי׳
בהיו לאלהי׳ ידם וכבר כתב׳ המפרשים שהי׳ בזאת השבועה ולזה לא ענהו כשאלו בי״י מצד מה שעבר יהונתן
על זאת השבועה:

קרע יי את ממלכות ישראל וגו:

קה אין ראוי לעבור על מצות השי״ת על יד נביאו הלא תראה איך נענש שאול במה שעבר על
דברי שמואל בדבר עמלק שהיה זה סבה להמיתו בלא עתו:

איך אלך ושמע שאול והרגני ויאמר יי עגלת וגו

קו אין חסרון לנביא אם יאמר כזב בדבר מה להמלט כמה הלא תראה שהשי״ת צוה לשמואל
שיאמר לזבוח ליי׳ באתי ואע״פ שאמר שלא בא כי אם למשוח למלך אחד מבני ישי:

איך אלך ושמע שאול והרגני:

קז אין ראוי לאדם שיסמוך על הנס ואע״פ שהוא שלם אחד והוא דבק בהשי״ת שלא תראה כי
שמואל עם גודל מעלתו ירא שיהרגהו שאול ולקח ענות איך ימלט מזה במה שאמר
איך אלך ושמע שאול והרגני ולא נסמך על הנס אע״פ שהיה הולך במצות השי״ת כי רצון השי״ת שיתנהל
האדם במנהג הראוי בהצלתו כי התופעת לא יעשהו השי״ת כי אם במקומות ההכרחיים ולזה אז״ל למען
יברכך יי׳ אלהיך יכול בטל ת״ל בכל אשר תעשה

כי לא אשר יראה האדם כי האדם יראה וגו:

קח לא אשר יראה האדם הוא האמת כי ישי לא חשב שיהיה ראוי למלוך בנו קטן ולזה לא
הביאו בהיותם להעבירו לפני שמואל והוא אשר בחרו השם לבד ולזה אמר אבן
מאסו הבונים היתה לראש פנה:

והוא אדמוני עם יפה עינים וטוב ראי:

קט ראוי למי שימלוך שיהיה תארו נאות למלכות כדי שיחזו עיני כל איש ביופיו ויהי׳ מפני
זה נכבד בעיניהם ויאהבוהו ויכנעו לעבודתו ואלו היה מאום בעיניהם ימאסוהו
ולא ייראו ממנו ותפסד הכוונה אשר בעבורה היתה המלוכה ולזה ספר בשאול שהיה משכמו ומעלה
גבוה מכל העם וספר בדוד שהיה אדמוני עם יפה עינים וטוב רואי ולזה היה תארו נאות למלכות:

ויקח ישי חמור לחם ונאד יין וגדי עזים אחד וגו:

קי אין ראוי לבא לפני המלכים והסגנים בידים ריקניות ולזה ספר ששלח ישי לשאול ביד דוד בנו חמור לחם ונאד יין וגדי עזים ולזה כוונה התורה לפרסם לאנשים מחשבת השם עליהם שכבואם לראות פני ולא יבאו בידים ריקניות אמר ית' ולא יראו את פני ריקם:

ויקח ישי חמור לחם ונאד יין וגדי עזים אחד וגו':

קיא השולח מנחה אל המלכים אשר ראוי שיזהרו בה מאד מאומנו למען תהיה מנחה ראויה אל המלך אבל יספיק שתהיה המנחה מאד ראויה ביחס אל הנותן ולזה ספר שבין זאת המנחה שהיתה קטנה השיעור ביחס אל המלך וכן תמצא ביעקב ששלח ביד בניו למצרים לאדני הארץ מנחה מעוטה אך היתה מהמשובחים שבמינים ולזה היה בזה תועלת אחר ג"כ:

ויחזק דוד מן הפלשתי בקלע ובאבן ויך וגו':

קיב אין ראוי לאדם שיסמך על כחו וגבורתו כי לא בכח יגבר איש אך מיי' מבטחו נגבר והנה הלא תראה כי גלית הפלשתי עם רוב גבורתו וחוזק כלי מלחמתו נפל בעזר השם ביד דוד שהיה נער ובזולת כלי מלחמה:

וילבש שאול את דוד מדיו ונתן וגו': ויחגר דוד את חרבו מעל:
ויקח מקלו בידו ויבחר לו חמשה וגו':

קיג יגם שהבטחון בהשי' ראוי לעשות מה שאפשר שיגיע בו ההצלחה המכוון ביותר שלם שאפשר ולזה תמצא שהשתדל שאול שילבש דוד כלי המלחמה באופן ראוי להלחם עמו וגם דוד הסכים בזה עד שראה כי לא יועילו לו כי לא נסה ללכת באלה והשתמשות באותם הכלים יצטרך להרגל ולזה לקח דוד מה שנסה ללכת בו עם שיתכן לו בו יותר להכות את גלית מרחוק עם שנכר שם בי' מבטחו שיהיה לו לעזר בהכאת גלית:

ויאמר דוד אל שאול מי אנכי: ויאמר דוד הנקלה ב' עיניכם וגו':
ויך בפלשתים מאתים איש ויבא דוד את וגו':

קיד אין ראוי לאדם שיהיה מסרב מאד במה שיבקשו ממנו הגדולים ולזה תמצא כי דוד היה מסרב קצת לקחת את בת שאול מצד מה שזכר שהוא בלתי ראוי לה וכאשר ראה שעכ"ז היה חפץ המלך שיתחתן בו התרצה להתחתן בו והראה לשאול טוב שאלתו עד כי הביא לו מאתים ערלות פלשתים תחת מה ששאל כדי שיתרצה בו שאול יותר:

וישבת בסתר ונחבאת: ואני אצא ועמדתי ליד אבי בשדה וגו':
ותרד מיכל את דוד וגו': ותקח מיכל את: ותאמר חלה הוא:
ואני שלשת החצים: והנה אשלח את וגו': מדוע אתה לבדך:

קטו ראוי למי שיבקש התכלית מה שלא יקרה בהגעתו בכל הסבות אשר יוכל בהם ההגעה
ההוא כיותר שלם שאפשר ולזה תמצא שלא הספיק במיכל מה שהורידה דוד בעד
החלון כדי שימלט מיד אביה כשיברח כי אולי יבוא המלך וירדפוהו וישיגוהו אבל חברה אל זה הבות
אחרות והוא שהכבר שמה התרפים אל המטה ובכביר העזים מראשותיו כדי שהבא אחרי שאול אליה תוכל
לומר להם כי חולה הוא ויניחוהו ומן אם לו אולי יתפייס שאול בזה ולא ישתדל עוד להרגו כי לו ירצה
כי חולת יד ואולי ה' יגפהו או אולי יתקרט שאול על המטה הזאת ויניחהו וכיון כך וכיון כך יהיה הכאי
לדוד לברוח ולהרחיק מהמקום ההוא בדרך שלא יפול ביד שאול ויוכל ולזאת הסבה גם כן תמצא שלא
הספיק ליהונתן במה שרצה לגלות לדוד אם דעת אביו להמיתו אם שאלה שיבקש עמו השכין ואמ"ב
יגלהו לדוד כי אולי לא ימצא דרך שיוכל לדבר בסוד עם דוד להודיע אליו תשובת אביו לו ולזה תמצא
כי בהיות שראה יהונתן לדוד שיסתר בשדה אחד וישתדל יהונתן לדבר עם אביו בשדה ההוא
בעצמו מהכין דוד לבקש מלפניו כי לא ימיתהו בדרך שיוכל דוד לשמוע הדברים ההם ואם לא יוכל
לדבר עמו במקום ההוא דוד לדבריהם יקל ליהונתן ללכת במקום שנסתר בו דוד להסך את רגליו ואז
יודיע לדוד כל כונת אביו ובפעם השנית לא הספיק ליהונתן זה כי ראה שאם היה אמת מה שספר לו דוד
לא יוכל יהונתן לבטו' אלא יהרוג שאול כשיבקשו אותו שלא יהרגהו כי כבר הבטיחו על זה השכין תחלה
ולזה התחכם יהונתן למצוא דרך יוכל בה להודיע לדוד כוונת אביו מה היה ולזה עשה התחבולה מהכין
ידיעת החצים אשר יתבאר לנערו אם יצטרך דוד לברוח ולמלט את נפשו אם לא כי אולי לא ימצא דרך
יוכל להודיע לדוד כוונת שאול אביו מה היה ולזה עשה התחבולה מהכין לבא אל דוד לדבר עמו מזה
השכין ולזאת הסבה גם כן תמצא שהעלים דוד היותו בורח גם מאחימלך הכהן ואף על פי ששאל לו
באלהים אם יגליא דרכו כי אולי אם יגלה לו זה יהיה סבה שיפול דוד ביד המלך ולזאת הסבה לא לקח
דוד עמו אחד מאנשיו בברחו:

וַיְשַׁנּוֹ אֶת טַעְמוֹ בְּעֵינֵיהֶם וַיִּתְהֹלֵל בְּיָדָם וגו׳:

קיו ראוי לאדם שיעשה כל התחבולות שאפשר להציל עצמו ולזה תמצא שהשתדל דוד
ביד עבדי אכיש מלך גת והוריד רירו על זקנו כדי שיחשבו שהכבר השתגע ולא
יאשימוהו בהרגל גם לא ישתדלו להמיתו מפני היותו שר וגדול בעם' כי יחשבו בראותם השגעונות
שלשגעונו ובטרד מחשבתו ולזה היה סבה אל שיציל דוד נפשו מיד אכיש מלך גת ועבדיו:

הִנֵּה אֲנַחְנוּ פֹה בִּיהוּדָה : וַיֵּלֶךְ דָּוִד וַאֲנָשָׁיו: וַיֹּשַׁע דָּוִד אֵת יֹשְׁבֵי :

קיז הודיע תוכחת קהלת דוד בעוסי השמש עד שעם היותו ירא מאד מפני שאול השתדל
להציל יושבי קעילה מיד פלשתים כי זאת התכונ' ראוי שתהיה לאלה ולמכסיו :

וּנְקָמַנִי יי מִמֶּךָּ וְיָדִי לֹא תִהְיֶה בָּךְ :

קיח ראוי לאדם שלא יהיה דוחק את השעה אבל ימתין שעת הרצון ולזה תמצא שאע"ב
שהכבר נפל שאול ביד דוד והיה רצונו לא הסכים דוד להורגו אבל קוה שהיה
אשר יכהו כקמתו ממכו לו הש"י או יבא יומו למות וימלוך דוד :

אלילה

חָלִילָה לִּי מֵיְיָ אִם־אֶעֱשֶׂה אֶת הַדָּבָר :

קיט ראוי לאיש שיהיה חושק תכלית מה שלא ישתדל בהגעתו במה שאפשר שיקרה לו ממנו נזק ולזה תמצא כי דוד אע"פ שהיה מותר לו להרוג שאול כי כבר היה רודפו והיה זה כלי אל שתהיה המלוכה לדוד לא הסכים בהריגתו פן יהיה זה מביא האנשים להקל בהריגת המלכים ויביא זה להגיע נזק לדוד או לזרעו כי כבר משחו הש"י למלך על יש' ע"י שמואל נביאו ולזאת הסבה הרג דוד האיש העמלקי באמרו שכבר הרג שאול והרג הורגי איש בשת בן שאול:

כִּי לוּלֵי מִהַרְתְּ וַתָּבֹאתִי לִקְרָאתִי וגו :

קכ אין ראוי שיתרחק האדם מהדק הכילות והנבליות ר"ל ההדמות לתמונת הכלב שלא יניח שאר הכלבים לשאר בבית אשר הוא בו פן ימעיטו מזונו הלא תראה מה שקרה לנבל מפני הכילות שהיה בו אשר כמעט היה סבה לאסוף נפשו ונפש ביתו לולי היותה חכמת אביגיל:

וַתְּקַח מָאתַיִם לֶחֶם וּשְׁנַיִם נִבְלֵי יַיִן וְחָמֵשׁ וגו :

קכא ראוי למי שיפחד איד שתקיף ממנו לפייסו בדברי הדורון כמו שעשה יעקב לפייס עשו וכן עשתה אביגיל לפייס דוד כי השכילה אשר בזה הדורון ממנו ידיעתה הנזק הכעס שהיה ראוי שיהיה לדוד על דבר נבלה כי הוא שלם לו רעה תחת טובה וחרפו וגדפו אשר ולזה אמרה הברכה שכיון במנחה הגדולה הזאת ואח"כ בקשה ממנו זה דרך תחנה ובקשה:

וַתֹּאמֶר בִּי אֲנִי אֲדֹנִי הֶעָוֺן : אַל נָא יָשִׂים אֲדֹנִי אֶת : חַי יְיָ וְחֵי נַפְשְׁךָ :
וְלֹא תִהְיֶה זֹּאת לְךָ לְפוּקָה וגו : וְהֵיטִב יְיָ לַאדֹנִי וְזָכַרְתָּ וגו :

קכב מי שירצה לפייס מי שתקיף ממנו לעת כעסו הנה ראוי לו שיתחיל דבריו בדרך מן הפייוס שיתרצה הכועס להטות אזניו אל דבריו ושיסדר דבריו באופן מן ההכחה שתשלם לו הנבלה מהרע שעשה לעשות לו הכועס עליו ולזה התחילה אביגיל דברי' בזה האופן שהיא אמרה שהנה העון הזה כדי שיתפייס דוד קצת פייוס בהודאתה ואת שהודעת שהאשמה לו כי מודה ועוזב ירוחם ואח"כ בארה לו שאין ראוי שיתפעל כל זה ההתפעלות מאיש פחות כנבל אם שהוא דברים כנגדו כי רוע תכונת לבו ופחיתותו הביאו זה ושכה היה בזה שאמר משפיום לדוד מה שלא יעלם ואמר זה שתכבלה לדוד ובארה לו שלא היה לה אשם בזה ונשבעה בשם כדי שיאמין לדברים יותר והנה היה משכמת עוד בדברים אלה שהיא לא רצתה להראות לדוד שתירא ממנו שיהיה בכל ובעיון אבל הכוונה שתכין דרך הנאה הש"י שמר דוד מעשות זה במעשה ר"ל שיבא בדמים לשפוך דם חנם ולהראות שהוא בוטח על גבורתו בדרך שהושיע ידו לו לפי מחשבתו כי זה על האמת מעשה עוון ובכלל עוד משפיעם בדברים אשר זכרה מרדפו דוד דרך כלל שהש"י יקלע נפשם בכף הקלע ונפש דוד תהיה צרורה בצרור החיים עם הש"י לפי שלא תמצא הרעה מאויביו וכאילו הזהירה בזה עוד שלא יתכבד ממנו המלוכה שנתן לו הש"י מפני חטא כזה כמו שעשה שאול שהסיר ממנו המלוכה מפני החטאים שחטא ולהראות עוד שהיא לא היתה ירצה מדוד שיעשה
זה

וזה הרע שאלה ממנו שיזכרהו והחסד שעשתה לו בעת שייטיב יי' לו ויקים לו המלוכה כי אז תשיג לאל ידו לשלם לה גמול כפעל כל אשר גמלתהו ולזה נתן דוד תודה לשי' אשר שלחה לפניו למנעו מזה החטא וברך טוב טעמה כי כבר הורה דבריה בתכלית השלימות:

וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל לִבּוֹ עַתָּה אֶסָּפֶה יוֹם אֶחָד בְּיַד שָׁאוּל אֵין לִי וגו :

קכג אין ראוי לאדם שיסמך על השם אע"פ שרואה תמיד עינו אליו כן לשמרו אבל ראוי שיתרחק מן הסכנה לפי מה שאפשר ולזה ספר שברח דוד בארץ פלשתים מפני דאגתו שאי אפשר שתשלם לו השמירה בארץ ישראל בזולת סכנה כי תמיד היה שאול רודפו:

וַעֲמָלֵקִי פָּשְׁטוּ אֶל נֶגֶב וְאֶל צִקְלַג וגו : וַיִּשְׁבּוּ אֶת הַנָּשִׁים אֲשֶׁר וגו :

קכד אין ראוי שיתחבר האדם עם הרשעים הלא תראה כי בהתחבר דוד עם פלשתי' למלחמה פרץ השם' מעשיו והיה זה סבה אל שנשרפה צקלג ונשבו הנשים והטף אשר בה והנה להשגחה על דוד סבב השי' שלא הסכימו שרי פלשתים שילך אתם דוד במלחמה כי יראו פן ישים תחבולה להפילם ביד שאול למען יתרצה בזה אל אדוניו והיה זה סבה אל שהציל דוד כל אשר לקח עמלק ממנו ולקח אתם שלל רב והנה היה בזה שיסורה אל שהגיע המלוכה לדוד בראות יש' הצלחתו:

וַיִּתְּנוּ לוֹ פֶלַח דְּבֵלָה וּשְׁנֵי צִמֻּקִים : וַיֹּרִדֵהוּ וְהִנֵּה נְטֻשִׁים עַל וגו :

קכה ראוי לאדם שישלח לחמו ע"פ המים להטיב לדלים הרעבי' כי בזה מקנין התכונה הטובה בענין החמלה מה שלא יעלם עם השכר יקרה שיגיע לנותן מהמקבל גמול טוב על זה הלא תראה כי דוד בחמלתו על האיש המצרי שמצאוהו בדרך רעב וצמא האכילהו והשקהו ונתן לו פלח דבלה ושני צמוקים והיה זה סבה אל שהורהו מקום הגדוד שפשטו על צקלג והיה זה סבה אל שהציל דוד כל אשר לקחו עמלק:

נַעַר מִצְרִי אָנֹכִי עֶבֶד לְאִישׁ עֲמָלֵקִי : הִשָּׁבְעָה לִּי בֵאלֹהִים אִם וגו :

קכו אין ראוי שיבטח האדם על מי שאינו מעמו הלא תראה כי הנער המצרי שהיה עבד לאיש עמלקי היה נקל בעיניו להסגיר אדניו ביד דוד אחר שנשבע לו דוד שלא יסגירנו ביד אדניו ולזאת הסבה ג"כ לא הסכימו שרי פלשתים לבטוח בדוד:

וַיַּעַזְבֵנִי אֲדֹנִי כִּי חָלִיתִי הַיּוֹם שְׁלֹשָׁה :

קכז אין ראוי לאדם שיהיה אכזרי למשרתיו ועבדיו לעזוב אותם כשיחלו אבל ראוי שישתדל ברפואתם ובשמירתם בחוזק היד הלא תראה מה שקרה לזה האיש העמלקי בעזוב אותו הנער המצרי בחליו:

וְהִנֵּה נְטֻשִׁים עַל פְּנֵי כָל הָאָרֶץ וגו׳ : וַיַּכֵּם דָּוִד מֵהַנֶּשֶׁף וְעַד וגו׳ :

קכח בתחבולות יעשו להם החכמי׳ מלחמ׳ ולזה השתדל דוד לבא אל הגדוד הזה בעמדם בטח עד שנפלו בידו כלם זולתי מתי מעט שרכבו על הגמלים וינוסו :

וַיִּגַּשׁ דָּוִד אֶת הָעָם : כִּי כְּחֵלֶק הַיּוֹרֵד וגו׳ : וַיְשַׁלַּח מֵהַשָּׁלָל לְזִקְנֵי :

קכט ראוי למושל למשוך לב העם אליו בדרך שיאהבוהו וגם בעת שיחטאו לו יראה להם שאין בלבו עליהם דבר כי בזה יקח הנפשות וימשכם לעבודתו הלא תראה כי דוד הקדים לשאול בשלום מאתים האנשים אשר פגרו מעבור את נחל הבשור להראות להם שאין בלבו עליהם דבר ואע״פ שלא השכימו ללכת עמו להלחם עם הגדוד אשר השחית בצקלג ולא די לו בזה אבל הסכים גם שיקחו מן השלל חלקם ולזאת הסבה ג״כ שלח דוד מהשלל לזקני יהודה עם שגר בקרבם להם בזה טוב הצלחתו ויהיה בזה הישרה נפלאה להגיע המלוכה לדוד :

וַיִּסְפְּדוּ וַיִּבְכּוּ וַיָּצֻמוּ עַד הָעֶרֶב וגו׳ : וַיְקֹנֵן דָּוִד אֶת הַקִּינָה הַזֹּאת וגו׳ :

קל אין ראוי לאדם שישמח בנפול אויביו אבל ראוי שיהיה חרד בנפילת שר וגדול ויזכור כי כבר יתכן שיקרה לו כן ולזה תמצא שקרע דוד את בגדיו ויספוד ויבכה וגם עד הערב על שאול תחלה להיותו היותר נכבד ואחר זה על יהונתן ואחר על עם יי׳ שהם בית ישראל ויקונן על שאול ועל יהונתן קינה נפלאה :

וַיֹּאמֶר לְלַמֵּד בְּנֵי יְהוּדָה קָשֶׁת :

קלא ראוי לאדם שילמד דעת ממה שיכשיל זולתו ולזה תמצא כי מפני שראה דוד שנפלו שאול ובנו ע״י המורים אמר ללמד את בני יהודה קשת כי הוא כלי נפלא בענין המלחמה :

וַיִּשְׁאַל דָּוִד בַּיְיָ לֵאמֹר הַאֶעֱלֶה בְּאַחַת וגו׳ :

קלב ראוי לכל אדם שיעשה מה שיעשה אחר ישוב רב ועצה ראויה ולא יסמוך על עצתו הנראית לו מתחלת הענין ולזה תמצא שאע״פ שידמה שהיה מבואר היות ראוי לדוד שישוב באחת ערי יהודה אחרי מות שאול לפי שלא ברח משם דוד אלא מפני יראת שאול ועוד כי כבר משך לבות יהודה אליו במה ששלח להם משלל אויבי׳ עם שהכר בקרבם להם בזה טוב הצלחת דוד שהכה אויביו כמתי מעט ורוע הצלחת שאול שנפל ביד אויביו עם היות כל ישראל עמו ועוד כי גם בהיות שאול מלך על יש׳ אוהבים אשר את דוד בראותם הצלחתו כמו שקדם הנה עכ״ז לא רצה דוד ללכת שם אם לא בהשאל תחלה את פי יי׳ ולזה שאל אם יעלה באחת ערי יהודה וכאשר ענהו השי״ת ע״י אורים ותומים שיעלה שם שאל עוד באיזה מהם יעלה ובאמרו התשובה שיבא לחברון ושם בא בדבר השי״ת :

ואנשיו

וַאֲנָשָׁיו אֲשֶׁר עִמּוֹ הֶעֱלָה דָוִד אִישׁ וּבֵיתוֹ וגו׳ :

קלג ראוי לאדם לגמול טוב לאשר גמלהו טוב ולזה תמצא שהעלה דוד עמו את אנשיו אשר הלכו אתו בהיותו בורח כדי שישמחו בהצלחתו וייטב להם גם ולזה הושיבם בערי חברון כדי שיהיו קרובים אליו עם שבזה ישלם לו ג״כ השעור הראוי :

וַיַּעַל שָׁם דָּוִד וְגַם שְׁתֵּי : וַאֲנָשָׁיו אֲשֶׁר עִמּוֹ הֶעֱלָה דָוִד וגו׳ :

קלד ראוי לאדם כשיעתק ממקום למקום שיעתיק אשתו וביתו עמו בהעתקו כי בזה תושלם לשמור עצמו מהרהור עברה ולתת לאשתו חקה מעונה כדי לשמור אותה שתשב ובזה עוד תועלת לבנים במוסר בני הבית ולא יתעלם מהם ולזה תמצא שספר הכתוב שהעלה דוד עמו שתי נשיו ושכבר העלה עמו את אנשיו איש וביתו :

וַאֲנָשָׁיו אֲשֶׁר עִמּוֹ הֶעֱלָה דָוִד אִישׁ וּבֵיתוֹ :

קלה אין ראוי למלך שיהיה אצלו ועם חברתו האנשים אשר שהלכו עמו קודם היותו מלך כי מפני מה שראו מעניניו והיה ביניהם מהתחברה קודם היותו מלך לא תהיה יראתו על פניהם ויהיה זה סבה להקל במלכות שלא תראה כי אע״פ שהיה דוד אשר לאלו האנשים שהיו עמו שנה היו מקילים בו עד שכבר תמצא שלא השכים דוד להושיב את אנשיו בחברון אך הושיבם בערים הסמוכים לחברון באמרו וישבו בעיר חברון ולזאת הסבה תמצא ביואב שהיה בחברה שהיה שכבר הקל בדבריו על אבשלום בנו כמו שנזכר באלו הספורים :

בְּרֻכִים אַתֶּם לַיְיָ אֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם הַחֶסֶד : וְגַם אָנֹכִי אֶעֱשֶׂה אִתְּכֶם :
וְעַתָּה תֶּחֱזַקְנָה יְדֵיכֶם וִהְיוּ לִבְנֵי חַיִל כִּי וגו׳ :

קלו ראוי לאדם כשיחשב שיהיה לו כשיכוון להגיע תכלית מה וראה לו אופן מה מהגעת התכלית ההוא שלא יקצר מהשגת האופן ההוא ולזה תמצא שכאשר נתבאר לדוד שאנשי יבש גלעד השתדלו לעשות חסד גדול עם שאול והיה זה ממה שיחשב מלהשכים שיהיה דוד מלך עליהם לאהבה כי כלבו עליהם על מה שראו אהבה חזקה לו שהיה שונא את דוד ורודף אותו הנה הראה להם שעל מה שעשו מהחסד את אדוניהם שיבחם ולזה בירך אותם וביאר להם שהוא מוכן להטיב להם גמול טוב על מה שעשו מזה כי זה ממה שיורה שהם אנשים שהם כשרים למלכות ולזה יבטח דוד בהם שהם כשרים לו ולזאת הסבה הודיעם שתתחזקנה ידיהם ויהיו לבני חיל ולא יראו שיקרה להם רע מזה מדוד אבל ישלם להם חסד זה גמול טוב :

וּשְׁתַּיִם שָׁנִים מָלָךְ אַךְ בֵּית יְהוּדָה הָיוּ וגו׳ :

קלז אין ראוי לשאלה לדעת מה הטעם ולמה מסר את הקץ בדברים המעידים לו אך ראוי
שימתין בו אם בשבת הגלותו פן ימסר ויבגד חן הראוי ויסיר ממנו הטובות ההם
שלא תראה כי דוד לא השתדל להלחם עם בית שאול להביאו אליו המלוכה ולזה תמצא שספר השתי שנים
שמלך איש בשת על יש' קודם שהיתה מלחמה בין אנשי איש בשת ובין אנשי דוד וגם אז לא היתה ביניהם
מלחמה לולי שעורר המלחמה ההיא אבנר וגם אחרי זה לא השתדל דוד בהמתת איש בשת כדי שיגיע
המלוכה אבל לקח נקמתו מההורג אותו :

יקומו נא הנערים וישחקו לפנינו וגו :

קלח אין ראוי לשאלה שיקל בבריכת הגבעונים מה שהפי' בדרך המלחמה שלא תראה כי אבנר
הקל בבריכת הכפרים אשר אמר שיקומו וישחקו לפני אבנר ויואב וקרה לו ההרג
שבני מה שקרה לו בזאת המלחמה מבריכת עשה"ל כאילו שלם לו השם מדה כנגד מדה ואע"פ שיושב
שלא היה לו בבריכת עשהאל חטא כי הוא היה רודפו הכר עכו' לא נכל אבנר מן המע' כמה שסבב מבריכת
הנערים ההם שהיה הכה לכל זה עם שהכרבים לו חטא בזה כשלא השתדל להציל עצמו מעשהאל בזולת
הריגה כי לא הותר להרוג לשרות הרודף כשהיה יכול להציל עצמו ממנו בזולת הריגתו באיזו תאמר
שהכהו במקום שלא ימות בו אשר ישלם לו כי ההבלה ואחכה אבנר ידמה שכוון להכותו במקום שימות בו
ולזה כוון להכותו אל החומש :

הלנצח תאכל חרב הלוא ידעתה כי וגו :

קלט ראוי להשמר מהריב והמדון ואע"פ שהיה שלום בהתחלתו כי בכל מה שימשך יתחזק השלום
תראה כי אבנר לא הסב שיבא דבר אחר מזה זולתי המכות שיכו האחד
את האחד מהנערים ההם וכתחלתם מזה זאת המלחמה העצומה עד שלולי שתקע יואב בשופר למנוע
המלחמה שיצאה כמסבבת המלחמה עד להשחית ולהרג . ג"כ בן מפני זה המלחמה ביניהם אחר זה כמו
שעבר בזה הספור :

ועשה אל קל ברגליו כאחד הצבים: וירדף עשה אל אחרי וגו :

קמ ראוי לשאלה שלא יחשוב עצמו להכות מפני קלות תנועתו שלא תראה עשהאל לקלות
תנועתו לא פחד ממה שאמר אבנר להכותו אם לא ישוב מאחריו ונהרג ע"י אבנר
ולא הועיל לו קלות רגליו :

לולא דברת כי אז מהבקר נעלה: ויתקע יואב בשופר ויעמדו וגו :

קמא ראוי לשאלה שלא יאריך במלחמה עם עם יי' ואע"פ היה שם הכה חוזק תקיפותו על
זה אבל ראוי שיהיה מקום לשלום שלא תראה כי יואב אע"פ שהשיגתו המעלות
בגלל על אבנר מיתת עשהאל הכה תכף שבקש ממנו שיאמר לעם שישובו מרדוף איש מאחרי אחיו
בקבל יואב לשאלתו ולא קרבו חוס חום לבבו קדם שעה .

ואבנר ואנשיו הלכו בערבה כל וגו׳ : וילכו כל הלילה יואב וגו׳ :

קמב ראוי לכל אדם שלא יקל מליראה ממה שהוא אפשר שיגיע לו בו רע ולזה תמצא שאע״פ שתקע יואב בשופר שישובו איש מאחרי אחיו לא סמך על זה לב אבנר ולזה ספר שהלכו הוא ואנשיו כל הלילה וכזה תמצא ג״כ ליואב שלא בטח על זה ולזה הלכו כל הלילה יואב ואנשיו עד שובם לחברון כי אם יתעכב בדרך היה אפשר שיתקבצו השכנגדם חיל עליהם וישיגום :

טוב אני אכרת אתך ברית וגו׳ : כי אם לפני הביאך את מיכל :

קמג אין ראוי לאדם כשירצה שיגיע לו טוב מה שיקצר מפני זה בבקשת טוב אחר עמו אשר יתכן לו להשיגו אבל ראוי שישתדל להגיע לו כל הטובות אשר ירא׳ שהוא נכון להגיע אליו ולזה תמצא שאע״פ ששלח אבנר לדוד אם יכרות ברית עמו יסב אליו את כל ישראל הנה לא קצר מפני זה מלשאול שיביא לו את מיכל אשתו והנה לא רצה דוד להמתין ביאת מיכל אחרי בא אבנר אליו לפי שאם היה שענין כן מאבנר על דרך התחבולה יתכן שתהיה מיכל ידעת זה ותגלה הסוד אל דוד כמו שגלתה לו שם ד במה שדמה שאול להרוג את דוד ואמר׳ לו אם אינך ממלט את נפשך מחר אתה מומת והנה השנית היא כי בזה מהכבוד לדוד ר״ל אם תובל לו מיכל אשתו בעוד בית שאול מחזיקים במלוכה שהנה אם לא ימשול בהשלטה אבל כי אם אחר סור הממשלה מבית שאול הנה לא יהיה זה לדוד לכבוד וזה מבואר מאד :

אקומה ואלכה ואקבצה אל אדני המלך וגו׳ :

קמד ברצות יי׳ דרכי איש ג״ם אויביו ישלים אתו ולזה תמצא שמפני הדבר התעורר אבנר לבקש שלום דוד והשתדל להשיב לו המלוכה באופן שמי שהיה מונע המלכה מדוד הוא בעצמו שם השגי׳ כלי להסב המלוכה אליו ולהסירה ממשפחתו :

וישלח מלאכים אחרי אבנר וישבו אתו מבור וגו׳ :

קמה ראוי לאדם שיפחד תמיד על מה שראוי שלא תראה כי מפני שאבנר לא פחד מיואב על הרגו עשהאל אחיו ולא יירא מלבא אל חברון גם לא שאל מהמלך דוד שישלים ביניהם קרה לו מות בידו ולזאת הסבה ג״כ למדנו שאין ראוי לאדם שיבא במקום שונאיו אע״פ שיבטחוהו שלומים או מכתב שאחד מהמלאכי׳ אשר הוא בוטח בו מולא לקרא לו כי יש לו לירא שתהיה זאת התחבולה מאויביו שלא תראה כיואב שלח לאבנר מלאכים בשם דוד להשיבו לחברון ודוד לא ידע אך הנה זה יואב להמית את אבנר שם :

נָקִי אָנֹכִי וּמַמְלַכְתִּי מֵעִם יְיָ וגו : יָחֻלוּ עַל רֹאשׁ יוֹאָב וגו : וְהַמֶּלֶךְ דָּוִד הֹלֵךְ אַחֲרֵי וגו : וַיְקֹנֵן הַמֶּלֶךְ אֶל וגו : וְכָל הָעָם הִכִּירוּ : וַיֵּדְעוּ כָל :

קמו ראוי לאדם כשהוא נקי מפשע לא מה מגונה אשר יתכן שיחשב שמאתו היה שיפליג להראות שהוא נקי ממנו באופן יתבאר לכל שהוא לא סבב זה הפעל המגונה כ"ש כשיהיה מה שירחיק ממנו התכלית שהוא פונה אליו אם לא יתבאר שהוא נקי ממנו ולזה תמצא שהפליג דוד להראות איך היה קשה בעיניו דבר הריגת אבנר ולזה קלל בני צרויה שהיו עבדיו וקלל את יואב בזאת הקללה הנפלאה ר"ל שלא יכרית מביתו זב ומצורע ומחזיק בפלך ונופל בחרב וחסר לחם ולזה הלך המלך דוד אחרי מטתו ואם לא היה זה מחק המלך ונשא את קולו ובכה אל קבר אבנר וקונן עליו את הקינה הזאת אשר הראה בה גנות הורגיו ולזה נשבע ג"כ שלא יטעם לחם או כל מאומה לפני בא השמש כי זה כלו ממה שהביא כל העם וכל ישראל להאמין כי לא היה מהמלך להמית את אבנר עם שהאמין יש׳ כי בזאת מאת המלך היה רושם גדול למנוע ממנו המלוכה כי לא יתרצו האנשים להמליך עליהם מי שלא יקפיד להריגת השרים והגדולים בתחבולה ובמרמה ולזאת הסבה בעינה צוה להרוג הורגי איש בשת בן שאול כדי שלא יחשבו כי מאתו היה להמית ובזאת התחבולה על משכבו :

וַיֵּדַע דָּוִד כִּי הֱכִינוֹ יְיָ לְמֶלֶךְ וגו : וַיִּקַּח דָּוִד עוֹד פִּלַגְשִׁים וְנָשִׁים :

קמז ראוי למי שירצה שתתקיים לו הצלחה שיתאמץ בשיגיע לו ממנה מה שאפשר מהטוב ולזה ספר כי מפני שראה דוד כי נשא השם ממלכתו בעבור עמו יש׳ והוא עתה באופן מהם שנשאה האחרית מוסף על מה שהיה מקודם זה השתדל לקחת נשים ופלגשים למשכנו שהבנים שיולדו עתה יהיו יותר ראוים למלוכה מהראשונים וכן היה כי מהראשונים לא מלך אחד כי אשר היו מוכנים מהם למלוך נהרגו ומאלו הבנים שנולדו עתה מלך שלמה כמו שנזכר אחר זה בספר מלכים :

וַיִּרָא דָוִד אֶת יְיָ בַּיּוֹם הַהוּא וַיֹּאמֶר וגו : וְלֹא אָבָה דָוִד לְהָסִיר :

קמח ראוי לכל אדם שיחשב עצמו כמכניסי הקדושה ויחשב כי אולי אין משכנו ומחשבותיו באופן מהשלמות אשר יצטרך שיהיו למי שהוא במקום קדוש כי זה ממה שיעירנו לדקדק בפעולותיו ומחשבותיו שיהיו לפי הראוי לפי מה שאפשר ולזה ספר שירא דוד את ארון יי׳ להביאו אליו לחשבו עצמו שלא יוכל לנהוג בו בקדושה הראויה ויקרה לו מזה עונש כפלא עד שהתבאר לו שברך יי׳ את בית עובד אדום ואת כל אשר לו בעבור ארון יי׳ ולהתבררו שאין פעלות עובד אדום יותר שלמות ויותר נקיות מפעולותיו הסכים להביאו אליו ולזאת הסבה בעינה מצאנו ביעקב שאמר מה נורא המקום הזה אין זה כי אם בית אלהים להורות על שהמקומות הקדושים ראוי שיתנהג האדם בקדושה יתירה :

וַיְבָרֶךְ יְיָ אֶת עֹבֵד אֱדֹם וְאֶת כָּל בֵּיתוֹ :

קמט מי שיכבד התורה באופן הראוי ויכבד גם הקדושה והוא הארון ברכת השי"ת בכל אשר לו
כי זה מה שיוסיף לעמוד על דברים הקדושים ולהתכבד בהם אשר ימשך מזה
דבקות השפעה האלהית לאדם כמו שהתבאר בדברי התורה ולזה זכר שהכבד בירך יי' את בית
עובד אדום ואת כל אשר לו כי בודאי הוא הקפיד לכבוד בו מהכנס קדושה יתירה ליראתו מארון עוז
ונראותו כי גם דוד ירא מהביאו אליו :

וַיְחַלֵּק לְכָל הָעָם לְכָל הֲמוֹן יִשְׂרָאֵל וגו :

קנ אין השמירה הראויה בעבודת השי"ת שיזבח האדם שלמים למ"א כטבו אבל ראוי לשמוח בו
כל הצריכים ולזה תמצא שדקדקה התורה כמה שצותנו לשמוח בחגנו שנשמח בזה
העניים והם הלוי והגר והיתום והאלמנה ולזאת הסבה תמצא בזה המקום ששמח דוד מהשלמים שזבח
לפני יי' כל יום ונתן לכל אחד מהם אשפר אחד והוא חתיכה גדו'ה מבשר השלמים והשלים להם המצטרך
לשמחה מלחם ויין כדי שתכלל זאת השמחה כל ישראל והיה ענינם מסודר לעבודת השי"ת לא לבקשת
התענוג הגופי :

וַתֵּרֶא אֶת הַמֶּלֶךְ דָּוִד מְפַזֵּז וגו : וּלְמִיכַל בַּת שָׁאוּל לא וגו :

קנא היותר גדול שבאנשים ראוי שיהיה השפל בעיניו מאד לפני מעלת השי"ת ר"ל כמה שהיה
מפזז ומכרכר להראות עוצם שמחתו לעבוד השי"ת ולא הראה לו בזה שענין
גדולה על שאר האנשים אבל השפיל עצמו בהם או יותר כי כן ראוי ולפי שגנתה מיכל זה הענין שטוב
שעשה דוד בזה וחשבה שלא יהיה ראוי למלך להשפיל עצמו כ"כ לפני השי"ת מנע השי"ת ממנה פרי בטן :

וַיֹּאמֶר נָתָן אֶל הַמֶּלֶךְ כֹּל וגו : לֵךְ וְאָמַרְתָּ אֶל עַבְדִּי וגו :

קנב אין ראוי כמה שאפשר שתגיע לאדם ידיעה שלימה שיסתפק האדם בידיעה הקדם
והמשל שאין ראוי לנביא שישפוט בדברים על פי האומד והמחשבה אבל ראוי שימתין
שיבאהו דבר יי' על הדבר שנשאל ממנו כמו שמצאנו במשה שאמר עמדו ואשמעה מה יצוה יי' לכם ולזה
תמצא בזה המקום כי נתן הנביא מפני שאמר לדוד מה שאמר על פי האומד כשאל ממנו דוד אם
יבנה בית יי' ישי' בו ארון יי' והוא אמרו כל אשר בלבבך לך עשה כי יי' עמך הנה השיגתהו בזה הטעות
והוא שהכבד אמר לו השי"ת בנבואה בלילה ההוא בהפך מה שאמר נתן מעצמו לדוד על פי האומד :

וּבְנֵי דָוִד כֹּהֲנִים הָיוּ :

קיג אין ראוי לאדם שיתן מחשבה לבניו בחייו שלא תראה מה שקרה לדוד מהרע מפני מה
שעשה בענין אוריה כי לולי זה לא היה חטא אמנון עם אחותו ולא מרד אבשלום בו
ולא קרה אמנון מה שקרה וזה מבואר מאד :

וַיִּשְׁכַּב אוּרִיָּה פֶּתַח בֵּית וגו׳ : וְעַבְדֵי אֲדֹנִי עַל פְּנֵי הַשָּׂדֶה וגו׳ :
וַיִּקָּחֶהָ וַתָּבוֹא אֵלָיו וַיִּשְׁכַּב וגו׳ : וַתַּהַר הָאִשָּׁה :

קנד אין ראוי לאדם שיפנה אל התענוגים בעת היות חברו בצער שלא תראה כי אוריה החתי לא הסכים בעצמו ללכת לביתו לשכב עם אשתו מפני היות יואב וכל ישראל בצער ר״ל שהיו חונים על פני השדה לצור על רבה וראה מה קרה לדוד מהרע בתתו אז לעצמו התענוגים על השכב בבת שבע עם ידיעתו שהיא אשת איש ובא אליה ותהר לו כי זה היה סבה אל שהוסיף פשע על חטאתו והשתדל שימות אוריה בחרב בני עמון כשראה שלא השלים לו מה שחשב שיהיה שוכב עם אשתו בדרך שיתכסה קלון דוד :

וַיְבַקֵּשׁ דָּוִד אֶת הָאֱלֹהִים בְּעַד הַנָּעַר וגו׳ :

קנה אעפי שגזר השי״ת להביא רעה אין ראוי לאדם מלשמוע להתפלל לו להעביר הרעה ההיא כי חנון יי׳ ונחם על הרעה ולזה תמצא שאע״פ שייעד השי׳ לדוד על יד נביא כי מות ימות הילד הנולד לכה לא נמנע דוד מלהתפלל עליו ומלבוש שק והיה שוכב ארצה לרוב ההכנעה לפני השי׳ אולי יחננו יי׳ וחי הילד ומזה יראה למדנו מה שאמרה התורה וכי תבאו מלחמה בארצכם על הצר הצורר אתכם והרעות׳ בחצוצרות ונזכרתם וגו׳ הנה הרצון בו עם התפלה והתענית׳ :

וּלְאַמְנוֹן רֵעַ וּשְׁמוֹ יוֹנָדָב : וַיֹּאמֶר לוֹ מַדּוּעַ אַתָּה כָּכָה וגו׳ :

קנו ראוי לכל אדם שישמר מעצת היועצים הרעים ומהפעולות המגונות שלא תראה מה שקרה לאמנון מפני שמעו לעצת יונדב עם מה שהיה בדבריו מהפיוס לו :

וְעַתָּה דַּבֶּר נָא אֶל הַמֶּלֶךְ כִּי לֹא יִמְנָעֵנִי מִמֶּךָּ :

קנז זרע יפת תאר אשר יהיה מהביאה הראשונה שנבעלה בגיותה אינו מיוחס לאב כלל ולזה הגיד כי תמר לא היתה אסורה לאמנון באמרה ועתה דבר נא אל המלך כי לא ימנעני ממך :

וְלֹא דִבֶּר אַבְשָׁלוֹם עִם אַמְנוֹן לְמֵרָע וְעַד :

קנח השנאה יוכר לנו כשלא ידבר עם שונאו למרע ועד טוב באמרו ולא דבר אבשלום לאמנון למרע ועד טוב כי שנא אבשלום את אמנון ומזה המקום למדנו כי מה שאמרה התורה בהורג נפש בשגגה והוא לא שונא לו מתמול שלשם יוכר בזה האופן כי אוהבנו לא נדע מה שיש בלבו אך אם ראינוהו שלא דבר עמו שלשה ימים ידענו כי הוא שונא לו ולא יהיה נאמן על הריגתו השוגג כי גדול עונו מהיותו שפי׳ גלות :

ויפרץ בו אבשלום וישלח אתו : הכו את אמנון והמתם וגו׳ :

קנט ראוי לאדם שיתיישב במה שישאל ממנו אם אפשר שיקרה ממנו נזק קודם שיסכים
לדבר השאלה ההיא הלא תראה כי דוד בעבור שלא התיישב על מה ששאל ממנו
שילך אתו אמנון נתן לו את שאלתו והיה זה סבה להמתת אמנון כי כבר היה אל דוד לתת אל לבו דבר
השנאה אשר שנא אבשלום את אמנון על דבר תמר אחותו עם שזה היה מסובב מהשי״ת להקים על דוד
את הרעה מביתו כי הריגת אמנון היה מגלגל ודרך אל התכלית ההוא כמו שנראה מזה הספור :

וידע יואב בן צרויה כי לב המלך על אבשלום :

קס אין ראוי לבקש דבר מאיש מה אם היה מבואר שלא יתן בקשתו ולזה ספר שלא התעורר
יואב להשתדל עם המלך דוד להשיב את אבשלום עד אשר ידע כי לב דוד על
אבשלום כי נחם על אמנון כי מת :

לבעבור סבב את פני הדבר עשה עבדך :

קסא מי שירצה אם יבקשו ממנו דבר מה אם למשפט אם לחסד שימציאהו הנה ראוי שיביא
אליו בענינים דומים לדבר ההוא אשר יסופר שהוא ישפוט בהם לפי הדרוש ואחר זה
כשיעתיקוהו אל הנושא שהיה בו השאלה לא יתכן לו למנוע מה שכבר שפט שהוא ראוי ולזאת הסבה
תמצא כי מפני שהיה ירא יואב מלבקש מהמלך דוד להשיב את נדחו פן ימנע ממנו בקשתו כי יחם לבבו
על דם אמנון סבב להעתיקו אל מה שידומה לזה מאשה שספרה לו האשה התקועית וכאשר התבאר
מדבריו שהוא חמל על הגואל ונשבע שלא יפול משערת ראשו ארצה אז היה קל להפך השאלה אל שישיב
המלך את נדחו ובזה נתרצה המלך לעשות בקשת יואב :

קסב הזרע שיבא מיופת תאר הוא בלתי ראוי כמו שהעידה עליו התורה בפ׳ כי תצא
למלחמה הלא תראה איך היה ענין אבשלום בתכלית הרוע והוא היה
בן יפת תאר לפי מה שיתבאר מענין תמר :

וכאבשלום לא היה איש יפה בכל : ויגנב אבשלום את :

קסג אין היופי עדות על יושר הלב ולא יושר הדברים כי לפעמים יעשה אדם זה על דרך
התחבולה כמו שמצאנו באבשלום שמדבריו ליש׳ היה נראה שהוא איש חסיד ורודף
הצדק והיושר והיה זה כלו על צד התחבולה למשוך לב ישראל אליו והנה אע״פ שהיה היפה שבישראל לא
היה טוב אך היה בתכלית הרוע והנה גנב אבשלום בזאת התחבולה לב ישראל ועמם זקני יש׳ כי כלם היו
מסכימים בהריגת דוד כמו שיתבאר מענין אחיתופל :

ויאמר דוד לכל עבדיו אשר אתו וגו : ויצא המלך וכל ביתו וגו :
ויאמר המלך אל אתי וגו : ויאמר דוד סכל נא ויקלל ויסקל :

קסד אין ראוי שיתרשל אדם מלקיחת עצה מפני הפלגת רוע המקרים אשר יקרו לו ולזה
תמצא שהתנהג דוד בחכמה נפלאה בכל זה שענין בברחו מפני אבשלום בנו וזה
שהוא ירא אם ישאר שם שיכבשהו אבשלום בנו כי כבר יועדו הנבואה שיקים השם רעה מביתו ויתנהו נשיו
לרעו וישכב עמהן לעיני השמש ולעיני כל יש׳ ולזה לא היה אפשר שיתקיים אם ישאר שם דוד אם לא
בשיפול דוד בידי אבשלום ולא רצה דוד לקחת כל נשיו אתו בברחו כי כבר ימשך מזה ג״כ אם יתקיים
היעוד ששם את שיכבשהו אבשלו׳ במקום אשר ברח שם ולזה הניח דוד שם הפלגשים לבד כי יותר מעט
בזה היה לו מן הגנות והצער אם ישכב אבשלום עמהם ממה שיקרה לו מזה אם ישכב עם נשיו והנה
ברח המלך ברגליו כדי שלא יכירו בו רואיו כי הוא המלך כי בזה יקל לו שימלט המלט מן אבשלום
ולזאת הסבה ג״כ לא רצה שישאלו לו ארון ה׳ וזה היה שם אנשים טובים יוכל לבטוח בהם שיגידו לו האמת
להודיע לו מה שיסכים אבשלום לעשות כנגדו והשתדל לשלוח שם איש חכם למען יפר את עצת אחיתופל
הטובה ועם הכנתו עצמו לטוב העצה הכין עצמו לתפלה ולזה התפלל לשי״ת שיסכל עצת אחיתופל ועם
זה היה לב דוד נשבר ונדכא והיה הולך ובוכה וראש לו חפוי וסבל הקללות הנמרצות שקללו שמעי בן
גרא להכניע בתכלית מה שאפשר אל השי״ת אולי יחננו יזכרו ונחם על הרעה והכין עצמו עם זה למלחמה
לפי הסדור הראוי ולזה שם עם מחנהו שרי אלפים ושרי מאות :

לא איש בשרה אתה היום הזה וגו : איש טוב זה ואל בשורה וגו :

קסה אין ראוי לאדם טוב לבשר בשורה לגדול לא ישמח בה ולזה הרחיק יואב את אחימעץ
מלבשר אל המלך דוד דבר הריגת אבשלום ולזה אמר לו לא איש בשורה אתה היום
הזה על זה הענין ובשרת ביום אחר. כאשר יקרה דבר טוב ישמח בו דוד אז תשלם הבשורה בפיך ולפי
שחשב אחימעץ שישמח בה דוד בקש שירוץ הוא לבשר אל המלך זאת הבשורה. וכאשר הרגיש שידאג
המלך בזה לא רצה לבשר זאת הבשורה וכזה תמצא שאמר המלך דוד איש טוב הוא ואל בשורה טובה
יבא למדנו מזה שאין מדרך האיש הטוב לבשר הבשורה הרעה :

ויקם המלך וישב בשער : למה תהיו אחרנים : אחי אתם עצמי :
ולעמשא תאמרו וגו : שר צבא תהיה לפני וגו : ויאמר דוד אל :

קסו ראוי שיתנהג האדם בחכמה גם בעת האבל והצער ולא יסור ממנו הצער טוב העצה
שלא תראה כי תכף שהרגיש דוד מה שיקרה לו מן הנזק אם יראה לעבדיו שהוא
דואג ומיצר על מיתת אבשלום ולזאת הסבה קם וישב בשער להראות שאינו מצר על מיתתו ולזה תמצא
שהתנהג דוד בחכמה נפלאה בענין השבתו למלכותו ולזאת הסבה בעינים שלא לבקש בדברי שלום
ואנשים והאהוה מה שיותר קרובים אליו שיסתדלו בהשבתו כדי שלא יראו שישים בלבו עליהם על אשר
מרדו בו ומשחו אבשלום עליהם למלך ושלא לשם כי דבר כל ישראל בא להשיב את המלך כדי שימהרו
להשיבו

להשיבו באופן שלא יקדמו לשם יש׳ כי זה יהיה בשת להם ולזאת השבה גם כן שלא להתמהמה גם כן בזה האופן ונשבע לו שיעשהו שר צבא תחת יואב ובכה רבה המלך שישביעו זה וזקני יהודה כי לא ידע מה ילד יום כי אולם יקים לו הש״י שטן אחר כי במעט שבה יהרגוהו יש׳ להאמינו עליהם לבטחם על ענין דוד ולהשיבם כי כבאשו בעיניו ולזאת השבה תמצא דוד שמחל לשמעי בן גרא את דבר הקללות אשר קללהו ונשבע לו שלא ימות ליראתו שיהיה לשטן לו ולזה ג״כ תמצא שכאשר קם שבע בן בכרי לשוב לדוד לשטן מהר דוד להפילו טרם יתחזק ענינו כי אז יכבד לו יותר ואולי יזיקו בזה רבים מיש׳ ולזה השתדל לאסף להמיתו לבדו :

הִנֵּה לְךָ כֹּל אֲשֶׁר לִמְפִיבֹשֶׁת : אָמַרְתִּי אַתָּה וְצִיבָא וגו :

קסז ראוי להתרחק מלקבל לשון הרע : הלא תראה כי על לשון הרע שספר ציבא על מפיבשת ענש דוד מפיבשת ונתן לעבדו את השדה אשר היה לשאול וכאשר נתבאר שקרות הדברים ההם הוכרח להשאיר מהענוש ההוא קצתם מפני השטנו שהיטיב לו צבא בעת היותו נרדף וכמו שהביאו ז״ל שכל מה שאמר דוד למפיבשת אמרת אתה וציבא תחלקו את השדה נענש דוד כשנחלק המלכות קצתו לרחבעם וקצתו לירבעם והיה זה כן לפי שענין קבול לשון הרע קשה מאד הלא תראה מפני מה שקבלו יש׳ לשון הרע מאבשלום כנגד דוד מתו כמה נפשות מישראל :

אִתִּי יַעֲבֹר כִּמְהָם וַאֲנִי אֶעֱשֶׂה לוֹ אֶת וגו :

קסח ראוי למקבל הטובה שישלם גמול למיטיב על הטבתו ולזה ספר הכתוב התעסק דוד עם ברזלי והעביר אתו כמהם להיטיב לו כאשר שאל ברזלי :

וַעֲמָשָׂא לֹא נִשְׁמַר בַּחֶרֶב אֲשֶׁר בְּיַד וגו :

קסט ראוי לכל אדם להיות מפחד תמיד כשהיתה שם סבה מביאה אל זה ואם כבר יראה בתחלת המחשבה שלא נתיישר הענין לתכלית שיגיע לו נזק : הלא תראה כי עמשא עם היותו ראוי שיפחד מיואב שימיתהו כדי שלא ירד מגדולתו ר״ל שלא ירד מהיות שר צבא והיה החרב ביד יואב עכ״ז לא פחד לחשבו שזה לא היה לכונה שיכהו אך מקרה היה שנפלה החרב מתערה וקרה לו מזה המות :

שֶׁבַע בֶּן בִּכְרִי שְׁמוֹ נָשָׂא יָדוֹ בַּמֶּלֶךְ בְּדָוִד וגו :

קע אין ראוי שימסרו נפשם להריגה בני העיר בעבור הצלת נפש אחת מיש׳ כשהיה האיש ההוא מחוייב מיתה כשבע בן בכרי ומזה יתבאר גם כן שאם לא היה מחוייב מיתה כשבע בן בכרי לא הותר להם זה ולזה תמצא שהסכימו אנשי העיר ההיא להרוג שבע בן בכרי להציל

מעליהם לכסי המלחמה שהיו משתדלים להשחית העיר בכללה בעבור שבע בן בכרי אם לא יתנוהו
להם כי אם לא יאותו להם הם גם כן מורדין במלכות ויתחייבו מיתה ולזאת הסבה תמצא שהשיבה האשה
החכמה שהיתה שם כי בני העיר אינם מורדים במלכות אך הם שלומי אמוני ישראל:

וַיְדַבֵּר דָּוִד לַיְיָ אֶת דִּבְרֵי הַשִּׁירָה הַזֹּאת וגו׳ :

קעא ראוי לכל מקבל טובה מאחר שיתן לו תודה כפי כל אשר גמלהו וכ״ש אם היה הש״י המטיב כי בהיות שיודה לו תועלת נפלא להיישיר לאמונתו ית׳ ושכל הטובות ממנו ולזה תמצא שאחר שהטיב הש״י לדוד כל אלו הטובות הנכללות באלו הספורים נתן לו תודה דוד בכללות על כלם ואע״פ שכבר הודה לו על אחת אחת מהם בייחוד כמו שיראה מדבריו בספ׳ תלים ולזה אמר שדבר דוד ליי׳ את דברי השירה הזאת ליי׳ ביום הציל יי׳ אותו מכף כל אויביו ומכף שאול :

יְקַדְּמֻנִי בְּיוֹם אֵידִי וַיְהִי יְיָ וגו׳ :

קעב מי שירצה שיושיג מבוקשו מכוון אויבו ראוי שישתדל בזה בעת היותו קשה יום כי אז יתכן יותר להשיג המבוקש כאמרו אל תתחר במצליח דרכו שיורה כי מצד היותו מצליח ינצח ומזה יתבאר שהקשה יום ראוי שינוצח ולזה אמר דוד מספר השגחת הש״י יקדמוני ביום אידי ויהי יי׳ למשען לי כאילו יאמר שהם שקדמוהו להרע לו בעת היותו נכון לקבל הרע לולי יי׳ שהי׳ לו :

וְלֹא אָבָה לִשְׁתּוֹתָם אֵלֶּה וגו׳ : וַיֹּאמֶר חָלִילָה לִּי יְיָ מֵעֲשֹׂתִ וגו׳ :

קעג אין ראוי לאדם שיבקש דבר ויוציא בבקשת קנינו דברים יותר נכבדים ממנו והמשל כי מי שאבד דבר שוה פרוטה אין ראוי שיוציא בבקשה דבר שוה יותר וכ״ש שאין ראוי שיסכן עצמו או איש אחד מן האנשים בבקשתו ולזה תמצא כי כשהתאוה דוד ואמר מי ישקני מי׳ מבור בית לחם אשר בשער וסכנו עצמם שלשת הגבורים להביא מהם אליו לא רצה לשתותם להורות כי לא הטיבו שיסכנו עצמם בעבור זה ואף ע״פ שאמר זה במאמר על׳ כד שתאוה אל המים ההם כי כמה פעמים יאמר אדם כך כמה שאין רצונו שישתדלו בהנעתו וגם בדברי׳ הנכתבים באמרו מי יתן לי אבר בעבור זה הטבים לסכן אותם ליי׳ לרמוז כי יעל עבודתו ית׳ לבד ראוי לסכן נפשו באמרו ואהבת את יי׳ אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך :

וַיֹּסֶף אַף יְיָ לַחֲרוֹת בְּיִשְׂרָאֵל וַיָּסֶת אֶת

קעד ממוקשי עם יקרה שיעשה המלך דבר בלתי ראוי להיות כלי לאף יי׳ הרעה עליהם וזהו אמרו ויוסף אף לחרות בים׳ ויסת את דוד בהם לאמר לך מנה את יש׳ ואת יהודה הנה כמו שימלך אדם חנף ממוקשי עם למנהיג הטוב שנהגם מה שהיה כשמר ממנ׳ מהש״י לולי מצא שיהיה הלא תראה כי דוד לא עשה זה במרד ובמעל כי חנף הדברים שהטא שהיגיעו שהרטם ובקש מהש״י המחילה :

צַר לִי מְאֹד נִפְּלָה נָּא בְיַד יְיָ כִּי רַבִּים :

קעה מן הרעות ראוי לבחור במה שהוא רע מעט מאד וזה צר שיהיה אם מפני היותו מעט רע בעצמותו אם מפני שיקל יותר לקחת העצה עליו ושנה מפני זה בחר דוד היות הדבר בארצו שלשת ימים להשענו כי רבים רחמי יי׳ ונחם על הרעה. ולע״פ שג״כ הרעב הוא כפילה ביד השי״ת הנה בו מה שהוא ביד אדם והוא הפסקת האויבים יבול הארץ והוא היותר קשה וידמה שלזה המין מהרעב כיון בזה המקום והנה היו אלו הרעות מעוררות כי הניסה לפני האויבים והם רודפים הוא יותר קשה מהרעב כי זה הוא מיתת מות והאחר הוא מיתת חסרון המזון ולע״פ שימשך מחסרון המזון מות לקצת האנשים הנה בתחבולות יצילו הרבה מהמזון כמו שמצאנו שעשו ישראל במצור מלך ארם עליהם והדבר הוא יותר קשה מהניסה מאויבים והם רודפים כי ממנו לא יתכן לנוס הוא באויר שהוא אצל האדם ולזה בחר בקירו׳ ביותר ומן הדבר אל זמן הניסה ביותר ומן הניסה אל זמן הרעב:

ספר מלכים

וַתְּהִי לַמֶּלֶךְ סֹכֶנֶת וַתְּשָׁרְתֵהוּ וְהַמֶּלֶךְ וגו :

קעו כשיגיע ההכרח לעשות דבר יגיע ממנו בשת ראוי שיעשוהו באופן שיסור הבשת וישאר התועלת ולזה תמצא כי כשהביא ההכרח אל שיתחמם המל׳ך דוד השכיבת אבישג בחיקו והיה בזה מן הבשת לה ולו כי יודע שהיא נכנסת לשכב בחיקו הנה הערימו ושמו אותה סוכנת כי בזה יעלם ענין הכנסה שם על מה ועל מה היה כי יחשבו הרואים שהיא נכנסת לעיין בדבר שמכוי אשר שם אותה המלך עליו:

וְלֹא עֲצָבוֹ אָבִיו מִיָּמָיו לֵאמֹר מַדּוּעַ כָּכָה וגו :

קעז ראוי לכל אדם שישגיח במוסר בנו ולא יעזבנו מזה הלא תראה כי אדניהו לא קדמו מוסר אביו והתנהג מפני זה כמנהגי אבשלום הפחותים והיה זה סבה אל שבעט באביו לקחת המלוכה בזולת עצתו ורצונו ונמשך מזה לו המות כמו שקרה לאבשלום מפני רוע מנהגו וכבר תעמוד על רוע תכונותיו ממה שבקש לו את אבישג השונמית לאשה לחמדו אותה מפני יפיה:

וַיִּהְיוּ דְבָרָיו עִם יוֹאָב בֶּן צְרוּיָה וְעִם וגו : וְצָדוֹק וּבְנָיָהוּ וְנָתָן וגו :

קעח אם יי׳ לא יבנ׳ בית שוא עמלו בוניו בו והכלל הנה מי שיכוין לחלוק על כונ׳ השי״ת לא תועילהו בזה מחשבתו אבל יסבב שיגיע רצון ית׳ באופן יותר שלם הלא תראה כי מש בהיותם

היתה המלוכה לשלמה והוא כמו שהגיד נתן הנביא לדוד לא הועיל לאדניה מה שנתחכם לחלוק על הכוונה ההיא במה שמשך לב גדולי העם אשר היה ראוי שיסכימו עמו כמו יואב ואביתר אבל היה זה סבה אל היות דבר יי׳ אל שלמה באופן יותר שלם אשר לא יתכן עמו המחלוקת והוא מה שהסכימו כל הראשים הנזכרים אשר להם מבוא בבחירת המלך ויסב על כמה דוד אבינו כאיין כי זה מה שהסיר משלמה כל מחלוקת בדבר המלוכה:

וגם הוא טוב תאר מאד וגו׳: כי איש חכם אתה:

קעט אין מעלת האדם לקוחה מן היופי ואין לו גם רושם כלל ולזה תראה כי אע״פ שהיה אדניה טוב תאר מאד לא בחר השי״ת בו כמו שלא בחר באבשלום אחיו ולזה אמר השי״ת לשמואל אל תבט אל מראהו ואל גובה קומתו כי מאסתיו ואמנם נבחר שלמה כי הוא היה חכם כמו שהתבאר מדברי דוד באמרו לו כי איש חכם אתה ועשית כחכמתך כי בחכמה ימלוך מלך לא ביופין:

הלא אתה אדני המלך נשבעת וגו׳: ולי אני עבדך ולצדוק:

קפ ראוי למי שישתדל בדבר מה שיתחכם בהגעתו בכל הסבות המביאות באופן שיתכן שיגיע לו מבוקשו ולזה תמצא כי מפני שנתן הנביא לא יוכל להתרעם מאד על ענין מלכות אדניהו כי לא היה נזכר בדבר ולזה לא היה ראוי שיתרעם הוא על זה עם שתיקת בת שבע ושלמה שהיו נוגעים בדבר עם שהדבר היה זה מביא תועלת בענין נבואתו כי הוא הנבא שתהי׳ המלוכה לשלמה ואם ישתדל הוא בהגעת המלוכה יביא זה חסד בלב המלך דוד ר״ל שיחשדהו כי מלבו אמר לו הדבר ההוא לא בנבואה ולזה הוא משתדל להגעתו כי אין מדרך הנביא זה הענין כאמרו לא ישא ולא ישמיע בחוץ קולו לאמת יוציא משפט ולזה הסב שתתרעם בת שבע על דבר סור המלוכה משלמה כמו שנשבע לה דוד ושראת עם זה בדבריה כי לב אדניה להסית אותו ולזה לא קרא לו במשתה אשר עשה וקרא לכל בני המלך ואחר זה בא נתן הנביא להוסיף חוזק וקיום לדבריה ומפר הדברים באופן שם פרש אותם בת שבע ונתרעם לפני המלך אם היה זה הענין במצותו להשתדל שלא יודיעוהו אליו כי לא היה לו דבר אחר להתרעם עליו ומפני זה לא בא דבר ו בקיום שלמה ימלוך אחריו כי אם לבת שבועתה היה מאופן החכמה בזה ההשתדלות שתכף הנכנס נתן הנביא יצאה בת שבע כדי שלא יראה שהסכימו הסכימו בזה הענין כי זה מה שיחליש החוזק שהיה בדברי נתן הנביא לדברי בת שבע:

אבל אדנינו המלך דוד וגו׳: וגם באו עבדי המלך וגו׳:
וגם ככה אמר המלך ברוך וגו׳:

קפא אין ראוי לאיש טוב שישמח בהודעת הבשורות הרעות כשיתן לקחת נקם מאויבים כי מזה שכר יהיה זה הענין פועל טוב ולזה תמצא שלא שמח יונתן בן אביתר להגיד שמחת בזה הענין לאדוניה ואע״פ שהיתה בשורה רעה לכל הקרואים אשר שם כי זה מה שיוסרו בו ללקיחת הנקם למלט נפשם ולזה ספר בשלימות כל המאורעות בו כדי שיתאמת להם שאין להשיב הנקם בתפיסת שלמה כי זה מה שיביאם אל שלא יקלו בזה הענין ללקיחת נקם למלט נפשם מיד שלמה כי יבגדו נפש כל הנפשות:

וַאֲדֹנִיָּהוּ יָרֵא מִפְּנֵי שְׁלֹמֹה וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ וגו׳ :

קפב כשיירא האדם מדבר מה שאין ראוי להמתין עליו כלל ולזה תמצא שאדניהו השתדל תכף לדעת אם רצון שלמה להמיתו ולזה שם עצמו במקום אין לו לירא מהכות שימיתהו שם כי היה המקום ההוא מקלט לו והוא המזבח שהוא למקלט כמו שהתבאר בתורה עם שלא נ״כ היה עת רצון כי היה לו די שמחה לשלמה במה שהסיב מהמלוכה ואולי מפני זה יתפייס או יותר למחול לאדניהו והנה השיג אז מזה מה שהיה ראוי להשיג וזה שהדבר מאד לו הכעסה בקנאי שישמור בעתיד שלא תמצא בו רעה כי לא ישוב בראשו מה שעשה מזה כי בזה הראה לבבו לעזוב המלוכה משלמה ולזה עם מעט שיעשה מהרע שיראה בו שהוא נמשך לזאת המחשבה יומת אז בזה המעשה מפני שהוא באיבת כוונתו במה שיעשה אחר זה :

וַיִּקְרְבוּ יְמֵי דָוִד לָמוּת וַיְצַו וגו׳ : לְמַעַן תַּשְׂכִּיל אֵת כָּל וגו׳ :

קפג ראוי לכל אדם שיצוה בעת מותו המוכנים ממנו וידריכם אל הטוב לפי מה שאפשר כי אז יפסק ממנו דבר מוסרו בעתיד ולזה ראוי שישתדל אז להקנותם מהמוסר מה שיספיק להם אחר מותו ולזה תמצא שדוד כשקרבו ימיו למות צוה לבנו שלמה לשמור משמרת התורה להיות עיניו ולבו תמיד בכל אלקיה כי בזה תדבק בו ההשגחה האלהית ויצליח בכל מעשיו ובכל מה שיפנה אליו ובזה תתמיד לו ולזרעו המלוכה ולזה חשך לבו מאד בזאת הכוונה להתנהג בדרכי התורה כדי שיחזק בה וכן מצאנו שעשו משה ויהושע ר״ל שהם הוכיחו את ישראל וצוו אותם לשמור את התורה קרוב למותם יותר ממה שצוו אותם קודם מותם ·

וְעָשִׂיתָ כְּחָכְמָתֶךָ וְלֹא תוֹרֵד שֵׂיבָתוֹ בְּשָׁלֹם וגו׳ :

קפד ראוי להשתדל בכל פנים להפוך עונש הרע ברשעתו לבער הרע מן הארץ כי בזה יוסרו שאר האנשים ולזאת הסבה ראוי ג״כ לגמול טוב לאשר גמלו טוב ולזה ספר כי דוד צוה לשלמה שיעשה הדבר בחכמה באופן שימצא מקום להשיב ליואב ולשמעי הראוי להם מהרע כדרך שיוריד שיבתם בדם שאול ושישיב חסד לבני ברזלי הגלעדי כאשר גמלוהו בברחו מפני אבשלום :

וְנָתַתָּ לְעַבְדְּךָ לֵב שֹׁמֵעַ לִשְׁפֹּט וגו׳ : וְגַם אֲשֶׁר לֹא שָׁאַלְתָּ וגו׳ :

קפה השלם לא יבקש החיים והעושר אם לא מפני הקנית השלמות האנושי ולזה לא ידאג על המות אלא מפני הפסד ממנו הקנות שלימות אשר יוכל להשיגו אם יחיה יותר ולזאת הסבה תמצא שלא שאל שלמה מהשי״ת בשאלו לו מה יתן לו אלא הקנית השלמות בעיון ולא שאל אורך ימים ולא עושר לפי שאינם מבוקשים כי אם מפני זה התכלית ואחר שיהיה לו זה התכלית לא יחשוק בהם מאד :

וַיִּיטַב הַדָּבָר בְּעֵינֵי אֲדֹנָי כִּי שָׁאַל שְׁלֹמֹה וגו׳:

קפו שמי שאדוניו רוצה ליתן לו מה שישאל אין ראוי לו שיכביד לשאול אבל ישאל המעט שיוכל להשיג בו מבוקשו כי בזה יתרצה האדון לתת בקשתו ולזה תמצא שאמר כי היה טוב בעיני השם ית׳ באשר לא שאל שלמה עושר וכבוד וארך חיים ולא נפש אויביו אבל שאל חכמה ובינה להבין משפט:

הִנֵּה עָשִׂיתִי כִּדְבָרֶיךָ הִנֵּה נָתַתִּי וגו׳: וְגַם אֲשֶׁר לֹא שָׁאַלְתָּ וגו׳:

קפז אשר התירו לו לשאל ויתכן לו מזה מכניעותו שלא ישאל אלא דבר קטן הנה ראוי מפני זה לנותן שלא יקצר מלתת לו הרבה כי אין ראוי שיהיה טוב תכונתו כלי למנוע הטוב ממנו אבל ראוי שיוסיף לו טובה ולזה ספר כי מפני שישר בעיני השי״ת כשלא שאל אלא שיהיה לב מבין לו לעשות משפט ולא שאל דברים אחרים הנה נתן לו מה ששאל ביותר שלם בהפלגה על שכבר היה חכם מכל האדם ונתן לו עם זה מה שלא שאל העושר והכבוד וארך הימים אם ילך בדרכי השי״ת:

וַיִּקַץ שְׁלֹמֹה וְהִנֵּה חֲלוֹם וַיָּבוֹא יְרוּשָׁלַםִ וגו׳:

קפח ראוי לבטוח על הטובה שייעד השם עליו כי לא דבר ולא יקיימנה ולזה ראוי לתת הודאה על היעוד להשי״ת קודם בא הטובה ולזה ספר שכבר בא שלמה אחר שחלם הנה בבואו לירושלם לפני ארון ברית יי׳ והעלה עולות ועשה משתה לכל עבדיו ושריו:

וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ גִּזְרוּ אֶת הַיֶּלֶד הַחַי לִשְׁנָיִם וגו׳:

קפט ראוי לשופט שיהיה בתכונה לעמוד על אמתות הדברים אשר תבא בהם טענה בין איש לרעהו הדברים העמוקים שיוכלו לעמוד על זה מזולת שירגישו בעלי הריב שמאלו הדברים יעמדו על אמתת זה כמו שהראה במה שזכר מחכמת שלמה בזונות שבאו לפני המלך זאת אומרת בני החי ובנך המת וזאת אומרת בני החי ובנך המת שאמר המלך גזרו את הילד החי לשנים ומזה הבין אמת על אמתת הדבר כי אמר אותה אמו לא תחוס אם יגזרהו לשנים וזה מן התחבולות הטובות שראוי שיעשו אותן השופטים הישרים לפי חכמתם כי לא יספיק להם שיתנהגו בזה לפי הנאמר לפניהם אבל ראוי שיעמיקו לעמוד על האמת כדי שישפטו לפי האמת לא לפי הנאמר לפניהם לבד שאם היה שופט שלמה מזה הדבר הנה היה ראוי לו שיאמר שיאמר הילד החי לאשה שמוחזקת בו ולא יבא מתחת ידה בעבור זאת הטענה שהופסקה [illegible] והנה יגיע מזה קלקול [illegible] בדברים המדיניים כי המון העם כשיראו עוצם תחבולות השופט לעמוד על אמתת הדברים יראו מעשות דבר בלתי ראוי בראותם כי כל דבר לא יכחד ממנו ויהיה זה סבה אל שישלם הצדק והיושר במדינה:

אַתָּה יָדַעְתָּ אֶת דָּוִד אָבִי כִּי לֹא וגו : וְעַתָּה צַוֵּה וְיִכְרְתוּ לִי אֲרָזִים וגו :
עֲבָדַי יֹרִדוּ מִן הַלְּבָנוֹן יָמָּה וַאֲנִי אֲשִׂימֵם וגו :

קצ ראוי למי שישתדל בדבר מה שלא יקצר בהשתדלות ההוא מלבוא בו בהנהגות שיותר נאותות וכ"ש כשיהיה ההשתדלות לעשות דבר לכבוד הש"י ולזה תמצא כי כשרצה שלמה לבנות בית המקדש והיה מהכרח שהבנין ההוא שיהיו לו עצי ארזים גדולים והיה הלבנון אשר הוא יותר נאות לזה לו במלכות חירם מלך צור וגם הצידונים אשר היה חירם מושל עליהם היו היותר בקיאים בכריתת אלו העצים הנה אחרי הודיעו את חירם שהבית שהוא בונה הוא בונה אותו לשם י"י אשר הוא מושל בכל ומשפיע ומחכים כל חכמיו כמו שנזכר בספר ד"ה וכדי שיתרצה יותר בזה הבנין לעזור אותו הנה שלח לו שיצוה לכרות לו ארזים מהלבנון אשר במלכותו ולא רצה לבאר לו אם יגיעהו תועלת מפני זה כי לא יהיה לכבוד לחירם מלך צור אך בקש שיהיו שם לכרות הארזים עבדי חירם עם עבדיו והוא יתן לו שכר עבדיו בכל אשר יאמר כאילו העיד בזה שעם שכר עבדיו יותר לו מה שירצה שיגיע לו מהתועלת מפני בואו לכרות הארזים אשר לו להביאם אל שלמה ולא בקש ממנו יותר מזה כי לא היה ראוי שיכביד לשאל ממנו יותר וגם הודיע אותו כי דוד התעורר לבנות זה הבנין כדי שיתרצה חירם יותר לעזור שלמה במה שבקש ממנו כי אוהב היה חירם לדוד ולזאת הסבה תמצא שכשרצה חירם לעשות את בקשתו ולקח דרך תהיה בה תפיסתו דרך כבוד והוא שהוא יעשה כל חפצו בעצי ארזים ובעצי ברושים ועבדיו יורידו מן הלבנון ימה וחירם ישימם דוברות בים עד המקום שירצה שלמה שיוליכם שם ושם ינפצם כדי שיהיו מוכנים לשלמה לשאתם ובמה שעשה חירם מזה יתן לו שלמה לחם ביתו הנה בזה הגיע לחירם בהעלם שכר לקיחת הארזים והברושים והשיעבוד שלו במה שלא יגנהו בפה על לקיחתו שכר בו משלמה והוא שכר שהביאו הארזים לים והוליכם אל המקום שירצה שלמה והנה כמבואר בספר ד"ה כי זולת זה השכר הנזכר בזה המקום היה נותן עוד שלמה שכר עבדי חירם:

מִשְׂרֵי הַנִּצָּבִים לִשְׁלֹמֹה אֲשֶׁר עַל וגו : וַיַּעַל הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה מַס וגו :
חֹדֶשׁ יִהְיוּ בַלְּבָנוֹן שְׁנַיִם חֳדָשִׁים וגו :

קצא ראוי בכל ענין שיהיו בו ממונים רבים בדרך שישתדלו שלא יחסר התקון בו ולזה תמצא ששם שלמה ממונים רבים רודים בעם העושים במלאכה והוכרח לשים הממונים ההם גרים מפני שקדם על המלאכה כי יכבד אחד לישראלים אם יעמסו כלם ולזה תמצא כי הישראלים שפעלם שלמה למס ושלחם לבנונה סדר הענין באופן שלא יכבד אחד עליהם והוא שיהיו חדש בלבנון ושני חדשים בביתם וכזה תמצא הסדר בכלכול ביתו וכל שמצטרך לו כי עשר הנצבים יכלכלו כל אחד חדש אחד במה שלקט מהמקום מהחלק מישראל שבאו לגורלו שאם היה זה מכוין לאיש אחד יכבד עליו מאד ויחסר מפני זה התקון במה שיעשהו:

וַיִּבְנֵהוּ שֶׁבַע שָׁנִים: וְאֶת בֵּיתוֹ בָּנָה שְׁלֹמֹה וגו :

קצב ראוי שיעשה האדם מלאכת השם ושיהיו בזריזות ויתרכלה יותר מזריזותו של שלפניו הלא תראה כי שלמה המלך עשה את בית יי׳ בשבע שנים וביתו עשה בשלש עשרה שנה :

וַיָּבֵא שְׁלֹמֹה אֶת קָדְשֵׁי דָּוִד אָבִיו אֶת וגו :

קצג ראוי לכל אדם שישתדל לזכות בשיעשה מקניינו מה שהוא לכבוד השי״ת הלא תראה כי שלמה אע״פ שהיו לו הקדשות רבות לבנות הבית בהר שהיה בכסף מהלו ויאצרו שהקדש לשי׳ ולזאת הכונה ג״כ עשה מביאו כל עבודת בית המקדש בתמידין ומוספין וקרבנות נדור וקטרת הסמים ושמן למאור ושאר הצרכים הצריכים לעבודת הבית :

וַיַּעֲמֹד שְׁלֹמֹה לִפְנֵי מִזְבַּח יי׳ נֶגֶד כָּל וגו :

קצד המברך ראוי שיהיו פניו כנגד המתברכין ולזה אמר ויסב המלך את פניו ויברך את כל קהל ישראל ולזאת הכונה צריך בברכת כהנים שיהיו פניהם כלפי העם :

בָּרוּךְ יי׳ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר דִּבֶּר וגו :

קצה ראוי לברך את השי״ת על הטובה ולתת לו תודה בעל כל אשר גמל מהטוב כי עם זה דבר ראוי בעצמו הנה עוד בו תועלת להישיר האדם אל הטובות כלם הם תלויות בהשי״ת ולזה המר שברך שלמה את יי׳ על אשר קיים הייעוד הטוב שייעד לדוד אביו מענין המלוכה לבנו ובנין הבית על ידו :

מִכְּרֹעַ עַל בִּרְכָּיו וְכַפָּיו פְּרֻשׂוֹת וגו :

קצו אשר הוא יותר המתפלל ראוי שיהיה יותר שפל בעיניו לשי׳ ולזה תמצא שזכר כי שלמה כרע על ברכיו לפני השם ית׳ תמיד עד כלותו התפלה ואגם למדנו שהמלך כשמתפלל כיון שכורע שוב אינו זוקף עד שיכלה התפלה :

בָּרוּךְ יי׳ אֲשֶׁר נָתַן מְנוּחָה לְעַמּוֹ וגו :

קצז אשר יש לו להודות להשי״ת על טוב הגיע לו לבדו ועל טוב הגיע לו ולזולתו יודה תמיד על טוב הגיע לו לבדו ולזה תמצא כי שלמה הודה השי״ת תהלה על הטוב בהגיע לו

לו לבדו מענין המלכות ובנין בית המקדש ואחר כך הודה אותו על הטוב שהגיע לו ולישר׳ והוא אמר ברוך יי׳ אשר נתן מנוחה לעמו יש׳ והמשיך לזה התפלה שיישירם השם לשמור מצותיו כדי שיתמיד להם זאת הטובה כמו שהמשיך להודאתו על הטוב שהגיע לו לבדו התפלה להתמדת הטוב ההוא:

וירבעם בן נבט : וירם יד במלך : ויפקד אתו לכל סבל וגו :
ויקם ירבעם ויברח מצרים אל שישק וגו :

קצח אין ראוי לאדם שיתגאה מפני היותו קרוב למלכות להטיח דברים כנגד המלך שלא יראה כי מפני הדבור שאמר ירבעם כנגד שלמה היו עליו אימות מות עד יום מות שלמה ולא הועיל לו בזה שהבין השררה אשר מנהו המלך עליה ובעבור הדבור מהייעוד שייעדו הנביא שימלוך על עשרת השבטים לא היה לו להתגאות כנגד המלך פן יסיר הכלותו ממנו הטוב ההוא שלא יראה כי דוד אע״פ שייעדו שמואל שימלוך על יש׳ לא התגאה על שאול וגם כשהפלו בידו בעת שהיה רודפו חלק לו כבוד בדבריו ולא הניח איש מעבדיו להרע לו:

וירבעם יצא מירושלם וימצא וגו : ושניהם לבדם בשדה :

קצט ראוי לאדם לעשות בחכמה מעשיו כפי מה שאפשר ולא יקצר בזה מפני היות השלום מהשם י״ת כי השם י״ת יבקש תמיד בדברים הסבות הכלותו כאשר היה אפשר גם ולזה תמצא שפחד שמואל ואמר איך אלך ושמע שאול והרגני ולזה תמצא שכבר המתין אחיה שיצא ירבעם מירושלם קודם שיגיד לו יעוד המלוכה כדי שלא ישמע איש דבריהם ולזה גם כן המתין לדבר עמו בשדה כדי שיוכלו לראות אם יש איש שיוכל לשמוע דבריהם וכאשר ראה כי אין איש אז הגיד לו זה כי אם היה מגיד לו זה במקום רואין היה שכבר מגיע אל המלך ויהיה מפני זה הנביא וירבעם בסכנה ויהיה זה כלי אל שלא תתקיים ההבטחה כי המלך יתחלל בכל עוז אם ידע זה להמית את ירבעם ולא הועילהו ברחו אל מלך מצרים כי יש כח למלך לתת שוחד רב למלך מצרים להמיתו:

לכו עוד שלשה ימים ושובו אלי :

ר צריך להתיישב בכל דבר קודם המעשה או המענה כדי שיהיה באופן הראוי ולזה כשבא ישראל רחבעם ושאלו ממנו שיקל מעול אביו ויעבדוהו שאל להם שימתינו עוד שלשת ימים וישיב אותם דבר:

ויעזב את עצת הזקנים אשר וגו : וידבר אליהם כעצת וגו :

רא טוב העצה ימצא בזקנים ויעדר מן הנערים וזה כי ארך הימים יתן לזקנים טוב טעם מפני מה שראו מהשתנויים בימיהם כי זה יעמידם על השתלו׳ והבנת

אשר

אפרכים יגיעו אל התכליות המבוקשות עם שההם קטנה בחכמה יותר לזאת הסב' גם כן ומזה יתבאר שטוב העצה לא יתכן שיהלם לילדים אם לא על דרך הזרות :

אִם הַיּוֹם תִּהְיֶה עֶבֶד לָעָם הַזֶּה וַעֲבַדְתָּם וגו :

רב בהשפלת האדם עצמו יקנה לו הגדולה והממשלה ובהתנשאו יסיר הגדולה והכבוד ממנו ולזה ספר השגת הזקנים היתה שאם יהיה היום עבד לעם הזה ויפתה אליהם יהיו לו עבדים וספר ג"כ שמפני שלא הסכים בזה ורצה להתנשא ולהתגאות סרה ממנו מלכות עשרת השבטים :

הִנֵּה שָׁלַחְתִּי לְךָ שֹׁחַד כֶּסֶף וגו : רַק לְעֵת זִקְנָתוֹ חָלָה אֶת וגו :

ר ג אין ראוי לאדם שישים בשר זרועו אבל ראוי שישים בה' מבטחו כ"ש כשימצא עצמו כעזוב כיתו' ולזאת תמצא שהעצה החטא בשום בשר זרועו בהשלם אל בן הדד מלך ארם כסף חשב שיפר בריתו את בעשא מלך יש' כדי שיסור מעליו כמו שנזכר בספר ד"ה : ולזאת הסבה ג"כ ידמה שחלה את רגליו :

לֵךְ מִזֶּה וּפָנִיתָ לְּךָ קֵדְמָה וגו : וַיַּרְא וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ אֶל נַפְשׁוֹ וגו :
וְהוּא הָלַךְ בַּמִּדְבָּר דֶּרֶךְ יוֹם וַיָּבֹא וַיֵּשֶׁב וגו :

ר ד ראוי לאדם לברוח מהסכנה כשיוכל על זה ולא יסמוך על הנס במה שאפשר לו להמלט בכד אמר הלא תראה כי גם הנביא כשירא מאחאב צוהו הש"י שילך קדמה ויסתר בנחל כרית ושם לא יראהו שום אדם עם מזונו יהיה שם וישתה מהנחל והעורבים יביאו לו לחם ובשר כי אם היה בא לו מזונו ע"י אדם יהיה שם אולי יודיע זה למלך כי כל דבר לא יכחד מן המלך לפי שכל א' מהיודעים מקומו יודיע לו זה למצא חן בעיניו והתמיד לו זה שנה אחת ואז יבש הנחל ולא השתדל השם להביא שם מים כי לא היה צריך עתה לכמו זה ההסתר הנפלא כי כבר נואש ממנו המלך באופן מה והספיק לו ההסתר בית האלמנה ואף שיקום מתקנת לו מזונו באופן ראוי ולזאת הסבה בעינה ספר שכאשר ירא אליהו מאיזבל קם והלך על נפשו במדבר דרך יום שלא יראהו אדם וזה כי אף ע"פ שהשגח עליו בעשיית המופתים הנה אינו עושה אותם כי אם בעת הצורך :

וְיִתְּנוּ לָנוּ שְׁנַיִם פָּרִים וגו : וַעֲשׂוּ רִאשׁוֹנָה כִּי אַתֶּם הָרַבִּים :
וַיֹּאמֶר קִרְאוּ בְקוֹל גָּדוֹל כִּי וגו : וַיְרַפֵּא אֶת מִזְבַּח יְיָ הֶהָרוּס :

דה מי שיעשה דבר מה לתכלית מה ראוי שלא יקצר מהשלים כל הסבות העוזרות
בהגעת התכלית ההוא ומהסרת כל הסבות המונעות הגעתו ולזה תמצא כי
אליהו כשרצה שיבא גשם על הארץ על צד ההשגחה הקדמה בכל תוקף להכרית האמונה הנפסדת אשר
בעבורה נעכבו יש׳ בשנעצר להם המטר ולזה רצה נביאי הבעל ונביאי האשרה בשיבחן לעם כי דבר
הבעלים הבל ואין בה מועיל וכבר השתמש בזאת ההמיה בכל צד אשר אפשר לו שלא
ישאר להם בה ספק ולזה בחר שיהיו הקרבנות פרים מפני מה שנפלו יש׳ בו מהטעות אחרי עגלי זהב
ורצה שיבארו להם נביאי הבעל הפר האחד כדי שלא יוכלו לומר אלו היה לנו הפר ההוא אשר בחר
לאליהו היה הבעל שומע לקולנו ורצה ג״כ שיעשו תעלה כדי שלא יאמרו כי אלהיהם כועס על שהמזבח
אחרון ולזה לא ענה אותם ורצה שיקראו בשם אלהיהם כדי שיתפרסם לכל שהם קוראים לאלהיהם
ואין קול ואין עונה ואין קשב ולא יוכלו להתנצל ולומר שזה שלא ענה אותם באש מפני שלא קראו לו
ולזאת הסבה ג״כ רצה שיקראו בקול גדול באופן שלא ישאר להם בזה שום התנצלות ואמר זה שהקים
מזבח יי׳ ההרוס להעיד כי לו לבדו ראוי שתהיה העבודה והוא אחד לבד ולזה לא רצה להראות כי
במקום בעצמו אשר עבדוהו ברשותה יעבדוהו עתה לפי שהוא אחד לבד בזולת רבוי השם כמו
שהזהירה התורה שלא נעבדו כי אם במקום אשר יבחר יי׳ אשר שכלותו שם והוא בית המקדש כן רצה
אליהו כאשר הביא אותו שהכרח להקריב בחוץ במזבח השם להדמות לפי היכולת בדרכי התורה כמו
שזכרנו וכבר בנה אותו לשם יי׳ כדי שיבינו שהכל כי כל מעשיו הוא לשם יי׳ ולזה עשהו באש והקים בו
משלבנים במספר שבטי ישראל כאילו העיד בזה כי יש׳ בכללם ראוי שיהיו לשי׳ כי הוא לקחם לו לעם
ובאילו היה סימן שכבר ישובו כלם לאמונתו ונוהו לשפוך שם מהמים במות רב כדי שיתבאר לישראל
עוצם גבורת השי״ת בהורידו אש לאכל את העולה והעצים והאבנים וללחך את המים אשר בתעלה
ושם שמספר הכדים שתים עשרה לשבט בעיניה שהוא מספר האבנים שתים עשרה :

תִּפְשׂוּ אֶת נְבִיאֵי הַבַּעַל אִישׁ אַל יִמָּלֵט וגו׳ :

רו אין ראוי להכלם לחמול על הרעים שמתעולים זולתם ומסירים אותם מאחרי השי״ת כי
שחמלה עליהם היא אכזריות על הטובים ולזה תמצא שספר הכבר בזה אליהו
לתפוש את נביאי הבעל כלם באופן שלא ימלט איש מהם והורידם אל נחל קישון ושחטם שם :

וַיְשַׁנֵּס מָתְנָיו וַיָּרָץ לִפְנֵי אַחְאָב עַד וגו׳ :

רז ראוי לכל אדם לחלוק כבוד למלכות הלא תראה כי אליהו עם העוצם מעלתו בנבואתו
שנה מתניו לרוץ לפני אחאב עד באו ליזרעאל ואמנם חלק לו כבוד עתה לא
קודם זה כי ידוע שהם היה שר אז שאחרי הבעלים והאמין בהם׳ ולזה הספים לאליהו בהריגת נביאי
הבעל אך קודם

וַיַּעֲזֹב אֶת הַבָּקָר וַיָּרָץ אַחֲרֵי : וַיָּשָׁב מֵאַחֲרָיו וַיִּקַּח אֶת צֶמֶד וגו :

רא רוב החשק בבקשת השלמות והחכמה מביא האדם אל השלימות הלא תראה כי אלישע מפני חוזק חשקו אל השלמות הנכונה בא אל זאת המעלה הנפלאה הנזכרת בזה הספור וכבר ינהג עונה חשקו לזה שהוא הניח בית אביו שהוא עשיר מאד תכף שהשליך אליהו אדרתו עליו ועזב אביו ואמו לזה התכלית והשתדל להיות משרת את אליהו למען ילמד תמיד ממנו ומרוב שמחתו בזה זבח צמד הבקר ובשל הבשר בכלי הבקר ונתן לעם לאכול עם שכל זה להעיד שהוא נפרד מכל וכל מאלו העסקים הגשמיים ומעתה תהיה כל השתדלותו בבקשת החכמה והשלמות ולזה לא רצה שישארו הדברים אשר היה עוסק בהם :

וַיֹּאמֶר אֶשְּׁקָה נָּא לְאָבִי וּלְאִמִּי וְאֵלְכָה וגו :

רט אין ראוי לאדם שיפרד מבית אביו ואמו בזולת ידיעתם כדי שלא יכאיב לבם בשלא ידעו איפה הוא ולזה תמצא שעם רב החשק שהיה לאלישע ללכת אחרי אליהו הנה נתעכב ללכת לאביו ולאמו לנשק אותם ולהודיעם שיפרדו מהם :

כֹּה אָמַר בֶּן הֲדַד כַּסְפְּךָ וּזְהָבְךָ וגו : שָׁלַחְתִּי אֵלֶיךָ לֵאמֹר כַּסְפְּךָ וגו :
אִם יִשְׂפֹּק עֲפַר שֹׁמְרוֹן לִשְׁעָלִים וגו : וַיַּכּוּ אִישׁ אִישׁוֹ וַיָּנֻסוּ וגו :

רי לפני שבר גאון ר"ל שהגאוה הבת השבר והשבועה בכחו ובחוזקו יכונה ולזה ספר כי בן הדד מפני שהתגאה מאד ושלח למלך ישראל שכספו וזהבו לו הוא ונשיו ובניו הטובים לו הם והשיב לו מלך ישראל ולא התפייס בזה מרוב בטחו על חוזקו אבל היה רוצה לקחת כל מחמד עין שיהיה בבית המלך ובבית עבדיו וכאשר לא השיבו בזה מלך ישראל אמר בוטח על חוזקו שלא יספיק עפר שומרון לשועלים לכל העם אשר ברגליו ולפי שהיה בוטח על חוזקו הראה לו השם כי לא לאדם דרכו והנה שהמיתו מעט כנגדו לאלף בשתי מלחמות זו אחר זו והנה שם השם בטחו על חוזקו כדי להפילו במלחמה הראשונה כי מפני זה צוה לתפוש חיים לפני בחיל היוצאים מיום ויצאו מחיל ארם איש לקראם כל איש משה לתפשו חי כי לא היה ירא שיכו אותם בכי ים וזה היה סבה שהכו איש אישו ונסו ארם ומפני זה ונכחם יום והגיע לבן הדד בסוף העניין שלא נשא לו איש מחיל אשר היה בוטח בחזקם :

יַעַן שִׁלַּחְתָּ אֶת אִישׁ חֶרְמִי מִיָּד וְהָיְתָה וגו :

ריא ראוי לאדם כשיפול בידו במלחמה מי שהוא תמיד לו ולעמו לשטן מבקש שלא יחמול עליו אך יבער אותו מן הארץ פן ימצא לו מקום אחר זה אם יחלט להשחית הוא עמו לפי היכולת ולזאת הסבה תמצא שבועה שהוא להכות את המדיני מפני מה שהתבאר כי הם נודרים לישראל בכליהם ובזמן ב"ב לחמות את זכר עמלק ולזאת הסבה ולזה ספר כי מפני שחמל מלך ישראל על בן הדד אשר החרים השם בחרמו ובהשתו ובמכמרתו כעם השם עליו ואמר לו שהבר יהיה נפשו תחת נפשו ועמו תחת עמו :

ויאמר לא אתן לך את נחלתי:

ריב אין ראוי לאדם שיקשה את לבו שלא ירצה מה שהיה לנבות מפני שהתאוה לבו שלא
כשרצה להחליף כרמו. למלך בכרם טוב ממנו ולא רצה ג"כ למכרו אליו:

אמר אחזיהו בן אחאב אל יהושפט ילכו וגו:

ריג ראוי לכל אדם להרחק מחברת הרשעים ולזה ספר שלא הסכים יהושפט שילכו עבדי
אחזיהו עם עבדיו באניות כי כבר קרה לו מחברתו כזה כמו שאמ' הנביא ליהושפט
לפי מה שנזכר בד"ה:

וידבר מלאך יי אל אליהו רד אותו אל תירא וגו:

ריד ראוי לכל אדם שיהיה מפחד ממה שראוי שיפחד ממנו ולא יסמוך על הנס שלא יראה
כונה אליהו הנביא עם עונש מפלתו בראות השלישים שהיה ירא מלבא למלך
אחזיהו ליעד לו. וזה היעוד הרע על שהבטיחו הש' שלא יירא מפניו:

שב נא פה כי יי שלחני יריחו ויאמר וגו: שאל מה אעשה לך וגו:

רטו אין ראוי להקדים לאדם הידיעה בדבר מצער טרם שיגיעו כי די לו בצער שיקרה לו
אמנם בהגעתו לא שיקדים להצטער קודם. וזה אלא אם יגיע מההודעה תועלת מה
ולזה תמצא כי מפני שלא היה מצער אליהו שיגיע תועלת לאלישע מהודעתו אותו כי ה' לוקח אותו
מעמו היה מעלים ממנו זה לשערו שהיה יצטער מאד אלישע מזה וכאשר ראה שהגיע העת שלא יוכל
להעלים הענין ממנו מפני עוצם דבקות אלישע בחברתו עד שלא רצה להפרד ממנו כלל רצה לקחת לו
מה שישאל כדי שיסור צערו בהפרדו ממנו לפי מה שאפשר והנה נתן לו הנבואה שאלתו על דרך שהופיע
בהבקשה מהש"י שיהיה לאלישע כנוסף שיהיה לו כרוחו פי שנים על כל בני הנביאים אשר למדו לפניו:

ויאמר חי יי וחי נפשך אם אעזבך:

ריו ראוי לאדם שיחשק בחברת הטובים שלא ת ם שמעלה זוכה כמו אלישע מפני חשקו
בחברת אליהו. וזה בחשק הגדול עד שלא רצה להפרד ממנו כלל עד שלקחו הש'
מאתו:

ויאמר לא תשלחו: ויפצרו בו עד בש ויאמר שלחו וגו:

ריז ראוי שלא לומר את שאינו בשמע ולזה תמצא כי במי שהביאים באשר שאלו את אלישע
אם ישלחו חמשים איש בני חיל לבקש את אליהו אולי נשאו רוח יי היה המענה
ממנו שלא ישלחו וכאשר הפצירו בו מאד והכיר שאין דעתם להאמין חוץ לא רצה לחלוק על כונתם
ואמר להם שישלחו בגזרה שהיו יכולים להכיר מזה שאין דעתו שישלחו והיה להם זה הסכלות ג״כ
אלא שעשו כנגד מצות הנביא ולזה אמר להם בסוף הלא אמרתי לכם אל תלכו :

וַיִּתְקַלְּסוּ בוֹ וַיֹּאמְרוּ לוֹ עֲלֵה וגו : וַתְּבַקַּעְנָה מֵהֶם אַרְבָּעִים :

ריח אין ראוי לבזות החכמים והשלמים הלא תראה מה שקרה לנערים שבזו את אלישע
שמתו מהם ארבעים ושנים :

פֹּה אֱלִישָׁע בֶּן שָׁפָט אֲשֶׁר יָצַק וגו : וַיֹּאמֶר יְהוֹשָׁפָט יֵשׁ וגו :

ריט ראוי לכל אדם שיתדבק לחכמים וישרתם כי בשירותו אותם ילמד הרבה מחכמתם
מה כי שיניתו תמיד אצלם ושמעו כל דבריהם ולזה ספר כי כאשר שאל יהושפט
היש פה נביא ליי׳ ענהו פה אלישע בן שפט אשר יצק מים על׳ אליהו ללמד כי מפני ששירת אותו ושמש
היה ראוי שיקנה מהשלמות אשר לאליהו הרבה ולזה ענה יהושפט גם כן יש אותו דבר יי׳ :

לוּלֵי פְּנֵי יְהוֹשָׁפָט מֶלֶךְ יְהוּדָה וגו :

רכ ראוי לכל שלם שיאלם הרעים ויסור מהכרתם ומהבטת ראיית פניהם שמא יתפתהו
לרוע דרכיהם ולזה אמר לולי פני יהושפט אני נושא אם אביט אליך ואם אראך :

וְעַתָּה קְחוּ לִי מְנַגֵּן וְהָיָה כְּנַגֵּן הַמְנַגֵּן :

רכא ראוי להרחיק מדת הכעס כי הכעס מכבה אור השכל הלא תראה כי חסר
כעס אלישע על מלך ישראל לא שרתה עליו הנבואה עד שהסיר הכעס
בנגון המנגן לפניו :

נַעֲשֶׂה נָּא עֲלִיַּת קִיר קְטַנָּה וְנָשִׂים לוֹ שָׁם וגו :

רכב מדה הנדיבות היא משובחת הלא תראה מה שקרה לשונמית מפני נדיבותה שהחזיקה
באלישע לאכול לחם ושאלה ממנו שיסור שמה תמיד מדי עברו ואחרי שהקבלה
לה שהוא איש אלהים קדוש אלקה לו שהכבוד יותר בראוי לו כי זה היה סבה אל שיהיה לה בן והחייהו
אלישע ושלא ימותו ברעב כי הודיע לה שהכבד קרא השם אל הרעב וגם בא אל הארץ שבע שנים ולזה
נתן לה עצה שתלך לגור באשר תוכל לגור שם עד עבור הרעב :

הִנֵּה חָרַדְתְּ אֵלֵינוּ אֶת כָּל וגו : וַיֹּאמֶר וּמֶה לַעֲשׂוֹת לָהּ וגו :

רכג ראוי למקבל שישתדל לשלם גמול ראוי למטיב ולזה תמצא שספר הכתוב שחקר אלישע
מה לעשות לשונמית מן הטובה על מה שהטיבה לו ולרצותו להטיב לה גמול גדול
שאל מה לעשות לה והשתדל עכ"ז לעשות לה דבר גדול יהיה לה גמול גדול וראוי על הטוב שהטיבה לו :

וַיֹּאמֶר אֶל גֵּיחֲזִי נַעֲרוֹ קְרָא וגו : וַיֹּאמֶר לוֹ אֱמָר נָא אֵלֶיהָ :
וַיֹּאמֶר קְרָא לָהּ וַיִּקְרָא לָהּ וַתַּעֲמֹד בַּפָּתַח :

רכד אין ראוי לאדם לדבר עם האשה אם לא יביאנו לזה הכרח אבל ראוי להתרחק ממנה
לפי מה שאפשר ולזה ספר הכתוב שכאשר רצה אלישע לדעת אי זה גמול יתכן לו להטיב
לה לא דבר אליה הוא בעצמו אבל אמר לגיחזי שיקרא לה וגם יאמר אליה אלה הדברים עד אשר
ראה אלישע שלא היה לו דרך להטיב לה גמול אם לא בדרך המופת אז קרא לה ונעמדה בפתח כדי
שתשמע ויעוד הבשורה מפי הנביא :

אַל אֲדֹנִי אִישׁ הָאֱלֹהִים אַל תְּכַזֵּב בְּשִׁפְחָתֶךָ :

רכה אין התכלית בבנים שישמח אדם בהם בחייו אבל הוא לקיום המין שישאר לאדם בהם
זכר ולזה ספר הכתוב אמרה השונמית לאלישע כשיעד לה שעל דרך המופת תהיה
חובקת בן כעת חיה שלא יכזב בה לתת לה טוב שאינו טוב כי אם לא יחיה אין לה מזה הטוב להשלות
אותה ר"ל לתת לה שלוה ברצותה היה לה בן ולזה אמרה לו הלא אמרתי לא תשלה אותי :

נְהַג וָלֵךְ אַל תַּעֲצָר לִי לִרְכֹּב וגו : חַי יְיָ וְחֵי נַפְשְׁךָ אִם וגו :

רכו הצריך לדבר הצלת בנה ראוי שיתעסק בו במהירות כפי מה שאפשר ולזה ספר
דבר מהירות השונמית ללכת לאלישע וגם שהתפללה ב' פעמים והחזיקה ברגליו
כדי שיזדרז הנביא לבקשתה ולא רצתה להגיד לו בבירור על מה באה לכבוד הנביא כי ידעה שהוא ידע
זה ברצונו אותה וגם לא השתעקה כמה שאמר הכתוב לגחזי כי ירצה שמא אינו ראוי שיעשה זה על
ידו ולזה נשבעה שלא תעזבנו כי רצתה לאשר לבנה ההצלה בלי שום ספק :

וַתֹּאמֶר שָׁלוֹם : וַתֹּאמֶר שָׁלוֹם :

רכז אין ראוי שיפתח אדם פיו לרעה שלא תבואהו ולזה ספר מהשונמית שאמרה לאיש שלום
כששאל לה על מה ועל מה היא הולכת וכזה אמרה לגחזי :

וַיֹּאמֶר לֹא תַמָּה הָאֲשֶׁר שָׁבִית : וַיִּכְרֶה לָהֶם כֵּרָה גְדוֹלָה וַיֹּאכְלוּ :

רכח ראוי שכאשר נפלו קצת אויבי השלום בידם שיטיבו לו כדי שיהיו בשלום עמהם
בזמנים שבעת, כמו לא בידם שמלו עליהם והיטיבו להם וכ״ש שראוי לעשות זה
בהיות אויבי השלום יותר חזקים מהם :

וַהֲבֵאתָ אֹתוֹ חֶדֶר בְּחָדֶר וגו : וְלָקַחְתָּ פַךְ הַשֶּׁמֶן וְיָצַקְתָּ :

רכט אין ראוי גם לנביא לשמור על סודו ולזה צוה אלישע לנביא שיביא חדר בחדר יהוא בן
נמשי למשחו למלך על יש׳ כדי שלא יודע סודו פן ישרגנו מלך יש׳ וכן תמצא שעשה
אחיה לירבעם ושמואל הנביא לדוד ר״ל שלקחו לשם לבד כדי להעלים סודם ועניינם :

וַיַּעַל סֹפֵר הַמֶּלֶךְ וְהַכֹּהֵן הַגָּדוֹל וגו :

רל אין ראוי לעשות סדרים בממון באחד לבד ולזה תמצא שכאשר היה הכסף בארון לחזק
את בדק הבית שמו שם הכהנים שומרי הסף לא אחד לבד גם בהוציאם הכסף
מהארון היה שם סופר המלך והכהן הגדול לא אחד לבד גם בתתם הכסף אחר זה נתנוהו ע״י עושי
המלאכה ושם הוציאוהו יחד לא אחד לבד :

וַיֵּלֶךְ וַיִּגַּע הָאִישׁ בְּעַצְמוֹת אֱלִישָׁע וַיְחִי וגו :

רלא אין ראוי שיתחבר הרשע עם הצדיק אפילו אחר המות ולזה ספר שכאשר קברו איש
בקבר אלישע הנה תכף שנגע בעצמותיו חיה וקם על רגליו כי לא רצה ה׳ ש״י
שיהיה רשע נקבר אצל צדיק :

הַכֵּה הִכִּיתָ אֶת אֱדוֹם וּנְשָׂאֲךָ לִבֶּךָ הִכָּבֵד וגו :

רלב אין ראוי שיתגאה האד׳ בדבר המלחמ׳ ויעורר מלחמ׳ מפני ראותו שכבר הצליח במלחמה
אם כי כבר אפשר שינוצח במלחמה זולת אע״פ שכבר הצליח במלחמה האחרת
ולזה ספר כי אמציה שעורר מלחמה ליהואש מפני מה שראה מהצלחתו על האדומיים במלחמה נפל
בידו הוא ויהודה עמו ולזאת הסבה ג״כ ספר ענין הגאוה שאמר יהואש לאמציה שכבר אמר לו שיפול
הוא ויהודה עמו ונמשך לו מזה שכבר היה אמציה אחר יהואש ט״ו שנה :

וַיִּמְצָא מֶלֶךְ אַשּׁוּר : וַיַּאַסְרֵהוּ בֵּית כֶּלֶא : וַיַּעַל מֶלֶךְ אַשּׁוּר בְּכָל :
וַיֶּגֶל אֶת יִשְׂרָאֵל אַשּׁוּרָה וַיֹּשֶׁב וגו :

רלג אין ראוי להתחרות במצליח דרכו ולזה ספר מה שקרה מהרע לישראל בעבור שמרדו
מלכיהם במלכים המצליחים אחר היו נותנים מס להם כי זה היה סבת החרבן
והגלות ולזה ספר שכבר מצא מלך אשור בהושע קשר ולזה צר על שומרון והגלה ישראל מעל אדמת׳
ולזאת הסבה גם כן זכר כי חזקיה במרדו כי מלך אשור תפש כל הערים הבצורות אשר ליהודה ונכנס
עליו

אליו ועבדו וזהו אמרו חטאתי שוב מעלי את אשר תתן עלי אשא ולזה ג"כ ספר כי כבר היו ישרא' בצרה גדולה בימי חזקיה מלך יהודה מפני מרדו במלך אשור לולי ה' שהיה לו : ולזאת הצרה ג"כ זכר מרד יהויקים בנבוכד נצר שהיה סבה אל שהגלה עם כל ביתו וגם יהויכין ועמו גלו היותר נכבדים שבירושלם ולזאת הסבה ג"כ זכר מרד צדקיה במלך בבל שהיה סבה לחרבן ירושלם ולגלות יהודה מעל אדמתו : ולזאת הסבה ג"כ זכר כי יהויכין מפני ששם צוארו תחת עול מלך בבל היתה לו נפשו לשלל ונתנו לבד בשארית בנים לבית ואחריו וסבה היה זרובבל בן שאלתיאל מזרעו כמו שנזכר בספר ד"ה ואחרי זאת כבדו באשר נשא אויל מרודך את ראש יהויכין והוציאהו מבית כלא ונתן כסאו מעל כס' המלכים אשר אתו בבבל :

ויקרע את בגדיו ויתכס : ונשאת תפלה בעד השארית וגו :

רלד אחת מן התחבולות הטובות למלחמה הוא להפחיד אנשי המלחמה ולזה אמר רבשקה כי אדניו שלחו בעבור האנשים אשר על החומה ליראם ולבהלם :

והחרישו העם ולא ענו אתו דבר כי :

רלה המלך ימשול בעם בהטבה ולזה כי בזה ימשך רצונם אליו וזהו אמרו עשו אתי ברכה וצאו אלי ואכלו איש גפנו ואיש תאנתו :

עשו אתי ברכה וצאו אלי ואכלו איש וגו :

רלו אין ראוי לאדם שיענה על הדברים שיאמרו לו בעתות הרעה והצרה אך ישתו' בחרפה אולי יתעסק השואלים לו וירחמהו ויצילהו מהצרה ההיא ולזה ספר שלא ענו העם דבר לרב שקה כי מצות המלך היא לאמר לא תענהו ׳

הלא על האנשים הישבים על החמה :

רלז לעתות הצרה ראוי שיכנס האדם לפני הש"י ויתפלל אליו כדי שירחמהו ויראה בעניו ולזה ספר שכבר התפלל המלך בזה והתפלל לפני הש"י ובקש מישעי' שישא תפלה בעד השארית הנמצאים ולזאת הסבה גם כן ספר שכבר נכנע יאשיה לפני השם ית' וקרע את בגדיו ובכה לפניו על דבר הרע המוכן לבא אליו ועל עמו מאת ה' על חטאת אבותיו :

ברוך מוריד נשיאים שזכנו להשלים תועליות הר"לבג
על הנביאים ׳ שנת שך לפ"ק פה ריוא דטרינטו ׳

396
240
1636

חרבות
ירושלם

שמו מורה עליו מה טבו של

ספור זה׃

כי כשמו כן הוא מגיד מקצת הצרות
אשר עברו חלפו על ירושלם עיר
הקדש ויחריבות׳
בן ישוב יי׳
לשוש עליה לטוב וינחם כל
חרבותיה במהרה בימינו
אכי״ר׳

ויניציאה

סנת ליי הישועה על עמך.
במצות הסר
ייואני וינדראמין

יודע הנסתרות ומפענח הנעלמות יתרומם שמו על כל ברכה ותהלה המגביהי
לשבת גבוה מעל גבוה ושפל יראה וממרחק יידע סתרי כל חי הוא יהיה
לי לעד בבני ישראל כי בראותי צרת הבת ירושלם וכמה הרפתקי דעדו עלה מיום בא
הרשע בן פרוך על אדמת ישראל עד היום הזה נהפכו עלי צירי על שבר בת עמי הייתי
ביום אכלני ח"רב המעושקה בתולת בת ציון ותדד שנתי מעיני על משכבי בלילו' באמרי
מי ירפא לך השאת והשבר אם לא יחזיקוך אחיך אנשי גאולתך הנפוצים בארבע פנות
הארץ אשר להם משפט הגאולה · עודני מדבר עם לבי ורוח ה' נוססה בי ויעירני
להעלות על ספר רשום בכתב אמת מקצת התלאות אשר השתרגו עלו על צוארנו קרוב
לשנים ימים בלי הפסק ויכשילו כחנו וישח אדם וישפל איש ונהי בעינינו כחגבי' תחת
עול כבד ועבוס של חמשים אלף גרושוש אשר לוינו בכסף מעם הארץ הישמעאלים להציל
ממות נפשנו והנשך בלבד עולה לחשבון עשרת אלפים גרושוש לשנה והנה חיינו תלויות
כי אין לנו על מי להשען בלתי ש ה' עינינו אשר בו בטחנו ישי' בלב אחינו לשמוע אנקת
אסירי עני ולפק' בני תמות' ולא תתו' ח"ו בחרב וברעב שבי' בת ציון דכלהו הני מצוקיה
אתנהו בנוה אם לא יקדמו מהר רחמי כל בני ישר' כלה לשבר עול הגוי' מעל צוארנו ולנתק
מוסרו' החובו' הכבדו' האלה מעלינו כי יגורנו אשר פתע יקומו נושכינו ונהי' ח"ו למשיסו'
למו גם אנחנו גם נשינו וטפינו · והנ' שפתי לא אכלא מענו' אגב ארחין ש דברי האומרי'
כי יותר טוב היה לצאת מירושלם מלהכנים עצמנו בעובי החובו' הגדולות האלה ולקיי'
בנו חבי כמעט רגע עד יעבור זעם ולשוב אחרי כן כאשר יעמד ריוח והצלה ועת רצון
ליהודים · ואומר כי הדבר הזה היה נמנע ומנוכה מכמה סבות · ראשונה כי אפילו העוף
הפורח היה יוצא ברוחק מירושלם מחמת השומרים אשר שמו המוררים בשערי העיר
לבלתי צאת ממנה שום אדם וכהנה הפקידו גם על הדרכים למען ילכד בפח העולה
מתוך הפחת · שנית כי גם אם היו יכולי' לצאת מבלי פחד הנוררי' העשירי' והבינויים
הלא ישארו בעל כרחם שלא בטובתם העניים מרודים אשר קצרה ידם מהשיג הוצאת
הדרך כי רבה היא ואם כן מה תועיל יציאת אלו בלא אלו הייטב בעיני ה' אשר ישארו
האביוני' באין לחם ושמלה תחת מושל רשע אשר לא יחום על דל ואביון ומבריח ביסורין
קשים להוציא כסף וזהב מצור החלמיש המן הסלע יוציאו האביוני' אבני' יקרו' ועפרו'
זהב לפדות נפשם מיד שונא · שלישית אחר שעלו החובות למעלה עקרבים ככ"ל איך
ועלה על הדע' אשר הישמעאלים הנושים בנו יניחו אותנו לצאת בלי פרעון החובו' והנה
שמעתי כאומרים כי היו יושבי ירושלם מתפארים לשלם כל חובותינו אך בתנאי שנצא
מירושלם ולא יזכר בה ח"ו שם ישראל עוד ואע"פי שהם לעד דברים בעלמא אשר בדה
מלבו מי שאין לו מח בקדקדו דמאי אכפת להו ומה יתן ומה יוסי' להם יציאתנו מירושלם
אדרבה איפכא מסתברא כי בעודנו פה אנחנו מקילים מעליהם עול האומו' אשר בלתנו
היה כלו מוטל עליהם והיום הזה ידענו נאמנה כי הנם חייבים אל הישמעאלים לאלפים
ולרבבות כי הנה גם עליהם עבר כוס התרעלה של בן פרוך ומה יתרון להם לשפות
הרוח את הנמלה עכ"ז יש לנו לחוש שמא יטו הישמעאלים אוזן לדבר · רביעית כי גם
אם יוכח שהיו זרים מתקרבים לטעון עליהם את משא חובותינו ויותר על זה היו מספק יש

לכל עני מוארץ די מחסורו אשר יחסר לו לשי׳ לדרך פעמיו כדי להוריענו ח״ו מירושלם
הלא תחת זה תתרועע ותתפורר ותתמוטט הארץ ומוסדות השמים ירגזו בגערת ה׳
ומחרון אפו לקנאת שמו הגדול המחולל בגוים כי תירש השפחה את גבירתה וכן הגר
יגרשנו מהסתפח בנחלת ה׳ בפרוע פרעונות בישראל לשמנה בקמיהם ואין חלול ה׳ גדול
מזה חלילה לנו מעשות זאת: חמשית מי זה האיש ירא ה׳ אשר יתהפך לבבו לשמיר
חזק מנור ויעזור כח לעזוב את רבותיו את מולידיו או בניו ונאיצאיו ואחיו ואחיותיו
וקרוביו ומיודעיו אשר בעפר ישודם כיר אדונים קשים ולא יראה את המלך דליהוו קא
מחטטי שכבי ונקל זאת בעיניהם כי ח״ו יתנו את נבל׳ עבדי ה׳ מאכל לעוף השמי׳ ובשר
חסידיו לחיתו ארץ מחוץ ושלך את עצמות הקדושים אשר בארץ ולא עוד אלא כי
יחרשו החרשים בבקרים ע״ג חסידי עליון אשר נפשם צרורה בצרור החיים הנכחיים
וזכותם מגן על כל ישראל כי כבר עלה זו המחשבה הרעה על לבם זה שנים בהיות הארץ
שקטה לחרוש חורשים ע״ג הקברים וכ״ש בלי היותנו עליה וכי זו תורה וזו שכרה:
ששית כי הנה אלהינו זה קוינו לו עומד אחר כתלנו לא זזה שכינה מכתל מערבי להשגיח
על כל דרכי בני ישראל בכל מקום שהם ואם ה׳ ית׳ מאהבה אותנו כתאוה לדור עמנו
במקום הקדוש הזה אע״פ שהוא רואה גוי׳ מרקדי׳ בהיכלו ואיך יעלה על לב איש אשר
בשם ישרא׳ יכונה שזיכהו האב הרחמן להסתופף בבית ה׳ לשובה ולהפרד ממנה משום
דררא דממונא ולהניחה ח״ו שכולה וגלמודה: שביעית כי הלא מיום שחרב בה״מ נשבע
ה׳ ולא יכנס שלא יכנס בירושלם שלמעלה עד שיכנסו ישראל בירושלם שלמטה: והנה
קודם בואת בן פרוך היו נחרדי׳ כצפור בנים הבים מארבע כנפות הארץ להתישב בירו׳
והיה זה בידינו סימן נגלה לתחלת קבוץ גליות: ואם בעונותינו נתמעטו קצת לסבת
צרותינו הנה יכולה מ״מ פליטת בית יהודה הנשארה שורש למטה לעשו׳ פרי למעלה בה״מ
עכשיו כי פקד ה׳ את עמו והרגו ויגרש מפנינו האויב בן פרוך כאשר ידאו ושבו בנים
לגבולם ביתר שאת ויתר עז: ואם כן איככה היה לנו למנוע טוב מבעליו בתתנו ח״ו
כתף סוררת לירושלם ע״ה בהשליך אותנו אחרי גוינו: שמינית כי ארץ ישרא׳ לא נקנה
אלא ע״י יסורין וכי את הטוב נקבל מאת האלהים ואת הרע לא נקבל: תשיעית כי אם
היינו ח״ו יוצאים מירושלם הלא תגבר כח הקליפה לאין חקר ומי יודע אם לעת כזאת
הגענו להתישב בה כי הנה כל ההתחלות קשות וההתחלה היא יותר מחצי הכל ורבונו כי
בשבתנו היום בעיר אלהינו עם היותנו מתי מספר נחשבים אנחנו כאלו כבר
נקבץ בה יותר מחצי הגלות כפי ההקדמה האמיתית הנזכרת: עשירית כי הסברה
נותנת אשר האלהים נסה אותנו במצרף ומטהר כסף לצרוף בכור סיגינו ולבררנו
וללבננו. באם תברו׳ שעברו עלינו להקל מעלינו חבלי משיח ואם כך מכן לא היו[illegible])
בנסיונינו היה שב כל הזכות אחוריות כמה מעלות וכדאי בזיון וקצף ח״ו: כל אלה
חברו ועוד כהנה וכהנה אשר אין צורך להאריך בהם להגלות נגלות להודיע ולהודע כי
לא היינו יכולים ולא היה נכון לעזוב את ירושלם מבלי בניה אפי׳ רגע כמימריה ואגב
הדא תרתי להלהיב בלהבת שלהבת יה את כל לבות בני האדם רחמנים לקנאה לירושלם
קנאה גדולה ולחשוב מחשבות לחזק את בדק עיר אלהינו מתמוטטת מגובר חובותיה

להטיל

להציל פליטת הר ציון היושבת היום הזה בשבית חרב ורחל לפני גוזזיה כי הנה כל עדת ה' כלם קדושי' חכמי' ונבוני' וידעי' פרשת גדולת מצוה זו כי רבה היא מההי' דאיפרא הורמיז פ' השותפי' ומעתה ידעתי גם אנכי ידעתי כי כל עם בני ישראל רחמן הוא בטבע ומוכן מאליו לפדות איש את אחיו ולקרא לשבויים דרור כי כלנו בני איש אחד נחנו ואל אחד בראנו ואם פדה יפדה איש ולא יקוה ולא ייחל לבן אדם ואמנהו על כן אפס כי משום הדור מצוה וחבובה אמרתי להראות עצמי כאילו הנני מקנע ידי עושי מצוה וכאילו במקרה הכהן המקריב זבח השלמים גם אני יקרני שהיה מונח ידי תחת יד הבעלים ומניף ואע"פ שיודע אני בעצמי שאיני כהן מ"מ ממנו אראה וכן אעשה ואניח תחת יד המתנדבים לפדות את ירושלם ע"ה ואראה כהניף אע"פ שהתנופה כעשית מאליה ע"ד מה שאמרו ז"ל שהקמת המשכן כתיחסה למרע"ה אעפ"י שהוקם מאליו. ועם היותי בזה מסייע שאין בו ממש מובטח אני שלא תשוב פעולתי ריקם מנגד הכשר הכוב' דרחמנא לבא בעי וגלוי וידוע לפניו כי לכבוד שמו הגדול נכנסתי לפנים ממחיצתי וכתבתי מקצת הצרות אשר החרידו קרית מלך רב בספר הזה הכי קראתי שמו:

החרבת ירושלם — כי אמרתי כאשר ידעו בכל כפוצות יהודה את מכות הארץ הלזו הנשמה ואת תחלואיה מהר ימהרו ורוח לא ישימו להעלות לה ארוכה ומרפא על כנפי נשרים ומקו ידונו אם אחרים לקיום זכר יראתם שם כסף וזהב לא יחשבו ע"א מחויבים אנחנו להחזיק את בדק עיר האלהי' בכל נפשנו ובכל מאדנו מקום זה יסד מלכו של עולם מתחלה לשמנו כאשר נשבע לאבותינו והם ישבו בה לפני' ועל שמנו נקראת ושם עיקר שמירתן של מצות כדבר הרמב"ן ז"ל סוף פרק אחרי מות מיסוד שיח סוד שרפי קדש רז"ל ועתה אליכם המצוה הזאת כהני ה' נדיבי עמים קדתי אם מאורי ויקות לכל דבר שבקדושה חזקו ויאמץ לבבכם החרדים אל ה' הושיענו מה'ר פא"רן תחת אפרן של יושבי ירושלם ואת עם עני תושיעו והצילו השיבו והחיו נפשות אמללים רבים העטופים ברעב שואלים ללחם אין ופורס אין להם והחזיקו ידי שלמים וכן רבים בעלי תורה היושבים בכל החכמה בכל הכסף לשמור את דרך עץ החיים ללמו' וללמד לשמור ולעשות ומתפללים בעדכם תמיד בארץ הקדושה הזאת מקו' מוכן מזולתו להיות התפלה בוקעת ועולה מבלי מונע כי עם היותכם מטופלים בעניי עירכם אין לכם להעלים העין מאביוני הארץ הקדושה הזאת שכן כתוב פתח תפתח את ידך לאחיך לעניך ולאביונך בארצך ואמרו ז"ל בספרי הביאו הבית יוסף טור י"ד סימן רנ"א בארצך יושבי א"י קודמים ליושבי חוצה לארץ והנה ירושלם ע"ה בפרט היא הנקראת בענם ארצך כי הוא המיוחדת באמת לכל עם בני ישראל ולא נחלקה לשבטים ולציון יאמר איש ואיש ילד בה: אם כן עשו למען ירושלם ע"ה עשו למען תינוקות של בית רבן וגמולי חלב ובתולות ישרא' שלא יחזיקו בם ישמעאלי' אויבי ה' וימירו ח"ו את כבוד' להיו' להם לעבדי' ולשפחות ולהשקמם מהם בכל תועבות ה' אשר שנא והשיבו אל לבבכם מה שאמרו חז"ל כי מדה כנגד מדה לא בטלה ואם על ידכם נתן תפדה גם את זה לעומ' זה יזכה ה' לחבבכ' ופדויי ה' ישובון ובאו ציון ברנה וגו' וישישו אתה משוש עוד כל ימי עולם אכי"ר:

חרבות ירש"לם

ויהי בימי סולטאן מוראד מלך תוגרמה יר"ה בשנת שלוש למלכו היא שנת השפ"ה
ליצירה היה שולט בירושלים ע"ה תובב"א השר הישר מחמד באשה ונתישבה
עיר אלהינו מבני עמנו יותר ממה שהיתה מיום גלות ישראל מעל אדמתם כי מדי יום
ביום היו באים יהודים רבים לשכן בה מלבד העולים להשתחוות אל העומד אחר כתלנו
לחזות בנועם ה' ולרצות אבניו ורגבי חרבותיו ולא יראו פני ה' ריקם כי היו זולים זהב
מכיס איש כמתנת ידו לחזק את ישוב ירושלים ושמע' הולך בכל המדינות כי היינו יושבים
בה לבטח בשלוה והשקט ורבים ממנו קנו בתים ושדות ובנו החרבות וישבו זקנים
וזקנות ברחובות ירושלים ורחובות העיר מלאו ילדים וילדות ומציון מכלל יופי אלהים
הופיע חכמה ותבונה לתורה ולתעודה כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים היתה
מאירה לכל יושבי תבל ושוכני ארץ כי שם צוה ה' את הברכה ואוירה מחכים חכמים
מחוכמים וגבורי חיל במלחמתה של תורה והיו בה בתי מדרשות לרוב פתוחו' לרוחה
לכל איש אשר ידבנו לבו לקרבה אל המלאכה ולעסוק במלאכת שמים והיו מנהיגיה
מחזיקים ידי לומדי התורה ומספקים אותם מדי שבת בשבתו ההספקה הראויה לכל
א' וא' ומעניקי' לכל עני ועני די מחסורו אשר יחסר לו וכמעט בכל יום ויום היתה בת
קול יוצאת מהמתנדבים בעם ברכו ה' לעשות תמחוי לעניים והיה מעשה הצדקה שלום
והשקט אין שטן ואין פגע רע אין פרץ ואין יוצאת ואין צוחה ברחובותינו· ויהי היום
קם הרשע בן רשע מחמד בן פרוך בעל מום רע סומא באחד מעיני' וישאו לבו לקנות
מאת משנה המלך את ממשלת ירושלים לימים ידועים ויבא ירושלמה ושלש מאות איש
עמו אחוזי חרב וגבורי חיל המכוני' סיימינים ויסר השר מחמד מגבירה ויחל לרדות
בקרית מלך רב באכזריות משונה ויכבד עולו על צוארינו וגם על הישמעאלים והנוצרים
יותר מכל אשר היו מלפניו ויפקד שומרים בכל הדרכים לבלתי נתון מקום לשום אדם
לצאת מן העיר והיו מביאים אותם כפותים ומיסרים אותם ביסורים משונים ולוקחים
ממונם · ויתן עיניו בעשירי עם הארץ ובעל כרחם הוציא מידם כסף וזהב
לרוב ותמלא הארץ צעקה גדולה על החמס אשר בכפיו עד אשר עלה באשו לפני הקאדי
שיך אפיכדי הוא השופט אשר היה בימים ההם בירושלים ויאמר לבן פרוך בבקש' ממך
הקל נא מן העול אשר נתת על העם הזה והתנהג עמהם כשורת הדין ודברת אליהם
דברים טובים והיו לך עבדים כל הימים ויהי כאמרו אליו יום יום ולא שמע אליו עלה
עשן באפו ויאמר לרשע למה אינך הולך בדרך השרים הישרים אשר דתי המלך עושים
הטוב לך כי תעשוק פקח עיניך וראה כי עוף השמים יוליך את הקול ובשיגיעו לאזני
אדונינו המלך מעשי' המכוערים יקצוף עליך מאד וגם בי יתאנף בגללך לאמר מדוע
הסכמת בימי דיינותך שיעשוק בן פרוך את יושבי ירושלים · כדברים האלה דבר השופט
אל העור וימלא הרשע עליו חמה ויאמ' להשמידו וישלך חרבו עליו להכותו לולא הצילוהו
הנצבים עליו ויכנו השופט וינעלו דלתות המחכמה היא בית ערכאות הישמעאלים ויסגור
הדלת בעדו אין יוצא ואין בא ותהי העיר בלא דין שני ימים כי בזה חשב הדיין שיקומו
ישמעאלי' על הבר הנזכר וישמידוהו או לפחו' יגרשוהו מן האר' אם לא יקבל עליו להתנהג
בדר' ישר' אכן לא נשא לבם אותם לעשות כדבר הזה כי עם ירא ורך הלבב הוא והפלילי"

שבהם

שבהם כראותם שעד היום ההוא לא היטב להם הצר הצורר בקשו לשום שלום בינו ובין
השופט : בעת ההיא בשנת מקושטנטינה עב"דאל אלה איפינדי אשר מנהו המלך
לשפוט את ירושלם והיה מתנהל לאט כי זקן היה וישלח לפניו פקי'א לשפוט את העיר
עד שיבואו ויהי אך יצא יצא שיך איפינדי מן העיר וילך לו אל ארצו ויוסף בן פרוך
להרשיע כפלי כפלים מבתחלה ויאמר ש' אברהים אנה אחי אשתו משנהו א"ש בליעל ראה
הפקדתיך היום הזה על הארץ לנתוש ולנתוץ ולהאביד ולהרוס ועתה כל אשר תמצא
ידך לעשות בכחך עשה והספק לי כסף וזהב מאשר תמצא ויהי כאשר נתן רשות למשחי'
לחבל זינו המשנה את אכשין אשר לא יבחינו בין טוב לרע והיה כצדיק כרשע ויתפשו
מן השוק ישמעאלים סוחרים ויתנו אות' בבית הסהר על לא חמס בכפם ויוציא מאתם
כסף וזהב למאות ולאלפים אז התחילו לברוח מן העיר ישמעאלי' רבי' אשר הכירו לשעב'
את רשעת בן פרוך ועכשו בונת' ויהי כראות הצורר כי בורחת כל העיר וישם שיימינ"ים
בשערי ירושלם לבלתי נתון צאת מהנה, שום אדם אלא ברשותו · אמנם לא אאריך לספר
בהשחתת הנכרים ובעט ברזל ועופרת אכתוב בלבד אחת מני אלף הרעות רבות וצרות
אשר שתרונו הרדיפונו מנוח' הדריכונו ולא נתנו השב רוחנו שנתי' ימים יום יום ועמום
קללה מרובה מחברו וכמשול מושל רשע על עם דל כשארנו כציון עם עני ומדולדל כנוף
וחדל כל יושב בה אומלל כנאן למכה יובל כל היום מני כבל ·

בסדר : ויעבידו מצרים את בני ישראל בפרק השפ"ה נמסר' עיר אלדינו ביד המושל"ים
פקידו של בן פרוך שתום העין והוא נכנס בה יום שבת קדש כ"ו טבת השפ"ה
והרופא כה"ר יעקב ן' עמרם והנבון כה"ר יצחק גאון נ"רו פרנסי הק"ק הביאו לו את
המנחה הראויה לתתלו כמנהג המדינה ויהי ביום השלישי לביאתו שאל מהם לצורך
הזנאותיו אלף ושלש מאות גרושו' ויתנו שכמם לסבול המס הכבד ההוא אשר כמוהו לא
הטיל בלתו שום שר על יושבי ירושלם כי אמרו לא יאריך ימים כבל עוכר הרשע הזה
על ממשלתו ובע"ה במהרה יעקר מארצנו וכן היו חושבים גם הנוצרים והישמעאלים
ונהפוך הוא כי השליטו האלהים בארצנו לזמן מרובה ברוך הוא כי אמת דינו הצור
תמים פעלו כי כל דרכיו משפט אל אמונה ואין עול צד"ק וישר הוא : וכשהוליכו לו
המוסים הראשונה הלא הם שלשים גרושו' הנתנים בכל חדש משעם המלך אל מושל
העיר ולקהיו"א ולשובא"שי הסרים אל משמעתו אמר שלא היה מספיק לו הסך המועט
ההוא והעלה אותו לשמנים גרושי' ויתנו על היהודים לחפור ולהעמי' סביב לחומ' ירושלם
מבחוץ ותהי העבודה קשה מאד ויעשו בה יהודים רבים כשלשים יום ובכל יום ויום
התחיל לשאול בגדי צמר ובגדי משי יקרי הערך וסוכר ושעוה ותרנגולים וביצים ונסרי"
לרוב באופן שמיום כניסתו עד כל חדש שבט שפ"ה שהם ל"ה יום הוציא מפרנסי הק"ק
י"נו יותר משלשת אלפי' גרו' חוץ משלש מאות גרושו' אשר גזל משיירה א'של יהודים
לועזי' אשר בעת ההיא באו להתיישב בירושלם ומלבד אלף ושש מאות גרושי' אשר גזל
מכמה"ר עמנואל אלבחרי אחרי הכות אותו בשוטי' ובעקרבים על בלי מה ויהי כראות כן
טובי העיר ויברחו וימלטו מתוך השפ"ה כי נפל פחד הרשע עליהם ואשר לא אבו לברוח
ויטבו בסתר ויחבאו : גם אברהים אנה אמר לפרנסי' ראו כי חשקה נפשי לקנות עבד

א'יפה

א׳ ופה תאר ועתה חזקוני במתנת ידכם ואם לא אדעה ויקח מאתם מאה וחמשי׳ גרוש׳
לבד ממאתים גרושו׳ בקרוב אשר נתנו לו מקודם לכן ואחרי כן בימים מועטים ובחדש
אדר שפ״ה שלח הרשע הזה בעד הפרנסי׳ ויבואו אליו בחפזון כמרץ וילכו אתם מראשי
הקהל ויאמר להם דעו כי השר בן פרוך רוצה מכם חמשת אלפים גרושי׳ ועתה אל
תאחרו להביא אותם אליו כי הדבר נחוץ מאת השר ויפלו היהודים על פניהם ויתחננו
אליו ויאמרו לו אדוננו הבט נא וראה כי אין כח בעבדיך העניים והאביוני׳ לסבול
העול הכבד הזה ועתה חוס וחמול עלינו ודבר על עבדיך אל השר ויסר מעלינו המכות
הגדולות האלה ובשלם תודות לך ונהיה לך עבדים כל הימים ויאמר להם אבראים אנה
להפטר בלא כלום איאפשר הגידו לי במה אתם חפצי׳ להביא אל גנזי השר וישיבו אותו
כי לא היו יכולים לעשות קטנה או גדולה מלבם כי אם ברשות כל הק״ק ויאמר א״כ אפוא
לכו אל אחיכם ודבר מה ישיבו הגידו לי כעת מחר · בלילה ההוא הקהילו הפרנסי׳ את
כל העדה ויספרו להם את דברי המשנ׳ ויאמרו הבו לכם עצה מה נעשה ויענו כל העם
יחדו ויאמרו לכו עשו כיד ה׳ הטוב׳ עליכם וחפץ ה׳ בידכם יצלח ואל שדי יתן לכם רחמי׳
לפני האיש: הבקר אור ונוגשי המשנה הגיעו ויבהילו להביא אליו את הפרנסי׳ וילכו
הם וחבריהם וישתחוו לו אפים ארצה ויתחננו אליו בבתחלה ויאותו לתת אל השר שלשים
ושש מאות גרושו׳ אחר כל המשא ומתן וההגזמות שהגזים עליהם · ויהי ממחרת ויבואו
נוגשי השר לגבות את הכסף ולחצו אותנו וימררו את חיינו עד תם הפרעון · בימים ההם
אמר המשנה אל ר׳ גדליה השיך אל יהוד להביא אליו את החכם השלם כמהר״ר שמואל נ׳
סיד וימצאהו דבר לאמר אשר לא היה בעיר ויאמ׳ המשנ׳ אם מעבר לים הוא העבירהו פה
והביאהו אלי ויצר לגדליה מאד ולא אבה למסור את החכם הנז׳ ביד הרשע וידבר אל
הפרנסי׳ ויסכימו לתת שלש מאות גרושו׳ אל השר להציל את החכם מכל צרה · ויהי העם
כמתאוננים מדוע אחרו פעמי השופט לבא באמר כי אלו היה השופט בעיר היה עומד
בפרץ לפני הרשע בן פרוך והנה בבפיתנו גוי לא יושיע אובד עצות וחכם להרע ויהי
בבאו בחדש ניסן שפ״ה ויבאו היהודי׳ והישמעלי׳ והנוכרי׳ מכל המחבואו׳ אשר התחבאו
שם ויבאו לקראתו אנשים ונשים וטף וישמעלי׳ רבים ערומים ועטופים במחבלאו׳ שרופי׳
ועשנים ויצעקו לפני השופט ויאמרו הצילנו נא מיד בן פרוך אשר אכלנו השמנו ויגזול
כל אשר לנו וגם הישמעאלים סוחרים אשר ברחו מפחד בן פרוך באו אל העיר בטח כי
אמרו לא יתן השופט את בן פרוך לעשוק ולגזול ותשמח כל העיר על ביאת השופט זה
אומ׳ כה יעשה וכה יוסיף וזה אומ׳ ודלא מוסיף יסיף ויתכבאו ולא יספו אשר יוסיף הרש׳
על חטאתו פשע והנה העור הנז׳ הקביל פני השופט ויחבק לו וינשק לו וילעיטהו אש
אוכלה וימינו מלאה שחד ואת עיניו עור מלכת בדרכי יושר ומדי בואו ויהי השופ׳ עיני׳
לעור הסורר והעוזרים הביטו לראות כזאבים טורפי טרף לשפך דם לאבד נפשות אין
לבנעו מקנהו · בעת ההוא נתחבר עם השופט בדרך גאוס א׳ ועשרים איש עמו ומאמ׳
המלך מזויף בידו ויאמר אשר צוה לו המלך לגרש א״ו את כל היהודי׳ מירושלם ולא יוקרו
בה כי אם ארבעים בעלי בתים וישב פה חדש ימי׳ ובכל יום ויום נתנו לו הפרנסי׳ עשרה
גרושו׳ לפרנסתו ויתמכרו השופט וגם השר גלוה עמם ויגזול לגאוס הנז׳ מן הק״ק אלף

ושבע

כה״ר משה קורדוזה ויכנסו בבית החכם השלם כמה״ר שמואל ן׳ סיד כ״רו ויתפשו את חתנו
החכם כה״ר עזריהו זאבי ובן עמו לר׳ ישראל בר יחיאל אשכנזי ויאספו אותם אל משמר׳
ביום ההוא החכם הנעלה כה״ר יואל הלוי כ״רו הכניס עצמו בעובי הקורה וילך עם השי׳
אל יהוד׳ לדבר אל עוטמאן וימצאוהו שותה שכור כי כן משפטו כל הימים ויאמ׳ להרוג
ח״ו את כל התפוסי׳ אם לא יתנו לו עשרים אלף גרושוש או כפלה עליכו אימתה ופחד
ונלעפה אחותנו ולא קראנו לשבת ההוא עונג ונצעק מכאב לב ומשבר רוח קול כחולה
צרה כמבכירה אוי נא לנו כי עיפה נפשנו להורגים ותלכנה נשי האסורים וכל אשה
מרת לב בשוקים וברחובות הלוך ובכה ותבאנה עד לפני שער המחכמה ותצעקנ׳ לפני
השופט מה פשענו ומה חטאתנו כי דלק אחרינו עוטמאן ויאמר להשמידנו קומה
עזרתה לנו השופט כל הארץ לא יעשה משפט · ואחרי לא יועילו הלכו כי נוה הרשע
את אנשיו ויגרשום פעם ושתים ויתאבלו כל העם מאד · ויהי ממחרת וישלחו הפרנסי׳ רץ
א׳ ליהודים אשר בדמשק להלשין את עוטמאן אל שר דמשק אשר מלאו לבו לעשו׳ הדבר
הרע הזה · וישב החכם כה״ר יואל עם שמעון לדבר עם עוטמאן ויאותו אחר עמל
והטורח לפדות האסירים באחד עשר אלף גרושו׳ והם נתפשרו ביניהם לפרוע כל א׳ כפי
אשר תשיג ידו ובתוך ט״ו יום יצאו רובם מבית הכלא וישארו שמה החכמים המעולים
כה״ר יעקב רומאנו וכה״ר שמואל חמיץ ור׳ אליה ישראל ור׳ יעקב לוי ור׳ שיא בן טיפח ור״
משה קורדוזה על כי לא מצאה ידם לתת שמנה מאות גרושו׳ אשר חסרו לתשלום פרעון
הי״א אלף גרושו׳ ויכו אותם נוגשי עוטמאן לאמר הבו לכם פדיוניכם · ויהי כאשר הגיע
הרץ לנ״ר חיים די סירים אשר היה נושא פני שר דמשק לתת לו אגרת שלומים ללמד זכות
על יושבי ירושלם ויקבוץ כמה יהודים וילכו לפני השר ויקרעו שמלותם ויבכו ויפרש
לו את כל התלאה אשר מצאתנו ויתחננו אליו להעביר את רעת עוטמון אשר חשב על
היהודים ויער ה׳ את לב השר וישלח מלאכים אל השופט ואל עוטמאן לצוות עליהם
להתיר את היהודים האסורים ובליל ראש השנה שפ״ו אשר שברו משתדלי היהודים׳
להוציא את התפוסי׳ מצרה לרוחה ולא יכלו כי קצרה ידם ממצוא השמנה מאות גרו׳
הלכו לדבר על לב התפוסי׳ דברי נחומים וימאנו להתנח׳ ויראו מאד לנפשות׳ כי נוגשי
עוטמאן דברו אתם קשות ויפחידום ליסרם אותם אם לא יתנו לכסף מוצא ויצעקו אל
ה׳ בצר להם וישמע אלהים את נאקתם ויבא הגאון א׳ מדמשק ושלשים איש עמו וילך אל
המחכ״מה לדבר עם השופט להוציא האסירים בבשורות ויתקבצו רבים מבני עמנו ועל
ראשם כל החכמים השלמים אשר בארץ המה ויעשו כלם אגודה אחת וילכו ש׳ המחכמה
ויקדו וישתחוו ויאמרו אל הגאון שלום לך ויספרו לו אשר גזל עוטמאן עשרת אלפים
ומאתים גרוש׳ מהיהודים אשר תפש על בלי מה וכי עודנו מחזיק בשטה יהודי׳ ויתחננו
אליו להשיב את הגזלה אשר גזל כי היהודים העניים לוו אותם בנשך להציל ממו׳ נפשם
ויאמרו אליהם השופט והגאון לכו אל בתיכם כי את הכל נעשה יפה וישמע עוטמאן
כי באו אנשים מדמשק על אודות היהודי׳ התפושים ויבן ויתירום בחמלת ה׳ עליהם
בחנות יום ראשון של ראש השנה ויגילו בני ציון העשוקים בישועת ה׳ אשר באה כהרף
עין וישובו ביום השני של המחכמה עם הגאון לשמוע את דבר השופט על דבר העשר״

אלפי גרוש׳ וימצאוהו שנהפך לאיש אחר כי שחד אותו הרשע עוטמאן וגם הגאוש
הכיר בו אשר היה הולך ארחות עקלקלות וידבר אתו משפט · באותה שעה צוה
עוטמאן את השוכשי ואנשיו ויבואו אל המחכמה איש חרבו על ירכו ויגרשו משם את
היהודי׳ ופחידום ויאמרו אל הגאוש כה אמר עוטמאן קום צא מן המקום הזה וברח לך
אל מקומך פן תספה אתה ואנשיך וייראה הגאוש ויקם וילך אל כפשו · ובצאתו מן
העיר מהלך יום א׳ נתיעץ עוטמאן וילך אחריו וישיגהו ויפייסהו ויתן לו שבע מאו׳
גרושו׳ וישלח שוחד ומנחה לשר דמשק חמשת אלפים גרושו וישוב לביתו ויואל לקחת
מן היהודים השבע מאות גרושו שנתן אל הגאוש וגם את השמנה מאות אשר חסרו
מהאחד עשר אלף גרושי׳ וילחץ אותנו מאד מאד עד כי בתפלת השחר של יום הושענא
רבה הוכרחו יחידי הק״ק לפשוט את בגדיהם וישאילו אותם אל הפרנסים וימשכנום
למלאת שאלת הרשע ותכבד הגולה הזאת על הק״ק קרוב לאלפים גרושו׳ ויהי בחדש
חשון שפ״ו השופט הרשע חשב מחשבו׳ להרבות זהב לו ויאמ׳ לעשות בית טחינה מבית
הכנסת א׳ אשר זה כמו ארבעים שנה בא מופתי א׳ שונא הדת ויתן עליו שיהיה סגור כי
בהקדש נכבר לשם מרנ״ז בלעז מישקיטה ועד הנה לא עלה ביד היהודי׳ להחזיר עטרתו
ליושנה ובעונותינו היה מקום מוכן לכל מלאכה כמבזה ומן העזרה התחיל לבנו׳ כמה
חניות להשכיר אל הישמעאלים ויודע הדבר לפרנסים ויעטו כמעיל קנאת ה׳ צבאות
וישלחו לדבר אל השופט ולבקש מלפניו לבלתי שלח יד בקדושת בית הכנסת ההוא אשר
קנו לפנים בישראל בכסף מלא ויראוהו את ספר המקנה החתום בערכאותיהם ואף גם
זאת העז הרשע פניו ויאמר תנו לי אלף גרושוש ואחדל מלבנו׳ ויהי כשמע כן הפרנסי׳
ולא דברו עוד בזה דבר קטון וגדול על כי הטבעו בעמקי׳ חובו׳ רבות ולא היה בהם כח
להוציא בזה אף גרו׳ אפס כי שמעו דבת רבים בשם השופט כי אם לא תספיק בתחבולה
הזאת להוציא מאתם אלף גרושו׳ יבא עליהם בעלילה אחרת ולכן הסכימו ללות האף כסף
בכסף ולתתם אליו ויוציאו מידו פסק חתום בערכאותיהם אשר הבית ההוא כבנה מימי
קדם ע״י היהודים לשם בית הכנסת ואין כל איש יכול למנע׳ מהתפלל בתוכו כל זמן שירצו
ויהי בשלשה ועשרים בחשון באה השמועה איך שב הרשע בן פרוך מן המ״קא ויקהלו
הפרנסי׳ את כל העדה ויאמרו אליהם אתם ידעתם את כל אשר עברנו מיום בא בן פרוך
בירושלם עד היום הזה ומעתה אין אנו יכולים לבדנו למצא מעו׳ לצורך שאומ׳ וההוצאו׳
המתרגשות יום יום ועתה הבו לכם אנשים חכמים וידועי׳ וילוו שיכו ויהי עמנו ערבני׳
אל כל אשר ידבנו לבו להלוות אלינו כסף ושוה כסף וה׳ אלהים יעזור לנו וייטב הדבר
בעיני העדה וישם ה׳ בלב החכמים המעולים כה״ר שלמה חדיד וכה״ר יואל הלוי וכה״ר
ישי מוכייון וכה״ר שלמה רומאנו והרופא הנבון כה״ר יעקב אבוה׳ וכה״ר אהרן לנכיו וכה״ר
ריכר מערבי וכה״ר שלמה ן׳ שאנגי׳ להתחבר עמהם באגודה א׳ ולשאת את משא העני׳ יחדו
לקיום והעמדת ישוב עיר הקדש · וישב הרשע בן פרוך לירושלם בשני לכסלו ויביאו
לו הפרנסים מנחה וישתחוו לו וישאל להם לשלום ויאמר אליהם דעו כי בזבזתי כסף
וזהב לרוב בדרך אשר הלכתי והנה ראוי לכם להקל מעלי את ההוצאה ואל תעכבו כי
לא אשאל עוד מכם כי אם חק המוסהרה בלבד ויקח מאתם אלף ושלש מאות גרו׳ ויש

ויעבירו

ושבע מאות גרושו' וגם העור הנורר נזל על אודות העלילה הזאת שש מאות גרו' ויאכלו את ישראל בכל פה · בימים ההם בקש הנורר לשלוח יד בר' בנימן וילאלובום וישלח נוגשיו לתפש אחריו במחבואות ביתו ויבקשוהו ולא מצאוהו ויתפשו תחתיו כ"ר משה חכים שהיה נחבא במערה אחת ויגזול הנר ממנו חמש מאות גרושו' · אחר הדברים האלה ביום שבת קדש ששה ימים לחדש אייר ש"פה שלח המשנ' לקרא לחכ' הנעלה כה"ר שמואל טרדיאולה כר"ו אשר היה יוצא ובא לפניו בהסכמת הק"ק ויאמר לו ר' דוד בנו אני אלך תחתך וילך הוא ועמו הזקן ונשוא פנים כ"ר משה רומאנו ויבואו אל המשנה ויאמר לר' דוד איפה אביך ואתה למה לא באת עד היום לשרתני וישיבהו ר' דוד כי אדוני עבדך אבי טרוד הוא בכל עת בעבודתך ואני כמוהו מתעסק תמיד לשרתך פי כל היום רגלי ממהרות לרוץ אנה ואנה למצוא מעות בעד היהודים לצרכך · ואל משה אמר המשנה ואתה למה נתרעמת עלי אל השופט · וישיבהו האיש כי לא היו דברי' מעולם וכל זה לא שוה להם ויצו המשנה הרשע לבולוק באש"י הוא ראש הסיימיני' שייסר אותם כל הלילה ובבקר השכם יתלו אותם ח"ו בשכונ' היהודים ויכנס בלילה ההו' הבולוק באש"י הנה ופצוע ויאחזו בר' דוד ויפרפרוהו ויפצוהו ויפרנוהו פרץ על פני פרץ ויאמרו לו גאל לך אתה את עצמך בכסף מלא ויבך ויתחנן ויאמר כי איש עני הוא איש הבינים וסרסור ובזעת אפו היה מרויח יום יום לחם חקו ויוסיפו עוד ליסר' אותו ביסורי' קשים ויתחבו תחת צפרניו קנים חדים ויאפפוהו חבלי מות ומצרי הבליעל בעתוהו ויאמרו לתלות על צוארו מחבת א' מלאה גחלים וגפרית להעלות העשן ההוא באפו ויירא ויאמר אמותה הפעם ויתקון פדיון נפשו באלפים גרושו' ויתפרקו כל היהודים את נזמי הזהב אשר באזני נשיה' וכל אשר נמצא אתו כלי כסף וזהב וישאילוהו כי נכמרו עליו רחמי הכל ויביא אל המשנה קופה מלאה חפצים בפקדון עד תשלום פדיון כפר נפשו · ויהי כראות יושבי ירושלם אשר לא הועילה ביאת השופט וכי היה מחזיק ביד מרעים על כל דבר פשע וילכו ויתחפשו זה לבש בגדים בלוים ושמלות בלות ומטולאות וילבש גבר שמלת אשה מפחד השוערים וינוסו וימלטו איש את נפשו ויחדל מעשה התמחוי אשר היה מחיה נפשות העניים והנשארים בעיר נתחבאו ונתבטלו בעונותינו הישיבות והבתי דינים וכמעט בוטל התמיד ולא היו מתפללים בבה"כ כי אם עניים מועטים ביראה ופחד : ופרנסי הק"ק כאשר ראו את שבר רעבון הנורר העור העור כי גם עינו לא תשבע עושר ולשונו תדבר תמי' הב הב לכלל ולפרט לא אבו לברוח מן העיר כי חסו על קהל ה' והנשים והטף פן יפרץ בם ח"ו הנר אם ישארו בנאן אשר אין להם רועה להצילם מן הזאבים השודדים · אמנם חדלו מלהראות בשוק ונסתרו בביתם כי אמרו כאשר לא יראו החונה אנשים אמודים יחשב הנר אשר לא נשאר בציון כי אם עם עני ודל ולא ישאל שאלות בלתי הגונות ויעבירו קול אשר יצאו מן העיר ונביתם היו מספקים בדקדוק רב שאלות הנר ע"י אנשים ידועי' אשר באמונה היו עושים · ויהי ביום ר"ח תמוז ש"פה פגעו נוגשי הנר כ"ר אברהם איספריאל ויתפשוהו ויחפאו עליו דברים אשר לא כן ויאמרו כי אחי כה"ר יצחק אבוהב הוא אשר הלשין בן ברוך אל שר דמשק ויכוהו בליל שבת קדש ולמחרתו מכה רבה ויתחלחל מאד ויגיע עד

שערי מות ויפדה נפשו בחמש מאות גרושו' בעת ההיא מנה שר דמשק את הרשע בן
פרוך לראש ולקצין על הישמעאלים ההולכים בכל שנה אל המ"קא ויאמן הרשע ללכת
כי נתירא מהישמעאלים אשר ברחו מירושלם ע"י השר ההוא ויחשב כי בתחבולה זו הכין
רשת לפעמיו ללכוד אותו ויועץ עם השופט ויאמר לו השמר לך ושמר נפשך מאד פן
תמאן ללכת אל כל אשר ישלחך שר דמשק כי הוא אדונך לך והשתחוה לו ואל ירך לבבך
אל תירא ואל תחת מהמלשינים שהלשינוך כי הרס תהרסם עם כתב ידי אשר אעיד עליך
כי ישר אתה כזה וכזה יעץ השופט את הנער ויחזק את לבבו וישם לדרך פעמיו בתשע'
לחדש תמוז וישלח לפניו מלאכים גם זו מנחה אל שר דמשק כי אמר אכפרה פניו
במנחה ההולכ' לפני ואחרי כן אראה פניו אולי ישא פני ויקבלהו שר דמשק בסבר פנים
יפות וישלחהו מאתו בשלו' וילך למסעיו אל המיקא וילך אתו אברהים אגא ויאמר
בירושלם למשנה עוטמאן אגה אחי אשתו ויהי האיש ההוא ערום כנחש ויעש בערמה
כי כן הורו למפרע סוף מעשיו על תחלת מחשבתו ויהי מקץ ירח ימים ויאמר אל ר'
שמעון בן כ"ר שאול כהן השיך אל יהוד שנתמנה אחרי ר' גדליה דבר נא אל היהודים
ויתנו לי במתנה אלף גרושו' ויבא ויגד אל הפרנסי' את דברי עוטמאן ויתעצבו האנשי'
מאד כי כשל כחם וילאו למצוא מעות ולא מצאו וישלחו ספרים בהסכמת ראשי הקהלו'
לבית הנקראת שיוס רמלה אל הזקן איש אמונים כה"ר חיים די שיהאן ויצוהו ללכת
להתחנן לשרו של דמשק ולבקש מלפניו לצוות ע"י עוטמאן אגה אשר לא יגוש את יושבי
ירושלם ויאמרו להשיב אל עוטמאן כי לא נשאר בציון כי אם עם עני ודל אשר לא היה
יכול למלאת את שאלתו ויאמר עוטמאן אם אינכם יכולים לתת אלף יתנו חמש מאות
ויאמרו הפרנסי' לקצת החכמים הואיל ועוטמאן מבקש המתנ' הזאת בעדו ובלשון רכה
ולא בכח וזרוע כמו שהיה עושה ניסן ואחיו משם ראוי שלא נתן לו ארוכה השו' לאחון
לגוס אתם מפחד שר דמשק אשר בנקל יקח ממשלת העיר מידו אם ימצא בו עון אשר
חטא ואין ראוי לפתוח לו פתח לשאול בכל יו' שאלות בלתי נסבלו': ולא דבר עוד עוטמאן
על זה כי אם כמזכיר ולא כמזהיר ויאמן העם כי חפץ חסד הוא ויבאו כל הנחבאי' ויראו
החוצה בשוקים וברחובות וילכו להתפלל בבתי הכנסיות בלי יראה בחשבם כי יבור לו
עוטמאן דרך ישרה והנה תחתיה עמדה הבהרת: ויהי בעשרה לחדש אלול שפ"ה אשר
היה ערב יום אידם אמר שמעון הכז' אל הפרנסי' כמדומה לי שעוטמאן נתגייר כי דבר
עמי היום בלשון רכה ואהבה רבה ויגוני לבקש מכם תחת העשרה גרושו' הראוים
לתת לו למנחת יום אידו מתנ' א' בגד משי טוב ויפה לעשות לו מלבוש וישמחו הפרנסי'
ויאמרו להפיק רצונו וכמעט גמרו ללכת ביום המחרת שהיה שבת קדש לבית הכנסת
אמנם לא יכלו מפחת ביתם ומיתן והיה לבב זה לכל בני עמנו · ויהי ממחרת ויצו
עוטמאן את אנשיו ויבואו פתאום אל שתי בתי כנסיות שבירושלם ת"ו לספרדים
ולאשכנזי' ויתפשו ט"ו אנשים הנקובים בשמות הרב כמהרר' ישעיה הלוי והחכמים
המעולים כה"ר יעקב רומאנו וכה"ר שמואל חמין וכה"ר משה טריבקי וכה"ר אליה רבא
וה"ר יהודה אשפירא וכה"ר משה לובלין והרופא כה"ר יצחק חאבילין וכ"ר אליה ישראל
וכ"ר משה בבא וכ"ר יעקב לוי וכ"ר מנח' נהר וכ"ר ש"א נ' טישא וכ"ר משה אשכנזי והבחור

כה"ר

וימסור העיר בידם אמנם בראותם כי לא נתירא מפניהם כי בן חיל הוא ויקומו וישובו
לביתם ויגבה לב עוטמאן ויתנשא לאמר אני אמלוך ולא הטה אזנו לכל האגרו' והמלאכי'
אשר שלח אליו אחרי כן יום יום שר דמשק למסור את העיר ביד השולחי' כי אמ' כחי ועצם
ידי עשה לי את הגבו' הזה וחרבי תאכל בם' כל אש' יחפוץ להסי' את ירו' מידי' ויהי בחדש
אדר ש"פו גזלו אנשי עוטמאן גמל א' טעון מטלטלי' יקרי' אשר היה' שולח' לעו' מרת ברזילה
אל החכם השלם כה"ר אליעזר ארחא אחיה ותפגע האשה כ"ר שמואל הלוי הרופא של
עוטמאן להלין בעדה להשיב אליה את הגזלה שגזלו עבדיו וילך האיש וידבר אתו
ויאמר לו עוטמאן אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה טוב למחר ויהי ממחרת וישב אליו
ויאסור אותו ויקח מאתו ארבע מאות גרושו' לבד ממיטב ומטלטלין אשר חמד וגזל ואת
היותר השיב לבקשת שר עזה שהלין טובה בעד החכם הנז' שהיה הרופא שלו · בימים
ההם באו אגרות מקושטאנטינה אשר מנה המלך לשופט על ירושלם חסן איפינדי תחת
עבד אל אלה איפינדי ויירא הרשע הזה שמא לא יניחהו עוטמאן לבאת בשלום ויבא
בהחבא את כל רכושו ויתחפש ויבא עם נערי המו' ט"ילי בחמשה עשר לחדש אדר וישמחו
מאד כל יושבי ירושלם וישב לשפוט תחתיו מחמד גאוני עד בא אשר לו המשפט · ויהי
בעשרה בניסן ש"פו שאל עוטמאן מן היהודי' אלף ושלש מאו' גרושוש ויתנם לו ובחמשה
ועשרים בו תפש מוכסן ישמעאל הממונה על בניני העיר ויכו ליסרו בשוטים ובעקרבי'
ויאמר לתלותו עד אשר פדה נפשו בששת אפים גרושו' ויאמר מוכסאן אל השוב"שי הנה
היהודים חייבים לי שבע מאות גרושו' קחם נא מאתם לחשבון הששת אלפים
ויתן לו השטר חתום מיד הפרנסים וישלח השו"בשי לקרות את החכם הנע' כה"ר יוסף הלוי
ויאמר לו זה השטר נתן לי מוכסן לגבותו מכם ועתה מהרה חושה הבא לי השבע מאות
גרושו' וירא החכם את השטר וייחר לו מאד כי לא ידע מאין ימצא אותו כסף כ"כ בחפזון
ויאמר בלבו איך אעשה להנצל מן הצרה הזאת ילך לו אל המשנה ויאמר לו בי אדוני
השוב"שי לוחץ אותנו לפרוע למוכסן ז' מאות גרושו' ופרעון השטר שלו איננו מוטל כי אם
על הרופא ן' עמרם והגאון החתומים תחתיו כי אמר הנה הפרנסים בסתרו ולא יגיע
אליהם שום נזק מדברי שה ויאמר מוכסן אשר נמצא שם לפני עוטמאן הלא המעו' השאת
הלויתי להם לצורך כל היהודים ואיך אתה אומר כי עליהם בלבד מוטל הפרעון וישאל
עוטמאן את החכם והאנשים האלה איפה הם ויאמר לא ידעתי ויאמ' עוטמאן אני אמצאם
ואפרע מהם · ויודע הדבר לפרנסים וייראו מאד ויתחבאו בבית שכנם אחד ויהי המה
יבאו מפתח ביתם והשוב"שי ואנשיו נסבו על שכונתם ויעלו על גגות הבתים ויבקשום
וימצאום ויאסרום בבית כלא ויגש אותם השובשי הישבם חייבים למוכסן ז' מאו' גרושו'
ויאמרו הן אמנם עדין לא הגיע זמן הפרעון ויאמר להם השוב"שי מהרו שלמו את נשייכם
ותלכו לבתיכם ויהיו שמנה ימים במשמר ולא יכלו למצוא הכסף ויחר אל עוטמאן ויאמר
הלא אלו הם פרנסי היהודים המתרוששים והון רב להם ועתה אקח מאתם עשרת אפים
גרושוש ואחרי כן אתלה אותם על עץ ויכו ויביאו אות' בלויי ראש בראש כל חוצו' בחנות
היום מבית כלא השובשי אל המכבר וחבלים בראשם כמשפט היוצאי' להתלות ויהי כראו'
אותם החכם הנעלה כה"ר יוסף ויהודים אחרים וייראו מאד ויבכו החכם הנז' ושמעון

מיך ש׳ יהוד לדבר ש׳ עוטמאן ויתחננו ש׳ ויתחכו פדיון הפרנסי׳ בחמשת שפי׳ ומאתים
גרושוש והפרנסי׳ הובאו בית עוטמאן כדי שיודו בפיהם לפרוע הסך הנז׳ וישאו זמן
שלשים יום למצוא הכסף ויצא הכסף מלפני הרשע ויגנו ש׳ השופטי לתלות ח״ו אותם על
פתח ביתם ויפן ויצא מן המבצר בחרי אף וילך לו אל המרחץ ויודע הדבר ש׳ היהודי׳
ויתאבלו כל העם מאד ויבכו את עצמ׳ לתפל׳ ולדורון ולמלחמ׳ ויקבצו בחבור׳ התלמו׳
תורה ויקראו אל שהים בחזקה ויבכו ויתחננו בלב נשבר ונדכה ויקראו צום ומהבל פיהם
של עוללים ויונקים עלתה צעקה גדולה ומרה אשר כמוהו לא נהיתה ויגדל המספד
בירושלם כי באו בנים עד משבר וכח אין לסבול עוד מכאובי הרשע ואף גם זאת נמנו
וגמרו לפדות את הפרנסי׳ בכל נפשם ובכל מאדם ויתלהבו מעל׳ כל החכמי׳ כי״ו ויתאזרו
חיל ויאמרו למסור גופם ונפשם להצילם ולקחת אותם בכח מיד נוגשי הרשע אם יצטרך
יהיה מה שיהיה ׃ ויהי כשמוע הפרנסים את דבר הנורר ויוציאום בחצר המבצר נשאו
עיניהם לאביהם שבשמים ויתודו ויתפללו אליו ויבוננו לבם עמו שניהם באחד טובים
למסור נפשם על קדושת ה׳ ובפרת עונו ויאמרו איש ש׳ רעהו לכו ונפילה גורלו׳ ונשאה
את פי הספר אולי ייטב בעיני ה׳ ויגיד לנו כי טוב אחרית דבר מראשיתו דשימנא מלתא
היא ויפתח הרופא כ״ר יעקב ן׳ עמרם את ספרו וימצא כתו׳ בראש העמוד הימין כי פדה
ה׳ את יעקב וגאלו מיד חזק ממנו וממנו ראה וכן עשה גם הנבון כה״ר יצחק גאון ן׳ ודנא
בתבא די אשכח רשים ברים דפא דימינא לא ישיא אויב בו ובן עולה לא יעננו וינחם
יצחק ותחי רוח יעקב דאע״ג דאיהו לא חזא מזליהו קא חזו ויתחננו כל היהודים אשר
היו במבצר ש׳ בולוק באשי א׳ הגדול שבכולם ושחדוהו ויחמל עליה׳ וילך אחר עוטמאן
להלין בעד הת פושים וימצא חן בעיניו ויאמר לתת להם זמן עשרה ימים וגם אחרי כן
המתין מ״ה יום ויעכב את הפנסים במשמר עד אשר תמו לשקול החמש׳ שפי׳ ומאתי׳
גרושוש והשבעה מאות גרושוש של מוכסן ועוד שף ושלש מאות גרושוש אחרים תוספת
על העקר ׃ ויהי בחדש סיון ש״פו בא חוסן איפיכדי לרמלה וימצא שם ישמעאלים רבים
אשר נשו מיראת הנורר ויספרו לו את כל הקורות אותם וכי החריב בן פרוך ואנשיו את
כל העיר ויתעכב שם השופט כמה ימים וישלח אל עוטמאן מלאכים לאמר כה בשלום כי
כבד אכבדך מאד וכל אשר תאמ׳ לי אעשה ויאמ׳ חוסן למלאכי עוטמאן אמרו לאדוניכ׳
כי לא אבא בעיר אם לא יצא הוא ואנשיו תחלה מן המבצר וימסרנו ביד פקידי שר דמשק
ואם מאן ימאן אשובה לי לקושטאנדינה ואודיע ש׳ המלך כי בן מרי הוא ומובטח אני כי
לא ישמע עוד לקול המלחשים אשר למדו זכות עד הנה על בן פרוך ושיעתו וירדוף אות׳
עד כלה ויכבד עוטמאן את לבו ולא שת לבו גם לזאת ויהי כמשלש חדשים וירא חוסן
איפיכדי כי לא נכנע עוטמאן וישב לקושט׳ וימצא שם החכם השלם כמה״ר שמואל ן׳ סיד
והחכם הנע׳ כה״ר שמואל טרדיאולה והזקן הנכבד ר׳ חיים די סיריז אשר הפליאו לעשות
עם חכמי וגבירי קושט׳ יע״א וילשינו את בן פרוך ש׳ המלך ישלם ה׳ פעלם ויבא גם הוא
אחריהם וימלא את דבריהם ויספר למלך איך נחרבה ירושלם ויאמר לא בן פרוך לבדו
מרד במלך כי אם כל השרים המושלים סביבות ירושלם אשר הטו אחריו ואין שום אחד
מהם שם על לב את נזק המלך כי גדול הוא והיום הזה ירבו עבדים המתפרצים מפני

המלך

ויעבירו כרוז לכון עממיא מחמד בן פרוך מבטיח כי מכאן ולהב' לא יוסיף עוד עשות
כי אם משפט וצדקה בארץ ומעתה הרשות נתונה לכל איש ואיש לצאת ולבא והארץ
הנה רחבת ידים לפני כל אשר יצא ממנה ישובו ויסחרו אותה ואיש אל מקומו יבא
בשלום ויסר ביום ההוא את הסיימיני' משערי העיר וישב אברהים אגה על כנו כמשפ'
הראשון אשר היה משכהו ויקח על זה מאת היהודים שלש מאות גרו' ותשקוט הארץ
כעשרים יום · ויהי באחד ועשרים בו עבר הרשע בן פרוך לפני המבצר אשר בירושלם
הוא מגדל דוד והיה האגה הוא השליש אשר שם המלך בתוכו לעברו ולשמרו היה שות'
קאהוי בשער המבצר ויקם על רגליו וישתחו לבן פרוך וישאלהו הייטב בעיני השר
לשתות ויאמר בן פרוך הן לו יהי כדברך ויכנס במבצ' הוא ואנשיו וישלוף חרבו בפתע
פתאום וממנו ראו וכן עשו גבוריו ויגרש את האגה ואת אנשיו מן המבצר וישם בתוכו
פקודי חיל מלומדי מלחמה ויפקד עליהם את עוטמאן הרשע ויבו ממחרת ויסיעו אבני
מחצב לחזק את בדקי המבצר ויעמלו בו כל ימים ולילה עד אשר החזיקוהו כתאות
לבו וחפצו · ויהי כשמע יושבי ירושלם כי לכד הרשע את המבצר וימס לבב כל העם
כי אמרו זאת הפעם אבדה תקותנו נגזרנו לנו : והשמועה הגיעה לשר דמשק מרד בן
פרוך במלך וגם לכד את המבצר ויחר לו מאד וישלח מלאכים אל בן פרוך לאמר על מי
בטחת כי מרדת במלך אדונינו ועתה השב את המבצר בשלום ואם אין עלה אעלה עליך
למלחמה ונכחד מן הארץ וישא משאות מאת פניו הרשע בן פרוך אל מלאכי שר דמשק
וישלח ספרים ומנחה אל אותו השר לאמר חלילה לי מהיותי מורד במלך אמת היה כי
נכנסתי במבצר אמנם מדאגה מדבר עשיתי זאת כי ראיתי האגה אשר לא היה משגיח
בו כראוי ובכל יום היה הולך ותרב ואני בניתי אותו והחזקתיהו ויעידהו על כתב
השופט בכתב ידו וערכה לשר דמשק מנחת עוכר יהודה וירושלם ויאכל גם אכל את
כספו והרשע בן פרוך ככלב שב על קיאו חזר לעשוק את כל עם הארץ ויפתח ביד רמה
את כל אוצרות מחמד באשה ויגזל החטה והשעורה אשר בהם וכן עשה מאת כל אכל
שדה העיר אשר סביבותיה ויתן אל תוך המבצר להלעיט בהם את אנשי מלחמתו · ויהי
בשלשה עשר לחדש טבת נוגש א' המכונה פיזאדיקו איש חמס רע ובליעל אכזרי ורוצח
אשר מכה המשכה להטיל אימה על בני עמנו ומגערתו ינוסון כמלהבי אש ומפחדו
הפילו בעוכות כמה עוברות ונמקו דדי כמה מניקות נכנס לבית פרנס הק"ק יצו הנבון
כה"ר יצחק גאון וישא את אנשי ביתו איה יצחק אשר אמר לתת לי עשרה גרושו' ולא נתן
ויאמרו לו איננו בבית והוא היה למעלה בבית מדרשו וכשמעו קול הנוגש סגר דלתות
העליה בעדו ויתפשהו הנוגש בתחתיות ולא מצא ויעל אל העליות והנה הדלת סגור
וישברהו וגם דלת אחר שבר ויבקשהו ולא מצא' כי ירד מגגו לחצר אחרת ויברח כי
נתירא על כל סחרר' הסיא שמא בא על איזו עלילה גדולה ויסתר הוא והרופא ן' עמרם
חברו וביום י"ו בו הלכו החברים אשר נתמנו על עסקי הק"ק לדבר אתם ויאמרו איהם
אשר שמעו כי נתרעם המשכה על שניו מסתתרים מפניו וישכימו אשר יתראו אליו ביום
ההוא וילכו וישתחוו לו ארצה ויתנכר אליהם ויאמר הלא ידעתי כי נתתם אל השופט
אלף גרושו' לימי' עברו על דבר אותו בית הכנסת אשר היה סגור ואשר לקחתם ראיה

מידו כי אותו הבית שלכם הוא ומדוע לא הצלתם אותו זה כמה שנים ולא דברתם בזה אל משנה השר הרעות אשר עשיתם ולכן לא תצאו מזה כי אם בתתכם לי חמשת אלפים גרוש' ויפלו על פניהם הפרנסי' ויאמרו לא נכחד מאדוננו כי אם תם הכסף מבני עמנו ולא נשאר לפני אדוננו בלתי אם גויתנו מוטבעת ביון החובות ועתה למה תעשה כה לעבדיך העניים ומרודים ויבכו ויתחננו אליו ומלים לא יועיל גם מללו כי כפתן חרש אטם אזנו משמע שפל קול התחינה ויקח מאתם הרופא נ' עמדם ויאסור אותו ויהי שם בבית הסהר עשר' ימים ויסובבו את העי' על ככה רבים מבני עמנו באישון לילה ואפלה בבכי מר וצעקה גדולה לקבץ בתורת צדקה ובתורת הלואה כסף או כלים למכור ולמשכן עד אשר פדו את הרופא הנז' בשלשת אלפי' ומאתים גרוש' ויהי כראותו ויראו הפרנסי' אשר אין להאמין לדברי אישים פועלי און ויסתרו בבית ולא נתראו כי אם על חבריהם בלבד ובימי' ההם הרב כמוהר"ר ישעי' הלוי ועמו ראשי הק"ק אשכנזי' יצא שמו בשמם בכפם ויברחו להם לצפת תובב"א כי כשל כחם וייראו מאד לנפשותם.

ויהי כשני ימים לחדש שבט יצא הרשע בן פרוך ואברהים אגה ללכת לפיים את משנה המלך על אודות המשבר וישאר על העיר עוטמאן הרשע וילך בן פרוך לבגדד תחום וגבול שנער היא בבל כי שם היה נלחם משנה המלך עם מלך פרס ויהי כאשר ראהו המשנה ויאסור אותו ולא נשמע ממנו פה מטוב עד רע כחמשה חדשים. ובחמשה כו שאל עוטמאן מן היהודים אלף ושלש מאות גרוש' ויתנום אליו. אחר הדברים האלה שלח שר דמשק את משנהו עם מושאלי' א' לקחת את ירושלם מיד עוטמאן ויבואו לרמלא. וישלח מלאכים אל עוטמאן לנות עליו למסור את העיר ביד המוסולים וימאן עוטמאן לעשות הדבר ויסתום את רוב שערי העיר באבנים ויסד אותם בטיט ויסכור אנשי מלחמה על מה שהיו לו ויחלק אותם על משמרת השערים ועל החומות וישם שם דגלים אדומים להראות כי היה מוכן להלחם וימלא מים את ברכות המשבר ויבן על חומותיו עליה א' להשקיף ממרום שבתו הרחק מאד וישם סביבותיה כמה ארטילייריא ויהרוס בוזות רבים של בני העיר ויצמא העם למים ויגזל מכל מאכל אשר יאכל ושמן ודבש לרוב ויתן אל תוך המשבר וימלא אותו מכל המצטרך ויצו את שומרי השערים אשר לא יניחו לבאת מירושלם סוס אדם ועל כן כשהיו היהודי' מוציאים אל מחוץ לעיר איזה מת מגנה היו הסיימיני' האכזרים תוחבים בבשר המת חרבות או רמחים לראות אם איזה אדם חי היה מבקש לנוס מירושלם בצורת מת וייראו יושבית' מאד מאד כי נאספו ברמלה עם המשנה של דמשק והמוסילים חיל גדול מאד להלחם עם עוטמאן וכל העם מקצהו נבהלו נחפזו לטמון במסתרים את כל אשר להם וכל חכם לב הכין מקום להסתר שם על כל צרה שלא תבא הנשים והטף ותמלא הארץ מהומה ומבוכה ויהיו פוסחי' על שתי הסעיפי' מפחד א' שנו כי אמרו זאת הפעם תעקר עז מארצנו ויתעצבו פן תפתח הארץ מפני הארטילייריא אמנם הצד השוה היה כי טוב שבת הארץ חרבה ונבחר מות מחיים בהיות עיר הקדש תחת ממשלת איש חמס רע אשר לא ישא פנים לזקן ונער לא יחון נוטה מדין דלים וגוזל משפט עניי עם הארץ ולמהר שלל חש בז ויעמדו משנה דמשק והמוסילים ברמלה כשני חדשים כי חשבו להטיל אימתה ופחד על עוטמאן

וימסור

המלך כי יאמרו כל השרים אשר ישמעו את דבר בן פרוך לעשות גם הם כמוהו וכדי בזיון וקצף ויקצוף המלך מאד וחמתו בערה בו וישלח ספרים ביד חרצים אל המשנה ויצוהו לעקו' מירושל' כלם סיעת בן פרוך ולהלחם עמם אם יצטרך ולא יעבור ולא יאחר פן יסיר את ראשו מעליו ויהי בעשרה בסיון ש"פו יצאו מירושלם כעשרים נפש רוכבים בסוסים וטף ללכת לעזה ויתחבאו מחוץ לעיר עד צאת הכוכבי' ויקומו בכסף ללכת לדרכם ויצטרכו לשכו' חמור א' וישאלו אל אנשי כפר סילו"אן דהיינו מי השילוח ההולכי' לאם היש לכם חמור א' להשכיר לנו ויענו כלם זה אומר אני אשכיר וזה אומר אני אשכי' ותהי מריבה גדולה בינותם סוף דבר שכרו היהודי' מאחד מהם והלכו להם ויחר אף איש א' בליעל מהם על אשר לא שכרו ממנו ויבא ויקרא אל שוער העיר ויאמר הנה שיירא אחת גדולה של יהודים נסה מן העיר ועתה רדפו מהר אחריהם כי תשיגום וירדפו אחריהם כמה שומרי' וישיגו אותם ויתפשום ויבוזו את כל שללם ויביאום העירה ויאסרו' וכאמ' אמרו כי מנכסי החכם כה"ר יעקב הלוי שכנדרי בלבד גזלו יותר משמנת אלפי' גרוש' בין חפצי זהב וכסף ואבני' טובות ומרגליות לבד מאשר גזלו מיתר השיירא לא השאירו דבר ויהי בחמשה ועשרים בו בא לירושלם אברהי' אגא עם מוסלי' א' אשר בא לקחת ממשלת העיר בשם חוסן באשא אחי המשנה וימצא את אחיו עוטמאן ישן ויקיצהו ויאמר לו עד מתי תקשה ערפך לבלתי צאת מן העיר הזאת דע כי מרה תהיה באחרונ' והנה בן פרוך אסור ביד המשנה ואני עתה באתי בשמו לצוות עליך למסור את ירושלם ביד המוסלים אשר בא עמי ואם מאן תמאן דע כי ימית המשנה את בן פרוך ועתה הקשיבה ועשה ומסור את העיר ופדה נפש בן פרוך מעבור בשחת ונקומה ונלכה שנינו אני ואתה כי ממשלת העיר ההיא נתן המשנה לבן פרוך והוא פקד פקד אותי עליה לקחייא ויאמר עוטמאן אל אחיו אם ימית המשנה את בן פרוך מה לך ולדבר הזאת הלא טוב לנו השתרר גם בעיר הזאת הבכורה כי כל טובה לנו הוא ונעשה לנו שם כשם הגדולים ויראהו את כל אשר גזל מיום צאת בן פרוך מירושלם כי רב הוא ויהפך לבב אברהים אל עוטמאן אחיו ויאמר לו ומה נעשה למוסלים שבא עמי ויאמר לו עוטמאן אני אסבב אותו ולא אניחנו לבאת מקיר העיר וחוצה ואתה לך לך אל ארצך אל שכם ואיש ממנו את ממשלתך לא יכלה מידו ולאחיו יאמר חזק וייטב הדבר בעיני אברהים וילך שכמה והנה כאשר בא המוסלים אל תוך העיר וילך לו אל המחכמה להראות אל השופט ולצוות עליו לחתום את מאמר המשנה אשר מנה את אחיו לשר על ירושלם וישלח עוטמאן אל השופט לאמר לו השמר לך ושמור נפשך פן תחתום המאמר אשר הביא המוסלים ויחר אף המוסלי' ויאמ' לשוב בדרך אשר בא בה אמנ' לא נתנו עוטמאן לבאת מירושלם ויכלכלהו לפי כבודו · בימים ההם ברח בן פרוך מתחת יד המשנה ויבא כאשר ידאה הנשר בארחות עקלקלות וארץ ציה ושממה וידע כי עוטמאן עודנו עומד בממשלתו ויבא לירושלם ביום האחרון לחדש תמוז ש"פו ותגד לו אמו את כל גאון עוטמאן אשר גבה מאד ויכשלו לבו למלוך תחתיו כי כן היה מנוה ומושל בעם הארץ בשם שר ונגיד ואשר הכניעה תחתיו באחת הנבלות וחשב לכבוש המיוחד מנכסיו ויחר לבן פרוך מאד וחמתו בערה בו ויאמר בלבו הנה אתחכמה להרוג הנבל הזה אשר לא חס על הגלת נפשי וחיי

את ראשי למלך זה כמה פעמים בהיותי אסור בזיקים ולא אבה לבא למירושלם ויתאפק
עד יום השני לחדש אב שס"ו ויבא אל המבצר וימצא עוטמאן בעלית המקרה אשר בנה
לו על חומות מגדל דוד המלך ע"ה וישלוף חרבו פתאום ויתקעה בלב עוטמאן וימיתהו
וירוצו וישמחו כל יושבי ירושלם על אבדן הרשע וליהודים היתה אורה ושמחה ויתנו
שבח והודאה לה' כי השיב גמול הרשע בראשו על כל הרעה אשר עשה ויעבר בן פרוך
כרוז בעיר אשר היה חפץ להשיב אל כל איש ואיש את אשר גזל עוטמאן הרשע ממנו כל
זה היה בעקבה להראות כי לא מדעתו עשה עוטמאן הרשע את אשר עשה וסופו הוכיח
על תחלתו כי לא קיים את דברו · ויעבב גם הוא במרמה את המושלים ויאמר לו כי
אם בתוך קץ וכך ימים לא יבא מאת משנה המלך אשר ימשילהו בירושלם ימסרב'
תקף בידו ויהי למועד הימים ויבא מן החוץ מאת מזוייף כפי אשר ברא מלבו כי המשילו
המשנה מחדש בירושלם ויתן מנחה ונכסים אל המושלים וישלחהו · ויהי אחרי מות
עוטמאן הרשע שחיק מחיק ויבקש בן פרוך מן היהודים להקל מעליו הוצאת הדרך אשר
הלך בה ויקח מאת' שש מאות גרושו ויאמרו הפרנסי' ומקצת מן החברים אשר כלנו איהם
כי לא היו יכולים לשאת עוד את משא העם כי כשל כחם ולבם זה ולבקשת כל הק"ק
כבשו אחרים תחתם לשרת בקדש ויצאו מן הפרנסות הרו צ"ל כה"ר יעקב בן עמר והנבון
כה"ר יצחק גאון אפס כי נשאר להם שם הפרנסות בין היה מעלים על דבר החובות ויצו
מחמד בן פרוך הוא המשנה אשר נתמנה תחת עוטמאן שחיק טמי' אשר היה שמו כשם
רבו ויתפשו את החכם כה"ר יואל הלוי ויביאוהו אליו ויאמר לו מדוע אתה מסרת אותי
כאשר היית מסרת את עוטמאן ובעלילה הזאת הוצי' מן הק"ק חמש מאות ועשרי' גרושו'
ויהי אחר הדברים האלה הלך בן פרוך לעזה ויצו כתוב ביד משנהו אשר יקח מן היהודי'
ארבעת אלפי' גרושו' לבד מן ההוצאות הכלות עליהם לחשבון עשרה למאה אשר היו
עולים לסך אלף ושלש מאות גרושו' · ויהי ביום השבת רבה ספ"ז ויצו המשנה לתפוש
את פרנסי היהודים ויבואו אנשיו בעת צאת הק"ק מתפלת השחר ויתפשו את הרופ' כה"ר
יעקב בן עמרם והנבון כה"ר יצחק גאון כי לא היו מכירים פרנסי' אחרים בלתם ויביאום אל
המשנה וילכו אתם ר' דוד טרדיאולה ושמעון סיך אל יהוד גירשם המשנה את פתשגן
כתב הדת אשר נתן לו בן פרוך ולא יכלו לענות אותו כי נבהלו מפניו ורפתה רוחם
מעליהם ויאסוף אותם אל משמר חוץ מהשיך אל יהוד וכל ערום ראה רעה נסתר
ויתחבאו כמעט כל הק"ק וביום השמחת אשר שברו היהודים לשמוח בשמחת תורת
אלהינו נאספה ממנו בעונותינו שמחה וגיל ורפו כל ידים וכהתה כל רוח ונמס כל לב
ורתת החזיקתנו חיל כיולדה · ויהיו האסורים בתוכים שמנה ימים במשמר ויפחידום
לומר אותם עד כי הודו בעל כרחם ממירות נפשם להביא אל גנזי השר אלפי' ושש
מאות גרושו' והתי' מאסוריו את ר' דוד לבדו ויתודל הוא והככנסי' לשרת בקדש לקחת
כסף מאשר מצאו ויסק לו על המשנה בכמה ימים קרוב לשף גרו' וישב בן פרוך לירושלם
וידע כי כלתה אליו הרעה מאת המלך ולא תהיה לו תקומה כי אם בצאתו מירושלם ויצו
את נוגשיו ויאיצו באסירים לאמר הבו לכם מהר את תשלום הכסף ואם אין כי סרתכם
ביסורין קשים ויראה ר' דוד את הנוגשים ברעו וירא מאד לנפשו כי לא ידעו הוא

וחבריו

וחבריו מאין ימצאו כסף או שוה כסף ויתחבאו ואח״כ הכיאו את הרופא ן׳ עמרם והנבון
כה״ר יצחק גאון האסורים לשים על כתפיהם פעם אחרת את משא הקק״ עם החברים
הנז׳ ויחר אף הנורר על כי לא היו מביאים לו את יתר הכסף ויגו ויכו אותם מכות גדולו׳
והחליף את מאסרם חמשת מוני׳ ביום א׳ ויסגר אותם ביד אנשים קשים ואכזרים ומוכים
ממכים שוכים אשר מדי יום ביום היו מביאים אותם בבית הכנסת. ושם היו מכי׳ ומיסרין
אותם לעיני כל העדה ויחזיקום בזקנם ויגררום כה וכה מחוב והשלך ויקלום בידיהם
מאחוריהם ויתקעו כפם אל כפם הימנית עם השמאלית קשורי׳ בעבותות שנאה וישימו
בין אצבעתיהם מקלות חזקים כעובי גודל ארכם כמלא השיט כפול ויקשרו בכח אמיץ
את קנות המקלות מזה ומזה עד אשר נעשו כלם כאגודה אחת ואצבעותיהם בין המגרי׳
ויוסיפו עוד ליסרה אותם ביסורי׳ אחרים ויתפשו עוד אנשי׳ אחרים מן הבא בידם ויכום
ויכתום עד אשר ריחם עליהם בולוק באש״ אחד האכורי שבכולם. כי ראה כי אזלת יד
קהל היהודים ואפס עצור ועזוב ויאמר לבן פרוך הנה יסרתי פרנסי היהודי׳ ביסורים
קשים ויתנו אליך קרוב לאלפים גרושו׳ ועיני ראו כי מכרו כלי תשמישם ולא נשאר להם
בלתי אם גויתם ועת׳ הנם בידך כטוב בעיניך עשה כי איני יכול להתאכזר עליה׳ יותר
ויאמר בן פרוך א״כ איפה ישלימו האלפים גרושו׳ וילכו לבתיהם׃ טרם נאתם בחנו ליל
שבת קדש כ״ז חשון שפ״ז נשבו המשנה ואנשיו על חצר החכם הנע׳ כה״ר יצחק צבאח ויעלו
בסולמות על גג החצר ויפתחו שער החצר ויכנס המשנה והחכם הנז׳ שהיה יושב ולומד
חשב כי היו גנבים ויקרא בקול גדול מתוך ביתו ויאמר לו המשנה מהר פתח לו וימאן
החכם ויחזק הדלת מכפנים כפי יכולתו ויגשו לשבור הדלת בחרבותם ותכנס חרב אחד
מהם בסדקי הדלת ותך את החכם בראשו ובזרועו ויירא ויברח מפתח אחר על הגג
וימלט בבית יהודי שכנו וישברו האויבי׳ את הדלת ויכנסו ויבקשוהו ולא נמצא ויבוזו
כל חפציו שמצאו בבית שוים כמו כ״ה גרושו׳ ויחזק המשנה באשת החכם ויאמר להרוג
אות׳ ח״ו אם לא היתה מגד׳ אנה הלך ונמלט בעלה ותיר׳ ותאמ׳ כי ברח מעל הגג וירדפו
אחריו באשוקו׳ דרך מרא׳ הד׳ אשר שקת ממכותיו וימצאוהו ויתפשוהו ואח״כ נכנסו מעל
גג החצר של כ״ר טוביה קאנפום ויתפשוהו וכזה עשו בבית כ״ר חיים פואה ובבית הר׳
יוסף עלי ויתפשום ויאסרום במכבר ויכום ויאמרו להם מהרו קננו את פדיונכם ויהי
ממחר׳ ויביאו במכבר גם את הרופא כה״ר יעקב ן׳ עמר׳ וכה״ר יצחק גאון ויוכו האסורי׳
פעם אחרת מכה רבה חוץ מן החכם אשר היה כלו מתבוסס בדם מכותיו וישימו אותם
ערומים ממתניהם ולמעלה למטר השמים ויקיפו ידי כה״ר חיים לאחוריו ויקשרום
ויתלוהו בהם וישפכו עליו מים קרים וייסרו אותו ואתה׳ עד אשר אמרו לשקול ע״י הגר
שלשת אלפי׳ גרו׳ ושלש מאות אל משנהו ויתפשו עוד כובשי הגר את כ״ר יעקב לירואה
והחכם החסיד כה״ר שלמה מטירא֯ניכה אשר בו בזכותו נגמר ונשלם הגזר דין וכו כיו׳
הלכו האסורים המוכים לרופא ן׳ עמרם ולכה״ר יצחק גאון ארבע״ גרושו׳ לתשלומי כוק
האלפים גרושו׳ כדי שיצאו וישתדלו לפדות׳ ויצאו ויצא ממחרת גם החכ׳ הנע׳ כה״ר יצחק
צבאח ומלבד חפציו הנזכר׳ לקח שוחד אל המשנה ואנשיו ע״ה גרו׳ כי הגר הנורר בראותו
כי נשפך דמו פטרו מכל וכל ולא רצה לקחת ממנו כלום. וישתדלו שלשתם וילאו למצא

כסף לפדיון האסורים ולא עלה בידם ובכל עת ובכל שעה נוגשי הצר מכים האסורי׳ וזה
יניחם וזה יקחם עד כי נפשם בחלה בם והתחילו כל אחד מהם להביא מן הבא בידם אל
הצורר המרבה והממעיט בעת ההיא בחמלת ה׳ על עמו ועירו באו מדמשק מלאכים
רבים ונכבדים לפתות הרשע בן פרוך למסור העיר ביד המושאלים של חסאן באשה
ויגידו לו אשר צוה המלך אל כל השרים אשר סביבותי׳ לבא עליו ולהשמידו אם יקשה
עוד ערפו לבלתי צאת מירושלם ויהפך לבב הרשע ויאמר למסור את העיר בתוך ימים
מועטי׳ וכפי אשר סופר מבני ביתו ראה בחלומו והנה איש עומד לנגדו זקן ונשוא פנים
והוא עוטה מעיל ויבקש לחנוק אותו בידיו ויירא הרשע בן פרוך וישאלהו מי אתה
ויאמר לו אני דוד המלך ועתה דע כי מות תמות אם תתן עוד שינה לעיניך בארץ הלזו
וייקץ בן פרוך והנה חלום ויהי בבקר ותפעם רוחו ויטעון כמה וכמה גמלים מגזלות
וחמסים ויכבלו את ירושלם עד שעשאוה כמצולה שאין בה דגים וישלחם שכמה כי היא
נתנה לו מאת משנה המלך ויהיו האסירים במשמר עד ליל יום ג׳ שנים עשר לכסלו שפ״ו
הוא הלילה הזה לה׳ שמורה וערובה אשר בה נעקר דרך כם ברגע אחד הרשע בן פרוך
וכל אנשיו מעיר אלהינו לא נשאר אחד ויצא מן הספר כ״ר חיים פואה אשר פרע אלף
ומאה גרושו׳ בעד השלים שלו ויצאו גם החכם החסיד כה״ר שלמה מטיראביכה ור׳ יעקב
לידיאה אחר שנזל שומר בית הספר מהחכם הנז׳ שנים עשר גרושו׳ ובכל זאת לא שב
הרשע בן פרוך מרשעו ויולך אתו את כה״ר טוביה קאנפוס וכה״ר יוסף עלי שבויי׳ האחד
על שלא פרע כי אם מאה גרושו׳ לחשבון השלים שלו והשני מפני שעדיין לא פרע אלא
ארבע מאות גרושים לחשבון השלים שלו ויבקש לשלח יד גם ברופא ך׳ עמרם וכה״ר
יצחק גאון להוליכם אתו ולא נתנם אלהים בידו כי ברחו ונמלטו ויהי בבקר שלמנו
תודות לה׳ בבית תפלתנו ושמו הללנו בהלל הגדול על כל הטובה אשר גמלנו לעקור ע״ז
מארצנו ויגרש משכינו האויב הרשע בן פרוך: וקצת מהחכמי׳ ומנהיגי הק״ק סבבו את
העיר ויקבצו אוכל ומתנות לעניים האביוני׳ וליהודים היתה אורה ושמחה ותמלא ירושלם
גילה ברעדה על השבי היהודים אשר הלכו שבי לפני צר פי יגזרנו מפני האף והחמ׳ של
הרשע בן פרוך אשר יאמר ה״ו להשמיד אותם אמנם האל למושעות יתברך שמו לעד
רחם עליה׳ והושיעם כי בבואם שכמה ויודע הדבר אל חסאן באשה אשר שם נמצא וגם
היה וידבר על לבם לבן פרוך ויתירם בלא כסף ובלא מחיר ויבואו לבתיהם לשלום ביום
ט״ו לחדש הזה אשר נהפך עלינו מיגון לשמחה וישמח הר ציון ויגילו בני יהודה את
השלום השמחה אשר לא יכלו לשום ביום שבות הצר אותם וביום שנים עשר לחדש
כסלו והעיר ניתנה ביד המושלים של חסאן באשה ובששה עשר בו בא הוא בעצמו
לירושלם ובשנים ועשרים בו הוא יום תם שנה תמימה אשר לכד בן פרוך את המבצ׳ נוה
חסאן באשה ויתלו על עץ כנגד שער המבצר את הפחה אשר היה ממונה עליו בזמן
ההוא ויקראו לפניו ככה יעשה לאיש הממונה על מבצר המלך אשר לא ימסור גופו
להצילו מיד המורדים בו ויניחו את נבלתו על העץ שלשת ימים: הן אלה קצות דרכי
הרשע בן פרוך ומעלליו אשר התעולל ויחפש את ירושלם בנרות לשלול שלל ולבוז בז
יראה ה׳ וישפוט ונקם ישיב לצריו ויבעא קב״ה לבקורי ידיה בההו׳ גברא יפקד עליו רשע

ושטן יעמוד על ימינו וגו' עד יהי אחריתו להכרית על כל הרעה אשר עשה לעמו בכלל
כי לא ידעתי ספורות דרך פרט את כל אשר הרבה פשעים חנם ליהודי' רבים אשר הפיל
במכמוריו על לא חמס בכפם ויגזול כל אשר להם ועוד אשר לוו בכסף להנצל ממכו' זאת
ועוד הגדיל לעשות ולהזיק אל כללות הק"ק הרבה יותר שהוא כתוב באגר' הזאת כי אין
חקר לבגדי הצמר ובגדי המשי יקרים מזהב אשר היו שואלים הצוררים מדי יום ביום
וירשיעו פעמים רבות לשאול דברים נמנעים להמצא בתחבולה ובערמה כדי להפרע
תחתם בכסף מלא תשלומי כפל שווים לבד מההוצאה' אחרו' כי רבו מספר אשר בהצטרפ'
עלו לחשבון גדול ועצום באופן כי כאשר תם כל הכסף הנמצא בבית כל איש ואשה וכל
אלמנה ויתום אשר הלוו אל הק"ק להחזיקו בעת צרתו מלבד חומש כל הנזקין אשר פרעו
ק"ק האשכנזי' ומלבד הערכות אשר פרעו יחידי הק"ק איש לפי ערכו ומלבד בתי יחידי'
רבים אשר נתרוקנו בכל מכל כל ובפרט בתי האנשים אשר השתדלו בצרכי צבור לש"ש
ובאמונה הוכרחו מנהיגי הק"ק הם פרדים המאסף לכל מחנות ישראל חוץ מן האשכנזי'
אשר יש להם קהל בפני עצמם לסבת הפרש המנהגי' לקחת מאת ישמעאלי העיר שמן זית
ושמן שומשומין בון וכורית לרוב את השוה במאה במאתים ולמכור אותם בפחות מכדי
שווי' כדי למלאת שאלות הצוררים עד אשר הגנו בעת הזאת ממושכנים אנשים ונשי' וטף
ביד יושבי הארץ הישמעאלים במשא' אלף גרושוש אשר הכסף העולה עליה' הוא יותר
מעשרת אלפים גרושוש לסבה כי כלל העולה כי מדי בא הרשע בן פרוך בירושלם לא
שלונו ולא שקטנו ולא נחנו לתמנו ברעת אכלנו ומימינו בדאג' שתינו גם בלילה לא שכב
לבנו ושכינתינו כהיתה עלינו ויבעתונו צר ומצוקה בא רקב בעצמינו ופרגו תחתנו שתכר
כליל גלנו בתוך נהרים וישת חשך בארץ מאפליא האב מפני הבן והבן מפני האב בא
בצור ונטמן בעפר מפני פחד הצוררים אשר נתנו חתיתם בארץ החיים וירדו אותנו
בחזקה ופרך עד שנים עשר בכסלו שנת זה היום עשה ה' להצילנו מיד הרשע בן פרוך
ליהוי' פריך בקישא וכל אשר ידבנו לבו לתת איש כפר נפשו לחזק את בדק עיר אלהינו
וכפר"ר אדמתי עמו תבא עלי' ברכת טוב כי יום כפרים הוא לכפר נפשותינו מיד עריצים
הגוזים בנו כי אותיות כפר הם אותיות פרך ונפתחו רבנו יאדו חרבות ירושלם
במהרה בימינו אכי"ר׃

וכל דברי האגר' הזאת אוגרת הצרו' הסוערו' על ירושלם ע"ה תובב"א מחמת חמת המציק
בן פרוך ואפרין נמטייה להחכם הנעלה אשר שם כל לכתוב בעטו עט דורים מקנת
התלאות הקורות אותנו׃ ואתאנו לחלות פני כל איש אשר בשם ישראל יכונה יחזיק
במעוז קריאת קדשי' דירושלם בכסף מלא להכין אותה ולסעדה כמשת נדבתם הרחבה
כי עת לחננה׃ ואנחנו לא נחשה מהעתיר לאלהינו הנה זה עומד אחר כתלנו ישלח
עזרכם מקדש ומציון יסעד אתכם ויעלכם גם עלה לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו ועין
בעין נראה בשוב ה' ציון אמן׃ כה מעתירים דלי ואבלי ציון המותמים כדמע בתוכבי
ירושלם עיר הקדש תובב"א אכי"ר׃

עוד רבות צרות מאלו עברנו
אין מספר ה' יאמר די אמן ·
שם טוב לוזייאנו

ישי מוכיין

הירא את דבר ה' ידפוס בקרבו את ספר
החתו' חות' על לבו ויראה בעיניו ולבבו
יבין כי בימיו נפלג הארץ ובמקום הבנין
אוי כי נעש' חרבן שלישי וכל בשליש עפר
הארץ שחה לעפר נפשנו ועדיין אנו
משועבדים לגוים בעלי החובות ועינינו
צופו' לפדיון נפשנו מאת אחינו בית ישר'
והוא יפדה את ישראל כה מעתיר הצעיר
שמואל ן' סיד'

לא ידענו מסורות הגזרות
הגרורות אשכלות מרורות
רבת שבע' לה נפשנו ועדין
לא טהרנו מפני חמת
המציק דלא פסיק הן הם
בעלי החובו' אשר השתרגו
עלו על צוארי העניים
והאביונים יושבי ירו' עד
ישקיף וירא ה' משמי' ועל
דא בעי למבעי רחמין ·
הצעיר ישראל בנימין :

אני הגבר ראה עני בשבט עברה וזעם וצרה כמבכיר' כי אחרי אשר אכלני הממני שודד ממני כל אש' בבית תפס בן יקיר לי וברזל באה נפשו ולקח קרוב מאלף גשי' פדיון נפשו אחר הדברי' האלה נגרשתי מעיר אלהינו עני דל ואביון נודד ונודד מהר ציון מהר אל הר' מכתת רגלי להמציא פדות לעם ה' ונשובי בעלותי אל הר ה'. והנה בלהא כי נפקדו שני ילדי שעשועי נפשי כי יד ה' נגעה בעיר והנה עדין לא הונח לנו מגרת הנוגשים אנים לבלענו וישועת ה' ורחמי אחינו בית ישראל אנחנו מצפים החותם בדמע מועק כלביא מרוב כאבי שמר ישראל בכמה"ר עזריה זאבי ·

התקוששו וקושו זכרו זאת והתאוששו הכנסי' אל ה' התקדשו גוי אחד באחד יגשו לא משו את ה' כבאור דרשו שמים וארץ יתחדשו שישו וגילו עדי עד בורא את ירו' גילה ועמה משוש כל אוהביה המתאבלי' עליה כה מעתיר הצעיר אהרן בכמה"ר משה ן' מכיר זלה"ה ·

אף אני כהייתי ונחלתי והוכתי בשבט עברתו ונאספתי לבות אסוריו עשרי' יום וביום ר"ה יצאנו בדרך גם כי אפס כסף ונתיאשנו מלמצוא פדות ועתה גילו ושמחו את ירושלם אוהביה ושישו אתה משוש ומי שעקרו מן המיק הזה יעקרנו מן העולם אע"פי שעדיין אנו משועבדים בחרמי החובות עד בא ישועת ה' מאת מעלתכם נאום הצעיר וזעיר יעקב רומנו ·

שערי דמעה לא ינעלו עינים רואות את מכות הארץ החשובה ואת תחלואיה אשר במגלת ספר זו באו בכתובים · ולמען לא תשאר שממה מאין יושב בה מבעליה בני ישראל חובת גברא היא להרים תרומת כסף כפי מסת ידו לעזרת ה' לגברי' לבל' מטף ונשים הדרי' עליה לסלקם מהנושים בהם ואם אמת כי היום הזה בגלילות אלו ג"כ בעונותינו כל העולם כלו' בצער עכו' כל העולם כלו בשער השמים ירו' הקדושה תלוי ועומד כי מציון תצא תורת שפע שבע רצון והיא ארץ שמתיה חיים תחלה ובן ראוי להחיות החשובים שם כמתים תחלה · למען יכונו יגיעו כח ויעסקו בתורה ויתפללו לאל קונו בעד השארית הנמצאה להשיבנו חברים לראות בנחמתה ובבנינה מהרה אמן :
כה דברי נעכר ונעיר יהודה אריה ממודינה :

למען ירושלם לא תחשו ולמען ציון לא תשקוטו אתם רודפי צדק מחזיקי צדק הלא עין בעין תראו מכות הארץ ההיא ואת תחלואיה אשר הנגה ה' ועוד ידו נטויה הלא בהתנדב עם אתם ברוכי ה' אולי יחוס וירחם ויאמר לצרותיה די והותר וגם ממעון קדשו יביט וישקיף עליכם לטובה ותנחמוהו עוד בזאת ויריק עליכ' ברכה ותזכו לשיש אתה משוש ולראות בבנינ' ותקונ' על תלה נאם הצע' שמחה לוצאט

את

חרבות ירושלם

את אשר ישנו פה ואת אשר איננו פה עמנו לשמע אזן שמע את כל התלאה צרות רבות ורעות אשר באו לתושבי קריה דירושלם עם ה' מפני חמת המציק והנה עיניכם רואו' במגילת ספר כתוב בה קינות ונהי והי תמרורים ואת עניים האומללים לכן עם קדש זרע ברוכי ה' חזקו ואל יאמץ לבבכם מאחיכם עם ה' אלה ומארנו לא יבאו ועמדו בעול כבד על צואריהם כי רצו את אבניה ואת עפרה ועתה הקלו מעליהם ותנו לכסף מוכא תרומה לה' כי האלהים בשמים יריק עליכם ברכה ושלום מאת מבשר טוב וישמיע ישועה נאם קטן שבקטנים נחמיה סארלוואל·

זאת תורת האדם הירא את דבר ה' להיות עיניו פקוחות על כל דברי האגרת הזאת אגרת קושרת מחברת את כל הצרות צרורו' חוברו' אשה אל אחות הבאו' אל יושבי ירושלם כי נמס לב העם הזה למים מפני המציק אשר יציק בכל שעתא ושעתא ויסימא בתה לולי ה' עזרתה לה כמעט שכנה דומה כי אזלת יד יושבי ירושלם ועיר יהודה כי שחה לעפר וירדה לארץ כירידה התחתונה וה' המקים מעפר הקים חרבות וישלח מלאך משמים ויושיעם למען שמו מיד פרעה מלך מצרים אשר הצר ליושבי ירושלם והוא בחסדיו הצילם מיד שונא והנה הרואה יראה כי החובות אשר נעשו בימי' ההם לא יתנו השב רוחם ואין להם מנוח כי כל איש שואל צרור כספו באפו ובחמתו חמת מלאכי מות ואין להם על מה שישמוכו רק בחסדי ה' הנאמנים ואל חסדי עם אלהי אברהם רחמנים בני רחמנים הזלים זהב מכים לצדקה המעושקה בת ציון ולקומ' חרבות ירושלם והנה כל איש ימס לבבו ובקרבו ישים לבאת לעזרת ה' כי שם העיר ה' שמה ומבלעדה אין עוד גדלה צדקתה את פני ה' הש' כן בהר ציון תושבי ירושלם עיניו ולבו כל הימים לכן כהני ה' מלאו ידכם לתת ברכה בצדקה רבה כי עם בציון ישב בירושלם בלי חונה והתפללו אל ה' דרך ארצה ועלה ציון מלא מעם אלה הדברים אשר דבר בנש והוא בענה מתפלל אל שוכן מעונה יקום ירחם ציון כי עת לחננה ואת חרבותיה יכונן כא ויקיים כי נחם ה' ציון נחם כל חרבותיה ושביה בצדקה בחמלה וחנינה· הקטן שמעיה בכמ"הרר משה די מדינה זלה"ה·

ספר כתב איש רבי קרו ליה וחכם מתקרי על אודו' הצאר אשר גזלו בני יהוד' הארור פרוך ואחז' מרעי' המרעים ואת בני לבל הארבות עיר אלהינו הר קדשו והוציאו מן בת ציון כל הדרה· מי יתן ויכתבון מליו בלב כל חכם לב ואיש בלבב ויהיה חק טוחות וכליות כל אחד מאחינו שבגולה למען לזאת יחרד לבו ויתר ממקומו כי דברים שנכתב זה אתה רשאי שלא לאמרם על פה בכל עת ובכל שעה ובכל רגע יען וביען הרע אשר בתושבי ירושלם מכר לישראל כנעשה ראש ועקר לכל צרו' שבעולם ומי שמע ומי ראה את אלה ונגאי בקולר לקוחי' למות ואלה פה מוטל' להר' אם תחש' יד בני ישראל מליתן ולחזו' וליתן רבי כסף לפדיונם ולא הכין בלי בית כסף וזהב ומטלטלין וכל אשר לאיש ליתן בעד נפשות אחיו עצמו ובשרו הנה כי כן יבורך בית עבדי אלהו אביכם עם בציון יושב מברכת ה' אלהיכם אשר נתן לכם יראי ה' ויושבי שמו ועין בעין תראו בשוב ה' שבות עמו· נאם הצעיר עזריה בכ"ר אפרים פיגו·

מי האיש החפץ לראו' בטוב ירושלם ירים תרומה הפרשה מממונו נדבה לפדות אחיהם בית ישראל הנתונים בטיט החובות כמעט נטיו רגליהם מבלתי יכולת לסבול עולם עולם חשך בעדם ורעה עוד מזאת הרבית מתרבה ועולה למעלה ומורידם למטה כי בשברה ואתכנה שוכן רומה ירום ואבי' טובה מערכתו· הצעיר שמואל מסעוד·

M. T. AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

B
911.

עולות